

3

DE CAUSIS
CORRUPTORUM
JUDICIORUM
ET REMEDIIS

LIBRI IV.

Authore DIODORO TULDENO

J. U. DOCTORE,

In Acad. Lovaniensi Legum Antecessore Primario, &
in magno Senatu Belgico apud Mechlinienses
Regio Consiliario,

AB AUTHORE RECOGNITI.

LOVANI,

Typis & sumptibus ÆGIDII DENIQUE Anno 1702.

Cum Gratia & Privilegio.

PRÆFATIO,

Quâ Instituti Operis ratio redditur.

CAPUT PRIMUM:

FJUSMODI plerisque hodie in locis Judiciorum statusest, ut quemadmodum imperitos ad juris ipsius contemptum, deterioresque etiam ad odium deducit; & eos qui experiri coguntur, ad magnam miseriz partem: Ita bonos omnes impellere ad miserationem debeat, & prudentes ad suggerendum remedia, Principes autem ad enixam emendandi instaurandique operam. Magnum opus, arduæque industriz, vel ictipto sinceri germanique Judicii lineamenta adumbrare, & insinuare tantæ corruptelz causas, cum remediis aptis: eo magis, quod in multorum hæc offensionem incurrant, necesse est; eorum scilicet, partim qui turbatam Judiciorum rationem, etsi sincerè non probant, callidè tamen defendendam arbitrantur, tanquam cupiditatibus suis opportunam; partim verò eorum qui ipsa assuetudine hujus corruptelz, mali sensum aded amiserunt; ut eum qui ex institutis Judiciorum convertendum aliquid censeat, quasi innovatorem averterent. Non deerunt quo-

que, qui temeritatis & arrogantiz ipsum auctorem infimulent, ausum sibi tantæ consultationis molem deponere. Quidam denique suz invidiz imputabunt traductas Judiciorum corruptelas.

Igitur singulos, quà fieri potest, placatos dimittamus: atque ordine retrogrado postremos illos admoneamus inprimis, ne communia publicorum vitiorum probra, agnoscendo sua faciant & privata. In neminem enim singularem criminationem intendo; nec homines sibi propositos habet reprehensionis severitas, sed vitia: quippe cum non privatis doloribus, sed Astræz miserationi licentiam stili & querelarum indulgeam. Neque verò idoneum me Astræz vindicem profiteor: sed eo loci spes opesque ejus ductæ sunt, ut omnium, qui mysteriis ejus censentur, viribus defendendæ fovendæque sint. Extremis temporibus, magnificentissimi Reipubl. Romanz spiritus, in societatem turæz sui etiam servitia admiserunt: cum felici statu, opificum quoque communionem Militia fastidiret. Iphicrates quidem olim interrogatus: *Quis tu es; qui tantos spiritus tibi sumis? Utrum eques, an fagittarius, an velles, an legionarius?*

A

rius?

2 De Causis corrupt. Judiciorum

rius? Nihil horum, inquit, sed qui his omnibus novi imperare. Non rectè fortasse: cum temerè imperare militiæ videatur, qui non aliquando parendo, usum sibi experientiamque paraverit. Ego verò de me id testari possum, non Judicis, non Advocati, non Professoris publica munia aliena mihi esse aut fuisse: quo minotè invidià, quid in singulis peccetur, ostendam, vel professione consortii communis culpæ, singulis indignationem reprehensionis levaturus. Pleraque enim quæ culpaturis sumus, non tam hominum vitia sunt, quam temporum: adeoque altas jam radices egerunt, ut si quis in hoc statu Judiciorum scorsim ea declinare velit, non tam sectari veram veteremque Justitiæ formam, quam ignorare Civitatis suæ Instituta censetur.

Si quis inde tamen conatus nostros invidià novitatis infamet: is totius se antiquitatis rudem confiteatur, necesse est: ut in progressu operis apparebit. Tantumque ab innovandi cupiditate abest studium nostrum, ut universum collimet ad asserendam antiquæ Judiciorum formæ sinceritatem: cui præjudicare non debet, quicquid per errorem, & corruptelam invexisse consuetudo monstrabitur. Sed auctoritate Principum opus est: Eo magis quod plerique corruptam Judiciorum disciplinam fovent tventurque, tanquam quæstui suo & rapinis magis obnoxiam. quibus ego approbare institutum hoc meum non laboro: namque talibus qui bonam mentem suaserit, ipse mente carere videatur; cum persuasurus nunquam sit, ne quidem si solem in manibus gestet. Hoc igitur agamus; non tam perficiendi fiduciã, quam voto aliorum studia commovendi, qui majore ingenio, eruditione & usu rerum instructi hoc ipsum argumentum luculentius pertractent impleantque.

CAPUT II.

Corruptio Judiciorum summam ostenditur; quæque inde in Rempub. & privatam redundent damna.

Sed ne in crimine corrupti Judiciorum status vagari, ut Ulpianus inquit, videamur, jam in vestibulo communia corruptelarum capita proponamus: ut quid emendatione indigeat, quodque ejus futurum operæ pretium sit, appaseat. Est igitur litium multitudo, est diuturnitas, est sententiarum incertitudo atque varietas: neque tamen ista tam corruptelæ sunt, quam carum signa, si vel unde ipsa, vel quæ inde oriuntur, æstimes. Immensa enim illa litium series, unde, nisi à Perfidia & calumniã? Immortalitas verò controversiarum, quam originem habet, nisi fraudes & tergiversationem? Denique sententiarum inconstantia, quid aliud clamat, quam iniquitatem & totius perturbationem Juris? Sed & singula quid arguunt, nisi Imperitiam cum insigni conjunctam impostura? Neque enim dolo caret eorum ignorantia, sive infirmitas, qui id affectant, cui non sufficiunt. Sed videamus, quæ singulorum germina sint: portentosa enim est Malitiæ & Erroris fecunditas, neque angustis terminis concluditur. Igitur quem alium fructum gignit numerosa litium seges, quam Licentiam, Temeritatem, Audaciam, Impudentiam, Perfidiam, dum in Judiciis tanquam in portum impunè confugiunt, atque ultro provocant ii, qui ea tanquam scopulos horrere deberent, si justitiæ majestas vigeret? Sed & vivacitatem litium, sobolem dixerim copiarum earum, dum eadem doli vel erroris licentiã aluntur, quæ excitatæ sunt.

Sed quamvis dubitaverit non nemo, utrum multitudo litium diuturnitatem faciat; an contra diuturnitas multitudinem: Ego tamen id ab ancipiti vindico, & copiam vivacitati imputo: non ea ratione, quæ in promptu est: sed qua om-

om-

omnium Perfidia ad Calumniam incitatur, securo præmio & fiducia vel eludendi adversarium in Judiciorum salebris, vel ultro laceffendi & divexandi. Quis igitur alius fructus quam propagatio discordiarum? quam incertitudo possessionum & status cuiusque? cui occurrendum Legum providentia, vel cum damno æquitatis existimavit, introductâ Usucapionum Præscriptionumque auctoritate. Accedit sumptuum immensorum necessitas: ut judicia quæ pari jure infimos cum summis æquare deberent, jam dudum tenuiores à persequendo jure suo, vel vindicanda injuria summovertant. Accedunt tædia & molestiæ: dum Judicia indignè afflictos ultro, atque etiam pœnis multant, in quorum præsidium atque solatium reperta sunt: ut non sit tanti, vicisse: ut tolerabilior sit injuria, quam Judicium: ut fatius sit opprimi, quam vindicari. Sed quam consentaneus talibus oris exitus! Sententiarum tanta diversitas atque inconstantia, quæ nisi errorem, imperitiam, iniquitatem, atque corruptelas arguit? quæ utinam inde tantum conjicerentur. Quis igitur hæc nostratiam Judiciorum nomine & honore dignetur, tam à scopo suo aberrantia? Illa enim instituta antiquitus sunt, ad emendationem Civitatis; quam nunc ultro corruptump. Quippe Judicia hæc in omnes consortii & societatis humanæ partes diffundunt mendaciorum, fraudum, calumniarum atque perfidiz licentiam: dum illa exemplis suis instruant & quam publica, tam communia faciunt: & quibus inter leges securitatem præstant, iis jam in privata vita pudorem atque infamiam detraxerunt. Olim vitiiis Dii inscripti auctores, ut minore verecundiâ inter homines verarentur: sic adulter, & corruptor virginum, & puerorum raptor Jupiter existimatus, ut jam non cum excusatione mortalitas peccaret, sed gloriâ tanti exempli. Quid etiam? consecrata vitia fuerunt, in cælum relata, & aris culta: ne homines ea in terris & ædibus dedignarentur.

Sic modo calumnia, perfidia, circumscriptioes sub tutela Judiciorum videntur: ne vel exemplis auctoritas desit, quibus infamiam expungant; vel superflitaliquid, quod metuant. Et merito igitur cultissimus Prudentiæ auctor inter causas corrupti ævi censuit ipsas judiciorum corruptelas; quæ intantum exundaverunt in hoc seculum, ut non dubitem exclamare cum Arbitro:

*Quid valeant leges, ubi sola pecunia regnat,
Aut ubi paupertas vivere nulla potest?
Ergo Judicium nihil est nisi publica merces:
Atque eques in causa quis selet, empti probat.*

CAPUT III.

Disputatio eorum, qui negant Judiciorum corruptelas quas appellamus, tolli aut posse aut debere.

EO igitur statu hodie Judicia sunt, amissura dignationem omnem, ipsiusque nominis honorem, nisi Principalis emendatio subveniat: quam tamen quidam aversantur, tantarum corruptelarum professo pattocinio. Hæc, inquit, rerum humanarum conditio est, ut etiam pessima quæque suis incommodis obnoxia sint; beatusque undique status sortem mortalitatis excedat. Quin etiam, conjugatione quadam mellis & fellis (Apuleii verissimo scito) ubi uber, ibi tuber: Ut naturali quodammodo nexu, Judicis quicquid culpamus adhæreat. Vidit id Seneca, & occultè insinuavit: *Gentibus*, L. 9. de Ira. cap. 2. inquit, *quibus incultus mos, agrestis vita est, circumscriptio ignota est, & fraus, & quodcumque in foro malum nascitur.* Nimirum ab ipsa libertate legum, occasio manat perfidiz & tergiversationis; ipso cultu juris calliditas acuitur in fraudes & circumventiones; denique ipsa Judiciorum benigna æquabilitate, licentia atque audacia nutritur. Ergo vel ista toleranda sunt, vel pariter tollendus de medio ipse legum & judiciorum usus: quo sublato, vel sub dominatum effræctum manus Regiz concedendum, vel ad antiquam

4 De Causis corrupt. Judiciorum

privatæ ultionis & ferocitatis barbariam redeundum. Sicenim Gentes Seneca distinguit, ut partim *leges mutant*, partim verò sunt, *quibus jura distinguit modus virum*. Potius igitur permittantur, ut Poëta ait:

Multa legissimo sub Judice bella movere,
& incrim calumnie & tergiversationis licentiâ, ultionis ingenio occupato, vel cupidine expletâ celestiores nocendi fraudes & crudelitatem consumant, exspirantes intra Judicii cancellos occultum malitiæ virus. Nam si quis Judiciorum rationem ad felicissimam veritatis, integritatisque ideam componere conatur: eadem operâ necesse est, homines ad exactissimam Prudentiæ Innocentiæque regulam refingat. Judicia enim utique hominibus constant, ab iis moventur & reguntur: *Vitia autem erunt*, ut quidam ait, *domec homines*. Itaque quicquid de Judiciorum queritur corruptelis, idem & majores nostros conquectos, aiunt. Accusamus multitudine & turpitudinem litium: sed non in nostrum seculum propriè ea culpa competit. Senecam audiamus: *Hæc tot millia*, inquit, *primâ luce ad forum proferantia, quam turpes lites, quanto copiores Advocatos habent & alius judicia patris accusat, quam mereri satius fuit. Alius cum matre confisit: Alius delator venit ejus criminis, cujus manifestior reus est: & Judex damnaturus, quæ fecit, eligitur: & corona pro mala causa, bonâ Patroni voce corrupta*. Ecce, & in administris Judiciorum temporis istius, nihil non modo sancti, sed ne sani quidem. Sed fortasse corrupto Neronis imperio id imputandum: ad proximum igitur ab illo Reipub. Romanæ statum progrediamur: & Plutarchum audiamus, ut sciamus non novum esse quicquid circa litium causas & originem hodie culpamus. Nam post memoratam litium copiam atque infamiam addit: *Si ut homines, ita causam quoque unamquamque & litem examines, unda orta, unde profecta sit: Invenies aliam à contumaci ira, aliam à su-*

rioso contendendi studio, aliam ab injusta cupiditate originem iraxisse. Accusabis maledictis Judiciorum moras & prorogatorem Judicem profcindimus: sed non hoc demum seculo. Cui enim non innouit Poëtæ falsus in Gargilianum lepos, iridentis cum, qui nesciverit concedendæ victoriæ vel libertatem, vel emolumentum, cum sustinuerit tribus tribunalibus, per viginti annos, una lite fatigari, & ut ipse loquitur, *conteri*? Denique quid tam invidiosè Judicium corruptelas infamamus, tanquam inusitatum seculis crimen, quæ laudamus? Suis enim de temporibus Seneca: *Num-*
marium tribunal, auditâ utrimque
licitatione, alteri addici, non mirum:
quando quæ emeris vendere, gentium
jus est. Sub Imperatore Tiberio *Calpurnius Piso*, scribente Tacito, *ap-*
bitum fori, corrupta judicia, servi-
tiam oratorum accusationes minitan-
tium increpans, abire se, & cedere
urbe, victurum in aliquo abdito &
longinquo ruræ, in Senaru festabatur. *Simul curiam relinquebat*. Et quamquam Tiberius in præsens id civiliter ferret, adeoque ultro Pisonem placaret: postea tamen ei accusatorem subornavit, vel certè in illius gratiam accusator exstitit, qui vanis criminibus Majestatis eum percelleret. Iis enim tunc calumniis, non tantum minutis illis & privatis judicia implebantur. Quod si etiam ad singularia ire lubet, & replere memoriam temporum, quæ vel maximo virtutum proventu effloruerunt: quod insignitius exemplum quam Judicii Clodiani? quod Senecæ verbis repræsentò: *Credat aliquis, pecuniam*
esse versatam in eo Judicio, in quo
reus erat Clodius, ob id Adulterium,
quod cum Caesaris Uxore in aperto
commiserat; violatis religionibus il-
lius sacrificii, quod pro populo fieri
dicitur, sic summotis extra conspectum
omnibus viris, ut picturæ quoque maf-
culorum animalium contendantur. At-
que dati judicibus nummi sunt, &
quod hac etiamnum passione turpius
est, supra insuper matronarum &
ado-

lib.

Lib. 2.
de ira
cap. 7.

In lib.
Utrum
animi
an cor-
poris
morib.
grævier
c. mlt.

De Be-
nes. lib.
1. 4. 9.

Lib. 2.
Annal.

Lib. 4.
Annal.

Exp.
97.

ado.

adoleſcentulorum nobilium, ſalaris loco exacta ſunt. Addit Igitur cenſor ille: Minus crimine, quam abſolutione peccatum eſt. Adulterii reus, adulteria diſiſit; nec ante fuit de ſalute ſecurus, quam ſimiles ſui Iudices ſuos reddidit. Quin igitur noſtro ſeculo gratulemur, & ſi in Iudiciis non omnia ad ſeveram Virtutis legem exacta, boni conſulamus; ne moveamus non movenda. Quis virtutis exempla, & vivendi normam à Iudiciis exigat? Alibi arcana Virtus ſua domicilia & ſacraria habet: Iudicia promiſcuè huic hominum colluvioni aptanda ſunt. An aliter olim fuit, eùm Seneca, *Forum & curiam loca exercendis in publico vitiis deſtinata*, appellare auſus eſt? Deinde ut ſcias eos qui emendationem poſcunt, ea petere quæ tantum optari, prudentibus autem ne ſperari quidem poſſunt; ut ſimul & numerus litium minuatur, & cognitionum remoræ ſummoveantur: Si Iudicia in faciliorem explicentur methodum, ſublatis Labyrinthi anfractibus, jam ſine ullo repagulo, agmine quodam & imperu litium & controverſiarum undè irumpent. Catois olim votum fuit: *Forum muricibus ut ſternetur*: id hodie contigit, tot difficultatibus & remoris implicatà Iudiciorum ratione.

CAPUT IV.

Judicia integritati ſue reſtitui & poſſe & oportere, probatur; ſubverſis iis que contra diſputantur.

Non aliud manifeſtius corruptorum Iudiciorum argumentum, quam quod ipſæ corruptelæ patronos ſuos habent: quorum rationes non malignè aut jejunè, ſed ubertim exprimere volui, ut potius prævaricari, quam calumniari videar: ſemel enim reſellendæ penitus ſunt, ne iis ad quos cura emendandi Iudicia pertinet, ancipitem cogitationem injiciant, meruentibus fortè, ne negotium inſuperabile aggrediantur; vel ipſum Juris uſum affligant, dum ſeverius Iudiciorum abuſum recidunt.

Aiunt enim, ſato infirmitatis humanæ, nec præclariffima quæque rerum ab omni incommodo eſſe ſeparata Sed quam facile eſt, diſtinguere ſortis humanæ malignitatem, ab hominum eorumque turpitudinem? Verbi gratia, in Medicina, ſanari ejus ope poteſt, niſi ut ſimul dura toleret; vel abſtinentiæ rigorem, vel pharmacorum faſtidium, aut acerbiora quoque à ſeſtione ſive uſtione: num ideo hoc velamento excuſata erit, vel morbum ultro alentis, protrahentiſve de induſtria vulneris ſanationem malignitas, vel noxia præ ſalutaribus præſcribentis impericia? At, inquirunt, ipſæ æquabilitas Juris Iudiciorumque tollitur, niſi & calumniæ pariter cum juſtis querelis, cavillationes eum veris argumentis admittantur: ſeparari enim illa nequeunt, niſi diſtinguantur: nec diſtingui poſſunt, niſi in cognitionem recepta. Primum ut tæmus hoc ita eſſe: nunquid coercitiõne deprchenſæ calumniæ, etiam nondum deprhenſa aut nata pariter ſupprimuntur? Deinde eum ordinem cognitionis monſtrabimus, qui ita calumniæ licentiam recidat, ut nihil de juſtorum deſideriorum libertate diminuat: ut cavillationum tritici & remoris ſoluta judicantis diligentiæ, etiam prolixius veritati ſe indulgeat. Utique enim temperamento opus eſt. Quod verò aiunt, incruentis calumniæ certaminibus advocari interim inſenſorum animos à ſeverioribus nocendi artibus: ut concedamus interim hoc ita eſſe, tamen non eſt tanti, ut tam turpiter Iudiciorum dignitas proſtituatur, ut in iis ipſis exercentur quaſi *conceſſum latrocinium*: ſic enim calumniæ licentiam Columellæ vocat. Neque enim cum patrimonii tantùm & tranquillitatis damno exercentur: ſed multos illa tabes lentâ carniſiciniã conſicit. Deinde ſi compoſita iudicia ſunt, & expedita: minus erit metuenda privatæ ultionis atrocitas, ad quam multos compellit tædium tam impeditæ & confragosæ Iudiciorum viæ, atque inde deſperatio legitime vindictæ aut publici ſubſidii.

6 De Causis corrupt. Judiciorum

Denique quis perpetuò concesserit, Judiciorum præliis lignantium animos potius placari, imagine ultronis; quàm exulcerari recordatione maledictorum, molestiarum, damnorum, quibus se invicem affligunt? Illud verò quàm infirmum: si à iudiciis corruptelas removere velis, removenda ab hominibus vitia sunt, id est, ipsa infirmitas humanitatis. Quis enim neget, omnibus virtutibus excellere oportere Judicis, & justitiæ mystas? A populo omnes probitatis & prudentiæ numeros exigere, est ignorare vel virtutis majestatem, quæ tantitate ipsa censetur; vel plebis ruditeriam, quæ Legum & Judiciorum necessitatem fecit. At verò eos qui legibus & iudiciis præsent, quis non sapientia magis, quam dignitate præstare populo oportere arbitretur? hi enim instar regulæ sunt, ad cuius tenorem alia exiguntur: quæ proinde nomen officiumque suum tueri nequit, nisi summo rectitudinis rigore. At, inquirunt; non à iudicis officiorum regula perenda est: alios habet Virtus magistratos. Reprehendamus igitur Ciceronem, qui Politicum descripsit, qui potest Civitatem legibus fundare, regere consiliis, emendare iudiciis. Itemque Horatium, qui Augusti regimen describens:

*Res Italas armis tutatis, moribus ornat,
Legibus emendas.*

Quid aliud antè iudicia, quam ipse legum vigor & tutela? Sed bene & Horatius distinxit. Nam Civilis Justitia in legum & iudiciorum disciplina sanciri atque asseri debet: perfecta verò Virtus, quæ eadem Sapientia dicitur, alibi colitur; ita tamen ut ea ipsa iudicibus familiarissima esse debeat, non minus quam ipsa Astræa. Sed ipsa difficultas, inquirunt, intricatorum iudiciorum remedium est adversus litium multitudinem: ut absurdum sit, utramque summotum ire velle. Falsum est. Non enim aditus hodie iudiciorum (quod Cato optabat) obsepti sunt, sed exitus; & intricati progressus. Denique ab antiquitate exempla repetunt; &

quicquid esse queritur, jam olim fuisse. Ego autem nego, ullo seculo tantam litium segetem, tantam calumniæ luxuriam fuisse; nego, alio ullo ævo tot triciis involutam, & tot ambagibus circumductam cognitionem iudicis fuisse. Corruptelarum licentiam, & profuturam in fas nefasque causidicam, & quæstuarie loquentiæ fraudes, uno verbo, Juris & iudiciorum turbulentum quoddam chaos, proprium huius ævi crimen affirmo. Exempla prolata sunt infelicitum quoque temporum, quibus non magis Principum tyrannidelibertas; quam eorum exemplo Justitia afflictæ fuit: at in Republica Romana integra, aliter fuit. Sed ut concedam exemplis istis: ideo ea extitisse affirmo, quia mali Principes licentiam illam non coercerant: tantumque abest, quod ab emendando deterreant, ut potius incitare debeant. Sic enim Seneca: *Et sent, & facta sunt ista.* Sed addit: *Et licentia urbium aliquando disciplinâ metuque, nunquam sponte confidet. Disciplinâ,* inquit, *metuque:* quia ut Plato & Xenophon prodiderunt, tota Civitatis informatio partim in doctrina & persuasione, partim in legibus & coercitione consistit. Itaque & nos partim de iis disseremus, quæ ad sinceram ac salutarem Academiæ industriam desiderantur; partim verò de inhibenda fori & tribunalium licentia.

CAPUT V.

*Judiciorum majestas atque utilitas:
Necessitas emendationis: De eâ
dicendorum distributio.*

Sed antè edisserenda est ipsa iudiciorum majestas atque utilitas: ut tanto liquidius constet, quo opere pretio curam Principalem hæc res mereatur. Quod Justitiæ præstat jus, id ipsi Juri iudicia præstant: ut quicquid laudis justitiæ vel Juri tribuitur, id quodammodo sibi ipsa iudicia vindicent: quamque latè justitiæ & juris, etiam iudiciorum utilitas manet. Neque enim rectius justitiam & naturæ æqui-

æquitatem appellaveris mentem atque animam juris; quàm judicia nervos juris legumque. Igitur si civitatem non muri, non ædificia, non ipsa multitudo hominum sed Juris legumque consensus constituit: meritò idem de judiciis prædicabimus, quæ juris & oracula & gubernacula, & munimenta rectè dixeris: Faciliusque gentem invencris, quæ legum præscripto, quam quæ judiciorum regimine carcat. Si majestatem eorum inspicimus, in his salus, existimatio, & fortunæ civium sæpe versantur: neque arbitrium vitæ & necis justius Principis, quam justitiæ majestati adscripseris, oracula sua in tribunalibus edentis. Enimverò & hoc infinitæ judiciorum utilitati imputo, quod temperamento quodam libertatem custodiant, & licentiam compeſcant: quod ita populum sua natura indomitum coerceant, ut simul moderentur magistratum potestatem; quæ absque hoc freno ad intolerabilem modum, vel potius in immensum evagaretur. Hoc quoque publica Libertas judicii debet, quod eorum æqualitas summus cum inimicis conjungat: quod & vulgus à contumeliis defendatur, adversus potentiam insolentem: & vicissim opulenti suatentant sine invidia adversus paupertatem alienis inhiantem. Quid aliud perinde cultos populos à barbaris distinguit, quam judiciorum disciplina? Ideo enim, ajunt Imperatores Honorius & Theodosius, *Judiciorum vigor jurisque publici tutela in medio est constituta, ut nemo sibi ipsi valeat permittere ultionem.* Id verò non à barbaris modò, sed à feris nos fecerunt: in quarum ingenium privatæ libido ultionis & licentia mitissimum animal, violato humanitatis nomine, transferebat, si Judicia de medio tollerentur. Apposuit Quintilianus: *Barbarorum mos est populorum, quos procul omnis humani juris societate, proxima bellis natura efferavit. Nos ideo magistratus legeſque à majoribus accepimus, ne sui quisque doloris vindex sit; &*

assidua scelerum causa se resellant, si ultio crimen imitabitur. Ideoque rectè D. Marcus Imperator: *Tu vim putas esse solum, si homines vulnerentur? Vis est & tunc quoties quis id quod deberi sibi putat non per Judicem reposcit,* cum talem crediti jacturam plectens. Quemadmodum & is qui possessori injusto rem suam temeritate, non auctoritate Judicis extorquet, dominium ejus propterea amittit: quod si possessoris propria sit, eam cum æstimatione ejus de suo restituere compellitur. Quæ leges ad Majestatem judiciorum aprissimæ alibi in desuetudinem abiverunt: sed revocari & exerceri merentur.

Quoniam autem homines justitiæ veneratione, æquitatisque voto & fiducia moti, privatæ ultionis libertatem judiciorum frenis submisserunt: idcò metuendum sit, ne paulatim ad barbarici ferocitatem revertantur, exoleſcente dignatione judiciorum, pariter cum causis, quibus ea olim excitata est. Itaque necessitas ipsa emendationem judiciorum dicat, ut reverentia iis sua reddatur vel servetur, & ratio dignitatis constet, per publicam & privatam, divinam & humanam pertinentis. Etenim Aristoteles tertiam publici regiminis partem in iudicibus collocat: reliquas in Magistratibus, & Senatoribus. Sed ipsorum administratio magistratum judicibus obnoxia: nec aliæ olim, cum leges vigerent, frequentiores quam Peculatus, Ambitus, & Repetundarum accusationes; aut etiam Majestatis, male gestæ Republicæ, quibus etiam militiæ Duces sub censuram judiciorum vocabantur. Denique ut per omnia manere appareat vigorem juris: imaginem judiciorum habent deliberationes Senatus de æquo & iniquo, honesto & turpi; qui & ipse olim extra ordinem sæpè de maximis controversiis cognoscebat.

Igitur quicquid tantam Judiciorum dignitatem utilitatemque infestat aut moratur investigaturi; non fori tantum & tribunalium corruptelas exueverunt,

sed

L. 14.
C. de
Jude.Diel.
13.L. 13.
f. 2.
m. 1.L. 17. C.
Unde ad
§. 2. 10. p.
De vi
honori.

8 De Causis corrupt. Judiciorum

sed eas ab ipsa Institutione eorum repectemus, qui foro & curiæ præparantur. In publica autem Institutione ad Jurisprudentiam; partim Discentes, partim Docentes, considerandi: Unà cum Ratione Docendi, & Prærogativis emeritorum. Et benigna sanè hæc materia, contemplanti quotidie mihi Academiam Lovaniensem; de qua dubito Doctoribus, an Institutis excellat magis. Jactare antiquitatem possim: nisi gloriam antiquorum qui hodie sunt non sustinerent tantum, sed auferent. Proponere atque explicare hanc Academiam in exemplum possim: nisi tam diu ad ejus instar aliz efformatæ, non paterentur laudes ejus tanquam alibi ignotas narrari. Quicquid de optima docendi Jurisprudentiam ratione dicturus sum, confirmare exemplis horum Professorum possum: si non illi duraturæ ad posteros gloriæ certi, supervacuum hoc officium facerent. Certat studentium diligentia cum docentium industria.

CAPUT VI.

An expediat tantam esse turbam selectantium Juris studia, potissimum plebeiorum? utrum promiscuè, an verò cum delectu admittendi?

Seminarium quoddam eorum qui ad forum & Rempublicam accessuri, quidni publicas Jurisprudentiæ scholas dixerim? & quales Academia juvenes formaverit, tales deinde forum & curia Viros habebunt: ut frustra foro & curiæ emendandæ opera navetur, si inspectio in publicam Juventutis formationem ad Jurisprudentiam negligitur: perinde ut supervacuum sit curandi oculos labor, si capitis ægri medicina insuper habeatur; nec profuerit rivos repurgasse, si vitium in fonte tinguatur. Etenim si liberè dicendum est:

Hoc fonte derivata clades,

In patriam populosque fluxit.

Prima igitur circa discentes inspectio occurrit, an sine delectu omnes ad hæc

sacra admitti expediat? Quidam enim causas forensium corruptelarum arcessunt primò à tanta turba eorum, qui hæc militia censentur, sine discrimine ullo generis vel fortunæ, vel ætatis; deinde à præmatura ambitione plerorumque, qui his sacris initiantur, nondum iis artibus litterisque tincti, sine quibus nemo unquam Astræ litaverit. Ita duplex questio emergit: in hanc tamen summam coit, An promiscuè omnes recipiendi, an verò delectus instituentus? Etenim si inter maturos hæc studii atque immaturos distinguatur; non erit quod quisquam de numero conqueratur, aded contraheatur. Nos igitur in utramque partem disputemus, sic enim sponte veritas resplendet.

Unde igitur potius ordietur, quam ab ipso nomine? Nam Universitates appellantur hæc altiorum scientiarum scholæ, proinde iniquum videatur, superiore delectu quosdam arcere. Et quis ille tam durus, qui aut parentum pia illa erga liberos vota, aut Reipub. spem in ordinem redigenda existimet? Enimverò quis laudabilior nobiliorque plebeiorum erga suos liberos amor, quam quo hanc spem fovent, fore, ut Jurisprudentiæ industriâ eVecti, etiam majoribus suis, non tantum posteris præluceant? Hac spe quotidiani laboris durtiem solantur, & obscuræ vilitatis tædia levant: quam illis adimere velle, ad ipsius libertatis æqualitatisque publicæ injuriam vergit. *Nec re-* ^{Sen. 7.} *scit quemquam Philosophia, nec eligit.* An solo nobiles, aut splendidiorum liberos magis propitio impetu studiis scientiarum natura admovit? Vide ne hoc contra sit. Hi enim laborem ferè dedignantur, tanquam satis sibi majorum aut gloriæ aut industriâ prospectum sit ad splendidæ vitæ facilem felicemque tenorem. Sic enim quidam apud Persum inducitur, qui majorum claritudine & divitiis fretus, studia ad se pertinere non putat:

Est tibi far modicum, purum & sine labe salinum:

Quid

ILLUSTRISSIMIS,
MAGNIFICENTISSIMIS,
Nobilissimis & Providentissimis
BRABANTIÆ ORDINIBUS,

Inscribere Vobis, PERILLUSTRES PATRIÆ PRIMORES, decuit librum, quo explicare conatus sum, quibus ex causis à priscis relictisque institutis lapsa passim *Judicia* sint; & quomodo Moderatores publici Status ea in integrum restituere paulatim possint, ut calumniantibus quidem scopolum, bono autem jure nitentibus & indignè laborantibus portum exhibeant; in quem facili atque inoffenso cursu deferantur, sine tempestatis jactatione, & sine segnis malaciæ tædio, reliquisque remoris. Hic namque sanè *Judiciorum* scopus primumque institutum: à quo in immensum recedi, & in contrarios effectus descisci solet, vitio humanæ infirmitatis vel malitiæ, ut quodque saluti maximè destinatum, ita id maximè ad perniciem detorquentis; si non assiduè renitentur ei quibus tutela Reipub. innixa est. Ego verò talis argumenti scriptum dignum vobis existimare ausus sum, quemadmodum ipsius negotii tractatus dignissimus consiliis vestris curisque; tanquam ad Reipub. summam pertinentis. Sic enim sapientissimi Rerum publicarum arbitri judicaverunt (ut Maximi verbis dicam:) *Expugnentur licet Urbes, corripiantur gentes, Regnis injiciantur manus; nisi Foro & Curie officium ac verecundia sua consisterit, partarum rerum æquatus celo cumulus sedem stabilem non habebit.* Cum verò vestrum & officium & laus sit, summâ fide & constantiâ
tueri

Epistola Dedicatoria.

tueri usum Privilegiorum Patriæ: ad eorundem quoque providentiam spectat, communis Juris abusui occurrere salubribus consiliis, quorum copia vestrum hoc Collegium abundat: quippe quod pariter continet Ecclesiæ & Religionis lumina, Nobilitatis & Militiæ decora, Civitatum denique & Juris fulcra. Etenim Statuum Concilium est, quem propriè *Senatum* periti affirmant; similem illi Romano, cui etiam sub Imperatoribus auctoritas non consulendi tantum, sed decernendi, adeoque Juris condendi fuit: qui inter Principem & subditos firmissimum consensionis vinculum; Privilegiorum & totius Reipublicæ sequester. Hujus est, quidquid in Repub. ægrum, curare; quidquid sanum, fovere: antiqua & recta instituta tueri; quidquid corruptela invexit, ut ad priscum tenorem reformetur, anniti. Accedit, quod sub tutela quoque Magnificentiæ Vestræ est nobilissima hæc Academia: unde facillimè duci initia possunt restituendæ Foro ac Curiæ sanctitudinis justitiæque priscæ. Seminarium namque eorum qui Foro & Tribunalibus destinantur Academia Juris est: quæ ubi præclaris & viris & institutis viget, Respublica quoque paullatim à tabe sua vel languore recreatur. Sed præcipuum in viris momentum: qui egregii Instituta quoque talia vel tuentur vel faciunt; cum facta eorum in exemplum veniunt, & tempore invalescunt; æmulatione gloriæ aliquorum exstimulante omnium industriam. Unde quoque providentissima Magnificentia Vestra & incredibilis magnitudo animi, inter arma quoque pacis artes fovens, tanquam infelicitè bellaretur, imò vinceretur, si domi regimen labaret, semper curavit eminentes docta Sapientia viros ad Academiam, eximio etiam honore atque extra ordinem, accersere vel retinere, tanquam fulcra vel ornamenta. Ego autem cum Academiæ quoque Vestræ insertus sim, & quidem curante ex hoc Collegio Perillustri Præfule (cupidissimè enim Virum nominabo, cujus judicio de me glorior) D. JOANNE DRUSIO; eo quoque nomine ad inelytas Amplitudines Vestras pertinet hic quem offero liber: quem ut tanquam monumentum, non quidem Ingenii aut Prudentiæ, sed optimæ voluntatis in publicum bonum animique devoti cultui Vestro & obsequio, accipiatis, rôgo.

Quid metuas? culerixque faci secura puella est.

Sed censuram suam Poëta interponit; superbiam namque perstringens:

Hoc satis an deceat pulmonem rumpere venis?

Stemmata quod Thyssorum millefima ducis?

Nota sunt reliqua. At contra, insanum hunc tumorem auget

—aliquis de gente hircosa Centurionum.

Dicas, quod jupro satis est mihi non ego curo

Esse quod Arcehisas armonisque Soiones,

Ovstipo capite, & fidentes lumine terram.

Igitur fortunati satis se sibi sapere putant: tenuiores verò acri impetu scientiam sectantur, qua Reipublicæ & aliis profint, voto & necessitate mutui subsidii exstimulante industriam. Pulchrè

Apul. 1. *Apuleius: Quemcumque in aliqua laude miramur, cum paupertas ab incubulis nutrita est; Paupertas, inquam, prisca apud secula omnium Civitatum conditrix, omnium artium reperitrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim est paupertas apud Grecos in Aristide Justa, in Phocione Benigna, in Epaminondâ Strenua, in Socrate Sapiens, in Homero Diferta.*

Sed & Theles Pythagoræus, memorata Cratetis & Aristotelis circa hanc quæstionem dissensione, disertè causam Paupertatis agit: eamque ut curarum voluptatumque nexibus expeditiorem, ita alacriorem aptioremque ad studia, arbitratur.

Alii tamen contra disputant, quia Jurisprudentia & splendorem & sanctitatem suam eousque illibatam servavit, dum penes nobilitatem Romanam fuit. At verò hodiè idcirco fecundissima corruptelarum est, quia plerique ut vulgare officium sibi eam ad subsidium paupertatis, vel instrumentum divitiarum comparant: unde eandem nobilitas dedignatur, cum magno Reipublicæ damno; quippe ad cujus regimen scire natalium prærogativa per-

venit, quamvis imperita; vel si eam ob causam arcetur, ne id quidem sine fraude publica. Nam deinde plebeis gubernacula tenentibus insensa emulatione renititur: qui ne in reliquis quidem civis satis auctoritatem tuentur. Quo alio voto tanta turba Jurisprudentiam colit, quam divitiarum? At qui hoc non est colore, sed dehonestare, ut Ulpianus ait. Inopia sanè & vilitas cultorum, Jurisprudentiam quæstuariam facit: quæstus autem cupiditas procul dubio integritatem eorum rumpit. Itaque Cicero Senatam Romanum decrevisse quondam scribit, ut Principum filiis sex singulis Etruriæ populis in divinandi arte instituendi traderentur: *Ne ars tanta, inquit, propter tenuitatem hominum à religionis auctoritate abduceretur ad mercedem atque quæstum.*

Profectò & Scientiarum interest, & Reipublicæ, eas porissimum à nobilitate & magnatibus coli: idque & Plutarchus asserit duobus libellis. Plebeiorum, inquit, Stultitia minus noxia, quia facultas impetus ejus destituit, ac tanquam somnium cupiditates eorum irrito ludibrio incitat, nec fere in actus deducit. At eum potentiz pravitas erroris stultitiæque accedit, vi quadam furoris minimè inefficacis instruitur malitia, & in facta erumpit: quomodo Dionysius tum maxime hui se imperio existimabat, cum celeriter efficeret, quæ animo collibuisse. Denique rectè dictum est: *Vulgo supervacua est calliditas*: obsequium enim ad ipsum, non regimen pertinet, & proinde ne artes quidem regendi, inter quas excellit Jurisprudentia: sed hominum tenuitate sordidaque quæstus cupidine, de suo fastigio detracta, in causidicinz pistinum compingitur. Mca quidem est opinio, quod nemo fructuosus Musas coluerit, quam qui ab iis virtutis ornamenta, non fortunæ addimenta petit; neque ipsæ liberalius se cuiquam indulserint, quam qui majestatem earum agnoscit: quam lædit, quisquis solo lucri voto adorat. Quæ

10 De Causis corrupt. Judiciorum

ex adverso objecta sunt, ad studium pertinent Philosophiz: quæ in solarium fortuitorum & paupertatis magis, quam in administrum divitiarum olim colebatur, neque regendæ Reipublicæ, sed privatæ vitæ ordinandæ. Atque utinam quamplurimi sincero eam cultu adorent! Hæc quoniam ipsa professione à questus vilitate semota est, ut Papinianus quoque scribit: idèd dignus eâ est, quisquis ambit; quoniam sola pulchritudine ejus incitatur, non dote: meritoque ipsa vicissim nihil extra animam colentis intuetur. *Patricius Socrates non fuit*, inquit Seneca: *Cleantes aquam traxit, & rigando hortulo locavit manus: Platonem non accepit mobilem Philosophia, sed fecit*. Denique & hoc temperamento omnis justæ dissensionis causa excludi potest: ut non obstat natalium obscuritas, & angustiz rerum ei, cujus illustre ingenium propitio industriz impetu ad Jurisprudentiam ipsa Natura destinavit: arque adèd talis in spem tantam tamque justam Reipublicæ, imbuedus hæc studii, publicis subsidiis: quæ alioqui promiscuè, ut solet, instituere, hominum quidem est benè adversus doctæ virtutis perennitatem affectorum, sed sæpe non satis prospicientium.

Enimverò tenuioribus, & de plebe viris hoc studio perfuntoriè (ut sere solent) defunctis, quæ spes reliqua esse solet, nisi excitandis fovendisque litibus: dum scilicet ad divitias properant, ejuratâ quasi paternarum artium vilitate, simul & utilitate?

CAPUT VII.

De Perversione Finis Jurisprudentiæ, quod solo divitiarum voto dicitur, & ad questum convertitur: inde & disciplinam hanc & usum ejus corrupti.

Plinius conqueritur, quod Liberales à maximo vitæ boho appellatæ artes, avaritiæ mancipentur: sed justissimè hæc querela Jurisprudentiæ com-

petit, quæ ars omnium liberalissima est; arbitra quippe & custos publicæ libertatis. Exillimoque maximè communem, larissimeque patentem Juris corruptelarum ab avaritia manare: nam quia soli questui Jurisprudentiam plerique discentes, utique circa finem & summam rei corruptis Judiciis halluciantur, ideo nihil unquam præclari sincerique hæc studiis effecerint. Necessè est enim tela omnia aberrare ubi collineatio fallit.

Jurisprudentiæ finis est non à clientibus stipem colligere, non ex reorum sordibus splendorem querere, non vocem & fidem vendere, quæque alia fas & nefas confundens avaritia distat: sed licitum ab illicito distinguere, æqui & iniqui limites subtili discrimine designare, Reipublicæ & singulis consulerè, mores, leges, instituta publiè examinare, interpretari & custodire. Quid igitur? adversus Æquitatis Interpretes, custodes, vindices, tam iniqui erimus, ut tam fructuosam industriam suis præmiis fraudandam arbitremur? Minimè: sed multum interest, in additamento, an principali aliquod censas. Jurisprudentia indole sua atque institutione in commune & alienum bonum vergit: tam nichilcerles quam Justitia; quam querere studiis, proferre consiliis, asserere judiciis, illuminare præceptis, denique legibus sancire, illius munus est. Qui divitiarum voto ad Jurisprudentiam accedit, questum sibi pro fine proponit; publicumque illius fructum accessionis loco numerat, propria verò incrementa tantquam rem principalem sectatur: cui deinde errori consentaneum est, ad male suadam lucri illecebram, & veritati tenebras offundere, & iniquitati colorem tecti inducere; quæque alia jam in publico artificiosa fraude, avaritiæ instinctu, in dedecus Jurisprudentiæ, ac perniciem Justitiæ, damnumque Reipublicæ, committuntur. Tales igitur, cum Seneca, *Mercatores & vcnales* 215. *invicem facti, querunt non quale sit* 115. *quid, sed quanti, ad mercedem pii, ad mercedem impii. Honesta, quamdiu aliquid*

aliquid illis spei inest, sequantur; in contrarium transaturi, si plus scelera promittant. Neque vero avara lucri vota minus impediunt scientiæ integritatem, quam sinceritatem usus corumpunt: ipsaque Astræa tam sordidos dedignatur cultores, à quibus ad quæsitum prostituenda sollicitatur. Nunquam plenam liberaliæque scientiam assequuntur, qui avaritiæ instinctu, tantum quod ad lucrum facit, consecantur: cum pulchrior sanctiorque Prudentiæ pars, quàm à vulgi commercio, tam à quæritu sit semora.

Illi tales stimulantè quæstus cupidinè festinant, ut cruda adhuc studia in forum conferant: tantumque cæ jurisprudentia rudè aliquid & vulgare detrahunt, quo instructi libris excitandis intricandisque sufficiant. Tantum à limine Astræam salurant, nec in adyta ejus penetrant: in aditu aliquamdiu hærent, nec contemplationem in recessum mittunt, ubi rationes legum à pærennibus æqui iniquique fontibus repetitæ, solidam & maturam scientiam donant. Litigatorum tantum leges, non illæ gubernatorum, tam vilibus abjectisque animis curæ sunt. Tantum ad corruptelas & perturbationem vitæ momentum est, perversitate voti depravato judicio dolescivisse à scientiæ civilis vero germanoque sine. Quod igitur remedium? Primò sincera & matura, quæque majestati tam salutaris scientiæ conveniat, Interpretatio Legum: de qua veniet explicandi locus. Deinde frequens admonitio in juventutem & seriæ de vtro germanoque studiorum sine ac scopo.

• Magna profectò hallucinatione rerum optimarum, adedque communis vitæ jactantur, qui doctæ virtutis præmium, vel dignum, vel certum, existimant divitiis: cum fortuna propitia magis videatur etiam ingloriis aut pudendis artificiis, quam cruditiæ sapientiæ. Quo enim seculo Poeta dixit:

Ingenium quondam fuerat pretiosius auro:

At nunc barbaries grandis, habere nihil.

Hodie utique oraculum est: *Amor in-*

genii neminem unquam divitem fecit. Neque id mirum. Nam si e merces facientis consideras; verissimè dictum est, *Bona mens si vendis esset, non haberet emptorem:* sive ipsum intuearis, Beata illa mens indagatiōe contemplationeque veritatis pulcherrima se oblectans, fere dedignatur avocamenta civilium negotiorum, quæ corrupto seculo, vix ullum germanæ justitiæ regimen admittunt. Sed generosus ille spiritus & fiduciâ nobilissimæ scientiæ indomitus, nihil de sua libertate diminucere sustinet, spæ divitiarum; nec cas tanti putat, ut ad simulandum, adulandumque & inserviendum indignis, multaque contra animi sententiam faciendâ & dicendâ sese inflectat: sine quibus artibus illæ hodie non contingunt. Denique purissimus ille animus, & in clara luce divini humanique juris collocatus, omne commercium iniustitiæ abhorret; res ad divitiis propertantibus infesta. Non gloriosè enim magis quam verè Demetrius dicebat: *Facilem sibi ad divitiis viam, quo die bonæ mentis se permisit.*

Quæ cum ita sint, ille qui jurisprudentiam ad solum quæstum divitiarumque sibi parandam existimat, maximè ad hæc sacra profanus est: & si non voto frustrabitur, certè nunquam vel justâ plenâque scientiâ, vel germano ejus sinceroque usu fructur.

CAPUT VIII.

Perperam & intempestivè plerosque properare ad Juris studium, qui nondum per ætatem in libertate ista sibi moderari possunt; nec peritiam aliquam habent communis vitæ: sine qua hæc disciplina difficilis atque obscura.

Quærendum quoque est de ætate studiis jurisprudentiæ maturâ: & certum quidem est, pueritiam quæ anno decimoquarto finitur, immaturam esse. Inde igitur plerique exordium putant. Nam, inquirunt, septimo & decimo anno ad orandas causas, jus ado-

12 De Causis corrupt. Judiciorum

L. 1. §.
3. ff. de
Festul.
 lescentes admittit: eaque ætate respon-
 sa juris consultoribus publicè edebat
 Nerva, inelytus ille deinde Astræ
 mysta. Etenim quicumque arti-
 culus præstantiâ inclaruerunt, eò serè
 animum ingeniumque appulerunt ab
 ineunte ætate. Apud Romanos circa
 pubertatem deponabant prætextam, &
 à parentibus ac propinquis in forum
 deducebantur, tanquam jam rebus ap-
 ti. Aristoxenus Pythagoræus singu-
 larum ætatum studia & curas sic dis-
 ponenda censet, ut pueri literis aliis
 que disciplinis excolantur: juvenes leg-
 es & instituta civitatis addiscant: viri
 actionibus muniisque civilibus oecu-
 pentur: Senes autem in meditationi-
 bus, judiciis, & consiliis versentur. Sic
 enim eveniet, inquit, ne pueri infantium
 ruditate torpescant, neve juve-
 nes puerili levitate ineptiant, utque
 viri morum operumque experimento
 juvenum rudimenta antecedant: deni-
 que senes maturi animi sanctâ seriatque
 gravitate, & nobilitate occupationum
 indolem curasque virorum antecellant.
 Ipse in alia sententia sum: & inter cau-
 sas corruptelarum numero, præcoecum
 adolescentulorum ad hæc studia accessum.
 Juvenes igitur maruri potius sunt,
 quam adolescentes: aut certè paulò
 minus vigesimum annum agentes. Et
 rationes in aperto sunt.

Seneca
Epist. 4.
Sicib.
serm.
43.
 Primò, quod recepto ubique more,
 qui ad jurisprudentiam accedunt, suo
 jam arbitrato vitam agere ineipiant,
 horas & studia disponere, nulloque
 imminente exactore aut arbitro, sed
 sui juris & spontis, qui que ut pluri-
 mum extra conspectum quoque paren-
 tum constituti, jam non diutius in fa-
 moso illo virtutis voluptatisque bivio
 hæsitent, sed recto concitoque gressu
 pergant, quo instinctus indolis rapit,
 vel ad frugalitatem, modestiam atque
 industriam; vel ad luxum, petulantiam,
 inertiamque. Meritò itaque jam plenam
 pubertatem longius excessisse oportet,
 qui feliciter sibi committantur,
 qui utilitates jam suas intelligant, iis-
 que consulant: qui propitio genio, in

locum celsi jam prædologi, alium sibi
 vitæ ducem assumant, Rationem, ut
 Plutarchus monet: qui inter Licentiam
 & Libertatem distinguant: & hujus
 fructum censeant, experiri jam quan-
 tum ad sui moderationem profecerint
 tutelâ alienâ: qui sciant, solos esse li-
 beros qui rationi serviunt. Hos enim
 solos agere, quod volunt. Voluntas
 enim sana Rationi congruit, Ratio Na-
 turæ, Natura denique Deo. Reliquo-
 rum non est libertas: neque enim vol-
 untatem suam implent: namque erro-
 rum nubibus, & affectuum procellis
 volutati, tantum aberrant à voluntate
 sua, quantum ea à ratione desevit. Ne-
 que certius deficientis argumentum lib-
 ertatis, quam quæ maturioribus dein-
 de annis tubis penitentia.

*Tunc crassos transisse dies lucemque palustrem,
 Ex sibi jam serò vitam ingemere relinam.*

Ex isto igitur immaturæ libertatis ar-
 bitrio, quot Juvenutis existant nau-
 fragia, quoties spes & vota miserorum
 parentum eludantur, vix æstimari po-
 test.

Secunda ratio est, quod jurispru-
 dentiz studium facillimum sit iis, qui
 aliquam jam habent peritiam vitæ
 communis: quæ adolescentibus non-
 dum contigit. Non est jurisprudentiz,
 ut aliarum artium studium, quæ solo
 acumine & memoria comprehendun-
 tur: quas olim etiam pueris sæpe infi-
 nuatas fuisse, ut docere possint, Seneca
 scribit: diversamque esse conditio-
 nem studii Sapientiz. Itaque Aristote-
 les, moralis Philosophiz idoneos au-
 ditores adolescentulos esse, negat.
 Quod justius de studio Juris & civilis
 prudentiz quis affirmaverit. Ad eò non
 simplex quiddam continet, ad quod solo
 ingenii acumine opus sit, sed per
 omnes rerum divinarum humanarum-
 que non species tantum, sed sinus per-
 vagatur, ut opus sit ingenio, quod u-
 sus jam aliquis communis vitæ expli-
 caverit.

Tertia sententiz mez ratio est, quod
 nemo Astræam dignè colet, nisi mul-
 tarum jam artium præsidis atque orna-
 mentum.

*Lib. de
 audito-
 ne cap. 11.*

*De bre-
 vit. vit.
 c. 7.
 Lib. 1.
 Lib. 11.*

namentis instructus: ut deinceps trademus. Ea verò res tempus exigit, & festinationem ad studium Juns impedit. Neque huic sententiæ vehementer refragantur quæ opposuimus, si rectè expendantur. Denique & Imp. vacatione à civilibus muneribus, ex causa studii jurisprudentiæ, in quintum & vigesimum ætatis annum extendunt.

L. 1.
C. 3. C.
Qua-
tat. vel
Profes.
se ex. inf.

Et sanè ante eam ætatem vix maturum est, in foro industriam ostentare: excipio semper eximium aliquem præmaturæ solertiæ vigorem; veluti in JC. Nerva: nam ut inde constitui regula non debet; ita neque rigidam esse eam volumus, ut includat eos, quibus

Ingenium calesce sive velocius annis

Surgit, & ignava fert mali damna mora.

& Aristoteles adolescentiam sui auditoris non tam annis, quam animis æstimandam putat.

CAPUT IX.

Non minus noxium esse, quod juvenis fere ad Juris studium festinet, non apta ingenio, non præculta artibus necessariis: quæque illa sint, demonstratur.

REctissime Fabius judicavit: *Prorietates ingeniorum discernere, prorsus necessarium est. In his certum quoque studiorum facere delectum, nemo dissuasit. Namque erit alius historia magis idoneus, alius compositus ad carmen, alius utilis studio Juris: ut nonnulli rus fortasse mittendi.* Igitur ut ingenii impetum, sic & profectus modum distinguere & expendere oportet in iis qui sacris Jurisprudentiæ initiari ambiunt. Omnis namque sic antiquitas judicavit: quemadmodum lana succis quibusdam præparanda est, antequam ultimum illum splendentis purperæ liquorem combibatur: ita ingenia varis tingenda artibus, ut fideiiter ipsa sapientia imbuantur. Sapientiæ verò nomen non insolenter Jurisprudentiæ tribuo: quippe quæ disciplina architectonica jure censetur; regina artium aliarum, quarum

usus ad Reip. bi. opportunitates moderatur, & ad instructum ornatumque filii suum adjungit: rectrix pacis & belli, ipsiisque imperans armis: arbitra Principum & subditorum, ipsiisque regiminis regula, determinatrix publici & privati, sacri & profani: norma liciti & illiciti, lydiusque lapis explorandæ æquitatis: Philosophia vera, honestè vivendi dux; Politica, salubriter regendi; Dialectica, dyjudicandi ambigua; Oratoria facultas, docendi verè; inveniendi rectè, sed & delectandi decorè Judicem. Haec si vatem voluntatis divinx, interpretem naturæ, artificem ordinis modique & decoris; deinde tutelam publicæ tranquillitatis, Societatis civilis coagulum, denique asylum Justitiæ appellaveris, nihilo supra majestatem ejus dixeris. Audacter igitur inter causas corruptæ jurisdictionis numero, quod illois manibus plerique ad hanc sacra festinant: non morali civilisque philosophiæ utilitate instructi, non dialectice subtilitate exerciti, non historiariæ & antiquitatis in omnes vitæ & scientiarum partes opportunitate exculti, non naturæ cognitionis sublimitate excitari, non dænique litterarum & eloquentiæ humanitate levigati. Et quid necesse est, seorsim de singulis dicere, quàm necessariis Jurisconsultum prædiis instruant ac perficiunt? Feci id nuper libris de principiis Jurisprudentiæ.

Non desunt tamen qui dissentiant: & Jurisprudentiam suam vi nixam, non indigere opibus alienis. Nam quibus liberalis doctrinæ adjumentis ornati fuerit, Accursus & Azo, Bartolus cum Baldo, & reliqua illa procerum nostrorum manus, per eandem sectam, ad Jurisprudentiæ fastigium progressorum? An non & ipse Seneca, Zenonem secutus Auctorem, qui initio suæ Reipublicæ inutilem pronuntiavit liberalem doctrinam, Sapientiam illius non modò non indigere, suis opibus pollentem, sed per eam impediri, tradit? *Magna, Iyph. inquit, & spatiofa res est, Sapientia: 88. vacuo illi loco opus est.* & deinde: Non

14 De Causis corrupt. Judiciorum

dabit se in has angustias Virtus: laxum spatium res magna desiderat. Expellantur omnia: totum pectus illi vacet.

His breviter respondendum est. Quod ad Bartolum, & ejus commatis Juriconsultos attinet: nemo hodie est, qui illos consummatos fuisse existimet: adeoque quod in illis desiderant, omnes impudant rudiori genio infelicis seculi, quo flos ille liberalis doctrinæ exaruerat penè univèrsus. Sed ab his ad priscos illos civilis prudentiæ proceres provoco: quos variâ & multiplici eruditione usos, non magis ad ornandam, quam instruendam jurisprudentiam, alibi ostendo. Quid etiam? *Primos Legum conditores eas non in foro, aut consultorum atrio, sed in Pythagoræ sacrario* concepisse atque commentatos esse, Seneca scribit: *Solones, inquam, Zaleucos, Lycurgos.* Et quid nisi è Philosophia originem juris legumque arcessit? Tantum abest quod Sophus ille nobis adversetur. Nam damnat supervacuum & operosam curiositatem, tanquam remoram Sapientiæ: quippe per quam multi perfunctorio, non principali studio Philosophiam celebrant: non negat verò, imò affirmat illi præparandos animos culturâ artium liberalium. Nos verò ipsam Philosophiam instrumento jurisprudentiæ vindicamus: quam nulli magis perfunctoriè colunt, quam destituti cultu uberiorum litterarum: quæ si rectè æstimamus, & conciliant maxime studium discendi illecebra amnitatis suæ, & varietate opportunitatis cognitionem juris faciliorem clarioremque & solidiorem reddunt, & denique usum ejus moderantur ad virtutem sanctitate monitorum suorum. Quis tam rudis, ut hæc impedimenta censeat! cum Seneca dicam: *Quo plus recipit animus, hoc se magis laxat.* Imitandum igitur Xenocratis institutum, qui neminem admittebat ad scholam suam Philosophiæ, nisi quis anfas ejus haberet: eo enim modo designabat artes mathematicas. Nos verò ipsas Philosophiæ & uberiorum litterarum disciplinas ap-

pellemus anfas Jurisprudentiæ. Etenim quo modo anfas vasi necessariæ sunt, quamvis humorem non continent: ita illæ quas diximus, disciplinæ licet non conferant jurisprudentiæ, ad ipsam tamen conferunt. Ignorans ille Auctor nobilis scripti de causis corruptæ eloquentiæ, inter eas vel præcipuam censet, quod sui seculi caudicibus non animarent eloquentiam spiritu uberioris doctrinæ, neque educarent eam succo Philosophiæ, nec instruerent præfidiis notitiæ rerum variarum: id quod ego justius ad juris disciplinam transtulerim, ita quidem similem facultati oratoris, ut antecellat. Ars enim oratoria judiciis ministrat, at jurisprudentia judicia administrat: illa judicem movet, hæc regit: illa suadet, hæc persuadet: illa probabilitatem sequitur, hæc veritatem: tanto igitur magis perficienda cultu Philosophiæ est. Denique si in scholis jurisprudentia ex dignitate tractaretur, id est eo cultu & splendore quem insinuavimus; incitaretur atque alliceretur nobilior & bono publico nata indoles: utro verò à tam magnifica doctrina refugeret illiberalis juvenus, quæ modò illam solo avaritiæ voto adulatur, quæ nullo ingenuarum cultu artium mitigata; nulla sapientiæ severitate ad generosum illud honestum formata; denique gente & mente æquè vilis nihil cognatum gubernatoris artibus habet.

CAPUT X.

Corruptam fere esse rationem institutionis ad artes Juris studiosis necessarias. Idque à triplici vitio: de quo tollendo accuratè dissertatum.

ILle quem paulldante designavi, corruptæ eloquentiæ censor, causas ejus repetivit ab ipsis verissimè incunabulis; à vitiiis, inquam, educationis: quo exemplo ipse non indecorè scholas saltem aliarum artium lustrabo; quid in detrimentum Civilis prudentiæ delinquant, insinuaturos.

Ante omnia doctrinæ finem statuamus,

mus, necesse est: secundum quem, vel ad actionem dirigitur, vel cognitione terminatur. Illi Prudentia & Virtus; huic Scientia & Veritas potissimum curae esse videntur: quanquam miscentur, & mutuis operis juvant. Altera pars honesta utilitate; altera voluptate ingenua excellunt: nullius enim jucundior animo passus, quam indagatio veritatis, contemplatioque rerum naturæ. Philosophia utriusque particeps est, adeoque utramque speciem alternæ operæ societate miscet: namque & extirpando vitia animos quasi ad seminem veritatis præparat; & vicissim admiratione rerum naturæ suspensos, abducit à sordidis. Virtutibus illustrat animos, ut recipere possint lucem rerum divinarum, qua terrenæ facti adsueta mens obruitur: & rerum naturæ insinuatione mentes in consortium Dei mittit, ut facilius ab obsequio corporis recedant. Quoniam verò boni indoles propagatione sui lætissima est, competit Philosophiæ non tantum œconomica, sed & civilis prudentia: quæ regiminis sui solertiâ & moderatione, honestatem, decus, atque utilitatem diffundat per Respublicas universas. Cui parti præcipuè admisculantur eloquentia & hitoria: hæc, quæ genium indolemque populorum manifestet: illa, quæ moribus & animis sermonem aptans eos vicissim sibi conciliat honestis rebus. Discendi verò hæc omnia docendique ratio, est Dialectica: hæc quippe magis Scholis, eloquentia populo convenit. Atque ea utiliora studia sunt, istis finibus directâ & pariter juncta: quibus cum ad omnes vitæ opportunitates, tum ad jurisprudentiam juvenus disponatur: si modò non desectatur inscitâ aut perversitate docentium à scopo quem designavi. Unde duplex existit eruditorum genus.

Unum politicum politumque, seculi sui moribus & u sui aptum: Alterum verò unibratile, expertis elegantiz solertizque civilis. Illud sincerè utiliterque sibi eruditionem paravit, & aptavit usui vitæ, tanquam aurum depu-

ratum effigiatumque. At secunda & sequior illa gens, doctrinam circumfert tanquam rude & informe aurum: aliis denum utile, qui sumere ab iis, & expolire norunt, quo ipsi conspicui insignesque sint. Hæc verò five utilis doctrinæ nobilitas, five ineptæ obscuritas, ab institutionis ratione pendet; vel sincera, vel perversa: de qua proinde utiliter differam. Vicia institutionis potissimum tria sunt, quæ & discendi indultriam, & doctrinæ usum fructumque infestant. Barbarie ruditas, & huic contrarium vitium, nimia Philosophiæ curiositas, & denique Sophisticæ difficillimæ ineptiæ. De singulis dicamus.

Barbariem amolitur eloquentia litterarum, & antiquitatis notitiæ: quas omnium scientiarum non colores tantum, sed spiritus dixerim. Sine illis quippe non solum dispoliato ornatu indecoræ apparent, sed ineptæ inhabilesque ad usum existunt: non gratiam, non dignitatem suam tueri idoneæ. Si verò ad discendi docendique rationem respicias: barbaries effecit, quod à fontibus & primis auctoribus tot seculorum consensu approbatis, recessit studium ad lacunas, non dicam rivus. Sic loco Aristotelis hodie aculeari commentarii regnant, ex quorum sensu ille loquitur: cum tamen illum ipsum legi oporteat, sufficiatque ingenuè intelligi, semotis tot interpretationum somniis: ut rectè Lipsius monet. Sequenda omnino vetus disciplinæ ratio atque forma: cui præter fructum, par dignitas & venustas. Neque ea tantum politiora ingenia reddit, sed amœnitare sua capit tenetque animos & industriam doctrinæ conciliat, lubentiùs faciliusque sic hautiendæ. Hanc rationem sequi Lucretius profitemur:

*Nam velutis pueris absinthia terra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulcis flavoque liquoris,
Ut puerorum atas improvida ludificetur,
Lulorum tenuis: interea perpetet amarum
Absinthii latex, deceptione non capiatur:
Sed potius tali facto recreata valeat.*

*Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerumque
videtur* *Tristis*

16 De Causis corrupt. Judiciorum

*Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Vulgus abhorret ab hac: volui tibi suavilo-
quemi*

Carmine Pietio rationem exponere nostram.

Hodie verò eo tempore (Fabii verbis dicam) quo præcipuè alenda ingenia atque indulgentia quadam enurrienda sunt, asperiorum tractatu rerum atteruntur, atque à seriis porro studiis avertuntur. Nec ex alia magis causa illa juventutis circa jurisprudentiam desidia: asperitas enim illa sophistica vel attrivit jam ingenia, vel concepto temel fastidio avertit: dum quæ nondum intelligere & discernere possunt, paria iis imaginantur à quibus refugerunt. Unde rectè Lipsius censet, & illum ipsum *Lucretium*, potissimum in sexto de natura rerum, explicandum esse Candidatis studii ejus: pariterque naturales quæstiones *Senecæ*, illas, incertum, rerum varietate an eloquii ubertate amæniores, subtilitate materiæ reconditiores, an tractatu clariores: adèd cum naturæ genio certavit ingenium nobilissimi Scriptoris.

Qui genus humanum ingenio superavit, & omnes

Præstrinxit stellas, exortus sui athereus sol.

Sed impolitæ & incuriosæ barbarici contrarium est vitium, illud operosum nimis & superfluum Philologiæ studium: quod in scriptoribus ea quæ ad rem & prudentiam pertinent obiter libat, adèd tota intentione incumbit ad captandum ritus antiquitatis, & verba antiquaria, faciendumque locum emendationi textus: quod *Seneca* describit epistola octava & centesima: atque a libi damnat. Præparare hoc studium debet, non occupare: præparare, inquam, ad intelligendum sensa veterum scriptorum. Sed & quidam ritus antiquitatis viles: alii verò nobiles utilesque, veluti qui ad disciplinam militarem & judiciorum, Senatus Magistratusque pertinent. Alioqui si modus absit, contingit homines plus cum rudibus antiquitatis, quam suo seculo locutos, ut lepidè *Euphormio* ait, non tantum Reipub. administrationi, sed

& cultiori consortio ineptos evadere.

Supereest tertium, sed ex primo facturiens vitium, quod pestilentiori etiam sidere, non florem tantum; sed fructum penè omnem scientiarum affligit: *Sophistica* illa hydra, an *Siren*. Quidam enim in cavillationibus istis consuescunt, tanquam à *Sirenibus* capti: ingenia vilia & tenebrososa, nunquam supra scholasticas argutias spirantia; adèd blanditur prurigo illa solvendi assiduè nodos quos ultra impli-
Agel. lib. 6. cap. 18.
caverunt. At verò adolescentes latioris indolis, abstercentur & fugantur scrupis illis & tribulis, quibus malè feriat *Philosophiæ* aditum strare, intercepto ad ipsius adyta *Sapientiæ* itinere: aut si iis sese dedunt; illecebræ vanæ utilitatis decepti, etiam rectissima ingenia detorquent. Primum enim *Sophismata* illa eloquentiæ contraria sunt, quæ, ut ait *Fabius*, *Locuples & copia vult esse: quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis & crebris & in unam propè formam cadentibus concisa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadam servitute, ex copiosa satietate, & ex amplitudine fastidium tulerit.* *Frigidæ* illæ argutiæ, & jejunæ conclusionculæ omnem orationis non splendorem tantum obruunt, sed & nervos incidunt: idque *Seneca* censet, *Quædam*, inquit, *inefficacia subtilitas facit, nihil est acutius arista.* Pariter *Ariston* illa *aranearum telis* comparabat: quia imbecilla sunt & inutilia. Sed nec ad docendi perspicuitatem aptius multiloquium istud. Nam & *autoritati plurimum detrabunt* (censente *Fabio*) *minuta illa; nec jam membra, sed frustra. Et hujus gloria cupidi, quo subtilius & copiosius divisisse videantur, & supervacua assument, & quæ naturæ singularia sunt, secant, nec tam plura faciunt quam minora, deinde cum fecerunt mille particulas, in eandem incidunt obscuritatem, contra quam partitio est inventa. Idem enim vitium habet (eo-
Agel. lib. 6. cap. 18.
dem *Seneca* arbitro) *nimia Divisio, quod**

Epist. 88. lib. de brev. vit.

quod nulla: simile confuso est, quod in minutissimas partes concisum est. Pariter iterum Ariston apta similitudine

Ep. 43. Dialecticâ: Veratrum crassiusculè sumptum, purgat, in pollinem verò levigatum suffocat. Sed & ipsis animis infesta Sophistica: Namque debilitari & comminui generosam indolem in istas angustias coniectam, Seneca existimat. Deinde omnem Philosophiæ majestatem detrahunt ludicra illa &

Ep. 45. inania: quæ iterum Seneca) nec ignorantia nocent, nec scientem juvant. Addit enim pulchram similitudinem, qua & Archefilaus usus fuit: Sic ista sine noxa decipiunt, quomodo præstigatorum acetabula & calculi, in quibus ipsa fallacia delectat. Sed magnâ interim molestaque temporis & scientiæ salutaris jacturâ Juventus addiscendis istis occupatur: progressu in studiis impedito. Hoc enim sensu Aristot.

Sen. ep. 49. Logicam comparabat luto viarum, quod inutile cum sit, transeuntes impedit, aut proternit. Laudamus Dialecticam, sed tanquam instrumentum artium aliarum: preparare debet, non occupare. Aliquæ ejus partes sunt in oratione,

F. b. l. 2. c. 2. & usu scientiarum; non universæ. Alioqui enim obliabit melioribus. & scellas ad tenuitatem suam vires ipsa subtilitate consumet. Itaque reperius quosdam in disputando mirè callidos, cum ab illa verò cavillatione discesserint, non magis sufficere in aliquo graviore actu, quam parva quedam animalia, quæ in angustiis roborata, in campo deprehenduntur.

F. b. l. 5. c. 2. Itaque vim inveniendi, & judicandi excitare Dialectica debet, non etiam præcepta sua cruda atque indigesta ipso orationis habitu præferre: ut quæ dicuntur nasci & ipsi provenire natura,

14. lib. 5. c. 10. 10. Jan. non manu facta & arte suscepta magistrum fateri ubique videantur. Dialectica non tam operosis præceptis quam exercitacione illustri est excolenda: adeoque illorum observatio impedimento futura est, nisi & animi quedam ingenuitas natura, & studio exercitata velocitatem relictâ nos ad ea que

convenimus cauere, ferant. Haud aliter quam cantus vocis plurimum juvat seria nervorum concordia: si tamen tardior manus, nisi inspectis dimensisque singulis quibus quæque vox fidibus jungenda sit, dubitet; potius fuerit esse contentum eo quod simplex canendi natura tulerit. Ait eleganter de Topica Fab.

His igitur tribus vitiis, tanquam scopulis vitatis, facilis atque inoffensus industriz cursus erit ad veræ Prudentiæ Sapienitiæque portum: critique doctrinæ ratio & faciliior, tanquam viâ complanata; & plenior, cum à supervacuis soluta cura transiretur ad necessaria; & denique utilior, directa quippe ad suum finem, & accommodata Reipublicæ.

Primo enim ea ratione facile erit potiri ea laude, quam Tacitus Julio Agricolæ tribuit; quod sagrantem Philosophiæ studio animum restrinxit; tenuitque, quod difficillimum est, ex sapientia modum. Et quis ille modus? Ne umbris & otio adsueta ingenia, ad altum luctumque rerum caligent: imò ne remotis à capru vulgi rebus occupata, homines & negotia quibus inverfantur ignorent. Oraculum enim est: Qui fructuosa; non qui multa scit, Plato in Gorg. & lib. 7. de Rep. sapit. Et pulchrè Anitippus: quomodo non utique qui plurimum, sed qui quantum satis est, comedit, optime valet: ita doctissimus, non qui plurima didicit, sed qui utilissima.

Linquenda igitur cruditis supervacua: Quam Seneca describente, sive continas, nihil tacitam conscientiam juvat; sive proferas non doctior videberis, sed molestior. Adcoque ea verbosus, molestos, intempestivos sibi placentes facit, & ideo non discentes necessaria, quia didicerunt super vacua: quæ nota verissima est.

Sic hodie multi Philosophiæ sibi nomen inscribunt, à professione sua removens Politicæ Ethicæque: quæ partes vel solæ Sapienitiæ nomen decusque sibi vindicant. Deserunt illi eos Aristotelis libros, propter quos vel maximè

18 De Causis corrupt. Judiciorum

maximè cum antiquitas suspexit: Politica, & Historiam animalium. Sed & perperam solum Aristotelem tractant, cum ne quidem summus sit: consensu enim veteres primas Platoni detulere.

Deinde in Motali parte palmam meretur, Lipsio censente, Seneca, qui pene unus sufficiat excolendo ingenium atque eloquium, formando animos & judicia. Nec minore Providentiæ munere servatus Plutarchus: quo non magis carere Studia posse, quam communi aëre, quidam meritò existimat. Affirmare ausim, ea methodo quam laudamus, ferè universas, de quibus dixi artes, eo & temporis & laboris impendio posse, quo nunc singulæ ægrè acquiruntur. Omnibus enim artibus sese jam permiscuit inanis, sed difficilis scrupulositas: partim imperitia malè feriatorum; qui scientias non metiuntur usu, quia ab eo alieni; partim ambitione eorumdem, dum arduam atque operosam esse artem volunt, in qua totam vitam conterunt. Cum Seneca dicam: *Relinque istum ludum litterarum Philosophorum; qui rem magnificentissimam ad syllabas vocant; qui animum minuta docendo demittunt, id agunt, ut Philosophia potius difficilis quam magna videatur.* Profectò reddendum est testimonium benignitati Naturæ, quæ ea quæ in scientiis usum vitæ, aut oblectamentum animis & cultum adserunt, minimè involuta esse iussit; inanissima quæque tortuosissimis altercantium acuminibus ad æternos discentium labores intricantur. Et ab illa mente Plato: Verum Philosophum *veritatis* similem esse, quippe qui nulli rei uni totus serviat, minutissimæ diligentæ anxietate in ea elaborans; ita ut dum in ea totus est, reliquas res omittat aut deserat, ut solent in suo quisque genere artifices: sed magis omnes res artesque moderatè libet & attingat. Illo, inquam, sensu salutare hoc Platonis dogma est; alioqui enim verè Plinius iudicat: *Ut satius est unum aliquid insigniter facere, quam plura*

mediocriter, si non possis unum aliquid insigniter: quod metuens ego, inquit, variis me studiorum generibus, nulli satis confusus, experior. Idque hæc tenus verum, ut semper unum aliquid studiorum genus ut principale colatur, ad quod propitiæ genii impetus impellet: pro hodiernis moribus Juris prudentia, vel Medicina, vel Theologia; reliqua interim non insuper habenda.

Quemadmodum enim ea Virtutum cognatio est, ut una aliqua existere perfecta seorsum ab aliis nequeat: ita disciplinarum commune quoddam vinculum est; nec satis aut instructa aut ornata esse potest, sine adminiculo aliarum, idque potissimum in Juris prudentiam competit: quæ tueri amplitudinem dignitatemque suam sine instructa & comitatu illo nequit, quem assignavimus. Et hæc quidem aut mediorem docendi artes methodum legibus sanciri oportet: namque ea res non ad summam modò studiorum, sed Reipub. pertinet: ejus regimen & conformatio potissimum ab illis manat. Rectè enim Aristoteles Politicæ vindicet, constituere, quæ artes & à quibus, & quatenus disci debent. Et quis dubitet hæc auctoritatem ad salubrem modum & methodum redigendi studia moderatoribus Reipub. esse; cum Senatusconsulta existant, quibus Romani quædam etiam planè submoverunt.

lib. 2.
Erb.
cap. 3.

CAPUT XI.

De Juris prudentiæ Doctoribus, illos præ omnibus magistratibus publicum negotium agere; & in procuranda Reipub. salute latius patre corum industriam: ideoque munificè cam à Reipub. repensari debere, ut possint contingere, qui omnes ejus muneris numeros impleant.

Sed maximum momentum in Doctoribus est: neque enim similiorem sibi parentes sobolem gignunt, quam Doctores sibi juventutem formant. Ab eorum institutione polita vel rudi, prava

71.

in The-
id.

prava vel recta, salutari vel inutili; pariter vel egregii vel inepti ad Rempub. viri prodibunt.

Sed frustra est differere, quales ad munus hoc docendi oporteat eligi si non ante de præmiis eorum, & dignis honorariis sit constitutum: verum namque est, eò labore impendi, unde emolumenta sperantur.

Enimverò gràtiram illam Virtutem, industrizque suæ prodigam in Reipublicæ bonum; cum jactura rei familiaris, jam dudum pœne exclusit non magis senescentis & effatæ rerum Naturæ sterilitas, quam ipsa temporum difficultas. Itaque facile erit invenire Doctores, qui Academiarum gloriam decusque sustineant vel augeant; potentes ingenio, & scientiâ opulentes, & institutione liberales, si par merces non decrit: sine qua, ne retinebuntur quidem tales. Leges jubent tutorem, pupilli sui nomine, mercedes constituere præceptoribus, non quas minimas poterit; sed profacultate patrimonii, pro dignitate natalium: nec minorem, opinor, altitudinem animi à suis illis tutoribus Reipublicæ majestati exigit, ut malint liberali & egregia Institutionis ratione toti Reipublicæ ipsiusque virtutis perennitati consulere; quam tenuitate honorariorum in liberalissimas artes, parcimoniam ærarii commendare. Alicubi quidem promotio Doctorum ex venalis populi suffragiis pendet: & erudita Sipientiâ, cujus professio est,

Odi profanum vulgus, & arceo y
ultra se plebi venditare atque approbare, iniquissimâ censurâ, jubetur, non modò pro præmiis, sed & munere docendi obtinendo: tanquam non hætenus verissimum sit: Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia. Et: Privata cuique stimulatio, & vile decus publicum.

Sed non idèò culmina rerum negligere eximiam aliquam excellentis Doctoris industriam debent: imò hoc magis advertere diligentiam favoremque suum, quod promotiones ordinariæ à

populo pendent: si modò hanc tueri opinionem volunt, quod felicitatem sæculi pro muneris sui necessitudine promoveant; adamentque eminentes eruditæ Sipientiæ virtutes, tanquam sibi cognatas. Etenim quinam ex occupatis tantum Reipublicæ profunt, quantum eruditæ prudentiæ & civilium virtutum Antifites? Ille Romani ornamentum Senatus & præsidium Cicero, nullum majus se atque uberius præstare Reipublicæ munus posse proficitur, quam erudienda juventute: hoc præsertim, inquit, tempore, quo ita prolapsa est, ut omnium opibus sustentanda videatur. Pariter Seneca: *Non is solus Reipublicæ prodest qui candidatus extrahit, & suetur reos, & de pace belloque censet: sed qui juventutem exhortatur, qui in tanta honorum Præceptorum inopia, virtute instruit animos; qui ad pecuniam luxuriamque cursu ruentes prensat ac retrahit, & si nihil aliud, certè moratur. In privato publicum negotium agit.*

Occupati parvam Reipublicam curant, unius Urbis moribus, aut regionis limitibus circumscriptam; Doctores verò magnam illam & orbis atque adè ævi universi finibus porrectam: non præsentibus tantum, sed posteris utiles ac salutare: quibus ut pangendis ingenii experienciæque monumentis, interserviant, à splendore & ambitu parvæ illius Reipublicæ secessere. *Unius ætatis sunt, que fortiter sunt: que verò pro utilitate publica scribuntur, æterna sunt:* ait ille. Non gerunt Doctores Magistratus: sed eos qui ad Reipublicam accessuri, Gubernatoriis artibus subornant. Non regunt ipsi Reipublicam; ut rectores forment: nisi tamen in illis regunt, quos ad regendum instituerunt. Gajus noster Juris Professores cum Oratoribus causarum comparat. Sed profectò majus quoddam atque amplius est quod profitentur, quam causa Cluentii aut Milonis peroranda. Oratores Titii vel Seii jus defundunt: hujus aut illius causæ merita exponunt; at Juris Doctores, omnium omnino

l. 1. 2. §.
S. B. de
A. M. M.
C. P. M.
M.

Ge. pro
Lan.
Tact.
l. h. b.

Veget.
lib. 2.

L. 1. §.
de Or. 5.
Jur.

20 De Causis corrupt. Judiciorum

controversiarum fata tractant, omniumque mortalium patrocinium suscipiunt.

Namque in tutela Professorum Juris, ipsa Jurisprudencia est: quemadmodum tutelam Jurisprudentiæ, omnium vita, salus & fortunæ continentur. Tam liberalis igitur & regalis Scientia, ut dignos Antistites inveniat, præmiis & honoribus provocandi sunt: idque omitti nec sine contumelia Virtutis, nec sine neglectu publici boni potest. Appositè prudentissimus ille Senator: *Scimus bonas artes honore nutriri: atque hoc specimen esse florentis Reipublicæ, ut disciplinarum professionibus præmia opulenta pendantur.*

Idque non eò tantum spectat, ut alluciantur ad hoc munus, detineanturque dignissimi: sed etiam ut aliis soluti curis occupationibusque, quas angustiaz rerum important, liberrimo atque liberalissimo incumbant animo, ad ornandam Spartam suam. Denique ut & splendorem tueantur, qui ad dignationem Scientiæ redundet, quam proficentur. Largius etiam *Doctores* Imperat. Hadrianus consuluerat: qui dum *professioni suæ inhabiles videantur (senio aut invalescentia) ditatos honoratosque à professione dimittebat*, exemplo militum emeritis stipendiis dimissorum, cum præmiis etiam in rebus soli. Et erant tamen tum illis luculenta salaria; quorumque quæstu etiam in posterum res suas stabilire possent. Namque Vespasianus Imperator etiam oratoris artis magistris singulis annua centena (id est, bis mille & quingentos Philippicos) è fisco constituerat.

CAPUT XII.

Aptissimos ad Doctoris munus esse, qui & edendis Jurisprudentiæ monumentis se approbant; & scientiam experientiæ civilium negotiorum perfecerunt.

HAc præmiorum liberalitate alluciantur ad docendi munus ii, qui

Scientiam civilium negotiorum luce jam perfuderunt: & si verum fatendum est, ii demum solidam possident matramque doctrinam, dignamque quam in alios propagent. Demades olim interrogatus, quo præceptore usus proficisset? Tribunali, inquit, Atheniensis.

Omnium quidem artium præstantia usu perficitur, cum ipsas experimentorum observatio etiam genuerit: sed potissimum Jurisprudencia consummationem sui experientia debet. Nam si ad incunabula ejus respicimus, non magis in schola quam in foro natam atque educatam comperimus: antè enim Jureconsulti existerunt, qui consultis suis forensia negotia ad Jus & æquitatem dirigerent dirimerentque, quam essent qui in scholis Jurisprudentiam docerent. Idque Pomponius tradit, Si verò ipsum Jurisprudentiæ genium inspicimus, cum ipso Præsentia nomine ostendit: cujus vis atque norma ab universæ scientiæ radice quidem proficiscitur, sed fructus omnis & effectus non nisi per singularium factorum, ut ita dicam, ramosè decerpendum præbet. Tam diversas eventuum & factorum formas, aliis indies atque aliis vultibus & larvis magis, quam speciebus renascentes, suo generi assignare, ad summa illa naturalium & civilium decretorum capita revocare, id verò nemo poterit, nisi qui diu multumque se exercuit, cominus illa inspicendo, tractando discernendoque: is tamen Jurisprudentiæ effectus est & fructus, cujus gustu nisi in scholis juvenis imbuitur, in forum progressa, quæcumque occurrunt diversa putat ab his quæ didicit: damnataque Scientiæ tanquam infructuosæ industriam, incumbit ad comparandam sibi nescio quam facultatem calliditatemque probabiliter ad captum imperitorum disputandi in utramque partem; ut ingenii impetu aliquo, ita nulla directione artis.

Hanc ego & Jurisprudentiæ & Judiciorum corrupelam vel maximam puto: quæ omnia incerta facit, & per errorum ambages quærit, quæ jam perennis

Symmach. lib. 1. c. 73.

Ploton. in Pisp. c. 16.

Pincell. ad l. 2. par. 2. num. 2. c. 4. de iis Socr. C. De resind. vend.

perennis scientiæ providentia definitione certâ stabilivit. Adjice nunc, quod is demum usu frequentiores quæstiones, id est utiliores seligere poterit ex immenso commentariorum acervo, qui usu fori, Judiciorum & Reipublicæ instructus. Denique quis jus Reipub. R. non perfunctoriè versatus? Constat enim, postquam à forma Romani imperii recessum est, Leges illius magis obliquo ratiocinationis ductu, quam directâ Constitutorum sententia gentes civitatesque regere. Igitur ille demum poterit sine errore designare, quid ex jure Romano probabilis consuetudo antiquarit, quid verò inficitæ in usu incultum jaceat, publico bono revocandum. Pessimò enim exemplo multi imperitiam aut perversitatem negligentiùm optimâ ratione Constituta auctoritate consuetudinis propagant. Hac ratione obtineri poterit, ne aliud sit Jus Academicum, aliud Jus forense; ne Jurisprudentia scholarum septis conclusa, extra usum inculta jaceat: imò ne argutarum tantum, atque antiquitatis obsoleto umbris stipata, lucem fori & curiæ perhorrescat. Sic enim olim eloquentiam enervaverat, & usui ineptam reddiderat ambitiosus declamationum fastus, tam materiarum potentis, quam dictionis pompâ remotissimus à civilibus negotiis: in quem Petronius Satyræ suæ aculeum strinxit: *Nunc & rerum tumore, & sententiarum vanissimo strepitu, hoc tantum proficiunt, ut cum in forum venerint, putent se in alium terrarum orbem delatos. Et ideo ego adolescentulos existimo in scholis stultissimos fieri, quia nihil ex iis que in usu habemus, aut audiunt aut vident; sed Piratas cum catenis in littore stantes & tyrannos edicta scribentes, quibus imperent filiis ut patrum suorum capita præciant; sed responsa in pestilentiam data, ut virgines tres aut plures immolentur.*

Porò illud tenendum, ne ex foro & curia accersantur, qui solis experimentis insignes, & perfunctoriè (ut

plerique) imbuti scientiis, aut ab eorum cultu jam dudum, distringentibus undique negotiis, sese removerunt; sed qui musas ab Heliconis umbraculis, secum in lucem civilium negotiorum deduxerunt, ut antiquam earum eandem simplicitatem sui seculi solertia instruerent. Et talibus certè, beneficio factorum ad docendi munus formaris, non præjudicabit defectus tituli, quem Academia supremum largitur; quemque negligere serè solent, qui ex schola ad Rempublicam transgrediantur.

Enimverò constitit, in re favorabili ipsos Licentiatos appellatione Doctorem censerit: vel certè ne quam remoram faciat acquisitio tituli, cum ipse Princeps conferet. Id enim Majestati competere, meritò placuit, ipsa origine admonente auctoritatis Jureconsultorum: talesque Academicis Doctoribus non pares tantum, sed potiores, si modò examine adhibito approbati. Examen illud impleri quoque poterit æstimatione publicati ingenii monumento aliquo Jurisprudentiæ: & tales maximè Academicis conveniunt, illustrati pariter famam earum & scientias scriptis, in illo à civilibus negotiorum fluctibus quieto portu. Neque certior aliunde eruditionis & ingenii conjectura capi potest, quam ex editis libris; cum fere consècii sibi profectus, hanc publicam famæ lucem appetant, & nobilissimi cujusque vigor animi, sensu suæ immortalitatis, intelligitur ad curam serè posteritatis.

CAPUT XIII.

Præcipue optimi Doctoris legum doctes: in eam rem Constitutio Juliani Imperatoris enucleata: De Virtute, Prudentia, Eloquentia, & Eruditione.

NEQUE alios æquè dixerim docendæ Jurisprudentiæ sufficere, quam qui stilo promete in publicum possunt, quod Famæ arbitrio probetur; & Genium habeat, quo perennet: quod non contingit nisi animis & ubertate

Met.
Steph.
de Acad.
dem. c.
14. n.
43.

Steph.
Grat.
discept.
foror.
186. n.
45. Ca.
volius
Tap. ad
Rubr. de
Caus. p.
4. num.
113.

22 De Causis corrupt. Judiciorum.

naturali & facundia multiplici atque affidua litterarum cultura mitigatis.

Itaque quibus artibus perfulos prae-
cultosque Juvenes ad Jurisprudentiam
accedere oportere diximus; iisdem pla-
nè imburi atque inundati sint, necesse
est, qui Jurisprudentiæ professionem
sustineant, *Magistros studiorum Do-
ctoresque excellere oportet moribus*
L. 7. C. *primùm*, (edicente Juliano Imperato-
re,) *deinde facundiã*. Examinemus i-
sta: & verborum compendio inclusum
inveniemus, quantum exigimus. Anti-
quitas sic judicavit, scribente Fabio, rem
pulcherrimam Eruditionem, cum vitiis
mentis non misceri: nec in eodem pe-
ctore honestorum turpiumque posse ef-
se consortium. Profectò mens erudita
pulcherrimarum cogitationum oblecta-
mentis atque intentione advocata, non
advertit animum aliis vilibusque ille-
cebris, quibus ceteri ireruntur. Sic en-
im Socrates cum assidue cum Sapien-
tia loqueretur, *gloriarì solebat*, lau-
dante Arbitro, *quod nunquam neque*
in tabernam conspexerat, nec ullius
turbæ frequentioris concilio oculos
suos crederat. Sed cum à nullarum
artium splendore separari possint mo-
res, qui tam ingenuam professionem
deccant: tum ipsa Jurisprudentia, præ-
cipui quodam jure, dedignatur pectus,
quod prudentia non disposuit. Eum igitur
Doctorem Imperator requirit, qui
Eruditionem moribus commendet: ne
alioqui auctositatem professionis de-
struat, *seipsum* (Senecæ iustissimo con-
vitiò) *exemplum circumferens inuti-
lis disciplinæ*. Quam enim absurdum
sit; cum Jus civile profiteri, qui nul-
lã civilitatis elegantia mores perpoli-
yit? Eum Acqui boni peritiam pro-
mittere, qui nulla humanitatis æquita-
tè animum mitigavit? Eum Jurispru-
dentiam sibi asserere, qui nec commu-
nem illam prudentiam, vitæ, actionum
& sermonis tenore exhibeat? Eum den-
ique Juris magistrum se profiteri, qui
Justitiæ sanctitatem violet; avaritiã ve-
nalis in patrociniis æqui & iniqui; am-
bitione corruptor, & pecuniã affectans

quod virtuti debetur; denique malignæ emulationis degeneri livore hostis præstantis industriz & virtutis. Perfec-
tæ Jurisprudentiæ integritas non magis
Virtutis divortium, quam prudentiæ recipit: idque propter naturale con-
tagium Ingenii Animi que; quo affectus &
mores suo sapore judicium imbuunt; à
quo doctrinæ vis formatur; haud aliter atque
aque simplicitas suorum quasi condimentorum
varietatem accipit à natura soli, per quod
labitur; conditionemque spiritus ambientis &
permiscens sese. Ut autem Virtus Prudentiam
complectitur; sic Eloquentiã Eruditionem:
adeoque quadriga hæc est, qua Doctor ad
metam professionis feliciter decurrit. Deinde
ergo Facundiam in Doctore Imperator desi-
derat: tanquam scientia ad multos pertineat;
illustrare verò eam posse, atque aliis insinua-
re, propria dos sit Docentis. Id autem
Eloquentiæ conperit: quæ ideo docendi
potentissima, quia non tantum plura reliquis
scit, sed melius; quippe non nisi ex ubertate
ingeniosæ notitiæ multarum magnarumque
artium & rerum efflorescens. Cognationem
mentis atque eloquentiæ ignorat, qui eam
verborum copiã & splendore definit: tanquam
alius spiritus decori, quam qui & inventionis
fecunditati sufficiat. Optimè itaque Socrates,
qui in eo quemque eloquentissimum existimabat,
quod sciret maximè: tanquam eadem scaturigine
fluere cogitationis & sermonis vel ubertas vel
sterilitas: eodem ab igne funderetur & ingenii
& eloquii lumen. Imò ingenii lumen eloquentiæ
est; sine qua situ squallet, tenebris horret, &
umbrã quadam rigeat: ac vicissim eloquii lumen
ingenium est, sed variis artibus quasi stellis
diffinitum; ab eo enim ordo illius est, & vigor
& decor, & ubertas. Ut picturæ pretium non
colores faciunt; sed imagines, convenientium
colorum ingeniosã mixturã non expressit
tantum sed penè animatæ: sic eloquentiam non
verborum sterculi constituunt; sed fecundæ
mentis vigor, in imagine dictionis spirans,
eodem ingenii

genii impetu formatæ. Quod in corpore pulchritudo, id in doctrina est facundia. Atque ut illa à sanguinis puritate, & temperie humorum, roriorque corporis bona valetudine efflorescit: ita orationis dignitas & venustas non nisi ex cultissimi pectoris ubertate, & maturitate scientiæ exurgit. Itaque non aliud evidentius argumentum idonei ad docendum Jurisprudentiam viri, quam interpretantis ipsam facundia. Nam ut alia nunc omittam, illam vivæ vocis, ut

27-33. D. Hieronymus appellat, energiam, quæ præcipuè Doctorem libris utiliorem facit, quis tueri poterit eloquentiâ destitutus? Sic enim Seneca: *Quid est quare audiam, quod legere possum? multum, inquit, viva vox facit, non quidem hæc quæ alienis verbis commo- datur, & actuarii vice fungitur.* Nam quis alius auditorem excitabit & detinebit, quam eloquio instructus copioso & proflucere puro & perspicuo, apto & eleganti? Ne vœdio deficiat discipulis intentio, dictionis decor efficit: ne difficultate rei alicujus inretumpatur, claritate sermonis opus est; ne denique destituatur cursu orationis, copiâ quâdam variari ea debet. Atque ex defectu ejusmodi facultatis docendi, sæpe illa scholarum solitudo; iis quoque quibus sincerus studiorum amor & diligentia, ad muros, ut vocant, magistrorum conversis: tanquam ea facilius profectus via. At si docentibus officii ratio constat, id procul dubio aggressis hæc studia præstant, quod in peregrina regione versantibus indigena aliquis locorum, rerum hominumque peritus; qui quæcumque ibi vel naturæ genio, vel artis solertia eminent, visenda exhibet. Quod apud Virgilium Æneas ad Venerem:

*Et quo sub celo tandem, quibus orbis in oris
Fassemur, doceas: signari hominumque loco-
rumque*

Erramus; vento huc vastis & fluctibus ævis:
id meritò exorti hæc studia usurpent. *Ignari locorum* vagantur, per immensum Jurisprudentiæ pelagus, nisi cursum studiorum Professor dirigat, tanquam peritus gubernator. *Ignari hominum*

errant; atque auctores in quos incidunt nulla cognitos familiaritate habent: fidere an diffidere debeant, ignorant: ipsa quoque peregrinitate sermoneis impediende commercium.

Igitur Doctore opus, tanquam proxeneta & interprete: imò gubernatore opus, qui deducat per opinionum fluctus, & controversiarum ventos; quibus alioqui *huc & illuc aguntur.* Atque ut in hac imagine perseverem, quantum interest inter eum qui scripto rationem itineris exhibet, & eum qui comes imò dux itineris dirigit: tantum interesse non immeritò dixerim, inter docentem & scriptorem. Utque evidentiore etiam imagine illustrem, quantum commodius est vehiculo quàm pedibus longum iter emecti, tantò facilius per docentis vocem, quàm librorum lectionem profectus contingit.

CAPUT XIV.

De consultissima docendi via; ad discentium captum, & Jurisprudentiæ solide amplitudinem accommodata: per interpretationem legum Historicam, Ætiologicam, Analogicam, Pragmaticam, & Forensem.

Sed ne immeritò Doctoris vocis tantam utilitatem vindicare videamur: explicandum est de vera & consultissima docendi Jurisprudentiam ratione. Nam non solum scire aliquid artis est, inquit Cicero, quædam ars etiam docendi est. Hæc interpretatione Juris Justin. continetur, sed distincta & perfecta, tum ad discentium captum modulusque, tum ad maturam juris scientiam attemperata. Qua in re tum inscitia, tum ambitione graviter errari solet: veluti cum Institutiones, quas Elementa Juris Imperator esse voluit, quidam præclarè sese interpretari existimant; si vel questionum nodis facilitatem earum implicuerint; vel omni serè congesta Pandectarum & Codicis materiam ad summam illa capita, breviter materiam obruerint. Quorum equeim industriam non omnino contemno, sed prudentiam & judicium

24 De Causis corrupt. Judiciorum

dicium desidero: nescientium, non utique bonum esse, quod magnum est; sed quod bonum est, eo ipso magnum esse. Ignorare videntur, non hoc Doctoris esse, inani ostentatione scientiam suam egerere, sed implere ingenia discerium: quæ rudia adhuc, tanquam vasa angusti oris, non nisi sensim instillato humore implentur, superfusam verò impetu copiam respuunt. * Ipse Justinianus hanc commodissimam tradendæ Jurisprudentiæ rationem monstravit. *Ut primò levi ac simplici viâ, post deinde diligentissimâ atque exactissimâ interpretatione singula tradantur.* Quæ exactissima singularium interpretatio, si reneris ordinentium hæc studia ingeniis applicetur, vel sub impari onere deficient, studia deserturi: vel non nisi eum magna molestia, & tanquam per longas errorum ambagies serius iter emectentur. Adcò verum est, quod proverbii loco apud Platonem sæpe usurpatur: *Qui nimium properant, tardius absolvunt.* Huic corruptelæ accedit & altera, eorum scilicet, qui tanquam docendi munia abundè ipsa librorum juris diversitate distincta sunt, scientiam non tam uberem, quam difficilem reddunt: dum eosdem per Institutiones, Digesta, Codicem aliosque libros, Juris titulos eodem fere interpretationis tenore exhibentes, id agunt, ut eadem à multis tradantur; quædam à nemine. Hæc igitur duo vitia ut arceantur, universa *Interpretationis* ratio enucleanda est. Quædam enim *universalis*, quædam *generalis*, & denique quædam *specialis*. Illa quasi cosmographicam picturam quandam totius juris, primis lineamentis adumbrati, una in tabula exhibet, non aliud quam feriem Titulorum aliorum ex aliis apertorum demonstrans; cum explicatione verborum quibus eoncipiuntur; & simplici ac supremo decreto quodam, quo maecia illa dirigitur.

Generalis interpretatio tanquam articulator pictura, sensa capitum cujusque tituli in compendium & ordinem quandam colligit: quæ vulgo Paratitla dicuntur

Specialis verò interpretatio est, quæ singularium legum vim atque usum enucleat; utique insigniorum, vel perplexas facti species disputantium: estque multiplex, est enim *Historica*, quæ legis sententiam enudat, vel præmunitione, sive præmonitione rerum ad intelligentiam legis necessariorum, vel replicatione morum & rituum præcorum, vel explicatione verborum, si sermo sit obscurior; si adstrictior, paraphrasi; si effusior, epirome quadam; si perplexior, figuratione casus: quorum illa in Laconica Jureconsultorum elegantia, ista in Asiatica Justiniani copia; hæc verò in singularibus facti speciebus locum habent. Partim est *Ætiologica*: quæ rationes legis à principiis repetitas expendit & discernit; positis dubitandi, & constituendi momentis. Illa legulejum, hæc civilem Sapientem format: de qua plura non jam dico, quia aliàs ubertim ad hanc rem pertinentia executus sum. Atque ex illis Interpretationis speciebus proficiscitur tertia, quæ *Analogica* dicitur: arbitra legum vel in speciem, vel revera invicem pugnantium. Dissolutio enim antinomix eruenta ex verborum utriusque legis collatione: sæpe enim propter specierum tenuem discrimen, adversæ apparent leges, quæ tantum diversæ sunt: reddendaque diversi utrimque juris ratio. Sed & conringit interdum excussis rationum momentis inveniri, aliud ex stricti juris ratione, aliud in eadem vel affini specie ex æquitate constitutum esse: quæ tum utique prævalebit. Tertia conciliandi ratio est superiori vicina, cum unâ lege Jus continetur commune; alterâ verò singulare, propter personæ qualitatem, favorem, odiumve: & ubique dubium non est, generi per speciem derogari.

Atque hæcenus de legibus prima fronte dissidentibus: nam invocitur & vera *dissensio*, orta ex sectarum diversitate, quas à Labeone & Capitone institutas, excepere auxeruntque hinc Proculianorum, inde Sabinianorum fa-

ctiones.

L. 1. 3.
4. f. De
regis.
Jura.

ctiones. Inde igitur quædam temerè congesta in Pandectas vestigia ejus diffusionis: ubi melioribus rationibus innixa sententia deligenda erit. Denique manifestam sæpe antinomiam faciunt leges relictæ in libris Juris, quamvis alia constitutione sint antiquatæ: nisi quod eo ipso nomen legis, quo auctoritatem Juris amiserunt.

Est deinde *Pragmatica* Interpretatio, quam plures species adjuvant: versatur enim in amplianda legis sententia, vel contrahenda: deinde in elicienda definitione singularis quæstionis ex lege generali; vel ex adverso, ex lege facti speciem decidente communia quædam decreta exprimit, ad alias quoque species transferenda. Huic affinis est *Forensis* interpretatio: quæ Jus Romanum ad usum hujus ævi & fori aptat; quæ actionum & judiciorum via ad effectum deducatur, demonstrans; quid item consuetudine mutatum, quid similitudinis vel consequentia ductu ad mores nostros transferri possit. Secundum hanc igitur distinctionem, tres Institutionis gradus esse oporteat: Primum occupabit universalis illa interpretatio, cum Institutionum explicatione Historica & Ætiologica. Secundum, illa articulatoria capitum cujusque tituli in summam congestorum descriptio. Tertium denique exactissima uberiorum reconditorumque legum enucleatio, tanquam omni artis ingenio, colorumque viva varietate perfecta effigies. Nihil formosius aut salubrius est Ordine: eo Respub. censetur, eo exercitus & potissimum acies consistit, eo denique ipsa rerum universitas & hic mundi ornatus se commendat ac tuetur. Si arbores, si fructus & quicquid natura perficit, consideres: singula nongisi per quandam incrementorum seriem ad summam naturæ suæ pertingunt. Idem in formatione ingeniorum ad Jurisprudentiam: de hac enim agimus. Igitur simplex illa universorum titulorum saltem Codicis aut Digestorum, pictura & descriptio quædam rerum quibus hu-

mana societas ac communitas continetur, commodissima Isagoge erit: eà enim non præculti vix unius tituli Institutionum plenam notitiam nancisci queunt. Verbi gratia, Titulo secundo omnium fere origines contractuum Jurigentium adscribuntur: igitur jam nosse oportet, quid contractus, societas, depositum, quæque ibi recensentur: intempestiva quippe eorum istlic foret explicatio, abruptura instituti seriem intentionemque discentis. Adjungeretur interpretatio Institutionum, sed non alia quam Historica & Ætiologica: sive ordine earum contextum quis persequatur, sive rerum earundum capita (paragraphos intelligo) alia methodo disponar, faciliore eloquio, simulque rationibus illuminata. Secundæ deinceps curæ erunt, Interpretatio quam generalem appellamus, vel Codicis, vel Pandectarum illuminata methodo, eloquio, & causis, nec ultra; ideoque ubi Institutionibus insertos titulos ordo revolvat, brevi commemoratione tantum in compaginem operis recipiantur sine accuratiore expolitione. Hac enim ratione omnia ad facilitatem & ordo & brevitatis rediget: proindeque & tertia illa Interpretationis industria non quasi à fundamentis opus excitabit, sed tanquam supremam imponens manum, circa selectiores, ut dixi, leges versabitur, tractabitque potissimum quæstiones, quas vel antinomiarum scholæ, vel ambigui sententiarum legis fines foro pepererunt.

CAPUT XV.

Quomodo præstari possit, ut Jurisprudentiæ facultas non sit ancipitis usus, sed cum vera prudentiâ justitiæque connexa & indiscreta.

Sed ex omni interpretationum genere, nulla est salubrior, & ad institutum emendandi judicia aptior, quam quæ cujusque constitutionis rationes à perennibus illis æqui iniquique fontibus arcendo, Jurisprudentiam cum Justitia connexam indiscretamque præstat vel

26 De Causis corrupt. Judiciorum

ostendit: quæ sola veros Jureconsultos & in publicum salutares format; qui lites componere sciunt, excitare & fovere nolint. Talem enim Servium Sulpitium nobis Cicero descripsit: quem à Juris studio non peritiam modò, sed bonitatem traxisse, affirmat. Et quid mirerur, si ars æqui bonique bonos & æquos efficiat?

Ovid. lib. 3. de Art. Scilicet ingenium placidè mollior ab arte, Et studio mores convenienter eunt.

Illud mirandum magis, ex honestissimo studio tot prodire tabulas, litium incitabula, & turbamenta concordiz ac quietis: qui non modò sevitatem morum pervertant Jurisprudentiz usum, sed ab ea ultrò ad fraudes erudiri, aut certè armari videantur. Sed hujus tantæ & tam latè pervagatz luis non aliam dixerò causam, quàm primò quòd sine ullo defectu, etiam perverissima ingenia ad disciplinam æqui boni admittuntur, quæ necesse est quidquid acceperunt in similitudinem sui vertant. Nimirum cum Seneca universè dicam: *Quemadmodum stomachus morbo vitiatus, & colligens bilem, quoscumque accepit cibos mutat, & omne alimentum in causam doloris trahit: ita animus cæcus, quicquid illi commiseris, id onus suum & perniciem & occasioem miserie facit.* Deinde nocet, quòd Jurisprudentiz institutio sæpe magis ad disputandi argutias, & inde calumniandi artes, quàm ad æqui iniquique judicium dirigitur: magisque ad litigandum subtiliter, quàm inde decernendum prudenter, juvenus exerceatur. Quòd ferè accidit, cum sine præfidiis verè Philosophiz Jurisprudentia tractatur.

Enimverò Sulpitius ille ut tam laudabilem sinceræ Jurisprudentiz usum exhiberet, magnum in eam lumen intulerat artium honestissimarum. Enituit enim inter Oratores ejus ævi clarissimos; qui tum quidquid scientiz & artes utile prudentiz habent, in ornatum instructumque eloquentiz assuebant. At plerique justè injustique examen ad minutissimos quosdam & pervagatissi-

mos senficulos, & litteralia quædam ac ineptissima prologia revocant: inopià hæud dubiè & liberalioris doctrinz; eùm æqui iniquique distinctio ex universæ Sapientiz penetralibus arcessenda sit: atque eà demum institutionis formà obtineri possit, ne cavillatrix sit Jurisprudentia; etiam ea quæ vera sunt, simillimis mendacio probationibus obscurans. Idque inter rudes illos Interpretes non nemo quoque vidit & professus est. Adèd manifesta hujus sententiz utilitas est. Sed quid verbis opus est? Res ipsa clamat, quot erroribus interpretationem Juris pervertent qui eam ad Sapientiz decreta, non est, vera legum principia, non exegerunt. Nec querenda exempla, sed seligenda sunt. Titulus Codicis est: *Ne fidejussores dotium dentur*: arcaniore ratione ab ipso Imperatore inserta: *Ne causa perfidiz in connubio generetur.* An hanc rationem intellexisse videri possunt, qui fidejussorem ultro datum à marito obligari censuerunt? Non enim, inquirunt, id prohibetur, sed marito tantum remittitur. Er quomodo non videatur prohibuisse Lex, quòd contrarium fidei conjugali censet? quippe quæ non nisi mutua fiducia provocet ac sustineatur: ut Plutarchus in Præceptis connubialibus tradit. *Multi enim, inquit Seneca, fallere docuerunt, dum timent falli.* Nec minùs pulchrè Livius: *Vult sibi quisque credi: & habita fides ipsam plerumque obligat fidem.* Rursus, quò non deduxit hallucinatio principiorum eos, qui à lege prohibente inter conjuges donationem, interpretatione suà exmerunt maritum decrepitum conjugii juvenulæ largientem? Quæ enim species vel excogitari potest, quæ tam directà fronte incurrat in rationem prohibitionis? Id enim spectavit Legislator, ut solis animis, & gratuita fidei religione conjugalibus amor provocetur; non etiam pecunia conciliari videatur, ad instar meretriciz consuetudinis. At in specie excepta manifestè agi videtur, ut vernantis ævi avaritas senili libidini pretio mancipetur.

Similiter

Ferraz. in prax. tit. 16.

in lib. 2. tit. 11.

Ep. 3. lib. 22.

L. 3. ff. de Donat. inter vir. & uxor.

Similiter

Similiter plerique hallucinati sunt igno-
ratione altioris & è sapientiz fonte re-
perendi principii, unde in Legum San-
ctiones manârnt improbario captatoriz
institutionis; quâ testator heredem câ-
prat, illecebrâ hereditatis suz, eum ad
mutuam institutionem provocando:
*Titius qua ex parte me heredem scri-
pserit, ex ea mihi heres esto.* Etenim
quid tandem integrum impolutorumque
in negotiis humanis erit, si ultimam at-
que unicam iudicii morientium sincer-
itatem quoque corruerint avide spes
& improbas votorum? Falsò dixerit
Seneca: *Nunquam diligentius damas;
nunquam magis iudicia nostra torque-
mus, quàm mihi remotis utilitatibus,
solum ante oculos honestum stetit: tam
diu officiorum mali iudices, quamdiu
illa depravat spes ac metus. Nec quic-
quam curâ sanctiore componimus;
quàm testamentum.* Hæc qui perpe-
xerit, poteritne probare cum plerisque
Institutionem: *Titium heredem insti-
tuo, ut me vicissim instituat?* An mi-
nus in hac quàm superiore formula e-
minet intentio alternam eliciendi insti-
tutionem? aut minus manifestum est
vorum mortis institui; per quam ipsi
porius heres fiat testator? aut sinceriore
iudicio & affectu, quàm in specie præ-
cedenti, hic heres destinatur? Denique
si exactiùs ad honesti & officiorum re-
gulam expendissent vim atque ratio-
nem Senatusconsulti captationem
istam damnantis: an consensissent
Consuetudini aut Legi Municipali illud
fortè antiquatur? An etiam eidem
subiecissent Senatusconsulto muras
conjugum institutiones, vel legata,
iisdem Tabulis comprehensa? Quan-
tum enim remota sunt à fraude cap-
tationis iudicia, quæ mutuis affectibus
conspirant vel sinceri officii alterno ex-
emplo ad liberam benevolentiz vias
commoventur! Denique quanta igno-
ratione principii, valere exstant mut-
tuam institutionem captatoris, factam
à conscio & æmulatore captationis?
Etenim si captatoris dispositio infirma-
tur, quia non sincero iudicio, sed dolo-

fa aviditate heredem designat: quomo-
do eum ex animi sententia instituisse
vicissim videbitur, insecutus ad id spe
prædæ? Aut quid absurdius, quàm im-
probari captationis initium; probari
exemplum? Imò quid iniquius, quàm
hactenus infirmati captationem, ne
fraudi sit captatori; hactenus verò ju-
vari, ne successu improbi voti, & præ-
mio fraudis frustretur?

Denique cùm sæpius in Jure relatum
sit, abacti sceleris itam exililio tantum
plectendam esse: tamen Interpretes ca-
pitali pœnz locum esse censuerunt, si
scelus jam animatus erat; invecrà in le-
ges invitas peregrinâ distinctione: quâ
scilicet conciliarent sententiam Try-
phonini. Ait Lex: *Cicero in Oratione
pro Cluentio Avito scripsit, Milefiam
quandam mulierem, cùm esset in Asia,
quòd ab heredibus secundis acceptâ pec-
uniâ partum sibi medicamentis ipsa
abegisset, rei capitalis esse damnatam.
Sed si qua visceribus suis post di-
vortium, quòd prægnans fuit; vim in-
tulit, ne jam inimico marito filium
procrearet: ut temporali exilio coer-
ceatur; ab optimis Imperatoribus nos-
tris rescriptum est.* Qui responsum
hoc ad principia sua non exegerunt,
conviventibus oculis tanquam otiosum
transmiserunt; quòd Milefia illa à sub-
stituris ventri in ejus perniciem pecuniâ
fuerat corrupta: in posteriore verò spe-
cie mulier ad id incitata erat irâ in mari-
tum: ut verò ire furor crimen attehuat,
ita avaritiz ratiocinatio illud exasperat.
Illa impetu, hæc consilio deliquerat.
Deinde perniciosis exempli erat illa cum
substituris contentio de extinguendo
factu, quòd ad illos hereditas perveniret.
Apposuit Juvenalis:

--- Minor admiratio summis
*Debent monstris, quoties facis ira nocentem
Hunc sexum. Rabo jecur incendente feruntur
Præcipites.*

Sed de cotruptela per nummos addit:

*Hanc ego non sulerim qua comparat, &
scelus ingens*

Sana facit.

Sed quid hæc persequor diutius? In-

D 2 finitis

Lib. 4. de
Benef.
c. 11.

l. 70. ff.
de her.
inst.

l. 4. ff.
de Ex-
tracur.
l. 8. ff.
ad leg.
Cur. de
Sic.

l. 30. ff.
de Pan.

Juv. l.
6.

finiris quotidie exemplis edoceri possumus, quam in disciplina Juris late manet error aut ignoratio principii. Principia autem illa non minutis quibusdam & vulgatissimis pronuntiatis utique contineri, sed per omnes Philosophiæ partes pertinere, potissimumque ejus quæ naturæ humanæ penetralia aperit; indolis animorumque varietatem ac sensuum etiam arcana & ambigua quibusdam notis ac vestigiis distinguens; quæ turpium honestorumque exactiore discrimine, omnium regulas officiorum constituit; quæ denique ad pulcherrimum ordinem descripta Republica universa, omnem, publici imperii, judiciorumque & consiliorum ratione, prudentiam & artes complectitur. Videmus, quantum Oratori instrumentum artium clarissimarum Veteres assignarunt; nec dubitare poterimus, quid professio desideret Jureconsulti: cum in quibus causis disputantis Oratoria olim industria se ostendebat; in iisdem dijudicandis prudentia Jureconsulti hodie sese approbare debeat, propagatis jam latius hujus disciplinæ finibus, ut suo loco insinuabimus. Fabium audiamus in suo illo Oratore universæ apparatus Philosophiæ desiderantem: *Quæ* lib. 13. cap. 2. *inquit, cum sit in tres divisa partibus, Naturalem, Moralem, Rationalem: quæ tandem non est cum Oratoris opere conjuncta?* Sed particularim videamus, quanto magis Jureconsultus, quam Orator instructus eâ facultate esse debeat *Nam ut ordinem retrò agamus, de ultima illa, quæ tota versatur in verbis, nemo dubitaverit, & Proprietates vocis cujusque nosse, & Ambigua aperire, & Perplexa discernere, & de Falsis judicare, & colligere ac resolvere quæ velis Oratoris esse.* Sed an non meliori jure hæc ipsa Jureconsultis vindicavero? quorum circa verborum proprietatem diligentiam ipse Fabius prædicat. Quid idem lib. 7. cap. 7. *de Ambiguitate? Scripti, inquit, & voluntatis frequentissima inter Consultos quæstio est: & pars magna controversiæ Juris hinc pendet. Jam &*

perplexa distinguendi facultas; eui magis adesse debet, quam ei qui Antinomias,

Qui Juris nodos & Legum anigmata solvat?

Denique colligendi ex manifesto id quod dubium est solertia, an non peculiariter ad Jureconsultum pertinet? Ad quem enim alium Status causarum spectat, quem *Ratiocinativum* dicunt?

An quod semel Jus est, idem & se- Fab. lib. 7. cap. 9.

pius. Incesti damnata, & de saxo precipitata, viva repetitur. An quod in uno & in pluribus: qui duos uno tempore tyrannos occidit, duo præmia petit. An quod ante, & postea: Raptor profugit, raptus nupsit; reverso illo petit optionem. An quod in toto, idem in parte. Aratrum accipere pignori non licet; vomerem accepit. An quod in parte, idem in toto: lanas vendere Tarento non licet: oves vexit.

Sed porro camus cum Fabio: *Jam quidem pars illa Moralis, quæ dicitur Ethice, certè tota est Oratori accommodata. Nam in tanta causarum varietate, cum alia conjecturæ querantur, alia Finitionibus concludantur, alia Jure summoveantur, vel transferantur, alia colligantur, vel ipsa inter se concurrant, vel in diversam ambiguitate ducantur; nulla serè dici potest, cujus non parte in aliqua tractatus Equi & Boni reperiantur.*

Sed hæc ratio an non manifestè Jureconsulto adseribit omnes morales copias Philosophiæ? Quis enim meliore jure tractatum sibi vindicat Equi Bonique? Equum autem & Bonum ut Honesto continetur; ita ab illa quoque Philosophiæ parte examinatur, quam virtutis omnisque officii arbitram diximus. Hoc enim vult Fabius: *Quamquam* (verba ejus sunt) *Quæstio Juris omnis aut Verborum proprietate, aut Equi disputatione, aut voluntatis conjecturæ continetur; quorum pars ad Rationalem* (Logicam intelligit) *pars ad Moralem tractatum redundat: eminere tamen ac quasi principatum tenere tractatum Equitatis; permixtum quippe reliquis controversiarum*

rum generibus. Nam verborum pro-
 prietatem ut voluntas moderetur, &
 quitas præscribit: eaque ipsa ad con-
 jiciendam voluntatem plurimum valet;
 quippe quæ cum naturæ impetu ferat-
 ur ad id quod rectum est honestumque,
 id voluisse quemque ferè præsumimus,
 quod debuit. Unde quemadmodum æ-
 quitas reliquis dominatur: ita quoque
 ea principia potissima sunt, quæ ex mo-
 rali scientia fluunt: quam *totam* (inquit
 Fabius) *complectitur Naturalis Phi-*
losophia: nimirum quod principiis eam
 suis fundet contineatque. Hoc igitur
 modo Jurisprudentiæ institutio si diri-
 gatur, non erit ambigua, ut sic dicam,
 iudei; quæ æquè in malitiæ, quàm pru-
 dentis partes propendeat, prout hinc
 vel inde major merces invitaverit; sed
 fidè & æternâ societate cum justitia
 conspirabit & virtute: hujus sequetur
 signa, ab hujus partibus stabit; & opti-
 mis geri auspiciis exultimabit, quæ il-
 lius dirigentur imperio. Illud admo-
 nendum est, non nimis rigidè in Jure
 omnia ad severissimam virtutis nor-
 mam etiæ exigenda, sed pleraque ad
 popularem illam justitiam referenda.
 Enimverò contingit interim, aliud Ho-
 nestum videri, aliud Justum, & præ-
 valere illud debere, Philosophis quidem
 viderur, nominarim Hippodamo
 Pythagoræ: aliter ferè Jureconsultis,
 nisi quod Papinianus interim animo-
 sius indulget præstantissimæ indolis; quæ
 omnia ad generosum illud Honestum
 revocando. Exempli loco: *Ad tempus*
ordine motos ex crimine, quod igno-
miniam importat, in perpetuum remo-
vendum, scribit: quia sententiæ impedi-
 mento cessante, adhuc infamia hono-
 rari obstat; cujus nempe templum de-
 decorosis occludit religio honestatis.
 Sed contra Ulpianus sentit: *Neque e-*
nim, inquit, *exaggeranda fuit senten-*
tia, quæ modum interditioni fecerat.
 Id enim specialis Justitiæ exigat: quia
 sententia non tantum contra damna-
 tum, sed & pro ipso valere debet. Idque
 & Imperatorio rescripto stabilitur, A-
 deoque ipse Papinianus rationem pro-

ximè dictam secutus est, sed circa eum
 cui advocacione interdictionem ad tem-
 pus, *Ne pœna tempore determinata*, l. 8. ff. de pœn.
contra sententiæ fidem ulterius porri-
gatur. Sed & idem Papinianus respon-
 sum suum quod universæ justitiæ ra-
 tione exstruxerat, aliquando ad nor-
 mam specialis justitiæ reconcinnavit.
 Responderat nimirum, non competere
 actionem venditori, si pactum non
 servasset emptor de mancipio extra Ita-
 liam exportando, pœnæ causâ: diver-
 sum esse, si in favorem servi cautum id
 fuisset: quia *beneficio affici hominem*, l. 7. de ser. v. pœn.
interfit hominis. At in altero casu re-
 pugnant honestati eam interpretationem,
 qua *interesse cujusquam censetur*,
quod animo servientis satisfactum
non esset. Sed in contrariam Sabini sen-
 tentiam tandem concessit: existiman-
 tis, idèd dandam esse actionem, quod
 contemplatione talis pacti, minoris
 servus vcnisset. Exactiorem officii re-
 gulam secutæ leges antiquæ, infirma-
 bant legata quæ pœnæ causâ relinque-
 rentur: quia abirent ad rectitudine be-
 neficii: cujus duo probabiles fontes
 (Valerii sensu) Beneficentia, & Juri-
 dicitum. Illa verò non legatarij charitate,
 sed odio heredis adscribi videbantur:
 nec tam quod dignum hoc honore il-
 lum testator censet, quam quod hunc
 indignum, voluntati ejus non obtem-
 perantem. Sed Justinianus hoc abro-
 gavit, Specialem illam, haud dubiè
 justitiam intuitus: quæ convenienter
 libertati concessit ultimis judiciis, ser-
 vari jubet legem quam rei suæ testator
 dixit; dummodo vacet manifestâ tur-
 pitudine; coërcendi hæc dem jactura
 totius hereditatis, vel parte alteri re-
 dendæ si non paruerit alicui turpi man-
 dato. Itaque Jurisprudentiæ præcepta
 quidem sua exigat ad normam decre-
 torum sapientis, sic tamen, ut con-
 tenta fere sit mediocritate officiorum:
 sæpiusque ad specialis, quam Univer-
 salis justitiæ regulam se moderetur:
 sed tanta cum ratione, ut ea constare
 & liquere non possit, nisi ex collatione
 utriusque.

apud
 Stoba.
 serm.
 43.

l. 5. ff.
 de De-
 aurion.

l. un. C.
 de In-
 fam. l.
 3. §. 1.
 ff. de
 Decur.

l. 1. C.
 de his
 qui in
 edict.

arg. l.
 2. ff. de
 his quæ
 pœn.

l. un.
 C. ord.

30 De Causis corrupt. Judiciorum

CAPUT XVI.

Reliqua ad docendi rationem pertinentia pertractantur. De multiplici fructu methodi supra monstrata. De veteribus & recentioribus Interpretibus. Jus publicum seorsim & cum cura docendum esse.

ATque hanc ego consultissimam docendæ discendæque Jurisprudentiæ rationem existimo: qua & tardiora ingenia excitentur, & flagrantium animorum cupiditas descendendi dirigitur, ne se impediatur: ut Seneca ait.

Hac ratione docendi artificiosa, non fortuita & vaga, totius Jurisprudentiæ vis & majestas comprehendetur, & quidem rato ordine: *Nec enim passim carpenda sunt, nec avidè irradenda universa.* Id quod aliis tali methodo destitutus contingit, qui partes tantum

& summa decerpunt, nec in altum descendunt. Historica interpretatio, amoenitate sua conciliabit animos & præparabit; Ætiologica, interiore sanctioreque doctrina ad finem suum Jus dirigit, & cum prudentia ac justitia sociabit; Pragmatica & forensis, usum fructumque legum ostendit; Analogica, excitabit ingenia subtilitate sua. Universalis interpretatio formam operis futuri describit. Generalis ipsam structuræ molem efficit; quam specialis consummat & instruit, ad ornatum pariter & usum Sic Jurisprudentia ex æquo jucunda, honesta, & fructuosa efficitur: his laborum gradibus, id quod

Seneca præscribit, *onus viribus aptabitur*, & paulatim laxabitur animus ad ampliora recipienda. Distributis quoque hac ratione docendi munis, commodius singuli iis admovebuntur, ad quæ propitio naturæ vel industriæ impetu magis apti: namque historica interpretatio Jureconsultum desiderat litterarum & antiquitatis notitiâ egregiè cultum; Ætiologica, præcipuè studiis sapientiæ imbutum; Pragmatica denique & forensis, usu forensiumque exercitatum. Denique hujus me-

thodi beneficio, fines suos disciplina Jurisprudentiæ habebit: cum docendi ratio ab arte semota, infinitate quædam vagetur. Idque Cicero de pricis Jureconsultis scripsit: eos ignoratione docendi sæpe quod positum est in una cognitione, id in infinita dispartiri. Enimverò ut rectè Plutarchus ingenium non ut vas aliquid impleri, desiderat; sed magis ut rudis materia conformari. Nam ut Boethius:

Latus profecto semen introrsus veri, Quod excitatur venulante doctrina.

nimirum cultu eruditionis fovendum & producendum est. Imò ipsa doctrina instar seminum est: quæ multum efficiunt, licet angusta sint, tantum idonea mens rapiat illa, & in se trahat. *Multa invicem & ipsa generabit; & plus reddet, quam acceperit.* Idque ego artificiæ institutionis virtuti vindico: qua destituti majorum nostrorum ævo Interpretes, immensa illa & incondita commentariorum mole Jurisprudentiam obruerunt. Quod si quis interroget, quid de illis sentiam; & an recentiores præponam, cum Seneca dicam: *Multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt: suspicendi tamen sunt, & ritu deorum colendi.* Certè in Historica & Ætiologica interpretatione deficiunt, vitio rudioris genii; qui seculo illo eas afflixerat artes, sine quibus illæ interpretationis partes impleri non possunt: sed diligentiam illorum summam demonstrat Analogica; (etsi & hæc à recentioribus magis exulta.) Jam & in Pragmatica legum interpretatione accurati: sed neque hæc sincera undique effe potuit, prioribus partibus vitiatas: deinde modum non tenuerunt. Iterum cum Seneca dicam; *opinionum veterum parum exactas esse, & rudes. Nova omnia erant primò tentantibus; post eadem illa limata sunt, & si quid inventum est, illis nihilominus referri debet acceptum.* Addit: *In omni negotio longè semper à perfecto fuere principia. Quid ergo? ait Seneca: Non ibo per priorum vestigia? Ego verò utar*

lib. de Audi- rone & ali.

Sen. ep. 38.

ep. 64.

lib. 6. Natur. quæst. 65.

ep. 35.

vid

ep. 108.

Sen. ep. 59.

ep. 108.

vid veteri: sed si priorem planiorem- que invenero, hanc muniam. Optimè; & ut ad veteres Interpretes aptem; scripta illorum asperam & confragosam viam continent Jurisprudentiæ: si sermonem respicias, nihil aut spinosius aut obscurius; si ordinem consideres, nihil perturbatius; si quæstiones spectes, nihil subinde inanius; si argumentationes, nihil fere contortius, admixta ubique sophisticæ. Cum Cicerone dicam: *Veteres verbotenus acutè illi quidem; sed non ad hunc usum popularem atque civilem, de Republica differabant.* Itaque neglectum ferè ab iis Jus publicum: cujus tamen notitia tantùm repræsentare studiosis præmium potest, quod Justinianus promittit, regendæ Reipublicæ. Ideoque seorsim & accuratè doceri Jus publicum expedit: sic enim magnatum liberi invitabuntur; qui alioqui hæc studia ferè despiciunt; tanquam solum ad causidiciam spectent. Pessimè sanè publico accidit, quod leges hodie vix alium usum præbeant, quam litigandi: neque verò aliunde remedium, quam si Jus Publicum sive Senatorium Gubernatoriumque, præcipuo splendore in Academicis excolatur, præsertim cum ab illo & reliquam ferè Jurisprudenciam dirigi oporteat. Sed de isto aliàs scribere ruemini. Illud quamvis minutum quæramus, utrum dictandi ratio, an continuus differendi tenor, utilior sit? Sed hoc ita temperandum est, ut & quæ dictantur, vivæ vocis ministerio clariora reddantur & inculcentur; & una aliqua Lectio sit, tantum differencis, qua longius jam progressis & ingeniosioribus consulatur, qui dictandi scribendique morosam molestiam refugere solent. Druides sanè, ut Cæsar scribit, *Fas non putabant sua litteris mandare, quod nollent eos qui discunt, litteris confisos, minus memoriæ studere.* Et quidem multos videmus omnem indultriam scripturâ dictatorum finientes: tanquam in chartis, non in animo cruditio consistat. Scribunt quæ in bibliothecam, non in memotiam recondant; a deò postquam scripserunt,

se defunctos munere suo putant: cum tamen scribendi ratio eò pertineat, ut conjuncta cum audiendi sensu, intentione discentes adjuvet, & magis excitet ad intelligendum. Zeno Stoicus antè edicebat auditorem sic affici debere, & dictis intentum esse, ut nec otium habeat ad excerpta aut subnotationes. Itaque, ut dixi, utraque ratio miscenda erit, dictandi & differendi etiam perpetuo tenore.

CAPUT XVII.

De emeritis studiorum Juris. Ex dissoluta in iis tribuendis facilitate ingentem corruptelæ vim existere: ideoque illam lege adstringendam ad veram severamque explorandam normam profectus ambicium Jurisconsulti titulos.

Hæc tam severa institutionis ratio non perfunctoriè excultus, is demum dignus est, qui Academicæ suffragiis, titulo Jureconsulti, ex umbra in fori celebritatem dimittatur. Nec alia fecundior seges corruptelæ judiciorum, quam publicæ indulgentiæ facilitas in largiendis hisce titulis; ne dicam dividendis: quibus freta juvenus *cruda adhuc studia* (ut cum Petronio dicam) *in forum propellat.* Jam olim recepto more testimonia Doctorum de suorum profectû & doctrina, apud magistratus & tribunalia hanc indepra auctoritatem sunt adoptandi, ut sic dicam, in familiam Jureconsultorum, & Astræ mysterium. Sed illi si Jurisprudenciæ Antistites, quam Institores audire malunt, moderatè utentur jure suo: nec justitiam professi, urbes populosque decipient; plusque apud illos Astræ religio, quam vilis lucri auctoramentum valebit. Quod si illos veracundia non refrænat, etiam lege & infamæ metu coercendi sunt. Enimverò quid aliud est, quam Themidem prostituere ad lucelli illecebram, titulos Jureconsulti prodigere? Querebatur Poeta:

Dat

32 De Causis corrupt. Judiciorum

Dat census honores;

Inde gravis Judex, inde severus Eques.

Sed nondum cò avaritiæ furor processerit, ut sub pecuniæ quoque arbitrium sapientia veniret, quæ sola suæ spontis, ambitiosæ potentis Fortunæ invidiam faciebat; quod necdarii ab ea, nec eripi posset. Hic igitur tanquam ultimus insanis gradus decrat avaritiæ, ut essent quibus edicere liceret: Tantum numerata,

Atque esto quicquid Servius aut Latæo ut Petronius ait. Tullius L. Valerio titulum Jureconsulti inferbens: *Cur enim*, inquit, *tibi hoc non gratificer; nescio, præsertim cum his temporibus audacia pro sapientia liceat uti.* Quod Tullius per jocum; id illi seridè & lenitiunt & agunt: neque tam utuntur licentia temporum, quam faciunt; instrumenta profectò mali seculi. Illorum, inquam, culpa passim jam audacia pro sapientia viget.

Præstaret igitur alia ratione emolumentis antistitum Jurisprudentiæ consuli, ut libero judicio nec impedito malefuada lucri illecebra, decernerent de profectu & meritis suorum: ne passim urbes iis implerentur, qui auctoritatem habent Jurisprudentiæ, cum etiam à vulgari illa prudentia remoti sint. Auげantur Doctorum stipendia à Principe; & Fisco ejus cédant illa quæ pro titulis penduntur. Neque id absurdum: origo enim titulorum honorumque omnium penes majestatem est.

Frustra de minuendo numero Pragmaticorum deliberatur; & quæ inde proficiscitur. multitudinè ac diuturnitate litium, si sine delectu, dignis & indignis illa de jure respondendi differendique verè licentia conceditur. Ego sanè nullos de Republica pejus mereri existimo, quàm qui eam Licentiam concedendi jure tam licentiosè utuntur: traducunt non tantùm, ut dixi, & Jurisprudentiæ, & suam existimationem; sed & omnium qui vera industria eos titulos meruerunt, aut merebuntur. Namque confuso doctæ industris, & rudis inertis discrimine, ille non ultra honos æsti-

mabitur: atque cò tandem res deveniet, ut prudentiores Catonem illum imitentur, qui cùm jam omnia statuis Romæ occupari cœpissent, strenuorum juxta & ignavorum; rogatus, cur in tanto numero nulla ipsius esset? Malo, inquit, olim quærat, cur Caroni statua nulla erecta fuerit; quàm cur erecta fuerit. Univerisè enim verum est: *Vilescit honos, si vulgatur.* Non desunt tamen hujus licentiæ patroni. Esse, inquit, oportet dignos hujus titulis, & indignos; qui ex dignitate hanc professionem sustineant, & qui impares tamquam sub onere succumbant: hi enim illorum illustrent gloriam. Examine hæc: *Esse oportet dignos, & indignos.* Imò esse oportet rudes, & prudentiã alrà insignes, ut appareat quos ad regendum, quos verò ad parendum fata produxerint; ordinisque politici ratio constet. Sed illi quid aliud agunt, quàm ut discrimen omne tollatur, sine quo esse ordo nullus potest? ut imperitia tituli prærogativã inolescens, nec illam secundæ notæ, ut Hesiodus distinguit, prudentiam præster, utendi assentiendique consilio Sapientioris: ut præjudicio venalium vulgariumque titulorum, sæpe veri Doctores quoque despiciantur? Tantum abest, quòd indigni titulo gloriam illustrent dignorum. Dicit hoc fortasse posset, si pauci aliqui indigni innumeris dignis admiscerentur: quomodo in picturis umbra eminere lumen facit. Nunc verò indignorum multitudo longè exsuperat, & dignorum prudentiam ab iis obrui necesse est: passim enim numerantur sententiæ, non ponderantur. *Esse oportet, qui hanc professionem ex dignitate sustineant, & qui tanquam sub onere deficiant.* Igitur esse oportet, qui Jurisprudentiã ornent, & esse qui dehonefent. Saltem igitur ut distinguantur, non æquali Testimoniorum honore producendi in lucem fori & Reipublicæ: non unus idemque elogii tenor sit oportet. Non emertorum stipendiorum tantùm; sed & quædam causatiã missio usurpata Romanis ducibus in suos

in suos milites: hæc quidem ut integrâ existimatione, ita sine adjectione honoris contingebat. Quid? quod hæc titulorum prodigalitas, ipsos decipit, quos ornat? *Initiatos enim se credunt, & tantum in vestibulo Jurisprudentiæ hærent.* Quid? quod hæc facilitas studentium industriz nervos dissolvit? Quibus intendendis unicum subsidium esset à severa promotionum ratione: quæ indulgentia vera non fallaci temperanda, ut tituli ultrò etiam, remisso examine, remissa ratione temporis ad eos definiti, offerantur iis, qui indole & ingenio præstantes, industriam & profectum quocumque experimento idoneo approbaverunt. In reliquos severâ diligentia inquitendum erit, & tanquam si à juratis iudicibus de civili causa disceptetur: namque & de re longè graviori agi, & ab obstructis non minore religione jam ostendimus, & Imperatoriis lanè Legibus ad jusjurandum tenentur. Inquirendi autem forma non alia, quàm ipsa docendi ratio; an scilicet ei congruat profectus Candidati. Et, quis modus profectus? Non alius, quàm ipse doctrinæ scopus. Igitur non tantum Thesis disputatione tentanda industria erit; sed etiam consultatione, propostâ scilicet questione aliqua finita, ex iis quæ quotidie in foro occurrunt. Nam nisi huic operæ aliquatenus sufficiunt, cum fraude clientum & Reipublicæ in forum & curiam, tanquam civilibus negotiis maturi, ablegantur. Porro non tantum in doctrinam, sed & mores Candidati inquirei oportet: hi enim corrupti, & usum Juris in noxam civium detorquent; & generosior est Jurisprudentia, quàm ut cum iis societetur. Arbitrè Eloquentiz Studiofis hanc regulam morum edieit:

Artis severe si quis amat effectus,

Mentemque magnis applicat, prius mores

Frigalitatæ lege poliat exacta;

Nec curet alto regiam truce vultu;

Cliensque cænas impotentium capiet;

Nec perditis addictus obruat vino Mentis calorem; neve plausor in scena

Sedeat redemptus, Hisfrionia addictus.

Frugalitatem inprimis exigit, quia *nihil tam mortiferum ingenii, quàm Luxuria*: ait Annzam. Intellige autem non modò insanam illam potandi commessandique dulcedinem, sed & libidinem &que amores. Sic enim Tullius fieri non posse dicitur, ut dignâ industriz Eloquentiam (& quanto minùs Jurisprudentiam tanto illâ majorem?) colat *animus libidini deditus; amore, desiderio, cupiditate, copiâ, inopiâ quoque nonnunquam impeditus.* Deinde severus Arbitrè recidi jubet omnia ambitiosa & voluptuaria avocamenta. Severiùs etiam Tullius: *Omittendæ sunt omnes voluptates, relinquendæ studia delectationis: ludus, jocus, convivium, sermo etiam penè omnium familiarium deserendus.* Nunquam Astræ litabit juvenus, quæ perfunctorio cultu eam adorât: *quæ studia respicit tantum, cum ludi intercalantur, cum aliquis pluvius intervenit dies, quem perdere libet: quæ se inter studia & vitia non aequâ portione dividit,* ut Senecæ querelâ utar. Ne blandiantur sibi; ut ejusdem denuntiationem usurpem: *non est studium Jurisprudentiæ res subsistiva, sed ordinaria.*

Sambucam citius caleni apiveris alto, ut eum Persio dicam, quàm ejusmodi juvenibus Jurisprudentiam. Utrotum ei pectus vacet, ascendendum à voluptatibus, & claudendum illecebris est. Non contingit Jurisprudentia inter carentes etiam culpâ occupationes; nedum animis vitiorum servitute oppressis. Ad hanc justius ego transferam, quod senior Seneca de Eloquentia: *In hos (inquit) nec Divi tantum mali permittant, ut cadat Eloquentia: quam non mirarer, nisi animos in quos se conferres, eligeret.* Hi tales interim titulis professionis ad dignationem perveniunt Clarissimorum: quamvis si vitâ censeantur

E tur

34 De Causis corrupt. Judiciorum

tur, nihil sit ipsis sordidius; si ingeniis, nihil obscurius; si judiciis, nihil magis plebeium; si origine, nihil ignobilius, si fama, nihil ignotius, si scientia, nihil ignorantius. Quis inter hæc Claritudi-
ni locus? Horum igitur umbrâ etiam
verè Clarissimi laborant. Vulgi enim
hanc conjecturam Poeta expressit,

crimine ab uno

Disce omnes.
Libèrè judicium meum profiteor. Ne-

que enim offensa metuenda est, non
modò apud Prudentes, quos latère dif-
crimen non potest inter dignos indi-
gnosque: sed indistinctè tuta hæc cen-
sura est. Namque merentium hos ti-
tulos generosa fiducia perstringi gaudet
illis indignos & horum cogitata semper
ignorantiæ arrogantia se notari non in-
telligit. Sed & instituti operis sincerita-
tem professo contemnenda offensa est
quam veritas gignit.

FINIS LIBRI PRIMI.

LIBER

LIBER II.

*Præloquium de Jurisprudentiâ Romanâ:
eam Providentiæ Divinæ munus esse.
Summa dicendorum.*

CAPUT PRIMUM.

Acta sunt funda-
menta operis de-
stinari. Nihil enim
perinde interesse
reor sinceritatis Ju-
diciorum, quam ex
præscripto Juris-
prudentiæ regi: il-

lam dico æqui bonique artem, quam
sapientissimi auctores, & peritissimi
gubernandarum rerumpubl. composue-
runt, Romani rerum domini, qui ut
Justitiæ accomodatissimas leges fanci-
re; ita ex norma æquitatis interpretari
potuerunt. Itaque quantum laudis aliæ
gentes, potissimumque Græci merue-
runt ceterarum inventione artium &
cultu: tantum gloriæ vindicare sibi Ro-
mani possunt vel ex sola Jurispruden-
tiæ expolitione; sive Nomothoticen
spectes, sive potissimum Dicasticen.
Namque ut illam legum condendarum
prudentiam eum aliis populis commu-
nem; ita hanc alteram interpretandi
leges artem præcipuam habent. Me-
rito igitur Vates:

Orabunt alii causas, calique mentus

Describent melius:

Tu regere imperio populos Romane memento.

Hæc tibi erunt artes.

Nam cum providentiæ ordo Romanos
imperio orbis terrarum destinasset: non
magis viribus & solertia eos ad devin-
cendum populos instruxit, quam Pru-
dentia & æquitate ad regendum. Id-
que & diurnitas imperii illius ostendit:
Viris enim parantur provinciæ,

*jure retinentur, imo frustra acquirun-
tur, nisi regantur: regimen autem in-
æquabili legum & æquitatis descrip-
tione consistit. Sic Paulus Æmilius,
scribente Livio, leges Macedonia de-
dit cum tanta cura, ut non hostibus
victis, sed sociis benemeritis dare
videtur: & quas ne usus quidem
longo tempore, qui unus est legum cor-
rector, experiendo argueret. Itaque
dubitare nemo potest, quin ut Impe-
rium Romanum Factorum placita pro-
vexerunt: itaque quoque Jura ipsorum pro-
videntiæ æternæ afflatu concepta de-
scriptaque fuerint. Sic enim providen-
tia illa per vatem suum de se prædicat:
Per me reges regnant, & legum con-
ditores justa decernunt.*

Igitur imperio illo vel extincto jam,
vel in varia regna disperso: Jurispru-
dentia tamen Romana ferè orbi terra-
rum cultiori dominatur. Imo Roma-
num imperium ut æternum esset, in
jure legibusque viget: & postquam esse
Romani rerum domini desierunt, le-
ges tamen illorum regnant, adeò non
vanum de illis apud maximum Poëta-
rum vaticinium:

*His ego nec metas rerum nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi.*

Ego sanè Jurisprudentiam illam Ro-
manam, non ut hominum commen-
tum, sed ut Providentiæ æternæ mu-
nus, venerandam puto: *Neque enim
nostra ista quæ invenimus dixeris: lib. 4 de
non magis quam quod crescimus, quam
quod ad constitutum temporum sua cor-*

E 2 pori

36 De Causis corrupt. Judiciorum

pari officio respondent. Quomodo Seneca universæ artes ad auctorem Deum refert: ego peculiariter Jurisprudentiam Romanam. *Nihil enim est illi Principi Deo, qui omnem hunc mundum gubernat, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia cætusque hominum jure sociati, quæ Civitates appellantur: ut præclare Tullius.* Quia ordinis omnis auctor Deus est, quo rerum omnem naturam in hanc coagmentationem, harmoniam, atque ornatum descripsit: Jurisprudentiam quoque invenit, quæ idem in Republica æmularetur atque exprimeret. imò quo affectu in Civitates humanum genus junxit; eodem Jura legesque adjunxit, tanquam illarum vincula quibus cohærent, imò nervos quibus moventur, adeoque spiritum quo reguntur: ipsam quoque Jurisprudentiam, si libros consideres, tanquam Juris thesaurum, copiosum cum delectu, multiplicem cum dispositu, imò si artem spectes, tanquam legum fontem, unde deriventur, & amissum qua expendantur: denique mentem, quæ in omnium sufficiat interpretationem. Propositum igitur est, in universum de statu habitusque Jurisprudentiæ differere, ut constare ei ratio Æquitatis pariter possit atque Auctoritatis: id est, ut Jus non certum minus finitumque, quam Justum atque Æquum sit. Utroque enim opus, ut (quod Cicero in eo semper spectandum ait) Æquabile sit. Igitur ut primus Liber ad Juris Professores, ita hic ad Nomothetas & Nomophylacas pertinebit. Prior pars Decreta habebit; altera deinde educenda Monita constituendæ custodiendæque Jurisprudentiæ. Sed quemadmodum Tullius integrum librum scripsit asserendæ Philosophiæ; quem Hortensium inscripsit: ita nobis non perfunctoriè defendenda ante omnia Jurisprudentiæ existimatio & amplitudo est.

CAPUT II.

An penes ipsam Jurisprudentiam causa corruptorum Judiciorum? Disputatio eorum qui affirmant.

Non desunt enim qui ipsam Jurisprudentiam, tanquam litium & calumniæ seminarium, infamant: & ut eos omittam, quos obtrectandi studio transversos agi, probabile sit: in ea opinione esse videntur duo clarissimæ prudentiæ scriptores, Lipsius & Guicciardinus, uterque à cognitione Juris non alienus, alter etiam magnarum rerum illustri experientia cognitus. *Jurisprudentiæ, inquit, rationem penes Turcas usitatam, non prorsus reprehendendam puto. Neque adeo precipitem eam esse, quam expeditam. Etenim qui clausis quasi oculis, ex quo bono decernit; plurimas causas celeri dexteritate decedit; liberatque litigatores à temporis & sumptuum jactura: que tanta judicis nostri intervenit, ut ei qui justa causa nititur, expediat, ab initio eam amittere, quam per judicii ambages obtinere. Taceo, quod interea causa justitia obscuretur atque evertatur, partim fraude vel imperitia Judicum, partim ipsius juris rigore, & calumniosa interpretatione.* Sed apertius Lipsius: *Non multæ leges, inquit, bonos mores, bonum jus faciunt: sed pauca fideliter servata. Atqui interveniunt Calumnie. Quid igitur? quo sine Jure? quo sine Principe est? Ille vir bonus & os justitiæ, iste potens, & viva ipsa lex, an non verbo uno decideret? Et da, quod alibi malè: quid magni mali est? primum in re obscura, & in qua haud valde interfit, Titius an Scius vincat. Deinde (vera dicam) in re parva: in agello, in prædiolo, in pecuniola. Habeat, cui judex donat. Absit tantum aperta iniquitas: neque aliter in maxima orbis parte hodie vivunt.*

Sed profectò rationes huic junctæ sententiæ adeo eam non juvant, ut potius

tius ex ipse nos ab illa alienent. Quis enim velit, tantum licere Judici? quo limite aperta iniquitas satis ab occultiore illa distinguatur? Et quod satis dignum in obscuritate momentum: cum hanc ipsam depellere Jurisprudencia profiteatur? Illud verò de parvitate, cui probabile videri potest? Etenim satis importuna hæc philosophandi ratio, cum tractetur de disponendis negotiis, & componendis discordiis vulgi: cui pecuniam animæ & sanguinis loco esse, Poeta dixit. Deinde non semper pecunia, sed sæpe quodque salus & existimatio in dicationem Judicii adducuntur. Neque verò exemplum barbaratum gentium multum valere potest, cum de juris Judiciorumque ratione quaeritur, qua maxime ab illis distinguuntur gentes cultæ & humaniores. Verum testandi postea erit locus: nunc porto adversarios audiamus, qui plures sunt. Nam quid Poeta? postquam dixit:

Nulla fore rabies, nec strilla prelia lingua.

tanquam causam addit,

Morum jura viris, solum & sine fasces aquam.

Non desunt quodque exempla. Nam cum ante centum viginti annos Matthias Corvinus ad gubernacula Pannoniæ accedens, secum quosdam ab Italia Jurisperitos duxisset, atque ex eorum consilio rudem ad id ævi & inconditam penes eum populum juris judiciorumque formam ad præscripta Jurisprudenciam expolivisset; sic repente tiribus omnia, calumniis, & discordiis flagrare cœperunt; in gente antea hujusmodi certaminum rudi, & ob id privatim quietæ, ut non multo post Jurisperiti omnes regni finibus egredi juberentur. Jurisprudencia, inquit, tot argutiis, tot tamque perplexis rerum discrimenibus, quas non immerito *acutas ineptias* Seneca vocat, tot rationum & legum & interpretationum contrariarum pugnis, quid nisi Litigatoribus utrimque tela quædam ministrat, & judicii offensacula objicit, quibus cognitionis

curfus inhibeatur? Quam expedito & directo ad justitiam itinere, ipsa integræ naturæ vis, & incorruptæ mentis liberissima industria judicem deduceret! si non impedirent tot acuminum spinæ; tot disputationum salebræ, tot ambages distinctionum, tot legum tanquam indagines, ad captandum judicantis decretâ, dispositæ? Non esset injustitiâ crimen, si non nisi tam operosæ scientiæ apparatus ad justitiam perveniretur: imò desinit justitiâ Virtus esse, si non ad eam naturæ sponte omnibus unâ formæ pulchritudine affulget, ut nec inter eos conveniat, qui eam tam artificiosâ diligentia quaerunt. Nimirum justitiæ simplicitas, maxime ingenium bonum, amat potius animos libero obtutu in naturam perpetuo intentos; nec arte corruptos: hi enim soli verè germanæque justitiæ solidam illam & expressam efficiem, quam Tullius desiderat, comprehendere possunt: cujus tantum umbris atque imaginibus reliqui utuntur: ii scilicet qui non quid naturæ principis consentiât, sed quid Jureconsultorum rationibus, atque ad eam verbis consequens sit, inquirunt. Quid hoc est aliud, quam sœptum perennitate præteritâ, turbidorum rivulorum minutias confectari? Desinit justitiâ esse civilis Virtus, id est ad omnes omnino perti-nens cives (quod omnes sapientes censent) si tam arduæ scientiæ subtilitas ad paucos eam relegat. Quemadmodum Seneca à Philosophiæ ictu pulcherrimâ subtilitate sapientiam vindicans, ait: *Apertior res est sapere: imo simplicior: 2p. totâ* sic illi adversus Jurisprudenciam: apertior res est justitiâ; imò simplicior. Et quemadmodum Dialectica differendi ex vèro copiam præmittit; cum tamen respicienti ad illas *veterinosissimi artificii*, ut idem Sophus appellat, *leges*, non tam loquendum sit, quam obmutescendum; ita & cum Jurisprudencia agi existimant. Cui enim non sit facilius dirimere controversiam justitiæ sequenti ductum, quam juris? Quid enim? videmus eos qui ex juris arte de controversiis respondent, magis ferè occu-

38 De Causis corrupt. Judiciorum

pari in confutandis iis quæ ex adverso Jurisprudencia objicit, quam in stabiliendo legibus causæ æquitatem: aded in calumniam & æquitatem anceps Jurisprudencia est; plusque ferè negotii facessit justitiæ, quam auxilii ministrat. Igitur ut eorum hominum disputationem concludam, Romani Sophi de inutili Philosophiæ artificio sententiam

Sen. 47.
95.

Postquam docti prodierunt, boni defuncti. Simplex enim illa & aperta virtus in obscuram & solertem scientiam versa est: docemurque disputare, non vivere. Similiter enim Jurisprudencia effecit, ut

Vivere non parvis, sed disceptare velimus Legibus innumeris, & avaritia velut armis:

ceu ait Puteanus in inelyto illo carmine Quid enim? an non verissimum experimur illud Archefilai: *Ubi plurimæ leges sunt, ibi injuslitiam vigere maxime: perinde atque morbi abundant, ubi multa pharmanaca & medici.*

Apu
Stobz.
ser. 43.

CAPUT III.

Jurisprudencia hoc crimine liberata, dissolutis argumentis supra positis.

Nihil tam exactum ad utilitatem vel elegantiam industria unquam invenit, quod probari & placere omnibus posset: adeoque ne rerum quidem natura quicquam tam opportunum ad usus vitæ comparavit, ut abutentium furore non transeat ad noxam. Non nova ingratitude est calumniantium Jurisprudenciam, cum & procreatricem hujus ac parentem omnium laudandarum artium laceffit Philosophiam: *Quæ, conquerente Cicerone, tantum abest ut perinde ac de hominum est vita merita, laudetur; ut à multis etiam vituperetur.* Nec facile dixerim, utrum magis successcam damnantibus Jurisprudenciam, an abutentibus: utriusque enim eam violent. Quamvis enim illorum tam iniqua judicia movcantur potissimum horum culpa: non tamen prudentis æstimato-

ss. 5.
24f.

ris est, ad invidiam infamiamque præstantissimæ artis referre hominum ca utentium perversitatem. Cum Sopho Romano dicam: *Si beneficia nature utentium pravitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus.* Deinde iniqua est in omni re selectio incommodorum, prætermisissis commodis. Quid noxæ abusus Jurisprudenciæ adferat Reipub. commemorant; transeuntes non modò utilitates, quæ ex sincero ejus usu promanant; sed & oblitæ, quis status rerum exsisturus sit, Jurisprudenciæ de medio sublatâ. Idem enim ipsis respondero, quod acurè Aristoteles adversus eos qui distinctionem dominiorum improbant, recensitis avaritiæ & luxus & discordiæ & paupertatis inde orientium malis, non considerare eos incommoda longè plura & graviora quæ exsisterent ex communiõne rerum. Illa enim, inquit, notamus, quotidie quippe hoc statu rerum occurrentia: ista verò dissimulamus, quia non experimur, communiõne rerum existente tantum plausible nomine & opinione tenus. Sed ut sciamus, quis fructus oppressæ Jurisprudenciæ foret; Caligulæ singulare consilium, id est, pessimi Tyranni votum audiamus. Is enim, memorante Tranquillo, *de Jurisconsultis, quasi scientiæ eorum omnem usum absciturus, sepe jactavit; se mehercule effecturum, ne quid respondere possent præter eum.* Ille nimirum Caligula, non minus naturæ, quam imperii probum; cui unica odii causa rei cuiusque excellentia ad decus, vel opportunitas ad publicam salutem: qui cogitavit etiam de Homeri Carminibus abolendis, itemque Virgilio & T. Livii scriptis ex omnibus Bibliothecis amovendis. Talis igitur fuit qui de Jurisprudencia deliberavit, quod nemo alius Imperator. Et quis scopus consilii tam singularis? dignus planè Tyranno: ne quid Juris aristites respondere ultra possent præter eum, id est ecce eum; omnia scilicet ad Tyranni arbitrium referentes; ut libido ejus Juris auctoritatem haberet, omnesque

Sen. 114.
5. no.
127. 10
100.

In ejus
vita 6.
34.

nesque divinas & humanas leges figeret ac refrigeret in horas. Id enim ambiguit abusione vocis ad æquum bonum significavit: simili quippe occultato sentiu in *mebercule*: quod cum adseverantis videri possit, intellexit *sebercule*, & fuz potentiz vi id efficiendum; impletur deinceps vicem omnis quæ privati quæ publici juris. Quanto civilius Tiberius Imperator? *Satis*, inquit, *onerum Principibus, satis etiam potentia: minui jura, quoties glisecat potestas; nec utendum imperio, ubi legibus agi possit.* Aded verum est, quod Tullius ait: *Legum idcirco servi sumus, ut liberi esse possimus.* Quam improvida igitur querela, nimium coerceri judicantis industriam, & legibus nos obsideri? Ingenus, inquit, industriz vis rectius & expeditius per se decideret: sed cum non teneret, sed ex Prudentiz præscripto judicandum fateantur, quæsi verim, utrum Prudentiam solius sponte naturæ magis vigere existiment, an peracessionem usus & doctrinæ? Fatebuntur utique eam juvari & perfici, quæ experimentis, quæ Scientiz decretis. Sed Jurisprudencia quid aliud continet, quam dogmata educta è principiis naturæ, acerrimâ Sapientium curâ, quorum jugi obturati illa clariore luce affulserat? quam observationes prudentium, ex seriis deliberationibus curiz & palatii collectas? Ciceronis adversus Philosophiz obrectatores ratiocinationem huc aptavero: *Aut negemus, inquit, quicquam ratione confici, cum contra nihil sine ratione rectè fieri possit: aut cum Philosophia ex rationum collatione constet, ab ea, si & boni & beati velimus esse, omnia adjuncta & auxilia petamus benè beatèque vendi.* Virtus, inquit, omnibus naturæ beneficio exposita est: idedque & Justitia extra scrupulositatem tam difficilis artis est. Quid igitur? nunquid & Prudentia Virtus est? ideoque contenta solius naturæ adminiculis. Imò quid aliud Justitia, quam prudentia distribuendi pro cuiusque jure ac dignitate? Semina & fundamenta Virtutum Na-

tura largitur; & excitanda excolendaque Industria proponit: ne præcipuum hominis bonum, fortuitum videatur, sibi quemque illud debere voluit; & sic animantibus reliquis hoc præcipui jure hominem prætare, ne communione etiam inter homines sorte vilesceret. Justitia igitur magis quæ voluntatis, quam quæ scientiz à Natura est: præsertim cum ad dispositum regimenque earum rerum se applicare debeat, quas non tam Natura, quam civilis industria invenit. Si Naturâ contentis esse vel oportet vel licet, removeatur omnium industria artium; nulla enim est, quam non adumbravit Natura, cujusque non contineat initia. In hunc sensum Fabius. *Omnia quæ ars consummavit, à natura initia duxisse. Aut tollatur Medicina, quæ ex observatione salubrium atque his contrariorum reperita est, & ut quibusdam placet, tota constat experimentis. Nam & vulnus deligavit aliquis, antequam hæc ars esset: & febrem quiete & abstinentia, non quia rationem videbat, sed quia id valetudo ipsa coegerat, mitigavit, Nec fabrica sit ars: casas enim illi primi sine arte fecerunt. Nec Musica: cantatur ac saltatur per omnes gentes aliquo modo.* Itaque pulchrè Manilius:

*Per varios casus artem experientia fecit,
Naturâ monstrante viam.*

Si tam arduæ artis opus justitia est, inquit, plerique civium ab ea removen- tur. Falsum hoc est: justitia enim voluntatis, Jurisprudencia scientiz est: & cessat injustitia, quamdiu de jure non constat. Deinde si placet non separari justitiam à Jurisprudencia; & hujus demum societate illam perfici: appositè disputatum ab Aristotele est, aliam esse subditorum, aliam regentium virtutem. Justitia ad omnes spectat, Jurisprudencia propria regentium est.

Sed absurdum est, inquit, non tam ex directa Jureconsultorum veterum sententia, sed & ex consequentiis eorum æquitatem indagare ac constituere. Ne id quidem reprehendi potest.

si ex-

Tacit.

ann. 3.

Lib. 2.

cap. 18.

Lib. 4.

Tust. in

su.

40 De Causis corrupt. Judiciorum

si exploratum habemus id quod est verissimum, nihil consequi ex vero posse, nisi quod verum sit.

Quis igitur veteris juris auctorum sententias ad veritatem limatissimas vice principiorum interim fungi, & esse instar locorum quos Dialectici vocant, normam omnium opinionum, mensuram omnium controversiarum? Fac, citra hanc amissim æquè rectè, æquè etiam convenienter (quod fieri non potest) constituere posse ingeniosam industriam: non tamen tanrudem valebit ad auctoritatem; solertiam naturalem omnibus ex æquo sibi vindicantibus, cum tamen maximè multiformis sit. Nusquam enim effusior rerum naturæ lusus & quasi luxuries, quam in varietate ingeniorum, ut rectè Ulpianus dixerit, *Naturalem esse hominum ad dissentiendum proclivitatem*; non magis felicitet ab ambitione, quam mentium diverso ac dispari impetu. Ego planè existimo, quemadmodum nihil de facris & religione convenire inter homines posset, citra beneficium divinatorum oraculorum; quod illa præsitarum superstitionum immensa varietas ostendit: ita in civili Prudentia nihil ratum & constans fore, remotis monumentis juris, quæ antiquitas ipsa jam quasi consecravit. Idque hoc potissimum seculo, quod meliore jure dicto ad summam perductum solertiam; quam Seneca suum illud.

Itaque qui legum paucitatem simplicitatemque probant, inter quos est & Strabo; antiquæ simplicitatis candelam eodem restituant, necesse est. Fuit enim illud ævum, cum Legislator ne quidem de adulterio cavendum putaret, tamquam ultra fraudis humanæ terminos posito. Itaque non juris operosa descriptio calumnias sevit ac produxit: sed ex adverso contentionis libidoperfidiz & fraudis ingenium excitare leges, ut majore arte artificibus instruerent. Id quod accidisse & aliis artibus Seneca testatur: *Fuit, inquit, sine dubio vetus illa Sapientia cum maximè nascentis rudis: non minus quam cate-*

*re arces, quarum in processu subtilitas crevit. Sed ne opus quidem adhuc erat remediis diligentibus. Nondum in tantum nequitia surrexerat, nec tam late se sparserat: poterant vitiis simplicibus obstrare remedia simplicia. Nunc necesse est tanto operosiora esse munimenta, quanto valentiora sunt, quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum, quibus susteretur fluens sanguis, vulnera coirent paulatim: deinde in hanc pervenit tam multiplicem varietatem. Denique firmata Jurisprudentiæ suorum latifundiorum professio est maximi Philosophorum (omnia, quæ fieri potest, legibus comprehendenda censentis) & auctoritate & rationibus: quas ille tres profert. Prima est, quod Prudentia illa describendi interpretandique jura, quàm ardua, tam etiam rara sit; faciliùs proinde in uno aut paucis, quàm in multis invenienda: faciliùs, inquam, in Legislatoribus, quam tanta Judicum turba. Deinde Leges per longi temporis experimenta, majoreque diligentia quàm Sententiæ feruntur. Tertiò Leges in univèrsùm & de futuris constituunt, id est, de personis nec notitiâ nec affectione speciali ipsas contingentibus: diversum est in Judicibus, qui de singulis & præsentibus decernunt, affectibus proinde obnoxii. Hoc & Seneca insinuat. *Quid tibi videtur Lex irasci his quos non novit, quos non videt, non futuros speret? Illius itaque sumendus est animus, quæ non irascitur, sed constituit.**

CAPUT IV.

Superiora exemplis illustrantur; & Romanum Jus commune quamdam amissim eamque relictissimam omnium controversiarum, etiam ex peregrinis Legibus orientium, Specimine quodam ostenditur.

Sed ut manifestius constet, quanto melius ex Jurisprudentiæ (ut vocant) rivulis, quàm ingenii fonte colligatur æquitas: libros *Annæ* propono

Com.

Controversiarum, de quibus differtiones exhibet maximorum cultissimorumque ingeniorum. Sed quia Jurisprudentiæ amissi destituntur, cum subtilissimè invenerunt, id tamen egisse dixeris, ut appareat quæstionis magis difficultas, quàm dijudicandi ratio. Et quoniam Juventuti quoque scribimus, permittet severioris prudentiæ labor, specimen hujus rei quoddam exhibere: dum quasdam ex illis controversias, quas ingenia ista magis implicuerunt, Jurisprudentiæ rationibus ad liquidum redigo. Quæ disseruerunt ipsa non recensebo; liber enim in manibus omnium est. Igitur talis Lex ponitur: *Qui sciens damnum dederit, reddat quadruplum; qui insciens, simplum.* Thema tale. *Dives pauperem vicinum rogavit, ut sibi venderet arborem, quam sibi dicebat obstrare. Pauper negavit. Dives incendit platannum, cum qua & domus arsit. Pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo simplum.* Quæritur, an simplio illo defungi possit? Examinemus ista Juris rationibus: & ni fallor, constabit, etiam pro domo quadruplum perfolvendum esse. Nam cujusque negotii causa & principium inspicendum est: origo autem incendiî à voluntate divitis, adeoque & causa exultæ domus. Ideo quippe meritò voluntati imputatur, quòd quamvis per imprudentiam edevagatus sit ignis, causa tamen imprudentiæ sit à dolosa ejus industria. Igitur quemadmodum casus fortuitus culpæ imputatur, si hæc illius causa: quemadmodum responsum est de eo, qui ventoso die in stipulas agri immiserat flammam, quæ impulsâ in domum vicini eam exulerat: ita & culpa dolo adscribitur, si inde exorta est. Utrique in hac causa, id est, pecuniaria: nec alibi commodius dixeris, laram culpam dolum repræsentare. Atque ita non obstat, quòd percussus non occidendi animo, non teneatur de nece insecta. Enimverò & speciei ista differunt, vulnus & cædes. In proposito autem una delicti species est, unum factum est,

quod diverso cæteri jure, absurdum sit. Appositè Ulpianus: Qui saccum habentem pecuniam surripit, furti etiam facti nomine tenetur; quamvis non sit ei animus facti furtiendi. Sic Pomponius cum qui ansam in poculo suam putavit, vel verè fuit; totius nihilominus poculi furtum facere: quamvis diversum sit circa duo pocula, quorum alterum fur putavit suum. Proposita autem quæstio priori speciei magis convenit: labor enim domus pars est vel additamentum. Similiter, quamvis injuria non nisi à sciente fiat, tenebitur tamen tibi qui te percussit, eum Titium esse existimaret. Denique necessariò originis conditione totum factum censemus: quia deinceps definiti non potest, voluntarium sit, an non sit. Hoc enim eorum numero est, quæ initio in potestate sunt: quemadmodum de projiciente lapidem. Aristoteles scribit aliud Thema: *Quidam Tyrannum ex arce fugientem cum persequeretur, in privatam domum compulit. Incendit domum, & in eam tyrannum. Premio accepto, convenitur à domino actione de damno.* Quid apud Annzum differatur de hac controversia, scite quisque potest. Sed ex Juris ratione non tenetur, quia sine injuria damnum dedit: quomodo enim per injuriam, si præmium meretur? Et si non tenetur, qui privati periculi metu, domum vicini destruxit, scilicet ne incendium ad suas ædes perveniret: multò minus qui publicæ perniciæ depellendæ causa. Sed quoniam Lex Rhodia de jactu, jubet omnium contributione sarciri, quod omnium salutari erogatum est: ideo damnum in proposito repensabitur ex publico. Rempublicam enim cum navî comparari, non est novum.

Aliud exemplum. *Lex erat: Rapta, raptoris aut mortem, aut indotas nuptias optet. Unâ nocte quidam rapuit duas. Altera mortem optat, altera nuptiarum.* Puto sequendam voluntatem optantis mortem. Nunquam enim plura delicta concurrentia efficiunt, ut ullius impunitas detur, inquit

L. 77.
de Jur. d.

L. 21.
de ed.

§. 3.
ibid.

L. 18.
§. 3. ff.
de Injur.

lib. 3.
Elev.
cap. 5.

42 De Causis corrupt. Judiciorum

J. C. quippe cum unum etiam seorsim crescat contemplatione alterius. Consuetudo enim delinquendi exasperat poenam. Igitur in proposito, qui mori deberet propter unicum raptum, non potest defendi accessione alterius: quid enim tam absurdum est, inquit Gaius noster, quam meliorem existimare oportere esse conditionem furis, propter continuationem furti? Nectefert, quod inter pares numero sententia, disparis delicti aestimatione praevalcat mitior: quia id locum habet in uno eodemque crimine: hic in singulis una sententia spectatur, constituitis poenam modum.

Alia controversia ex eadem Lege. *Rapta producta nuptias optavit. Juvenis raptorem se negavit. Convictus est. Illa optionem repetit.* Existimo id admittendum. Re enim integrâ, variare in optione licet: id est, antequam alter eam consensu suo firmavit, qui in proposito, eam impugnando id effecit, ut lucrum ex ea sentire nequeat: adeoque justam variandi causam praebeat, quasi repulsæ contumeliâ. Denique quis negaverit jure, & tanquam re integrâ optionem repeti: cum facta fuerit inutiliter, id est, prae maturè, quippe antequam constaret de raptu? quemadmodum dicitur de aditione, vel repudiatione hereditatis prae maturata. Lex est: *per vim metumque gesta, irrita sunt.* Thema. *Bello civili patronus victus & proscriptus, ad libertum confugit. Receptus est ab eo, & rogatus ut operas remitteret. Resistit. Consignatio facta est. Restitutus indicit operas.* Quæritur, an jure? Quod negare, promptum est. Edictum enim Prætoris pertinet ad merum injustum, & ultro à stipulante allatum. Eleganter enim Pomponius ait: *Si quo magis te de vi hostium, vel latronum, vel populi tener; vel liberarem, aliquid à te accepero, vel te obligavero: non debere me hoc Edicto teneri, nisi ipse hanc tibi vim summisi; ceterum si alienus sum à vi, teneri me non debere: ego enim operæ mee potius mercedem accepisse videor.* Lex etat. *Qui vim in*

judicio fecerit, capite puniatur. Thema. *Missus Iphicrates adversus Thracum Regem, bis acie victus, factus cum eo percussit, & filiam ejus duxit in uxorem. Cum Athenas redisset, & causam diceret, visi sunt circa judicium quidam Thracum cultu armati, & ipse reus gladium strinxit. Cum Judices citarentur ad judicandum, palam absolutorias tulerunt sententias. Accusatur de vi.* Manifestum est, tenere accusationem. Nam vim facere in

judicio censetur, qui dolo malefecerit, quo minus judicia turè exercentur; aut Judices, ut oportet, judicent: vel is qui potestatem imperiumve habebit, quam ei jus erit, decernat, imperet, faciat: ut Ulpianus scribit. Id enim in proposito actum: neque admittenda defensio rei, quod gladium strinxerit, ut condemnatus forte de se statueret; quod barbari non ad vim, sed ex more armati. Apparet enim quæsitum hunc colore esse: cum barbaris suum morem reverentia judicii & alienæ urbis submittere decuit: neque id ignorare potuit Reus in publica luce suæ civitatis semper versatus. Neque ejus excusationi esse potest, cum arguat conscientiam reatus. Lex. *Tyrannicide præmium detur.* Thema. *In adulterio deprehensus à Tyranno, gladium extorsit Tyranno, & eum occidit.* Quæritur, an præmium debetur? quod non puto. Lex enim fortem & de publica salute sollicitum animum remuneratur: hic necessitate defensionis sui, vel ultionis privatæ stimulatus est in cædem. Non virtutis instinctu, sed turpitudinis occasione ad cædem venit. Quid enim si fortuito occidisset? nemo dignum præmio censeret. Appositè Ulpianus, agens de præmio servi, qui cædem domini detexit. Utrum autem is solus videatur indicasse vel arguisse, qui ad hoc ultro profilit; an etiam is, qui cum accusaretur, ipse detorsit in alium crimen? Et magis est, ut ille hoc præmio dignus sit, qui ultro ad accusandum profilit. Lex erat: *Fur concione prohibeatur. Quidam cum*

l. 10. ff. ad Leg. Jul. de vi pub.

l. 9. ff. de mod. metun.

drui.

divitem accusasset proditoris, noctu parietem ejus perfodit, & scrinium, in quo missæ erant ab hostibus literæ, sustulit. Damnatus est dives. Cùm concionari vellet accusator, à Magistratu prohibitus est. Agit injuriarum.

Certum est, iniquè prohiberi: neque enim fure est, qui non lucrificandi cau-

L. 19. ff. de Furti.

sa sustulit & effregit. Verum est, inquit Ulpianus, si meretricem alienam ancillam rapuit quis vel celavit, furtum non esse. Nec enim factum queritur, sed causa faciendi. Et Paulus: Male-

L. 53. cod.

fica voluntas & propositum delinquentis distinguit. Tenet quidem furti, qui tabulas & cautiones alienas surripit;

L. 127. cod.

si lucri causâ id facit. Cæterùm si sup-

L. 16. ad Leg. Cor. de Fals.

primendæ veritatis, crimen falsi committit. In proposito verò nec falsi cri-

L. 32. ff. de Injur.

men intervenit: quia non ad occultandam veritatem pertinet, sed ad publi-

candam cum salute publica. Actio verò injuriarum ita demum locum habebit, si non per errorem, sed contumeliaz causâ Magistratus intercedit. Lex. *Adulterum cum adultera qui deprehenderit dum utrumque interficiat, sine fraude fit.* Alia Lex. *Ingrati sit actio. Militæ peculatus damnatus, in carcere alligatus decessit. Cimon filius ejus, ut eum sepeliret, Vicarium se pro patris corpore dedit. Callion dives sordidatus, redemit eum à Republica, &*

pecuniam solvit, eique filiam collocavit. Ille deprehensam in adulterio, deprecante patre, occidit uxorem. Ingrati reus est. Et puto merito esse. Nam

L. 38. §. 9. ff. ad Leg. Jul. de Adult.

Papinianus & ipsi patrono adultero parcendum putat in memoriam acceptæ beneficii ejus libertatis: multò igitur magis gratitudinis religio Miltiadem jubebat liberatori suo deprecanti condonare filiam. Parentes enim acerbiùs in liberis, quàm in seipso torquentur. Deinde Lex permittit, non jubet: ideo-

que à pœna cædis, non utique à crimine Ingrati exsolvit.

Sed ista jam sufficiunt, aut etiam nimia sunt. Apparere enim inde Juventuti potest ingens Jurisprudentiæ regnum, etiam in peregrinis & alienis à

Jure controversiis, ferè etiam excogitatis vim suam exercentis: adèd omnia sibi obnoxia trahit ars illa de civilibus negotiis & quæstionibus rectè firmiterque decernendi.

CAPUT V.

Argumenta eorum qui existimant Jus infinitum esse, nec proinde universam doctrinæ ambitu contineri: sed pleraque Judicis ingenio & arbitrio relinquenda, qui pro re nata constituat Jurisconsultum enim magis esse, qui exemplum Interpretum æquitatis sequatur, quàm qui ad præscriptum interpretationis respiciat.

Illa hoc loco tractanda est quæstio, An Jurisprudencia certis descripta limitibus, & quæcumque in judicium cadunt ambientibus, non relinquat ullum arbitrio Judicis locum: nam si omnia comprehendere nequeunt, incipit necessariò æquitati locus esse. Ita duplex incurrit inspectio: de æquitate & Jurisprudencia, quam qui finitam esse posse non credunt, his argumentis moventur.

Leges per omnes ferè gentes diversæ semper fuerunt; & quæcumque imperio, ferè & Jure Institutisque Civilibus separantur: igitur materia tam diversa atque adèd contraria, tam vaga & fluctuans, artis finibus conclusa videri non potest, nam & mutatio Legum intervenit, ejus periculo non aliæ exemptæ, quàm quas providentiæ æternitas fancivit; animis hominum tam altè insculptas, ut cùm deleri sine illis nequeant, societate fortis ipsorum interitum cum vetustatis & inconstantiz injuria effugiant. Ejusmodi verò Leges quàm paucæ numero, ut tam diffusa Jurisprudentiæ volumina earum auctoritate ac beneficio perennitatem scientiæ usurpent? Unde manifestum est, quòd maximam partem Jurisprudencia versetur in iis, quæ Natura æstimatione & dilectu suo non dignata, nec Justitiæ nec iniquitati adscriptæ: quæ proinde cum

44 De Causis corrupt. Judiciorum

opinionibus hominum vagis & incertis gubernentur, in artis constantiam non cadunt. Adijce nunc, quod ne in ceteris quidem extra indifferentium gregem, artis pertractum terminis constitui Juris prudentia potest: nam cum pertineant ad dirigendum judicia dirimendumque controversias; eæ non nisi circa singularia existunt; quorum non magis numerus comprehendi, quam prænosci eventus potest. Pariter enim Aristoteli Chius, magnus Sapientiarum Stoicæ antistes, sola Decreta Philosophiarum vindicans, quæ constitutione summi boni illuminatos depuratosque animos, naturæ conciliant & cum ea in gratiam reducunt, ut ipsa duce rectum tenere vitæ cursum possint; removebat ab eadem præcepta, quæ in singulorum monitis officiorum cernuntur. Quia, inquit, incomprehensibile opus est. *Alia enim dare debemus fœneranti, alia colenti agrum, alia Regum amicitias sequenti, alia pares, alia inferiores amato. In matrimonio præcipias, quomodo vivat cum uxore aliquis quam Virginem duxit, quomodo cum ea quæ alicujus matrimonium experta est, quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An non putas aliquid esse discriminis inter sterilem & fecundam; inter provellio-rem, & puellam; inter matrem, & novercam? Omnes species completi non possumus: atqui singula propria exigunt. Leges autem Philosophiæ breves sunt, & omnia alligant. Adijce nunc, quod Sapientis præcepta finita esse debent & certa: si qua finire non possunt, extra Sapientiam sunt. Sapientia rerum terminos novit. Ergo illa pars præceptiva summovenda est: quia quod paucis promittit, præstare omnibus non potest: Sapientia autem omnes tenet.*

Igitur si secundum Aristonem, judicatio honesti vel turpis, deceri vel absurdi in singulis actionibus, propter infinitatem sui, præceptorum terminos effugit: distinctio quoque justæ & injustæ, æqui & iniqui, per singulas con-

trovertias, extra artis vincula vagatur. Quis Prudentiæ, ut sic dicam, Oceanum, in præceptorum rivulos distribuerit? Nam si liciti & illiciti, æqui & iniqui, per singula cognitio arte continetur: etiam utilis & noxii, faciliæ & difficilis, tuti & periculosi per omnes eventus descriptio præceptis alligari potest. Utrumque enim prudentiæ ex æquo est. Namque rationem naturalem legis habere vigorem, Interpretes tradunt: imò utrumque effici perinde nequit. Sed neque necesse est. Nam ut Aristoteli: *Quemadmodum qui jaculari discit, destinatum locum captat, & manum format ad dirigenda quæ mittit: cum hanc vim ex disciplina & exercitatione præcepit, quocumque vult illa utitur: sic qui se ad totam vitam (decretis) instruxit, non desiderat particulatim admoneri, doctus in totum.* Idem de Juris prudentia existimandum putant. Noscenda sunt decreta legum, illas, inquam, quæ propriè hoc nomine funguntur à natura vel potius Naturæ auctore Deo; à Principe, vel iis penes quos summa rerum, latæ: de usu & interpretatione eorum in singulas causas edoceri, ut infinitum ita supervacuum est; nisi hæcenus ut exemplis exercitatio dirigatur, exercitatione facultas parctur. Atque ita Tullius de Eloquentia civili judicavit, illa Juris prudentiæ utique affini. Sic statuo, inquit, cum tradita sunt cujusque artis difficillima, reliqua quia aut faciliora aut similia sint, tradi non necesse esse: ut in pictura, qui hominis speciem pingere perdidicerit, posse eum cujusvis vel formæ vel ætatis, etiam si non didicerat, pingere: neque esse periculum, qui leonem antea pingat egregiè, ne idem in multis aliis quadrupedibus facere non possit. Neque est omnino ars ulla, in qua omnia quæ illa arte effici possunt, à Doctore tradantur: sed qui primum & certarum rerum genera ipsa didicerint, reliqua persequuntur. Si universa artis præceptione Juris prudentia teneretur, supervacuum esset usus: quod

quod ad eò contra evenit, ut videamus, multos solo usu exercitos majore dexteritate de æquo & bono discere, quam eos qui nudis præceptis nituntur. Quod si æqui & iniqui ratio artis terminis est comprehensa: quæro, quando id effectum fuerit; An sub Scævola, an sub Sulpitio? Unde enim Labeo & Capito in diversas distracti sectas, quasi fundamenta jecerunt hujus disciplinæ, si eorum quos nominavi ingenii perfecta erat? Quod si ad Labeonem & Capitonem hanc consummationem referimus: unde tanta moles industriæ Juliani superfluit, ut quasi Jurisprudentiæ unicus auctor, ordinato Edicto perpetuo, emerit? Quid ad tantam deinde hujus Scientiæ gloriam Papinianum extulit, si omni occupata à prioribus materia, nihil restabat, nisi inventa majorum meminisse? Quod si illi constitutæ artis gloriam asserimus: quid est quod deinceps tanta celebritate famæ Domitius & Julius, quasi ab ipsa origine structuram Jurisprudentiæ excitaverunt? Nam ad Justinianum quod attinet, quo modo implevisse artem videri potest, qui monumenta priorum recidit? Aut si Justiniani industriam consummata hæc disciplina est: unde commentariorum illi accervitanti, ut hi frugum ubertatem; Libri Justiniani exilitatem seminum exhibere censentur? Quid? quod Pomponius scribit, non posse constare Jus, nisi sit aliquis Jurisperitus per quem possit cottidie in melius produci.

Ex quibus omnibus effici volunt, infinitum quiddam esse Jurisprudentiam, si ad ipsas causarum species referatur; nihilque unquam satis in ea exhaustum esse, eamque proinde non tam sententiam Judici vel Jureconsulto dictare posse, quam arbitrium & ingenium dirigere. Quomodo scilicet ad Prudentiæ Politicæ usum, consiliorum factorumque illustrium exempla proponuntur, unde excogitandi generandique similia facultas nutriatur; neve de eventu trepidet inventionis suæ, qui probatis eam experientis comparavit.

Quis enim tam arctum ingenii terminum ponit, ut nihil ex se audere ipsa jubeat? Quis tam malignè de suo seculo judicet, ut tanquam exhausta fertilitate Naturæ, ad relegendum recordandumque tantum inventa veterum, omnium industriam releget? Antiqui illi opinionum conditores excitare generosam indolem debent ad paria eonandum; non verò deprimere, ut contenti illorum inventis, tantum auctuarii vice fungantur; quid eorum quisque de simili causa censuerit, quæ pertinentia ad eam invenerit, recessentes potius, quam ultero ipsorum exemplo excogitantes. Seneca oppositè: *Omnes istos numquam auctores, semper interpretes, sub aliena umbra latentes, nihil puto habere generosi, numquam ausos aliquando facere, quod dii dicerant. Memoriam in alienis excrucuerunt. Aliud est meminisse; aliud scire. Meminisse, est rem commissam memoriæ custodire; at contra scire, est sua facere quæque, nec ab exemplari pendere, & toties ad magistrum respicere. Sed oportunitus etiam Fabii illud usurpetur: Plurimi cum in hoc inexplícabiles laqueos inciderunt, omnem etiam quem ex ingenio potuerant habere conatum, velut adstricti certis legum vinculis, perdidērunt; & magistrum respicientes, naturam sequi ducem deserunt.*

CAPUT VI.

Jus finitum esse, enucleatè disertum; quomodo id intelligendum; quomodo etiam obtinendum. Contrariæ sententiæ causa sive occasio, consequentia & noxa; itemque argumenta sigillatim refutata.

Hæc talia sunt, quæ differi in eam rem solent, partim ab iis qui laborem refugunt evolvendi tot monumenta Juris; partim verò ab iis qui illum arctæ jurisdictionis rigorem avertantur, in gratificationem & corruptelas prona, quæ illo auctori dubium non est. Non desunt quoque latendum enim

46 De Causis corrupt. Judiciorum

nim est) quos ingenii fiducia generosioris in eam opinionem impellit; deditantis vineula ista non quidem (ut illi) religionis in iudicando; sed ingenii & prudentiæ, quæ illis impediri credunt. Sed neque horum quam speciosa erroris tam probabilis causa est: nam non utique erectioris ingenii summâ acrimoniam optime administrari publica, jam olim Thucydides monuit; quia illi tales ad movendum & novandum res proni, ne leges quidem satis reverentem habeant. Alios denique ipsa disciplinæ Juris perturbatio movet: nec enim ideam ejus contemplantur, qualis esse possit ac debeat, sed qualis ferè esse solet inlicitâ docentium & urentium perversitate. Sed de hoc & tractatum est, & tractabitur. Nunc quoniam adversus testes dictum est, dicendum est adversus testimonia: redarguenda enim profus opinio, quæ tam multis blanditur, adeoque late jam pervagatur judicia; si modò ea sinecta & munita; non gratiæ non fraudi pervia; imò si ipsam Jurisprudentiam salvam incolumemque volumus. Quantum enim inter hos interest, & illos qui removendam Jurisprudentiam contendunt? Nam quod ad Jus rationem attinet, quid referat, usum disciplinæ hujus tollas, an auctoritatem detrahas, ut tanquam imperfecta Jurisprudentia, nec plena, judici censura ejus deferatur? Quid refert, utrum non sit Jurisprudentia; an verò sit, quidem, sed sub iudice? Id verò agunt, qui Jus infinitum esse volunt. Quod si est, necesse est imperfectam esse Jurisprudentiam: idque si ita est, sequitur arbitrii iudicis esse, per singulas ferè causas, an in iis deficiat Jurisprudentia; ut ex æquo & bono propofita lex vel limitanda sit, vel amplianda propter personæ, loci, temporis, similibusque attributorum, per singulas ferè lites variantium conditionem, idque ipsum si ita est, ne quidem remanet Jurisprudentia; amissa quippe auctoritate Juris, quod utique esse desinit, si in arbitrio est iudicantis; sic non imperat, sed patet; si, inquam, non iudici mo-

deratur, sed ille ex adverso Juris moderandi potestatem habet. Ad Jus enim meritò transferas, quod Seneca de Virtute: *Non est Virtus, si sequi potest. Præsertim partes ejus sunt, ducere debet, imperare, summo loco stare. Tu illam jubes signum petere.* Itaque ut Jurisprudentiæ auctoritatem suam vindicemus, perfectam esse ostendamus; imò ut Jurisprudentiæ majestatem defendamus, Jus ab infinitate asseramus, necesse est: per hanc enim illa minuitur; efficiturque ut disciplinæ ductum atque moderationem effugiat.

Primum auctoritatem agamus. Nertius *libro quinto Membrarum* discipulus, non eandem ignorantie Juris, & erroris facti excusationem esse, rationem hanc reddit; *Quod Jus finitum & possit esse & debeat.* Eventuum verò notitia plerumque magis ad divinationem, quam prudentiam spectet. Ad eò scilicet eventuum infinitas non impedit, quin omnes controversiæ finibus disciplinæ Juris teneantur: quod mox explicabitur. Seneca de beneficiis tertio inter causas cur non expedit *Actionem Ingrati* constitui, hanc quoque reddit, quod & beneficii, & referendæ gratiæ, & ingratitudinis æstimatio incomprehensibilis sit, potissimum quia referenda ad animum, quo utique illa diriguntur & formantur, eum ad interiora illa amicitie jura spectent, quæ officii & virtute, id est, mente ipsâ constant: *Quæcumque (inquies) in cognitionem cadunt, comprehendi possunt, & non dari infinitam licentiam iudici.* Cognitionem appellat notionem & Jurisdictionem. Rationem autem adjunxit, quam supra explicuimus; & ipse declarat, inde affirmans certiore statu esse causam bonam, si coram Iudice, quam si coram Arbitro agitur: quod illum præscripta actionis formula in ordinem cogat, & Juris adstringat, alter verò liberiore æstimatione vagetur, quantum æquius melius id dati. Agit enim Seneca non tam de arbitro, compromissario, vel de arbitro ad finiendum aliquid extra Juris rationem controversum,

lib. 4. de
benef.
cap. 10.

L. 1. f.
de Jur.
& Jur.

cap. 7.

Cic. pro
Roscio

sum, electo, veluti pretii aut mercedis modum, vel in societate lucri damnique partes; quam de eo qui de incerta pecunia, ut Cicero ait, Judex datur, in actionibus arbitrariis, in familiaris eriscundæ, communi dividendo, similibusque Judiciis. Quoniam generatim qua auctoritate, qua ratione probatum est, Jus finitum esse posse & debere. Respondemus nunc argumentis adversæ sententiæ. Et primò illa Legum per singulas ferè gentes diversitas, vel penes eandem mutatio, non impedit firmæ finitæque Jurisprudentiæ artem: non magis quam Ethicæ à Philosophis corpore avellit varietas decori pro genio cujusque populi in cultu, gestu, & habitu omni externo. Nam cum Jurisprudentiæ duo veluti gradus sint; Nomotheticæ, & Dicasticæ; illa in legibus ad naturam & Rempublicam accomodatè ferendis ceratur; altera in carum interpretatione ex norma Æquitatis. Et quidem posterior hæc facultas magis propria Jurisprudentiæ Romanæ est atque intrinca: tamque ab ea est perfecta & enucleata, ut omnium gentium legibus dirigendis & temperandis sufficiat. Ad Nomotheticam verò quod attinet, ejus quoque ideam Jus Romanum exhibet, ad quam omnes aliz leges examinari & expoliri atque emendari queant: propriè tamen ea facultas ad Politicam spectat. Non minorem ferè Eloquentiæ, quam Juris penes populos varietatem arguunt illa dicendi genera multum inter se dissidentia; Atticum, Rhodium, Asiaticum: an idè tamen artem quandam Orationis disertæ esse inficiabimur? Quid? quod etiam in una eademque Civitate temporibus variaverit Eloquentiæ forma? alia quippe in Republica Romana libera, alia sub Imperatoribus fuit; illa profusior, & dictionis quasi luxuria libertatem Urbis referens; ista adstrictior, & quasi Imperii quoque freno coercita. An idè Eloquentiam extra omnia artis claustra vagari dicemus? quin hoc ipsum artis est, temporibus attemperare oratio-

nem: copiosa enim illa & exultans, populo accommodata est, qui auribus maximè ducitur; quas illa implet: imò libertati apta est, opes suas explicans; & blandum persuasionis regnum. At verò pressior illa facundia, severioris prudentiæ tedium declinans, & ipsa modestia sic in obsequium composita, ut tamen characteri dictionis Imperatoris conveniat; sub Principibus decebat, ipsa admonente arte. Similiter de Jurisprudentiâ dixerim hoc ipsum ad artem ejus pertinere, variè attemperare leges Itaribus Rerumpublicarum: non enim eadem omnibus conveniunt; potissimum quod ad Jus publicum attinet. Denique nihil facit illa varietas; potius enim non ubique Juris artem, quam nullam esse, arguit. Et quid mirum? propria, ut diximus, illa Laus Romanorum fuit, excultri constituti-que juris. Non quia diversum per gentes Jus, idè id temorum ab arte est; sed contra ab ipso artis defectu, varietas juris existit. Utique enim gentes aliz aliis incultiores: & leges legibus ad naturam & Rempublicam accommodatiores, vel contrâ. Sed paucissimis, inquit, præceptis Jus illud naturæ comprehenditur; & quæ in summam tam vastæ scientiæ exiguum momentum adferant. Imò Jus illud naturæ non mole, sed viribus; non substantia, sed facultate, denique non ortu primo, sed propagatione æstimandum est.

Decreta illa naturæ, quid nisi semina sunt, quorum fecunditas perpetuâ aliorum ex aliis nascentium serie Jurisprudentiâ constituit; industria Legislatorum instar periri agricolæ elaborante, sed & moderante auctoritate. Ideoque nec Juris infinitatem facit illa rationis inexhausta fecunditas. Perpetuum enim non est, rationem naturalem instar legis obtinere: isque error ingens & periculosus est. Seneca rectè & appositè: *Quanto latius patet officiorum, quam Juris regula? Quam multa pietas, humanitas, liberalitas, Justitia, fides exigunt, que omnia extra publicas tabulas sunt?*

Sin.

48 De Causis corrupt. Judiciorum

Singulæ tamen causæ, inquit, propter varietatem circumstantiarum infinitæ, extra fines artis sunt. Cum Seneca respondebo Aristoni: *De maximis ac necessariis rebus non sunt infinita præcepta: tenues autem differentias habent, quas exigunt tempora, loca, personæ. Sed his quoque dantur præcepta generalia.* Illud enim magni erroris est, existimare quancumque circumstantiæ varietatem in se habere juris tenorem: cum ex aduerso cautum sit, jura non in singulas personas constitui. Sic enim & Cicero monet, quamvis causæ personis, locis, temporibus finitæ sint; non in istis tamen jus carum consistere, sed ex quæstione infinita reperendum esse, additque convenienter illis Senecæ postremis verbis: *Si quid adfert præterea hominis aut dignitas aut indignitas, extra quæstionem est: & ea tamen ipsa oratio ad universi generis dispositionem referatur necesse est.* Quis, inquit, Imperatorem, quis Reipubl. moderatorem perpetuis, & ad singulos factorum articulos sufficientibus præceptis instruxerit? Difficile hoc est. Illorum enim se extendit munus ad quicquid domi militiæve utile aut opportunum: ad jurisdictionem verò non utique pertinet quicquid Justitia, fides, & omnis ratio officii præscribit, ut supra auctore Seneca probavi: & manifestum est. Judex enim administrator juris est, non conditor: utique enim inter Legislatorem & Judicem interest; inter justum & legitimum. Ideoque Judex non magis extra Legum tenorem, quam contra juris præscriptum decernere potest: excipio causas arbitrarias, de quibus in tempore memorabitur. Deinde Consilium ex rebus ipsis educendum est, & pro re nata (ut dicitur) constituendum: Jus verò non esse in causis positum, jam diximus. Utilitas, opportunitas, facultas, securitas, necessitas, quæque talia consultatio spectat, non habent unum tenorem, sed in horas mutantur: personis, locis, temporibus, & occasionum momentis,

etiam fortunæ obnoxia: at Justum, Licetum, Æquum, quæque ad Jurisdictionem pertinent, eundem magis vultum servant, nec magis personis, locis, temporibus reguntur, quam regunt. Quærun deinde, si finita est Jurisprudencia, quando ad fastigium perfectionis suæ producta fuerit. His respondebo primùm, quavis perfectum Jus esse non potest, nisi finitum sit: non tamen vicissim utique perfectum est, si finitum. Post Regiæ manus arbitrium, post consuetudinis vaga exempla, deinceps jurisdictio Romana jus certum, & proinde aliquatenus finitum coluit: nam quamvis Edicta Prætorum annua erant, non tamen extrorum tenorem jus singuli dicebant. Deinceps industriâ Jurisconsulti Juliani, & auctoritate Hadriani Principis perpetuum jus esse cœpit: paulatimque ad consummationem produci ingenio, scientiâ, arte, & usu præstantissimorum Jureconsultorum; ita ut tandem magnitudine suâ laboraret, & quasi luxuriaret fertilitate ingeniorum: ideoque à Justiniano non tam perfectum, quam finitum reddi debuerit. Populariter enim loquentes ista distinguimus: quamvis propriè jus perfectum, idem & finitum & perpetuum sit, necesse est. Tantumdem & de jure finito dici potest, ut sit idem perpetuum & perfectum: sed communi usu loquendi illud jus finitum intelligimus, quod arbitrio opponitur. Et hoc adpectu affirmo, universè jus finitum esse & posse & debere; Romanum illud etiam esse, paucis exceptis causarum generibus, quæ Arbitrarie dicuntur. Quod si querat aliquis, num & aliter illo modo finitam esse Jurisprudenciam existimem: si ad Jus Justinianum respiciat, dicam quod Aristoteles de Philosophia; parva accessione facta perfici posse. Sin autem Doctorum interpretationes uno juris nomine complectatur: non dubitabo affirmare, novo Justiniano opus esse. Verùm de hoc postea. Sed neque opus est, inquit, operosa illa Legum interpretatione singulas causarum species ordinante:

ordinante: non magis quàm in jaculandi aut pingendi arte, ad singula loca, partes, formas, docendi sumus. Dissimile hoc est; istæ enim artes simplex quiddam & uniforme spectant; nec tam præceptis, quàm exercitatione constant: at justè judicandi peritia in plurimas diversissimasque res explicatur. Si, inquit, Jurisprudentia omnes species comprehenderet, non esset perficienda usu. Falsum hoc est: non enim tam Jurisprudentiam quàm Jurisconsultum usus adjuvat; ut magis scilicet in illam se penetret: partim enim memoriam excitat & continet, renovando; partim ingenium illustrat, quod quanto diffusius singula, tantò clariùs univèrsum genus perspicit, quo illa tenebantur involuta; partim denique judicium format, dum assuescit univèrsa illa decreta & præcepta aptè singulis applicare: quæ omnis Jurisprudentiæ summa est. Itaque in Jureconsulto & Judice primas agit judicium; unde & nomen huic collatum potest videri: Inventio verò Legislatoris est. Unde & apparet, quid respondendum sit argumento, quod Ius infinitum esse contendunt, quod Jureconsultus major habendus sit, qui suâ industriâ nititur ad inveniendam æquitatem, quàm qui sterili labore inventam ab aliis quærit.

CAPUT VII.

Ex æquitatis non satis intellectæ simulacris multas juris dictionis corruptelas existere. Plena illius descriptio, cum quinque aliorum imperfectis, quæ conjunctæ ad eam referri possunt.

Quamquam ex his colligi possit, quid sentiendum de æquitate sit, & piuscula aliàs de ea differuimus: lubet tamen seorsim & enucleatius de ea disputare: cum error qui hac in parte pleorsq; occupavit, plurimum ad corrumpeudam jurisdictionis sinceritatem valeat. Etenim quod in re politica plausible libertatis nomen; id in jurisdictione speciosus de æquitate error: aded u-

trumque blandia, sed falsâ imagine populos decipit. Vulgus enim pro veralibertate imitricem ejus licentiam solutam atque effrenatam amplectitur, vanâ abducente illecebrâ & magnis sæpe cladibus expiandâ: cum ex adverso vera libertas justo regiminis obsequiique nexu contineatur; admonente id imperio antiquissimo & aliorum verâ effigie, quo mcns animum, anima corpus obnoxium tenent: quo turbato, veram servitorem hominis existere, inter Sapientes convenit. Pari serè errore æquiratis species blanditur & decipit; cum damno juris justitiæque: quem errorem ut discutiamus, proderit inspicere, quàm vario vultu ostendere se vulgo æquitas soleat, ut veram ejus formam atque ideam tenere possimus. Igitur licet definire æquitatem, veram Legis interpretationem, vel rectam attemperationem Juris ad singulas species, vel directionem Legis ad suum finem & usum. Non errabis quoque, si dixeris, æquitatem esse sinceram distinctionem finium legis, quâ scilicet pertineat, quâ non pertineat. Hinc & spiritum Legis rectè appellaveris, in varios eam actus explicantem & moderantem. Efficitrix ejus & parens Prudentia est; illa rerum hominumque perita, officiorum arbitra; virtutis confors; omnis divini humanique juris præscripta, vim potestatemque eorum, seriem atque ordinem complexa; exculta civili mortalique Philosophiâ. Materiem in quam vim suam explicat, præbent species atque articuli eventuum sive factorum: cum Leges serè in univèrsum scribantur Forma modusque ejus potissimum cernitur in comprehendendo modum rationis legis; quos casus scilicet vel amplitudo illius complectatur, vel angustia excludat. Finis verò ejus quis alius, quàm justitia? unde apparet, quanto errore opponatur Juri; cum summus sit consensus eodem tendentium. Verùm de hoc postea. Nunc videamus; quam vulgo æquitatis rationem teneant; qui in hoc maximè errant, quod summam rei non comprehendentes, sa-

50 De Causis corrupt. Judiciorum

orsim in partes eam carpendo corrumpant. Quidam igitur æquitatem pro jure naturali capiunt: neque id falsè in parte quidem. Sic enim Imperator: *Grave est non solum Legibus, verum etiam æquitati naturali contrarium, pro alienis debitis alios molestrari.* Enimverò ejus interpretationis, in qua vis æquitatis cernitur, potissima norma est Jus Naturale: adeo scilicet ut illa ipsa ratio Legem cum Naturæ principis conjungens, soleat appellari æquitas; illa scilicet, quæ Legibus commendationem præstat. Plures æquitatem intelligunt benignitatem laxius remissivæque agentem: quia ea maximè congruit bonitati & Juri Naturæ. Neque hætenus errant. Sic enim Seneca: *Clementia liberum arbitrium habet; non sub formula, sed ex æquo & bono judicat.* Sed non ea vel plena vel perpetua finitio. Alii accipiunt æquitatem pro sententia & mente extra verborum figuram collecta. Sic apud Ciceronem: *Ex æquo & bono, non ex callido verusque jure rem judicari oportere: scriptum sequi, calumniatoris esse; boni Judicis, voluntatem scriptoris auctoritatemque defendere.* Atque hi in parte aliquid dicunt. Nam & illud naturæ bonitas atque justitia ferè exigunt.

Pari ratione quidam æquitatem appellant, cum disputandi subtilitati præfertur id quod communi mentium præsumptione justum est; vel nimis caute scrupulositati liberior agendi facultas: quo modo sublata tandem fuerunt conceptiones verborum, quibus Actiones, Institutiones, Legata, aliaque negotia adstrinxerat antiquitas. Denique vel vulgarissimâ significatione capitur æquitas pro jure non literis publicis comprehenso, sed judicis æstimatione pro re nata constituendo: idque non absurdè hoc adspectu, quod æquitas scriptis jam Legibus per interpretationem singularum specierum adhibeatur, nonnunquam à judice quoque. Variæ hæc finitiones sunt, sed seorsim imperfectæ: conjunctæ verò ad explicandam

veram quam posui definitionem professe possunt.

CAPUT VIII.

Suprà posita finitiones imperfectæ redarguuntur. Æquitatem nec Jure Naturali, nec lenitate & remissione rectè finiri.

Operæ pretium est sigillatim jam definitiones illas redarguere: magnis enim Justitiæ damnis jurisdictioni constant: necesse enim est errorem principii latissimè manare. Igitur non rectè communibus Naturæ notionibus æquitas definitur: quippe quam Jureconsultus Tryphoninus etiam civilibus & prætoris, non tantum naturalibus præceptis æstimandam scribit. In quo lapsus Tullius quoque videtur in tertio *Officiorum*, dum Mercatorem qui in urbem annonæ penuriâ laborantem importavit frumentum, festinato cursu anteveris navibus, quas soluisse scit frumentum quoque advehentes; hoc ipsum indicare oportere existimat; pari ratione æquitas qua venditor ædium enuntiare emptori tenetur vitium ipsarum, veluti si pestilentes sint, aut spectris infestæ. Enimverò inter utramque speciem largiter interesse existimo: utrum inquam, mercis tuæ vitia dissimules, an copiam ejus penes alios venditores, id est, mercis, an mercaturæ statum celes emptorem, quem instruere non teneris, tanquam consiliarius ipsius; sed fraude carere satis est, quæ vel prædicandæ mercis vanitate, vel vitii occulti dissimulatione committitur. Alter id agit, ut corruptam ab ipso mercem sumas; alter non monstrat tibi, unde viliori pretio sumas. Alter foro utitur, & occasione caritatis quam rerum penuria invexit; alter caritatem dolo facit, tanquam sincerum indicans, quod vitiosum & vile est. Quid? quod illud sive fortunæ donum, sive potius industriæ præmium, invidendum ei non videtur, qui id egit, ut maturius rerum & animorum publicæ angustia

l. v. c. Ut nudi ex vi. can.

lib. 3. de Clem. cap. ult.

Orat. pro C. cinn.

l. 14. in pr. §. De diversis & temp. præf.

l. 31. ff. Depof.

laxarentur. *Æquitas* igitur hanc col-
lationem fraudi non impurat: sed *z-*
quitas Civilis. Hæc enim, inquit
Impp. *Contractus emptionis & vendi-*
tionis substantia est, quod emptor vi-
liore comparandi, venditor cariore
distrahendi votum gerentes, ad com-
mercium accedant. Etenim manifestè

l. 8. C.
De re-
funden-
da ven-
dit.

l. Bona
fidei. ff.
De pos. l.
1. §. 1. ff.
De u. qui
inst. l. 10.

l. 1. ff.
De her-
edit. inst.

Ulpianus quamdam Civilem, quamdam
Naturalem *æquitatem* appellat, quæ di-
stinctio illuminanda exemplis est. Edi-
ctum Prætoris quo minoribus in in-
tegrum restitutionis beneficium compa-
ravit, à naturali *æquitate* commendat
Ulpianus. Et meritò. Hoc enim natura
dicitur, eorum tuitionem Magistratui
præcipuam esse debere, qui per ætatis
nondum expertæ fraudes simplicita-
tem, quanto in spem & fiduciam sin-
cero candore faciliores; tanro magis
dolus & insidiis patent: iniquum esse,
æquali rigore juris in negotiis & com-
merciis eos adstringi, qui reliquis pe-
ritia rerum & calliditate impares. At
non eo secius ad *æquitatem*, sed Ci-
vilem, retulero Senatufconsultum Ma-
cedonianum, quo creditori pecuniz
quam filiofamilias mutuam dedit, con-
dictio denegatur: quia usus docuit,
occafionem credendæ pecuniz mag-
nam esse juvenuti illecebraz prodigi-
galitatis; qua crescente indies, cum
ære alieno, & accedente dcinde credi-
torum importunitate, capret parentum
hereditatem voto pictati inimico. *Æ-*
quitatem hanc appello, quia commu-
nis juris moderatio est: sed non ex
communi naturæ sensu, verum ab ex-
perientia hauritur: neque tam ad na-
turæ bonitatem, quam adversus natu-
ræ corruptelas adaptatur; sic quoque
naturæ integritati consentiens, quam
tuetur. Etenim magnus angustiarum
mentium error, toto genere *æquitatem*
Civilem ab illa Naturali separare: cum
spectet in publicum, & ad tuitionem
universorum, quorum utique major
cura naturæ, quam singulorum, præ-
fertim cum universitate, singulos com-
prehendente, illius favor ad hos quo-
que pertineat, sed occultis: unde nec

l. 1. in
pr. & 5.
3. ff.
ad SC.
Maced.

zquè perspicua singulis naturæ com-
mendatio salutis publicæ; alioribus
tantum animis impressa. Quid? quod
justitiz (cui utique *zquitas* consentit)
primæ, post religionem, partes sunt,
in tuenda societate humana. Hinc
promptius erit, secundam definitionem
erroris convincere, quæ *zquitatis* vim
in lenitate & solutiore estimatione
ponit: quam plurimum imperiti judi-
ces sequuntur, controversias arbitri
temperamento decidentes, qui sæpe
dum id agunt, ne adversus unum du-
ris constituant, contra alterum inju-
rii sunt: & dum malis parcunt, bonos
produnt. Sic enim manifestè Triphon.
quia *zquitas* non naturalibus, sed &
civilibus præceptis exigitur, inde con-
stituit, *zquitati* convenire, ut deposi-
tum quod suscepisti ab eo qui deinde
deportatus est, non ipsi reddas, sed
Fisco: quamvis benignius videatur,
& depositi naturæ convenientius, ei
restituere qui custodiam tibi, non et-
iam disponendi arbitrium commisit;
& reddendi fidem, non distribuendi
iudicium elegit. Sed exemplo alio et-
iam hanc perversitatem redargua-
mus, quod Celsus l. C. tractat. Intans
furto sublatus apud furem adolevir.
Quærebatur, an actione furti in du-
plum æstimatio infantis, an verò ado-
lescentis contineatur? Illud, quamvis
remissius, tamen summo Juri convenire
videtur: stricta enim ratione tantum
circa infantem furtum contractum vi-
detur, quippe quod amovendi actu &
depositione rei in locum destinatum fi-
nitur. At *Æquitas* contra & in partem
severiorum decernit. Nam quid tam
ridiculum, inquit Jureconsultus, quam
crimen pœnamque furti sublevarum diu-
rurnitate & perseverantiâ? Etenim si
eundem hominem jam primum fur su-
sulisset, haud dubiè in pœnam furti
duplaretur æstimatio adolescentis. I-
gitur non quamcumque duritiam *Æ-*
quitas aspernatur, nec quamlibet fa-
cilitatem amplectitur. *Salutaris enim*
(scribente Tullio) *reipublicæ causa*
severitas, vincit inanem speciem clem-

l. 67. §.
2. ff. de
Furr.

52 De Causis corrupt. Judiciorum

mentis. Unum etiam exemplum in re civili addam à magno illo Æquitatis Antistite Papiniano; qui propter infecutam ubertatem, solvendam pensionem domino respondit, quam is colono ob sterilitatem anni remiserat, donationis verbo usus: *quasi* (inquit) *non sit donatio sed transactio.* Si strictum Jus consulimus, valebit remissio: donatio enim jure compensandi sterilitatem, cum ubertate infecuta resolvi non potest, quippe quæ cum nullo Jure cogente fiat, non sterilitatem anni spectavit, sed liberalitatem animi. At contra & severius Æquitas, mentem potius quam verba spectans, eaque secundum rem propositam declarans, donationem causæ finibus adstrinxit. Erroris causa plerisque est, quod non prospiciunt longius, unde cum adversas unum lenti sunt, adversus alium iniuri existunt; atque ita sepe falsis nominibus (ut apud Salustium est) clementiam liberalitatemque exercent: alienum jus largiendo vel condonando injurias. Rectè igitur Triphoninus: *Æquitatem ex omnibus personis, que negotio suo continguntur, impleri. Et hanc esse Justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrabatur ab ullius personæ justiore petitione.* Quid igitur, inquiet aliquis: nunquid triplex Justitiæ forma: Recta, Restricta, Moderata: hæc quæ favore rei gratiosæ, laxius eam pinguiusque interpretatur; ista, quæ rigidius, justo incitata odio; illa, quæ simplici æstimatione rationis tenorem sequitur? Sic enim distinguit nonnemo, quod Imperatores rescripserunt: Placuit in omnibus rebus præcipuam *justitiæ æquitatisque*, quam *stricti juris* esse rationem. Non negamus æquitatis vim interim in benignitate cerni: sed non cum perpetuum ejus finem esse ostendimus. Et quidem Sanctionum asperitas interpretatione mollienda est; pœnæ enim asperius lege statuendæ, quàm sententia exigendæ, ut Iszus dixit. Et hoc fortè sensu Celsus: Leges benignius interpretandæ. quod voluntas earum conservetur, nisi

legendum *quæ*, non *quod*: apto sanè sensu, quem mox promam. Similiter in rebus favorabilibus, veluti libertate, dote; matrimonio, testamentis, beneficiis Principis nulli damnosis, similibusque æquitas in benignitate & laxamento quodam cernitur: similiter & in dubiis, quia præstat clementia indigna severitati injustæ. Alioquin lenitas separata à justitia adversa est æquitati, quam nec puto distingui à justitia: utrumque certè nomen promiscuè usurpat Triphoninus in illa de zquo & bono disputatione. Ulpianus, intempestivè misericordiam exercere, dolo proximum cenfer: cum scilicet ad alterius damnum redundat, vel privatim; vel publicè. Itaque ut admittam illam triplicem Juris formam, Recti, Remissi, Severi; non tamen unam speciem æquitati assignabo, sed omnes: utitur enim singulis, prout quæque causa postulat. Enimverò neque gratiosæ tam largè, neque tam strictè odiosa æquitas interpretatur, ut Legis vim eludi sinat. Exempla utriusque dabo. Quid favorabilius libertate? tamen cum minor qui manumittere per legem non potest, Titio servum dedisset eâ lege ut manumitteret; nec ex Titii manumissione contingere libertatem, Proculus respondit. Poterat dici, nihil contra legem factum: quia nec minor prohibeatur servum in Titium transferri; nec Titius manumittere: quod minor fecit, id ei remissum esse; quod vetatur, ipsum non fecisse. Sed aliter Jureconsultus, quia totum hoc in fraudem legis gestum est. Quod probare æquitas non potest; aliter quippe non interpretatur legem, sed everfura, monstratâ viâ vim ejus eludendi. Idem spectandum & circa eam interpretationis angustiam, qua uti æquitas in pœnalibus causis solet. Sic Marcianus, quamvis verbis Legis Juliz de adulteriis non tenetur propter adulterium à viro dimissa quidem, sed reducta: eam tamen teneri constituit. Quia alioqui aperta via esset circumveniendæ legis. Unde ap-

l. 15. §. 4 ff. de cas.

Sen. de Clem. lib. 1. c. 20. l. 31. ff. Depo.

Hop. lib. 1. Element. cap. 19.

d. l. 31. Depo.

l. 11. in princ. ff. de Pœno.

Serm. lib. 1. Ser. lib. c. 12. n. 6.

l. 7. §. 1. ff. Qui & quib. manum. miss.

l. 33. §. 1. ff. ad l. Jul. de adul.

quàm lenitatem respicere; nec tam ad mitigationem legis, quàm indagatiōnem tuitionemque voluntatis ejus; & alterutrā suadente causā, non refugere

L. 18. ff. de Le-
g. 2da.

Benignius interpretandæ sunt Leges; quā voluntas earum conservetur, id est, quatenus voluntas earum patitur.

CAPUT IX.

Quid prætextu æquitatis peccetur; eximentis à Lege eum, ad quem ratio ejus non pertinet: Et utrum Legis ratio per singulos exquirenda?

ITaque propius ad verum accedunt; qui Æquitatem accipiunt pro laxiore voluntatis interpretatione extra angustias sermonis; dummodo sciamus non tantum voluntate, ex ratione legis singulari collectā, æstimari Æquitatem; sed interim & Jure Naturali; communi omnis Juris fonte; non declarante tantum sententiā, sed interim & supplente. Sed videamus quid per vanā hujus Æquiritatis simulacra vulgo peccetur, per nimias distinctiones. legunt vi sæpe elusā. Quidam enim propter quācumque in personis varietatem oblatā sibi occasionem putant, prætextu æqui boni, à lege recedendi, tanquam ratione ejus in causa illa cessante: periculosissimo sanè errore non animadvertentes; nullam legem satis commodam omnibus esse; sed satis esse (Livius ait) si in summam proficit. Itaque non facit Æquiritati locum si ratio legis in Titio aut Sempronio quasi fortuitò deficiat; sed necesse est in certo desinitioque genere deficere.

Sarm.
lib. 3. ff.
de h. l. c.
12. n. 8.

Iura enim non constituuntur in ea quæ *κατὰ λόγῳ* sive præter opinionem & ordinem adveniunt. Exemplis hæc quoque illustremus. Ulpianus, postquam de imbecillitate juvenilis prudentiæ exposuit; Et ideo, inquit, hodie in hanc usque ætatem adolescentēs curatorum auxilio reguntur: nec ante rei suæ administratio eis committi debet. quamvis bene rem suam gerentibus, Poterat

L. 3. in
Pr. ff.
de h. l. c.
mor.

L. 1. §.
3. ff. de
h. l. c.

videri, cessante legis ratione in iis qui præcoci prudentia exfurrexerunt, iis curatorem dandum non esse: id tamen Ulpianus non admittit. Similiter cum testamenti factio puberibus concessa, idcirco quod ad eam sufficit pietas & gratitudo, quæ sponte naturæ per id ævi exfurgentes, vel amicitie meritum vel sanguinis sædus expendere & sentire possunt: (quamvis ad commercia opus præterea sit experientia, quæ adversus fraudes munit diffidentia & peritia rerum:) consulcatur Imperator de testamento puberis indole tardiotis; sed is non ideo descedendum à communi Juris tenore rescripsit, quod *non dum vigoris emerissent vestigia*. Etenim si legis ratio per singulas personas exquiretur, nihil certi designatque esse possit; parata occasione omnium ferè vim legum eludendi. Quid igitur, inquis, legem quæ pœnam infligit patrono, qui libertum jurējurando nuptiis renuntiare adegit, temperat Ulpianus in castrato: tanquam legis ratione ad eum non pertinente quæ soboli dignendæ prospexit? Alqui discrimen in hoc constituunt; quod ratio hujus legis cesset in toto genere castratorum; superiorum verdè in uno aut altero. Quid igitur? nunquid genus æque frequens constituunt, qui vel præmature vigore prævertunt ætatis cursum, aut contra ab eo deseruntur demissæ indolis tarditate? Plures utique tales, quam castrati. Similiter Paulus, cum exceptio pacti de non petendo cum debitore ini- idcirco fidejussori ejus quoque proficit, ne per hujus latus illè exigatur, obnoxius ei mandati judicio; negat, eam prodesse illi qui mandati actionem non habet, veluti si donandi animo intercessit. Atqui & hic casus rarior: communiter enim mandati actionem fidejussor habet. Existimo igitur non tam intuendum, an frequentia sua genus constituant casus in quibus legis ratio deficit; quam an certo manifestoque genere censeantur, ut redigi ad liquidum queant; ne alioqui obscuro discrimine, parata occasio sit circumscriben-

L. 4. C.
de test.
fac.

L. 6. §.
3. de
Jurei-
patrono

Fac.
lib. 10.
cap. 74

de legis. Veluti in exemplis memoratis, illa ingeniorum quæ præcocitas, quæ tarditas genere quidem aliquo continetur, sed non certo designatioque; ad animum enim spectat: unde aliis alium vel præmaturi vigoris, vel intempestivæ ruditatis modum finientibus, non tam ad distingendam, quam perturbandam legem interpretatio spectaret; imò ipsa lex quæ ordinem præscribere voluit, confusionem inveheret. Diversum est in fidejussore actionem non habente; itemque castrato: altera enim species jure; altera sensibus finitur: idcirco de castrato locutus est Ulpianus, non de sterili. Sic cum feræ non nisi capientis occupatione acquirantur; ab eoque ut sorte, ita & jure diversus sit qui tantum vulneravit: quidam excipiebant eum qui feram ita vulnerasset, ut capi possit, eamque persequeretur. Tanquam eadem ratio hujus esset, atque ejus qui cepisset: utriusque enim summa eadem potestas in feram: erepta quippe ei libertate naturali. Nam & apprehensa fera, si custodia nostra elabirur, non idem nostra esse desinit, si nondum subtrahatur, conspectui nostro subtracta & persecutioni: aded ut qui lucri faciendi causa surripuerit, furti teneatur. Pari igitur iniquitate in proposita questione ei qui ita vulneratam feram persequitur, præmium industriz ab alio interverti videtur. Alii tamen contra, quorum sententia prævaluit: quamvis enim exceptio niti videtur æquitate, infinitis tamen ambiguitatibus obnoxia est. Rarissimè enim ad liquidum redigatur, an qui vulneravit, capere potuerit. Itaque eum æquitate sit, legis mentem enucleare, finire, & munire; maximè ab ea est alienum; eos velamento deficientis rationis, aut benignitatis amplecti exceptionum articulos, ex quibus occasio pateat fraudandæ legis. Seneca apposuit ad hanc rem: *In omni questione propositum nobis sit bonum publicum. Præcludenda sunt, excludenda sunt excusationes ingratis, ad quas refugere possunt, & sub quibus*

lib. 7.
de brev.
cap. 16.

*infragationem suam tegere. Quid tu? tam imprudentes judicas Majores nostros fuisse, ut non intelligerent, iniquissimum esse, eodem loco haberi eum qui pecuniam, quam à creditore acceperat, libidine aut alea absumpsit; & eum qui incendio aut latrocinio aut aliquo casu tristiore aliena cum suis perdidit? Nullam excusationem receperunt, ut homines scirent fidem utique præstandam. Satius enim erat à paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari. Quis neget multum interesse, corrupendæ religionis causâ Judici datum quid sit, an excitandæ industriz vel remunerandæ fidei? Deinde qui donavit, bonam causam persequatur, an iniquam? difficultate prorogatoris judicis, an liberali affectu movebatur? Ipse judex venali levitate sit, an gravitate constanti; nec muneribus expugnandâ? Nihil tamen horum dignum contemplatione jus æstimavit, & in universum, judicem qui donum accipit, puniri; sententiam infirmari; dantem jacturâ litis mulctari. Namque illæ exceptiones, quid nisi diverticula peccandi, ut Cicero appellat, largiuntur? Itaque proposito Senecæ vehementer assentior; non etiam exemplo. Nam remoto etiam illo adspectu, æquam puto legem: *Incendium ere alieno non exiit debitorem.* Nam discrimen hoc quod Seneca considerat; per nequitiam, an calamitatem perdidit quis pecuniam, ad rationem justitiz commerciaz non multum facit: licet aliquando & personarum contemplatio inflectat rigorem. Deinde quidurum putar, infortunii miseratione non sublevari debitorem; is cogit longè durius fore, alienz sortis calamitatem in creditorem derivari. Sors enim cuique sua ferenda est. Sic responsum à Neratio fidejussori est: *Exceptione, que tibi prodesse debebat, usus, injuria Judicis damnatus es, nihil tibi præstabitur jure mandati: quia injuriam, que tibi facta est, penes te manere, quàm ad alium transferri æquius est.* Sed hoc quidem*

L. 11.
C. 51.
corr. per.

L. 67. §.
de Fidej.
1. §.

quidem Paulus temperat: *scilicet sculpā tuā injuste damnationis causam præbuisi.* Verbi gratiā, laessito Judice, & offenso; volente quidem Æquitate in illa specie, quā fidejussor non suo, sed principalis debitoris nomine damnatur: ad quem proinde injuria pertingit. Cæterum enim Neratii ratio L. 1. f. De E. vad. firma est: quā innixus Ulpianus, rei per imprudentiam vel sordes judicis evictæ nomine actionem negat emptori: quia *Injuria quæ ipsi fit, auctorem non debet contingere.* Multò minus calamitas quæ debitori accidit, pertinet ad creditorem debet: debitori autem utique accidit, quippe Pecuniæ domino vi & potestate mutui. Imò debitori accidit, non obligationi: salvo quippe quod in eo versatur, nempe genere, non specie; quod ab interitu utique immune.

CAPUT X.

An & quatenus reconditarum rationum subtilitas repugnet Æquitati? Quomodo utrimque diverso sed pari errore peccetur, exemplis ostenditur.

Sed hoc ipsum, dicit aliquis, subtile disputandi genus tam Æquitati contrarium est, quàm stricto iurifamiliari: illa Ethicis aut Politicis; hoc Logicis aut Physicis rationibus exiguntur. Imò illa, ratione illustrante, ultrò in oculos incurrit; istud obscurorum subtilitate argumentorum aut similitudinum juris exquiritur. Et fatendum est, frequenter rem sic se habere: sed tamen perpetuum id non est; eùm aliquando ipsa æquitas non ita in promptu sit, sed enucleatione indigeat; aliquando etiam non tam ad nativum æqui iniquique dilectum controversia spectet, quam ad veritatem actiore disputatione limandam. Nam & sæpè exquiritur, non tam quid æquum, quàm quid æquius sit; & ratiocinationis acrimonia opus est. Interdum quia æquitatis non interest, vel eā ambiguitate inexplicabilis; spe-

ctatur quid tenori juris, quid verbis scripturæ consequens, quid repugnans sit; vel etiam quid ordini recurri naturæ congruentius; quorum alterum Logicis, alterum Physicis dirigitur principiis. Itaque par error est, Æquitatem claram argutiis adumbrantium vel delectantium, & removementium omnem ab æqui & justis arte subtilitatem. Exemplis singula illustremus. Quærunto Doctores de interpretatione legis municipalis, vetantibus transactionem de cruento ictu; an pertineat ad eum qui ictu aliquem humi prostravit, collisione demum terræ cruentatum. Plerique enim negant, quia qualitas juncta verbo exigatur tempore actus illo significati: sic igitur eam cruentationem non notari, quæ à percussione sit distincta. Alii verò contra: quia lege Aquilia tenetur de occiso, qui de ponte in flumen aliquem præcipitavit; licet non illa vi, sed aqua suffocetur. Sed hoc dissimile est. Lex enim Aquilia non distinctè in eum qui ictu vitam extorquet dirigitur; sed simpliciter in eum qui occidit: quod proinde de quacumque vi manu adhibita, quæ in mortem valeat, quamvis non sur: que in continenti, acceptum est.

At verò Lex proposita non infinite cruentantem, sed discretè ictu cruorem experimentem notat. Longum est, & piget recensere omnia, quæ longè alienota contortioraque ex legibus in eam quæstionem utrimque congerunt. At quanto simplicius & expeditius Æquitas, quanto apertius & rectius contituerit, implicatas animi notiones evolvendo? Quis enim ictum solo ferientis actû, non etiam percussione, ictu finiverit? Quod si percussionem æstimamus toto illo impetu corpus impellente; quis ab illa collisionem prostrati separaverit? Sic necessario collisi cruentationem ictui adscribemus. Hoc de verbis legis: ad mentem verò quod attinet: cui non veniat in mentem, legem distinguere certà notā voluisse ictum atrociorē à leviori? Quis igitur minus atrocem percussorem censeat, qui nudis manibus, quam qui saxis hominem illidendo

Fachin:
lib. C. m.
1700.

56 De Causis corrupt. Judiciorum

illidendo eruent? Denique si ad rationis normam & noxam æstimamus & legem: quis dixerit legem de eo cavere qui manibus, non etiam de eo qui baculo percusserit; qui ictu, non etiam qui jactu, cruentaverit? Quid verò interest, saxum homini illidas, an hominem saxo? Atqui, inquit, Lex illa odiosa, & communis Juris humanitati adversa: strictè igitur interpretanda. Imò sic interpretanda, ne occasio præbeatur vim ejus eludendi: quod continget, si aliter interpretèris. Infinita sunt apud interpretes, quæ contortis legum argumentis obscurantur: rectissimè verò & facillimè Æquitatis prudentiâ constituuntur. Nunc eorum quoque errorem; qui omnem à Jure subtilitatem removendam putant, exemplis redarguamus. Quidam apud Senecam (non enim ipse: melior ei sensus) ad *acutus Juriconsultorum ineptias* refert, inter hereditatem, & res hereditarias distinguere. Atqui ego existimo, confundi illa non posse, non modò sine totius Jurisprudentiæ, sed nec sine civilis vitæ summa perturbatione. Tollitur differentia inter heredem & legatarium: non constabit ratio exsolvendi æs alienum defuncti. Nemo enim ejus verus successor erit: nam si is bonorum occupatione, non Juris continuatione censetur, teneri non ultra quantitatem hereditatis poterit. Qua ratione vacillare inter homines fidem necesse erit. Deinde non alia erit petitionis hereditatis, quam rei vindicationis ratio: sequeturque, quod iniquissimum est, non aliter verum heredem, ab eo qui pro herede vel possessore hereditaria bona tenet, ea advocare judicio, quam si singulorum corporum dominium defuncti fuisse prober. Denique consequetur, hereditate vendita de singulis rebus evictis emptori heredem teneri: ramentum non ultra quam Jus successione, quod jure defuncti finitur, in commercium emptionis venditionis deductum sit; ipsaque bonorum defuncti comprehensio unum corpus consti-

tuat, augmenti diminutionisque capax. Quæ omnia aliaque plurima confunduntur, si perveris subtilitatis crimine damnamus hereditatis & hereditiariorum rerum distinctionem. Pergamus reliqua illustrare exemplis. Matriciam rudem quæ mea erat, tua industria vel ars bona fide in figuram certam descripsit. Quis involutam dominiæ æquitatem subtili ratione discernendam non arbitretur? Imò quis non putet, æquitatis dilectu quasi cessante, id contemplatione rerum naturæ dirigendum, id est, subtilius ad reconditas veritatis amussim exigendum? Utique enim certi finitque aliquod esse debet: & quæ finiendi in hanc aut illam partem meliorem forma, quàm ipsa rerum naturæ evoluta ratio? An alia veritatis, alia æquitatis investigandæ ratio? Ego puto ferè convenire. Marcellus, de legato unionis cum hyacinthis, qui deinde alii ornamento applicati fuere: *Quis, inquit, fieri potest, ut legatum vel fideicommissum durare existimetur, cum id quod testamento dabatur, in sua specie non permanserit, sed quodammodo extinguitur? ut interim omittam quod etiam dissolutione ac permutatione tali voluntas quoque videatur mutata.* Ecce eadem ratione quæ veritas limatur, etiam investigatur voluntas. Summus utique æquitatis antistes, an subtilitari renuntiavit Papinianus? Quærebatur pecunia dotis causâ avunculo data à nuptura ei, an eondici posset nuptiis non secutis? Videbatur primâ fronte repetitionem inlibere communis repetituræ causa turpitudinis. Quid Papinianus? *Non turpem causam in proposito, quam nullam fuisse.* Non enim stupri causâ pecuniam datam, sed matrimonii; id quod jure impediens non existeret. Idem, *Quadrige* (inquit) *legatum, equo postea mortuo, perire quidam ita credunt, si equus ille discessit, qui demonstrabat quadrigam: id est, unde denominabatur.* Sic enim mutata forma, prope interimitur substantia rei. Sed addit: *si medio tempore deminuta suppleantur, ad legatarium pertinebit.*

L. 6. f. De Au. 11.

L. 6. f. De Le. 2. L. 5. f. De Cond. fin. 100.

L. 6. f. De Leg. 2.

bit. eadem enim res censetur, quomodo Aristoteles disputat eandem esse civitatem decedentium succedentiumque hominum mutatione renovatam: non eandem esse, Reip. statu mutato. Quemadmodum Chorus diversus censetur iisdem licet hominibus constet, si ex Comico in Tragicum, vel contrà, transgreditur. Quicquid enim compositum est ex pluribus, mutatâ formâ, aliud appellatur: quomodo earundem vocum concentus variato tenore, modò Doricus, modò Phrygius nuncupatur. Ulpianus pariter: *Si Histrionis reliquerit usumfructum, & cum ad aliud ministerium transtulerit: extinctum esse usumfructum, dicendum erit.* Forma quidem hominis applicatione ad aliud artificium (sic enim intelligendum hic est ministerium) non mutatur; sed servi: & extinctum jam illud videtur, quod ex hominè legavit, non quaslibet operas, sed Histrionis. Et probabilius utique est, testatorem à legato recessisse, transformatione artificii, quam cui histrionis usum & artem destinavit, ad eundem quodlibet quoque ministerium pervenire voluisse: Id enim ita demum dici poterit, si Stichum legavit histrionem, non usumfructum ejus, amplitudo enim domini magis servi demonstrationem, quam modificationem legati recipit à qualitate adjecta, nimirum si Stichum histrionem, non simpliciter histrionem legavit: hoc enim casu idem dicendum esset, si ad aliud artificium testator cum transtulit; non etiam si ad aliud officium. Nam cum artis industria prævaleat operarum obsequio; hoc quippe servis omnibus commune, illa huic aut illi præcipua; meritis Jureconsultus ait, *Officium artificis exstringi, non è contrario.* Potius enim eo quod præcipuum est, quam quod commune, unaquæque persona censetur & distinguitur: & quod principale est, id ita eminet supra reliqua, ut accessiois loco in se rapiat, & obsecuet. Modestinus: *Equis per fideicommissum legatis, post moram heredis, factus quoque debentur: Equitio au-*

tem legato, etiam si mora non intercedat, incremento gregis factus accedunt. Duobus verbis subidem hujus differentiz rationem insinuat: quod equitium ut grex unum sit corpus ex instantibus uni nomini subjectis, augmenti diminutionisque capax. Ulpianus; *quod dicitur, debere usufructuarium submittere ex sætu in locum capitum defunctorum, totiens verum est quotiens gregis vel armenti, vel equitii, id est, universitatis usufructus legatus est: ceterum si singulorum capitum, nihil supplebit.* Quid igitur inquit aliquis; ad tam reconditæ subtilitatis legem, imperitorum sermonem exigi, Æquitati convenit? ista, mentem spectati jubet: quam rudem, qui cruditius inquit; nodum in scirpo querit. Ego verò aliter longè existimo. Etenim, sunt in animis omnium quædam adumbratæ, complicatæ, atque involutæ notiones: His enim nominibus uti Tullius solet. *Ipsum hominem*, inquit, *Natura non solum celebritate mentis ornavit, sed etiam sensus tanquam satellites attribuit ac nuncios; & rerum plurimarum obscuras nec satis aperitas Intelligentias inchoavit, quasi fundamenta quedam scientiæ.* His notionibus communibus, naturæ vi reguntur etiam imperiti in sentiendo, loquendo, agendo: unde si interpretationem ambiguitas vel calumniæ necessariam facit; unde ea accessetur nisi ab evolutione complicatarum notitiarum, ab illustratione adumbratarum, à perfectione inchoatarum? Quid aliud enim ad Naturæ sensum propius nos admovebit; aut quid aliud ad imperitorum mentem, nisi naturæ sensus explicatus? Hoc ipsum verò quis negaverit eruditionis esse opus & scientiarum? Quod si conjecturæ hoc genus veritatem aliquando fallit; ne id quidem satis causæ est, cur in universum repudietur: in hoc enim utique prodest, ut aliquid definiti ratiq; esse possit, nec omnia vagentur incerta, quod necesse erit; si arti renuntietur. Hoc verò quanti estimamus? magni

L. 12. f. Quibus modis usufr.

L. 70. §. 3. f. De Usufructu.

L. 1. De

L. 39. f. De U. fructu.

§ 8 De Causis corrupt. Judiciorum

gni utique; si altissimæ prudentiæ viris credimus, qui melius agi cum Repub. judicaverunt, quæ nimis etiam probabilibus institutis acquiesceret; quam quæ per crebra innovanda exempla, duobus tenacissimis legum vinculis laxatis, Auctoritate ipso ævo aucta, & inde Reverentia, Consuetudine, & ab ea facili; nec moroso obsequio, statum Juris incertum redderet. Denique ipsi Æquitati præsidium interim esse in subtilitate, infinitis probari possit: uno defungar, sed luculentio, Aristoteles Hippodamum reprehendit, qui duobus calculis (ut tunc passim moris) absolutionis uno, damnationis altero, adstringi pronuntiantis religionem averfatus; tres tabellas dari Judicibus voluit, ut tertiam inscribi media quoque inter damnationem & absolutionem Sententia posset. Quid enim si quindecim talentis petitis, decem deberi pateat? damnare, durum erit; absolvere, dissolutum. Aristoteles, inquam, hoc reprehendit: quia eo recepto, nihil certi esse possit, sententiis variantibus, quid enim si unus quindecim, alter decem, tertius denique quinque deberi judicet? Res, inquit, sine exitu erit: una enim sententia in alteram impingente, sese invicem destruant. At verò Jurisprudentia quàm manifestam Æquitatem, quam recondita ratione constituit, à confusione vindicatam? Si ex tribus arbitrariis unus in 5. alius in 10. tertius in 5. condemnet, Julianus scribit. 5. debere præstari: quia in hanc summam omnes consenserunt. quia ut in toto pars continetur, ita major numerus includit minorem. Idemque in Judicibus obinet: At, inquit aliquis, non, opus erat subtilitate ista: sufficit enim ratio Æquitatis, quod dubium est, in mitiorem partem interpretantis; atque ita condemnationem ad exiguiorem redigentis summam. Imò verò ratio ista non suffecerit. Fingamus enim, unum Judicem in quindecim condemnaſſe, alterum in decem, tertium absolviſſe Reum: ex ratione jam dicta, absolutio prævalebit. At-

qui hoc iniquum est, unius sententiæ separari duos: quos ut consentaneè inique in decem appareat, opus est subtilitate illa.

CAPUT XI.

Ipsam Jurisprudentiam esse artem Æquitatis: idèque perverſiſſimo errore tes natura cognatas vulgò separari.

EX iis quæ hæctenus disſerta nobis de Æquitate sunt, apparere potest, quæ perverſo illa errore à Jurisprudentia vulgò separaretur: cum ex adverso affirmandum sit, & jam olim à Celſo rectiſſimè definitum, Jurisprudentiam eſſe ſcientiam Æquiritatis. Quorſum enim omnis Jureconſultorum industria ſpectat, niſi ut illa naturalium civiliumque præceptorum turba ſuo ordine digeratur; ut in concurſu & conſiſtu aliquo, quod cedere, quod prævalere debeat, diſcerni poſſit? niſi ut leges ſuis quæque ſinibus diſtinguantur; ut ſingulis factorum, rerum, eventuum articulis ſui Jurisratio conſtet? Etenim, Jus & Æquum non tam natura pugnant invicem, quam eventus: aded ut quod aliquo ex tranſverſo accidente ſummum Jus eſt, idem in ſuo genere ipſiſſima Æquitas ſit. Id omnium liquidiffimò Juris auctor docet: Sæpè, inquit, accidit, ut licet ipſa perſecutio, qua actor experitur, juſta ſit: tamen iniqua ſit adverſus eum cum quo agitur. Verbi gratia, ſi metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapſus, ſtipulanti Titio promiſiſti, quod non debueras promittere, palam eſt Jure Civili te obligatum eſſe, & actio qua intenditur, dare te oportere, efficax eſt, ſed iniquum eſt te condemnari: idèoque datur tibi exceptio quod metus cauſa, aut doli mali, aut in factum, compoſita ad impugnantiam actionem. Quod ſi illam ipſam Æquitatem ultra fines ſuos produxeris; evadet quod appellamus, ſummum Jus. Ait enim Juris auctor. Interdum evenit, ut Repl-

catio

*Feli.
lib. 2.
cap. 6.*

*L. 37. ff.
De Ar-
bitr.*

*L. 38.
De Re
judic.*

*§. 1. &
2. Inſt.
De Ex-
ception.*

*catio quæ primâ facie iusta est, ini-
quæ noceat. Quod cum accidit, aliâ al-
legatione opus est, adjuvandi rei grâ-
tia, quæ Duplicatio vocatur.* Enim-
verò celebratissimis exemplis, edoceri
potest, æquum bonique thesaurum esse
Jurisprudentiam: cosque qui æquitate
verâ nituntur, ab ipsâ Jurisprudencia in-
strui & juvari; ab ea destitui verò, qui
summum jus descendunt. Et quod illu-
strum exemplum, quàm hinc Crasso
inde à Mutio facundiz tunc & fori or-
namentis, agitata causa M. Curii? hunc
heredem instituerat Coponius his ver-
bis: Si mihi post mortem meam in 10.
mensibus proximis filius natus erit, is
mihi heres esto. Quod si is, anrequam
in tutelam suam venerit, moriatur; tunc
in locum partemve ejus M. Curius he-
res esto. Posthumus narus non est.
Controvertitur, an Curio hereditas de-
beat. Si rectè examinamus, non ma-
gis æquitas, quàm Jurisprudencia à
Curio stat: & ab utraque deseritur qui
ex adverso summum jus urget. Æqui-
tas voluntatem defuncti verbis antepo-
nit: & non nato posthumo vocavit eum
cui eandem destinaverat posthumo
moriende herede. Utriusque enim even-
tus eadem ratio, idemque finis est: hæc
enim summa est, ut heres Curius sit; si
non existat quem solum testator voluit
prælatum. Idque ex æquo, non nascen-
di ac moriendi sorte venit. Sed videamus
quàm hæc æquitas cum Jurispru-
dencia congruat: quæ cum pupillari sub-
stitutioni vulgarem inesse decrevit, ut-
ique insinuavit, id solum spectandum
& hanc voluntatis defuncti summam
esse, utrum existat heres, quem solum
substituto prælatum voluit testator. Si-
milis contentio æquitatis & summi ju-
ris inter summates, patronos, scribente
Cicerone, agitata fuit, cum Marius
Sergio zdes suas, quas ab eodem ipse
paucis ante annis emerat, vendidisset,
non indicatâ servitute quâ jam inde al-
terio obnoxiz erant. Sergius summo jure
nitebatur, quo emptori venditor in id
quod interest tenetur, vitio vel servitu-
te prædiæclata. A Matio æquitas sta-

bat, quod non intelligeretur celatus em-
ptor id quod sciret: Sergium autem sta-
tum ædium non ignorasse, quas eodem
jure paulò antè vendiderat: Jus Civile
cum celationem coërect, non aliud spe-
ctasse, quàm ut emptori consuleret ad-
versus fraudationem: quæ autem cap-
tio reticentis venditoris, ubi emptoris
scientia supervacua admonitionem
facit? Videmus igitur utrius horum
intentio disciplinæ Juris consentiatur;
summo ea juri suffragetur, an æquitati?
Enimverò non tantum communi per
Decreta Jurisprudentiæ æquitas illa il-
lustratur: veluti; Non frudari eos, qui
sciunt & consentiunt: Non esse certio-
randum, qui certus est: sed & specialis
Constitutionis auctoritate stabilitur. L. 1. §. r
De
Añon.
emp.
*Venditor, inquit Ulpianus, si cum f. De
sciret deberi servitutem, celavit; non
evadet ex empto actionem: si modo eam
rem emptor ignoravit. Alioquin non vi-
detur esse celatus, qui scit. Neque
certiorari debuit, qui non ignoravit.*

CAPUT XII.

*De Jure in arbitratu Judicis confi-
sente, cause arbitrarie exemplis
illustratæ, & propriis notis ab Or-
dinariis distinctæ.*

Omnium itaque periculosissimè
errant, qui æquitatem arbitrarie
jurs ex temporali libertate definiunt.
Nam quemadmodum ex cauta Ulpian
sententia, *Stipulationes commodissi-
mum est ita componere, ut quicumque* L. 53. f.
de Verb.
ob.
*specialiter comprehendendi possunt, con-
tineantur; doli autem clausula ad ea
pertinet; quæ in presentia occurrere
non possunt, & ad incertos casus:* Sic
Leges quoque optimum est omnes ar-
ticulos complexi; religionem verò ju-
dicis ad ea solum pertinere, quæ com-
prehendi nequeunt; idque in prudentia
& scientia clarissimus Sophus ita pro-
nuntiavit. Quid igitur? inquiet aliquis, Arif.
1. Aboti
numquid casuum quædam arbitrarie
sunt, ex sola pendentes æquitate ju-
dicis? Quis neget? sed non eò tora æ-
quitas sic referenda est, tanquam vis-
jus non pertineat ad Jurisprudentiæ de-
creta

60 De Causis corrupt. Judiciorum

creta & præcepta. Enimverò Jus Arbitrarium à Jure finito, limite sub discreviffe, hoc est magni erroris obstruxisse fontem. Diligenter igitur distinguendum est, inter causas ordinarias, & extraordinarias: illæ Juris præscripto, hæc Judicis arbitrio diriguntur: Illæ ab actione, hæc à cognitione judicis dependent. Unde in illis ad leges & æquitatem constitutam judex animum intendat oportet; in istis ad inveniendam æquitatem, vel utilitatem ejus cui Jus consultum voluit, vel denique veritatem: nam facti quæstio, quoniam divinare leges non possunt, cum maximè in arbitrio est judicantis. Ideoque in his judex simul Advocati partes sustinet in omnes negotii sinus penetrando: cum in causis ordinariis tantum ad actionem exceptionemque propositam respiciat; quæque alia partes argumenta alternant. Argumenta, inquam, suprema, quibus quasi cardinibus status causæ volvitur, non secundaria, illorum fulcimenta: illa enim dijudicare tantum, hæc etiam invenire habet. Quo sensu *supplere jubetur, quæ partium Advocatis defunt*: hoc enim de iis argumentis quæ causæ statum probant, intelligendum est; non etiam de iis quæ statum faciunt. Hæc quippe in causis ordinariis supplere judex nequit, in partis allegatione omiffa, multò minùs in ipsa Juris descriptione deficientia. Etenim Leges quasi mandata sunt, judex mandatarius, Legislator verò is qui mandat. Quemadmodum igitur mandatum certa forma descriptum, examussim sequendum est: nec ad illecebram eventus facilioris felicitiorisve ab illa deslectendum; nisi solo eventu finitum sit: sic quoque à Legum limite non velificandum æquitati clariori; nisi ipsæ præceptum suum, sola constituend. ex æquo bono religione terminaverint. Nam si adversus eum, qui à mandati forma recedit ad blandientem majoris utilitatis auram, rectè arbitrati sunt prudentes, *Corrumpi dissolvique omne officium imperantis, si quis ad id quod facere jussus est, non obsequio debito,*

sed consilio non desiderato respondeat: quis non justius dixerit, omnem labefactari auctoritatem Legum, si in judicis æstimatione consistunt? Planè mandatis, hæc solum eventum spectantia, agendi modum occasione & prudentiæ mandatarii relinquunt, similes sunt eæ Leges, quæ judici pro re nata constituendi arbitrium deserunt: idque in iis ferè causis quæ vel ad facti aut voluntatis conjecturam pertinentes, vel ad agendi magis opportunitatem, quàm limatam disserendi rationem, scientiæ fines varietate propemodum infinita evadunt, obnoxie soli prudentiæ; cum tebus ipsis deliberatur. Unde hæc causæ per libellum tractari non posse, dicuntur: cum judex partibus cominus constitutis & auditis instruere se debeat. Nam ut Ulpianus: *Ubicunque Decretum necessarium est, per libellum id Proconsule expedire non potest.* Quæ enim in ordinariis causis sententia dicitur, ea in arbitrariis, Decretum Magistratus: nam judicibus pedaneis causæ eæ non committebantur, sed ab ipso expediebantur Magistratu, Prætorum scilicet vel Præsides, etiam municipalibus Magistratibus non permiffæ. Exempla nunc quædam proponamus, quibus earum causarum genus atque natura illustretur. Et Modestinus huic referet omnes in integrum restitutiones: nam eùm introductæ sint contra Juris Civilis tenorem, propter æquitatem eo non comprehensam, tamquam extra fines ejus vagantem, magis per singulas species prudentia eas expendere, quàm per genera in perpetuum constituere Jurisprudentia potest. Deinde ad agendi quoque opportunitatem in restitutionibus respiciendum est: ne earum nimia licentia turbet atque impediât commercia: idque nominatim de restituendo minore ita scriptum est: quid enim si læsio minimi aut modici momenti sit? Nam non rectè quidam hoc quoque casu restituendum utique putant. Etenim ad judicis arbitrium necessariò hoc referendum est. Nam etiam si eadem Lex quæ propter mini-

L. Non
Quicquam
§. 7. ff.
De Off.
Prætor.

L. 26. ff.
Ad Mun.
cap. 9.

L. 3. ff.
De in
jur. re-
stit.

L. 24.
§. 1. ff.
De Mun.

Fech.

lib. 3.
cap. 4.

L. 44.
cod.

L. 4. ff.
De Re-
num

L. 3. ff.
Mund.

Aecl.
N. B.
c. 1.
lib. 3.
cap. 13.

mum damnum restitutionem negat, cam propter mediocre concederet; ad huc in arbitratu esset iudicantis. Neque enim pariter definitur mediocris damni quantitatem, neque definire commodè possit, rem non nisi per singula construendam. Non igitur quia Lex in minimo damno restitutionem negat; ideo eam in mediocri concedit; sed potius quæ de minimo cavet, quia aliquis ejus modus est; vagam mediocritatis estimationem iudicis arbitrio commisit. Similiter dolo adversarii læsis, non nisi causâ cognitâ subvenit Prætor: quid enim si modica summa sit? Nam cum ad commercium uterque lucri voto accedat, difficile est illud conservari, si omnem circumscriptionem ad vivum recidimus: rectèque Tullius, aliter Philosophos, aliter Leges fraudem æstimare; illos quâ animo & ingenio cernitur, has verò quâ prendi & teneri manu potest. Præterea quamvis in univèrsum rectè descriperis dolum machinationem simulatione & dissimulatione adornatam in damnum alterius; ferè per singulas tamen species suppetit controversia. Verbi gratia: cum in agro Titii scites reconditum ingentem thesaurum, eo dissimulato, id existis, ut tibi eum venderet; cadit id quidem in definitionem doli, agri enim desiderium simulasti, dissimulatâ quæ ad emptionem stimulari cupiditate effodiendi thesauri: qui alioqui effodi non poterat, nisi ut domino minimum dimidiatus cederet. Quid igitur? contractum irritum dicemus, aut thesaurum communicandum venditori? Atqui quam fraudem admisit, qui fortunâ & beneficio scientiæ suæ usus est? Neque verò tenebatur indicare, cum ad fundi estimationem pertinere non videatur: non enim rectè accessionem ejus dixit id, quod non in fundi jure, sed fortunæ arbitrio consistit, quæ nondum cuiquam id largita est. Et proinde nec damnum venditori intulit, qui id egit, ut quod nullius est, ipse potius præoccuparet. Damnum enim in diminuendo cernitur, quod utique differt

ab omiſſa acquirendi occasione. Quid tamen est? Puto iudicis arbitrio de hoc dolo constituendum. Quid enim si magna importunitate & arte persuasisti venditionem domino, qui constituerat eum fundum non vendere? Quid si inventio thesauri in proclivi & proximo erat venditori, eum fortasse locum jam primum araturo? Poterunt sanè hæc talia tam evidentia concurrere, ut non iniquè arbitretur iudex dolum malum non pati, ut approbetur talis venditio. Nam si invito & inscio domino querere thesaurum, improbant leges: aded ut tunc ei in solidum cedat; multo magis hanc avaritiæ fraudem damnant, quæ ut thesaurum in alieno erueret, id egit, ut dominus possessionem sibi cederet. Quis illo manifestius sanctissimam de Thesauro Legem violat: quæ hoc prospiciendum putavit, ut unusquisque suis fruatur, & non inhiat alienis? Itaque comprehendi eâ definitione doli non nequit, ut non per singula ferè arbitrio iudicis opus sit. Eadem enim ratione, an mora facta sit, extra definitionem juris esse, & proinde apud iudicem examinandum, ex Pomponio & Divo Pio refert Marcianus: cum tamen ipse moram fieri scribat, *si interpellatus opportuno loco non solverit*. Nam quamvis communiter id ita sit: potest tamen interim id non imputari moræ. *quid enim*, inquit Ulpianus, *si amicos adhibendos debitor requirat, vel expediendi debiti, vel fidei iussoribus rogandis, vel exceptio aliqua allegetur? mora facta non videtur*. Deinde opportunitatem loci & temporis, quæ circa interpellationem requiritur, quis in univèrsum definiat? Pariter de Culpa dicendum est. Nam quamvis eam in laram, levem & levissimam Leges distinguant, illam defectu ejus providentiæ sollicitudinisque quæ omnibus communiter familiaris est, æstimantes; istam verò neglectu diligentie partim in propriis rebus, partim industria patrifam. consuetæ; hanc denique ex adverso accuratissimæ cautionis constituentes: non eo secius per singulas ferè

L. 9. §.
 ni. §.
 de Dolo.

L. un.
 C. De
 Thesau.

L. 31. §.
 de Ujur.

L. 21.

62 De Causis corrupt. Judiciorum

factorum species dubitationis causa nascetur, de qua Judicis arbitrio decernatur. Exempla dedimus serè ex Sratu definitivo: sed quanto earum fecundus est genus causarum Conjecturale? Atque adeo ne Legalis quidem Constitutio iis vacat: ut mox palam faciemus. Hac quoque in parte utrinque peccari solet, sive cum universæ Æquitatis momenta vulgò ad æstimationem judicis referunt; sive cum interpretæ erudà quãdam scientiæ fiduciã, etiam ea quæ in facto consistunt, præceptis suis omnia devincire conantur. Quid tamen dicemus de iis arbitrarij juris articulis quos jam ad liquidum redegit sive artificiosa, sive etiam nimia & superstitiosa industria? Tractemus cum cura hanc quæstionem: quod ut fiat, ad diligentorem inspectionem revocemus jam dicta.

CAPUT XIII.

An Quæstio Facti à Jurisprudentiæ finibus separata prorsus sit?

Magni, inquam, momenti hæc quæstio est. Quis enim nescit, quanta voluminum mole in omnes Probationum sinus, & Conjecturarum latebras inquiri cæperit, idque agi, ut nihil in iis præceptorum vinculis solum esset? cum illa tamen olim non modò à juris præceptis, sed & Prudentium consultis remota existimarentur. Namque Gallus Aquilius ad facti quæstionem dilabentes consultores ablegare ad Ciceronem solebat, *nihil hoc ad Jus*, inquit. Sed & apertè maximus subtilitatis mysta Aristoteles, de facti quæstione legibus constitui posse negat: & necessariò ad Judicis hoc arbitrium referendum esse. Quod nostri conditores juris passim securi videntur: dum probationum momenta Judicis religioni permittunt; eumque cum rebus ipsis magis, quam cum Legibus deliberare jubent: adeoque non Principem, vel Magistratus, sed animum suum consulere, ejusque motum sequi. Prohibita quippe est Consultatio in

facti quæstione: *Hæc enim res*, inquit Ulpianus, *nonnunquam infamatis*

& materiam gratiæ vel ambitionis tribuit. Nam proptèr libertatem varietatè inque æstimandi probationum pondus, infami se suspensionis gratiæ vel offensæ subiceret Proconsul, consilium impertiendo Judici de facto ambigenti: idcò scilicet Ulpianus id faciendum negat. Senecæ illud huc apertem: *Consilium sub die nasci debet*: *& hoc quoque tardum est nimis: sub manu, quod aiunt, sub manu nascatur.* Aded à Principe peti non debet. Imò in re præsentis consilium in hoc genere quæstionum capi debet: ideoque præfiniri legibus nequit. Quid mirum? Legis est, de faciendis præscribere; non factorum notas & Indicia tradere: adeoque toto hæc genere separata videntur. Quis Jurisprudentiæ non æqui tantum iniquique, sed & veri ac falsi regulas competere existimabit; ut non eadem operã ignoret se artium fines proficitatur? Etenim instrumentum omne probabilitatis Topice sibi vindicat: facti verò conjecturam propriè etiam Rhetorica sibi sumit: idque Jurisconsultus Gallus insinuavit: cujus hac in re æmulator Scævola noster fuit, ut ex innumeris Pandectarum locis constat. Itaque eum ab eo quæreretur de legatis ædibus *uti possedi*; an id significaret, sicut instructas in diem mortis habuit, id est, eum mancipiis, pecoribus, instrumento rustico: tantum respondit: *Non de jure quæritur.* Aliquando quoque de jure non ambiguo respondet, relicta facti ambiguitate. Tabernam cum cœnaculo legaverat cum mereibus, & instrumentis, & supellectile, quæ ibi esset: item horreum, vinarium cum vino, & vasis, & instrumento, & inflitoribus quos secum habere consueverat. Vivo testatore insula, in qua cœnaculum erat, exusta est, sed post biennium restituta: Horreum quoque venit: vini autem venditio destinata in occasionem. Scævola respondit, *Ea, in quibus voluntas legantis mutat æffes, non debent.* Similiter legato

Cic. in 27.

L. 10.

S. ult.

f. de instrum.

L. 7.

ead.

L. 43.

S. 4. f.

de Leg.

gato

gato fundo cum silvis quæ eicedere solent, uti optimus maximusque esset: quærebatur, An ea quoque quæ in diem mortis ibi fuissent (id est sœnum, pabulum, palea, item machina, vasa vinaria terræ affixa, item granaria) legata essent: Respondit, *Non recte peti quod legatum non esset.* Par responsum est,

cùm quis Mævio sponderat, se daturum, quicquid patrem suum ipsi debere constitisset; idque demum in iudicio heredi patris intentato constitisset: *Si conditio non existisset, stipulationem non commissam.* Pariter, cum mulier gravida repudiata, partum suum in actis professa esset spurium; & de statu sobolis quæreretur: hæcenus respondit: *Veritati locum superfore.* Denique cùm stipulatus dotem sibi reddi in casum divortii, post illud quidem decisset, sed dote non reperit; de consensu heredis ejus, redintegrato matrimonio: quærebatur, an heres à repetitione repelli posset exceptione pacti? Scævola affirmat, si consensisset heres, ut dos unâ cum matrimonio pristino statui redderetur. His sanè exemplis constat, quid Scævola senserit de quæstione quæ præ manibus est: satis enim apertè professus videtur, Facti conjecturam à professione Jureconsulti remotam esse. Quid? quod eo ipso quo Juris disceptatio, & Facti quæstio ex adverso constituuntur; liquere videtur, Facti conjecturam non pertinere ad Juris disciplinam. Non desunt tamen argumenta in contrariam partem. Videturque Scævola cum consiliis suis illis pariter reprehendendus, quos Tacitus notat, qui *veri copiam non faciunt; sed suspensa, & quò ducantur, inclinatura, respondent.* Atque hæc notâ Claudii Jureconsulti Scævola perstrinxit in hac specie. Rogatus est, acceptis à coherede centum, eidem restituere hereditatis portionem suam. Utroque deinde deluncto, quærebatur, an ad fideicommissum pervenire heres posset offerendo centum. Respondit:

Heredem conditioni parere non posse. Hic Claudius ironice; *Mugno*, inquit,

ingenio de jure aperto respondit: cum possit dubitari, an in proposito conditio esset. Quasi dicat: non de vi quæritur conditionis fideicommissio adjicitur: constat enim ejus implendæ facultatem in contractibus quidem ad heredem transire; in ultimis verò voluntatibus cum eo cui injuncta est extingui: sed quæstio est, an Conditionem contineant verba illa, *acceptis centum à coherede*: possunt enim videri pertinere ad modum, cujus est non suspendere dispositionem. Verumtamen cum modus à conditione hac potissimum notâ scernatur, quod cum illud quod injungitur impleri antè debet, quam capi ex dispositione possit; imputetur conditioni: videtur ea in proposito intervenire, ubi restitutio portionis hereditariæ mandatur, *acceptis centum*; quod verbum utique præteritum spectat. Itaque rebus ipsis refutari Scævola auctoritas posse videtur; redigendo scilicet ad liquidum, quæ ille nulli obnoxia definitioni putavit, vel ambiguitate responsi suspensa reliquit; sensum cujusque secutura. Quale illud de repudiata filium spurium professa, *Veritati locum superfore*: namque hoc & simpliciter intelligi potest, tanquam nihil præjudicet professio; & rursus tanquam gignat præsumptionem, *sed quæ elidi possit veritate*, utique à filio illuminandâ. Hæc enim vis præsumptionis, subijcere cum probandi necessitati contra quem fiat: ideoque multum interest inter hunc & illum sensum. Atqui prior sententia tam apertè profercnda fuit, quam liquido firmari potest triplici argumento: odio matris, contumeliâ repudii stimulatæ in vindictam mariti, subtrahendo ei filium: quem furorem magis ostendit spontanea in suum dedecus confessio, ideoque fide indigna; accedente fide graviditatis antegressæ repudium, undè filius est, quem nuptiæ demonstrant. Similiter de repetente dotem qui consenserat reconciliando matrimonio: quam inepta responsio! Repetere non

L. 2. §. 4. ff. de Ver. obi.

L. 29. ff. De Probat.

L. 29. §. 1. ff. De Pall. dit.

L. 6. 11. modat.

L. 109. ff. De CREDIT. dit.

64 De Causis corrupt. Judiciorum

posse, si consensisset, ut dos restitueretur pristinae causae, etenim hoc ipsum queritur. An in hoc censetur consensisse eo ipso, quod instaurando matrimonio consensit? Et cur non liquidò hoc negetur? Cur enim videatur in dotis redintegrationem consensisse, qui redintegrando matrimonio consensit? alterum enim ab altero separatum est: potest enim matrimonium esse sine dote, Neque verò divortium, quo semel commissae stipulatio fuit, infectum reddit reconciliatio, nisi in continentia secuta; repentina animi perturbatione, non iudicio illud intercessisse; id est, ne intercessisse quidem; arguisset. Alioquin quomodo videatur juri suo renuntiasse; consentiendo in id quod non modò diversum ab illo est, sed quod ne quidem impedire dissenso suo potuisset? Deinde quorum illa verè suspensa responsio de spondente, *quantum debere patrem constitisset?* Nam illud constare, nec loco, nec tempore finitum, cur locum habere non possit, post tempus vitae patris, cum in stipulationibus conditio non deficiat cum persona? Neque enim movere debet, quod defuncto patre, non ejus debitum sit, sed heredis: connexa quippe in jure persona utriusque. Tantundem dixeris de legato illo tabernae: namque Scævola in illa specie ambiguitate responsi involvit, non tantum explicari possunt, sed jam explicata erant. Nam quod attinet ad horreum venditum: constitit, ita demùm extinguì legatum venditione rei legatæ, si illa voluntaria fuit: inde enim manifestam esse adimentis voluntatem. Sed neque de coenaculo restituto ambiguum est, non deberi, nisi particulatim tantum refectum fuit, non de integro funditus excitatum: Quid? quod Papinianus definit, de quo Scævola non liquere pronuntiavit? At ille: *Ex his verbis, Lucio Titio prae dia mea illa cum praetorio, sicut à me in diem mortis meae possessa sunt, do; Instrumentum rusticum, & omnia quae sibi fuerunt, quo dominus fuisse instructor, debere con-*

venit: colonorum reliqua non debentur.

Cur non igitur auctoritate potius statur summi procul dubio & viri & Jureconsulti Papiniani, quam Scævolz? Ille enim passim divinis illis responsis facti quaestiones componit: nec ille tantum, sed & reliqua Jureconsultorum manus, idque aded feliciter, ut interim unus aliquis qui definitionem tanquam de facti quaestione reprehendit, ipse reprehendendum merito se praebeat. Ne & hic exemplum desit: Ecce Celsus Proculus notat, existimantem legatum uxori, *que ejus causam parata* sunt, extinguì divortio. Nimirum, inquit ille, *facti quaestio est: nam potest nec repudiatæ adimere voluisse.* Utique, si hoc probet ipsa, in probationis verò defectum sequenda probabilitas est; inde rectè Proculus ademptionem legati praesumpsit: triplici suffragante argumento. Divortium enim (nisi bonâ gratiâ, quod rarò) interpositum graves utique inimicitias, legatum solenniter extinguentes, constituit: acerrimo quippe eorum odio, qui violato amoris foedere disjunguntur. Deinde uxori legavit: desit autem uxor esse divortio, cui proinde vix congruunt verba; *que ejus causam parata.* Similiter idem Proculus, in specie venditæ insulæ, cum pacto ut prioris anni pensio venditori; sequentium emptori accedat; pignorisque ab inquilino constituti jus utrumque sequatur: respondit, in pignore praetogativam fore venditoris, si utriusque non sufficiat. Paulus notat: *facti quaestio est: definitionem tamen improbare non potest.* At enim: *Sed verisimile est, id actum, ut primam quamque pensioem pignorum causa sequatur.* Quia scilicet cautum non est, ut pignoris utilitas communiceretur, pro rata cujusque summae: unde res permissa juris ordini videtur, sequentis ordinem temporis: quo qui praeventit obligatione rei, is praevalet exactioe. In proposito autem ei prius quaesitum pignus videtur, cujus praeventit obligatio, id est cui prima creditur. Unde apparet, facti quaestiones

L. 1. f. De Au.

L. 16. §. 2. de pign.

L. 91.

§. 1. f.

De Li.

3.

nes plerumque ad ipsum juris ordinem reduci. Sed quid exempla cito? quibus adeo abundant juris monumenta, ut si illa removeris, tertiam propemodum Jurisprudentiæ rejeceris partem. Sic enim Quintilianus, omnem-juris quæstionem aut verborum proprietate contineri, scribit; aut æqui iniquique dilecti; aut denique voluntatis conjectura: cujus quoque testimonium vel maxime impuro quæ Jurisprudentiæ manifestò adscribit facti quæstiones; non detractus urique amplitudini professionis suæ, si pertinerent, ut volunt, ad Oratoris tantum facultatem. Quid? quod non modò Conjecturalis status, sed & Finitivus plerumque ad facti quæstionem vergit? urique Scævola arbitro, ut apparet ex responso ejus de legato domus *uti eam testator possedit*. Quid? quod ipsum Qualitatis sive judicalem statum ambiguitate quæstionum facti implicat atque involvit? Exempli loco: Seia, pollicitatione certi salarii literis comprehensa, Titium ad convictum suum invitavit, jussum illico distrahere rem suam, si pristino in ipsam affectu duceretur Paruit ille. Quæritur, an annui salarii obligatio consistat? Hic Scævola: *ex personis causisque cum cujus notio sit, existimaturum*. Atqui quid opus eo modo, ut cum Plauto dicam, perplexarier? Nam quemadmodum aliàs responsum suum ad jus dirigit, ubi præcipua de factò ambiguitas: ita hic rem ad facti quæstionem rejicit, cum principaliter tamen de jure quærat. Quin potius liquidò affirmavit, efficacem nasci obligationem, quippe impleto ab una parte contractu innominato: nisi scilicet obligationem impediatur commercii turpitudine, quæ ut nullum cum jure commercium, ita nec præsidium ejus habet, id est actionem. Turpitudinem autem arguet vel causæ vel personæ infamia: veluti si Titium ad stupri consuetudinem excivit Seia, vel saltem ab illa non abhorrere vita ejus, alia probabilis causa deficit, tanquam consilio & industriâ Titii res & negotia

tia sua dirigendi. Quod si igitur re ipsa constat, definitur quoque posse ea quæ in factò consistere dicuntur: quis tam inimicus majestati Jurisprudentiæ existat, ut fines ejus in angustum contrahi velit? Neque verò finium Jurisprudentiæ amplitudini obstat vel Dialectica vel ars Oratoria; si hæc quoque probabilitatis signa atque adminicula vel monstrant vel investigant: convenit enim eas artes, ut alias plures, in ministerio atque instrumento esse Jurisprudentiæ. Quin potius hoc ipsum argumento est, obnoxiam esse juris arti conjecturam facti, quod ab aliis quoque artibus explicatur: quæ si id per summa genera præstant, multo magis ad disponendum singula apta censetur jurisprudentia, principiis quippe illis instructa. Hæc fere sunt, quæ dici utrimque possint: disputata enim hæc ex adverso quæstio est à Duareno atque Roberto Aurelio, quos videamus an conciliare quasi arbitri officio possimus. Præsumendum autem est, non esse novum, de finibus artium ambigi; aliis illos proferentibus, reducentibus aliis. Sic enim & Epicurzi & Cyrenaici duas Philosophiæ partes resecebant; Logicam & Physicam: utrique tamen eadem alio modo, sed vi ipsa reducebant: ut nec novum sit, conciliare hujusmodi sententiarum dissidia. Aristò Chius hoc amplius, ipsam Philosophiæ moralem partem circumcidit: dum ad ejus culturam solum decretorum radicem pertinet, scripsit; non etiam præceptorum ramos. Ea enim Prædagogi, quam Philosophi curæ incurrere. Sed quemadmodum Seneca ei respondet; nihil aliud esse Philosophum, quam humani generis Prædagogum: sic objicientibus, facti conjecturam ad Prudentiam, quam ad Scientiam pertinere; reponere licet: hanc quam profitemur Scientiam, esse totam Prudentiam; ipso id evincente nomine. Quod si de conjectura facti utique ex norma Prudentiæ docernendum est: cui hæc disceptatio deferretur tutius, quam Jurispruden-

prudenter? Aut qui melius de probabilitate facti statueret possunt, quam qui optimè de veritate Juris? Neque verò facti quæstio sic accipienda est, tanquam planè à Jure remota; illa enim hujus fundamentum: & Juris scientiæ vindicandum, quicquid spectat ad rectum de Civilibus controversiis judicium. Namque justum & verum, vel ipsa vocum alterna communione insinuante, interiore societate coherent. Cur igitur toties facti æstimationem à Juris dispositione ad religionem judicis rejiciunt & Juriconsulti & Imperatores? Accipiendum id hætenus est, ut definiti omnia nequeant, non etiam ut nihil in facti quæstione constitui possit, atque hoc temperamenrum componet opinionum hac in parte dissidium. Enimverò tripliciter dici quæstio facti potest: primè cum Juris distributionem in variam facti conditionem alternamus: quo ad aspectu Alfenuis dixit: *In causa Jus esse positum*. Secundò cum de testium fide, & testimoniorum instrumentorumque ponde re ambigitur. Tertiò cum ex signis & indicis vel facti vel rei statum, vel sæpius etiam voluntatem investigamus. Hæc omnia à Juris arte removenda non esse, argumento est celeberrima probationis distributio in Artificialem, & artis expertem, amplexa secundum genus quæstionum facti. Nunc seorsim hæc genera æstimemus. Primum illud sic implicatum juri est, ut avelli sine pernicie ejus nequeat: quomodo enim rectè de jure responderis, nisi facti serie in articulos suos digesta? Magis tamen in hoc genere de juris habitudine ad facti varietatem, quam probabilitate eventus responderetur: unde nimis angusti timidique animi superstitione sævula ab hoc quoque genere refugit. In conjecturam sufficit, quod noxiosissimè ab illo exemplum citavimus. Quod ad secundum genus attinet, id hætenus juris vinculis exsolutum ad religionem judicis pertinet, quod rerum quædam eventuumque infinitas nullis factis firmis alligari

preceptis possit: hætenus verò ad juris fines pertinet, quod communibus utique preceptis res hæc temperetur, à quibus sine causa non sit deslectandum: multa etiam ex facto olim occurrentia definita sint; quæ præjudicium gignant eventis, quæ nullà disparitate distinguente, ad eundem tenorem prodibunt. Tantundem dicendum est de ultimo genere: & hoc amplius, in plerisque probabilitas præsumit veritatem ante probationem, ut discernat, cui ea incumbat. Sed cum ea præsumptio partim legitima sit, partim arbitraria: manifestum est, hoc quoque genus partim Juris comprehendere finibus, partim extra eos vagari, per immensam, ut ita dicam, probabilitatis silvam: sic tamen hætenus à perpetua juris omnia ambiente definitione remotum, ut successivè Jureconsultorum industriæ obnoxium sit quicquid ejusmodi indies ex implicata illa rerum naturæ serie eventus evoluerit. Nec alia sanè sæcundior seges solertiæ Jureconsultorum: reliquis quippe partibus legum auctoritate adstrictis; magisque de memoriæ thesauro, quam ingenii fertilitate promendis. Nunc alteram isti affinem quæstionem patenter explicemus.

CAPUT XIV.

An placita Jureconsultorum, Arbitrarii juris articulos præceptis suis alligantium, præjudicent libertati prudentiæ sententiæque Judicis.

NON est novum, artes progressu ipso sibi augere subtilitatem; & paulatim propius admodum fastigio perfectionis suæ; partim ipsa æmulatione gloriæ antiquitatis exacuente posterorum industriam; præsertim illius invenrorum quasi seminum sæcunditatem, facilius jam in ubertatem frugum excolentium; partim, instar metallorum, ipso usu splendescentibus indies magis magisque artibus, & experimentis illuminantibus tenebras præsci

vi. Si ad primordia arrium respicimus, tanquam infantiz ruditatem deprehendimus: quæ sensim deinde ad robustam maturitatem incrementis suis provehuntur; utique si incitamenta non cessant honoris & præmiorum, donec tandem omnia denuo labantur retrò; sive ipsum consummationis culmen id efficit desperatione aliquid adjiciendi, divertens à se impetum generosæ indultiz; sive ipsa multitudo artificum solo titulo adumbrantium peritiam, suo quippe præjudicio onerans etiam serid eruditorum existimationem. Sub eodem Jurisprudentiâ fato est: ne miremur possessiones ejus, vel felicitatè, vel diligentia posteritatis, promovci potuisse; comprehensis plerisque solerti præceptionum, quæ majores nostri extra artem vagari crediderunt. Quod si ita est, quis obstringi iis Judicem non existimet? Frustra enim quam præclarissimè subducta juris ratio erit, si eam egredi sententia sua liberum judici manebit. Sed non defunt contrariæ sententiæ vel partoni vel argumenta. Frustra enim consistere illa in arbitrio judicis dicatur, si eum in ordinem redigant præjudicia Jureconsultorum: neque ipsa tamen idèd frustra erunt, sed instar præceptorum obtinebunt, quibus Orator vel Imperator formantur; qui scilicet diriguntur illis quidem, sed non adstringuntur: sæpius quippe eum rebus ipsis, quam cum decretis illis delibantes; nec tantum in arte collocantes fiduciæ, quantum in Prudentia illa, quam omnes omnino artes non magis unquam exhausserint, quam ipsum Oceanum tot ex eo undique diffusi fontes, amnes, sinus. Rursum enim in illum resuunt. Similiter artium rivuli ex vasto Prudentiz pelago ducti, in eandem redeunt, vimque ejus excitant, intendunt, atque augent, adeo non imminuunt aut absorbent. Nobis videtur, conciliari & has sententias posse quodam temperamento. Distinguendum enim est inter majorum & minorum gentium Jureconsultos. His enim

docta & ingeniosa prudentia facultatem quidem dedit instruendi arbitrii Judicis; sed constringendi auctoritas unde ad illos pervenerit? Non tantum, inquam, jure destituuntur, sed etiam nituntur contra jus; si quod ab eo permissum est consilio judicis, devincere decretis suis volunt... excedentesque haud dubiè hac in parte modum; *duo* Quint. ab. 5. cap. 100. *pariter subierunt incommoda, ut & nimium dicerent, nec tamen totum.*

At de auctoritate illorum convenit, quos majorum gentium Jureconsultos dicimus; de eorum igitur super arbitrio jure responsis videamus, discernamusque quæstiones facti à quæstionibus, ut sit dicam, agendi. Ipsas quæstiones facti diducamus in præsumptiones à jure suggestas, & eas quas à jure stabilitas appellare possumus. Hinc igitur ut ordiamur, obtinuit etiam has stabilitas jure præsumptiones cedere Evidentiæ, id est, veritati in contrarium lucentes, non etiam illuminandæ. Probationi enim præjudicare quidem jus voluit, per illas conjecturas, quas testium fidei non æquales sed superiores judicavit: non item manifestæ veritatis luci; non magis quippe conjecturis, quam probationali locum relinquenti. Exempli loco: mutua de incundis nuptiis fidem, insecto concubitu, impletam immota præsumptione Canones censebant; tanquam nihil interesset, factò an verbis voluntas declaretur. Incredibile enim est, potius contumeliosa libidine quam affectu conjugali sponsam usurpatam; potius flagitio, quam jure; potius cum perfidia, quam impendo fidem: ideoque si nuptias inficiatur sponsus, ne quidem audienda ejus intentio est, quæ non nisi scelere fundari potest & promodum scelestiore inverecundia profrendi publicandique scelus. Ergo non modo refragatio ejus, inconstantiz; inficiatio, fraudi adscribenda: sed & ipsa intentio, turpitudinis sæ præjudicio condemnata, ne audienda quidem. Quid tamen, si ipsa in cujus favorem Præsumptio dirigitur, fateatur alio

Merck
lib. 11. c. 11.
quæst. 82.

68 De Causis corrupt. Judiciorum

quam conjugali voto se usurpatam? Et dubium non est, quin veritati jam præsumptio concedat. Sed adigi iurejurando ipsa ad hanc confessionem non poterit. Id enim ad probationem jam spectat, quæ contra hoc genus præsumptionis non admittitur. Et hæcenus quidem constitui in perpetuum illa præsumptio potest: sed quod ad evidentiam attinet, qua ei cedit, necessariò in arbitrium iudicis concedit. Illa quippe Evidentia, per quam de veritate extra controversiam liquet, semel & in perpetuum ad liquidum redigi (quamvis id quoque tentatum nostris sit) non potest: sed per singulos eventus in re præsentis de ea constituendum erit. Multo itaque magis alterum istud præsumptionis genus cedit veritati: magis quippe ad transferendum probationis necessitatem, quam ad excludendum vigorem ejus valens: eumque à quo stat. à probandi onere, non etiam probationis ex adverso vi liberans. Et de eo quidem convenit. Sed de Præsumptionis legitimæ conflictu cum existimatione iudicis, videamus, an hanc sequi possit, illam insuper habendo? Et puto cum quidem præter legitimam præsumptionem, non etiam contra eam judicare posse: quamvis in causis ordinatis, perinde sit contra legem, vel præter ipsam pronuntietur. Itaque si facti species per omnia par est descriptioni legitimæ conjecturæ, nullo circumstantiæ novæ momento illam deducunt aliorum: non erit integrum iudici ab ea recedere, id enim si tenet, necesse est legibus sapientiozem se profiteatur; arguendo ipsas in æstimatione probabilitatis: id verò non est ferendum. At verò si proposita facti species seorsim circumstantiâ aliquâ insignis est, eâ moveri iudex poterit, ut præsumptionem legitimam distinguat; cedetque ea tanquam infirmior conjecturæ validiori. Exempli loco rescripserant Imperatores, *Videri voluntate testatoris repetita à substituto quæ ab instituto fuerant relicta*: tacite scilicet ipsam legatis oneratum quæ substituto

tionem ad hereditatem venit, quæ discretè injecta fuerant instituto, idque conjecturæ voluntatis. Quomodo enim videatur quis voluisse immunem ab onere substitutum, cui subjecerat eum quem honore & charitate prætulit? Sed ante illud rescriptum aliter id æstimabatur à Jureconsultis, sequentibus proprietatem verborum, quæ institutus distinguitur à substituto: præsertim cum is succedendo (extra casum pupillaris substitutionis) testatoris non instituti personam repræsentet; unde nec instituti, nec institutionis oneri succedaneus videbatur, quippe quæ evanuerat. Atque ita intelligendum Responsum Pauli Sed movit Impm. æquitas, arbitra & custos voluntatis. Quamvis enim diversa manet instituti atque substituti persona: tamen legata non personæ, sed hereditatis contemplatione injunguntur. Ut proinde ea ad substitutum perveniens, secum trahat legatorum onus: & hæcenus substitutus succedaneus instituti videtur. Quis igitur in hac quæstione liberum deinceps iudici existimaverit, Pauli sententiam sequi, quamvis fortasse majore probabilitatis ratione animum ejus impellat? At Ulpianus aliò ducentibus quibusdam facti circumstantiis, Imperatoriam Præsumptionem egredi non dubitavit: si vel ipse legatarius unà substitutus invenitur, vel aliàs substitutus seorsim legatis eadem solvendis oneratus. Merito enim conjectura illa Imperatorum cessat, ubi in eventum deficientis institutionis de legatis testator ipse cavet; vel separatim substituto legata iisdem præstanda injungendo; vel legatariis prospiciendo parte substitutionis. Nam neque opus est interpretatione suppletem voluntatem testatoris, qui in eventum substitutionis eam declaravit: nec per incogitantiam non repetivit legata, sed consultò, & quia aliter prospexit. Neque verisimile est, quod & duplici onere substitutum, & utroque commodo legatarium afficere voluerit, cum alternatio disjungere illa videatur, ex conditione proficiscens substitutionis. Sed hoc

In l. si
plures.
de leg. 3.

l. 1. § 4.

L. 24.
§ Sed
est. §.
De Er-
diti. l.
l. ul. §.
Quod
mor. l. 6.
§. De
Condit.
con. dat.

L. 73.
§. De
Leg. 1.

Et Remediis Lib. II. Cap. XIV. 69

hoc amplius Ulpianus: *Vel quid scer-
sa causa fuit, cur ab institutore relinque-
ret, quæ in substituto cessaret?* Nimi-
rum cessabit & conjectura repetiti lega-
ti, quæ distinctio latum rursus campum
aperit prudentiæ arbitrioque iudicis.
Quid igitur si nomine proprio Institu-
tum legatis subiecto, non appellativo?
Id enim Interpretres putant Paulum si-
nificare in Responso illo; cessare, in-
quam, conjecturam. Atqui Paulus *per
nominatim* legare ab herede, nihil aliud
intelligit, quàm distinctè à primo vel
secundo gradu legare: opponit enim id
legato *ab herede* infinitè; id enim signi-
ficare, *Quisquis mihi heres erit*, quæ
scilicet est illa ipsa verborum subtilitas,
quam Imperatores conjecturà voluntatis
emendârunt. Igitur quamvis illa In-
terpretum recepta sit sententia, ab ea
tamen recedere non tantùm potest, sed
debet iudex; aliud quippe ducente au-
thoritate Juris. Namque illorum sen-
tentia comprehensa videri non potest,
sub illa exceptione; si alia legandi ab
instituto causa fuit. Quid enim? ideo
illud affirmabunt, quia proprio nomi-
ne, non appellatione heredis vel Insti-
tuti, eum operavit testator? Atqui quo-
modo id animum arguat, peculiarem
sequentis causam legandi ab instituto:
cum de hoc ipso non liquet, cur potius
proprio, quàm appellativo usus nomi-
ne testator sit? Fortuitum enim id vide-
tur. An hoc dicent, per proprii nominis
usum onus personæ adstringi? Atque
hæc sunt illæ verborum angustiz, quas
conjecturà voluntatis æquitas Principis
laxavit. Quo enim alio discrimi-
ne in proposito distat à Titio Mævius,
quàm Institutus à Substituto: si ille
primi, hic secundi gradus heres? Atqui
quemadmodum institutum non alio
quàm hereditatis obventuræ adpectu
onerari, Impp. credidit conjectura; sic
nec alio Titium heredem, quàm quæ
hereditatem consequitur, consentaneum
est: nisi aliud fuerit expressum.
Ejus verò generis distinctiones Docto-
rum innumerabiles sunt; de quibus in
metrè arbitrariis causis secum cõstimabit,

*Arg. l.
63. De
Leg. 1.*

an dignæ sint quibus moveatur; cas-
dem verò omnino rejiciet in ordinatis
causis, vel alioqui renitentes iis quæ
definita sunt à Jure circa quæstiones ar-
bitrarias. Ad reliqua arbitrariæ cog-
nitionis genera quod attinet, multò ex-
peditius est, non posse iudicem egredi
modum arbitrio ejus à lege præscri-
ptum. Id liquidè ostendit Ulpianus.
Nam cum oratione D. Marci Imperato-
ris consultum esset piz sollicitudini de-
functorum, aliquibus alimenta relin-
quentium, adversùs inconsultam cupi-
ditatem, vel prodigalitatè votum ali-
mentariorum, quo præsentis summæ
inhiantes faciles sunt ad transactionem;
eà interdicità & invalidà, nisi Prætoris
auctoritas intercesserit eam approban-
tis, propter causæ probabilitatem æqui-
tatemque modi, & denique personæ
utrimque opportunitatem, addit Ulpia-
nus: *Si Prætor aditus, citra causæ
cognitionem, transigi permiserit,
transactio nullius erit momenti. Prae-
tori enim ea res querenda commissæ
est, non negligenda & donanda:* qui-
pe non in meram ejus voluntatem, sed
in arbitrium ejus, tamquam viri boni
collata: cui vel inprimis hoc convenit,
mandati fines non excedere. Itaque lon-
giùs hoc porrigenz, ait: *Sed & si non de
omnibus inquiserit, quæ oratio man-
dat, hoc est de causa, de modo, de per-
sonis transigentium: dicendum est,
quamvis de quibusdam quaeserit,
transactionem esse irritam.* Nèquè o-
nim excessisse limites videtur, cum uti-
que à scopo abeiret: quoniam in ea par-
te vel sola captio transigentis latere po-
tuit.

*L. 6. ff.
De
Transf.*

*§. 17.
ibid.*

CAPUT XV.

De arbitrario Jure circa pænas.

Similiter & de pænis dicendum est,
quæ arbitrio iudicis committuntur;
ut si quem modum Lex ipsa præscri-
psit, eum excedere ipsi non liceat. Quid
igitur cum sine aliqua præfinitione ad
arbitrium iudicis pæna refertur, an eam
intendere poterit ad capitis supplicium,

*L. 6. ff.
Ad h.
Jul. pe-
cul.*

70 De Causis corrupt. Judiciorum

movente facti vel personæ qualitate? Aliqui enim id negant; eum eo modo arbitrium vitæ & necis penes Magistratum foret; cum tamen tantum Majestati competat. Alii verò contrà, quia

L. 3. f. De Sen. Jureconsultus ait: Hodie cum qui extra ordinem de crimine cognoscit, quam vult sententiam ferre, vel graviolem vel leviolem: ita tamen, ut in utroque modo rationem non excedat;

Vigel. Crm. 1. Du. 86. Ergo, inquit, ne quidem lenitatis modum excedere licet: & consequenter irroganda capitalis pœna erit, personæ vel admissi merito eam deposcent. Unde non erit penes Judicem arbitrium vitæ & necis: cum ipsa lex quæ arbitrium hoc concedit, eo comprehendisse quoque censetur pœnam capitalem. Mihi hæc parum firmiter dici videntur. Nam hoc ipsum est quod questionem continet, an lex concedendo arbitrium pœnæ, videatur quoque sentire de supplicio capitali? Neque id inde liquidò affirmari potest, quod prohibeatur Judex non minus lenitatis modum, quam severitatis egredi: cum vel in primis id postulare modus videatur, ne Judex sibi usurpet, quod soli Majestati vel Legi competit, potestatem vitæ & necis in eives. Neque verò illorum conciliatio questionem solvit, qui hanc opinionem obtinere dicunt, eum admissi atrocitas prævalet, aliàs autem illam. Quis enim existimet, arbitrariam pœnam etiam ad mortem extendendam, quamvis facti immanitas ad hoc non impellat? Non de crudelitate, inquam, sed de severitatis licentia ambigitur. Perinde frustra composuisse controversiam se existimant, ostendendo, quod arbitrariam pœnam Juris conditores ad mortem extendunt, pro admissi qualitate. Nam de judicis; non de Legislatoris potestate disputatur. Illa quippe quod arbitrarium antè fuit, deinde temporis progressu definire potest. Enimverò si quicquam omnium est, quod non motu judicis vagari, sed in uno certoque Legis tenore consistere debet, cæcè supplicii ultimi irrogatio est: res quippe omnium maximi

Fach. Lib. 9. c. 41.

momenti, cujusque definiendæ libertas exitiosa est libertati communi: quæ & insolentes Magistratus abutantur, cum damno moderationis, & moderatione utantur quidem, cum detrimento justæ severitatis, dum tam licentiosæ potestatis invidiam meruunt. Ego igitur opinionem illam probare non possum: quemadmodum nec ullum penes Conditores Juris exemplum exstat. Quod probetur severitas capitalem irrogantis sententiam præter legis auctoritatem; sed tantum augentis pœnam citra mortem.

Pana gravior, inquit Ulpianus, ultra legem imposita existimationem conservat: ut & constitutum est & responsum: ut puta si eum, qui parte bonorum multari debuit, præses relegaverit. Sed neque necesse fuit, tantam arbitrii licentiam Judicibus permitti: utique enim abunde definiri legibus possunt capitalia crimina, id est extrema & maxima. Aliud est de admissis mediocribus, nec ultimo supplicio dignis; mediocritas enim illa varia est, vaga & infinita: at verò summa facinora magis ad unum aliquem & certum tenorem respondent: ideoque genus eorum & notari & comprehendi in univèrsum potest. Atqui, inquit, circumstantiæ atrocitas æquat interim mediocritas illa summis. Primum cum id contingit, ferè in speciem capitalis criminis lege notata transeunt hujusmodi suo genere mediocritas admissa: deinde, tam atroces circumstantiæ non ita multiples & vagæ sunt, quin comprehendi in univèrsum legibus potuerint. Exemplo id Jureconsultus Macer illustret. Hodie ex Lege Repetundarum extra ordinem puniuntur; & plerumque vel ex illo vel etiam durius, prout admiserint. Quid enim si ob hominem necandum pecuniam acceperint? vel licet non acceperint, calore tamen inducti interfecerint vel innocentem, vel quem punire non debuerant? Capite deportari ut plerique puniti sunt. Certe hoc casu, non magis corrupti Judicis crimen, accessione homicidii crescit; quam

L. 19. §. 8. f. De his qui non tani. l. 4. C. ord.

L. 7. f. ad Leg. Jul. rep.

quàm ipsum homicidium atrocitatem novam assumit ex violatione Judicialis religionis. Itaque Lex Cornelia hoc ipsum & crimini & supplicio capitali sicariorum imputaverat: unde in proposita specie ipsa lex, non arbitrium Judicis, ultimum supplicium infligit. Neque magis sententiam illorum juvat, quod Ulpianus scribit de extraordinario crimine scopolismi, solere id *Præsides graviter exequi; usque ad pœnam capitis*: non enim eam arbitrio suo statuit; sed ex consuetudine, quæ instar legis. Præstruxit enim Ulpianus: *Sunt quedam que more Provincia-rum coercionem solent admittere. Quid? quod Ulpianus postquam de expilatoribus tradidit, liberum arbitrium statuendi iudici esse; similiterque de faculariis, directariis & effractoribus, adjecit tamen: dummodo ne quis in plebio, operis publici pœnam; vel in honestiore, relegationis excedat.* Pari ferè modo temperandum ostendit arbitrium decernendi in nocturnis fures. Quomodo manifestius admonere Jus nos potuit, arbitrium pœnæ citra mortem moderandum esse? Ex adverso autem nullus est locus, ubi tradatur, posse Judicem permissam arbitrio suo pœnam ultimo supplicio exercere. Absurdum verò est, quòd in eam sententiam allegent constitutionem, quæ eos quilatrones susceperint, nec iudicibus indicarint, puniri jubet *supplicio corporali; vel dispendio rerum; pro qualitate admissi, & iudicis estimatione*: cum largiter interfit inter corporale & capitale supplicium. Sed & ipsa species capitalis pœnæ iudicis electioni nonnunquam permittitur: ut de sacrilegii pœna Ulpianus scribit: quæ ex sua natura capitalis est. Illud præterea iudicis arbitrio competit, ut possit ex causa aliam irrogare pœnam, quam capitalem lege sancitam, veluti Ulpianus de sacrilego scribit, qui interdium modicum aliquid de templo tulit. Sed & ex causa legibus specialiter non prodita iudici id licebit: sed tantum majori, & qui eum imperio est. Sic

L. 1. ff. de L. Corn. de Sicar.
L. 9. ff. de Extrad.
L. 1. §. 1. ff. de Extrad.
L. 2. ff. de Furt.
L. 1. C. de his qui latr.
L. 6. ff. ad leg. Jul. de pœn.
L. 9. ff. de Interd.
L. 1. §. 6. ff. de Interd.
Car. in Res. ff. §. 6.

enim Severus & Antoninus Principes: *Esse severius sententia dici debuit; tamen, cum Proconsul Vir Clarissimus tertis rationibus motus mitiorem sententiam dixerit; & ordine decursum te biennio abstinere jussisset; transacto tempore, non esse te in numero infamium, palam est.* Dubium movebat, quod quemadmodum *Sententia severitas cum ceteris damnis transigere videtur*, ut iidem scribunt, remissa scilicet tacitè infamiâ: sic ex adverso videbatur in proposito, propter pœnæ levitatem, longius extendenda infamiâ: quod Imperatoribus idcirco displicuit, quod alia firratio gratiosas causas interpretatione producendi, quam odiosas. Mitiotem igitur legibus sententiam Proconsul tulerat, ex causa quidem, sed legibus non notata; adspectu enim legum, non generatim, debuisse severius constitui, Impp. scribunt. Quo modo solvi potest nodus, quem Seneca ostendit. *Illam finitio contradictionem inveniet, quamvis maxime ad verum accedat, si dixerimus Clementiam esse moderationem aliquid ex merita ac debita pœna remittentem, reclamabitur, nullam virtutem quidquam minus debito facere.* Itaque ex causa poterit iudicis arbitrio etiam definita legibus pœna mitigari: arbitraria verò ad mortem exasperari non item poterit. In illa enim parte, *leviore periculo*, ut Seneca ait, *peccatur: & difficile est temperamentum*: Quam enim periculosa foret ista licentia, exemplo sunt Areopagitæ: qui puerum capitali sententia damnarunt, cui in deliciis & consuetudine erat, hirundinum oculos effodere; moti eâ conjecturâ indolis ad sævitiam natæ; & in perniciem multorum surrecturæ. Neque enim putabant eum convenientem ætati ludum, sed quoddam crudelitatis prolium: nec servandum miseratione innocui ævi, qui illis rudimentis ostenderet, in quibus facinoribus robustam ætatem experturus esset. Sed Areopagitæ cum severi esse voluerunt, crudeles existerunt: & eum

L. 1. ff. de Interd.
L. 3. C. de Extrad.
L. 1. §. 6. ff. de Interd.
Lib. 6. De Clem. §. 3.
Cap. 4. lib. 1. cap. 3.

sapientiores legibus se crediderunt, imprudentiam suam prodidere. Nam si verum æstimamus; tam fluxæ ætatis levitas non sufficit in constantem conjecturam patrandorum facinorum: si verum ipsum censemus crimen; facta in iudicium veniunt, non facienda: & vix patratæ, nedum patrandi facinoris indicia luuntur: si verum pœnam perpendimus; malè sic præoccupavit patrandorum scelerum facultatem, ut voluntatem non relinqueret aut insereret ea detestandi.

CAPUT XVI.

Quatenus à scripti Juris tenore recedi fas sit ex severitate vel clementia? & plusculæ utrique instruendæ ac dirigendæ monita siue consulta.

Quoniam verò in transcurso insinuavi, in commutanda propter rationem aliqua legitima pœna plus licere majoribus iudicibus: eo ipso admoneor, diligentius hanc rem exsequi, cum inde quoque oriri solet magna Juris & jurisdictionis perturbatio, plerisque plus æquo hoc prætextu prudentiæ suæ contra leges indicantibus. Ad eos quod attinet qui maiestate eminent, quoniam vivæ legis instar sunt, & sacrarium quoddam Juris; non tuendi scilicet sed & condendi potentes; certum est, eos posse, ut Cassiodorus ait, ad clementiæ commodum, transire interdum terminos æquitatis; non tantum Juris; amplius scilicet clementia est æquitate: mox dicendum. Similiter ferè sentiendum est de severitate: sed hæc ut à Jure interim, ita ab æquitate abire non debet. Clementia enim immoderata, instar inconsultæ largitionis est: at severitas nimia, accedit ad imaginem injustæ & rapacis avaritiæ. Utque illa eminere in Principe debet, quia virtus est: sed intra modum suum finesque composita. Arctiores autem terminos severitas habet. Itaque Imperatores Gratianus, Valentinianus, & Theodosius excellentissima animi temperantia ultrà fræna iniecerunt severitati principali, lege vel

oraculo potius isto: *Si vindicari in aliquos severius contra nostram consuetudinem, pro cause intuitu iusserimus, nolumus statim eos aut subire pœnam, aut excipere sententiam: sed per dies 3. super flatum eorum fors & fortuna suspensa sit.* Nimirum severitas illa ultra legem fortasse ab ira stimulat, & vitiosa est: id tempus discernet. *Maximum enim remedium est ira,*

mora, ait Seneca. Unde Imperatorem Augustum monebat Philosophus Athenodorus, jam imperato ob senectutem comætu, in ipso discessu articulo: ne irâ commotus, quicquam antè vel diceret vel ageret, quam locum

quinque & viginti elementa sermonis relegisset. Sed Augustus, tam salubriter monente sibi etiamnum opus esse dixit: & revocato comætu, anno ferè integro in contubernio illum tenuit. Simili igitur remedio Imperatores nostri indignationem suam vel explorare, vel mitigare voluerunt: ne incensi animi *sestimatione* (Livii sensu) *caed*

& improvisâ sævitiam pro severitate amplecterentur. Hæc enim longè ab illa est remota. Est quippe ultra Jus, sed non contra justum; supra legem, sed non supra modum; præter consuetudinem, sed non præter rationem: imò ut delicta consuetudine valida infringat, recedit à communi exemplorum tenore; sed ex causa, & ut exemplum statuat: adversa est lenitati, sed ubi lenitas perversa esset, & perniciofa: usitatam moderationem excedit; sed adversus inusitatam vel immoderatam malitiam. In exemplis clarius hæc videamus. Nota est Imp. Alexandri moderatio atque iustitia: sed neque ignota severitas sententiæ, quæ Turinum sibi familiarem, & diu in aula potentem sumo suffocari mandavit: elogio reatus per præconem publicato: *Fumo perit, qui fumum vendidit:* quod consuevit clientes allicere fallaci promisso commendandi suffragandique desiderii eorum apud Principem: adeoque gratiam illis atque auctoritatem suam locare, quæ effectum certò redderet, quod

L. 11. c. 1. a. cap. 18.

Plutari: in 4. pp. 6. 46.

L. 11. c. 1. a.

L. 11. c. 1. a.

L. 50. C. de Pœn.

quod petebant. Si crimen legibus expendimus: Diocletianus & Maximilianus satis habent damnasse, non specie, non pœnâ ejus designatâ. Papinianus verò hætenus definit eum qui eventum sententiæ judicis venditavit, injuriarum ipsi teneri: & fustigatione cœteri tales solere. Igitur injuriæ imputat; & meritò: est enim contumelia, cùm per contemptum judicis admittatur, ad ejusque infamiam spectet, quem contemnendum exhibet, tanquam ex arbitrio pendente alterius. Sed hoc amplius improbius hæc impostura: quia in falsi, vel alterius criminis speciem non cadit, non malè Stellationui adscribetur, qui utriusque capitalis non est. Vix enim est ut ad Legem Repetundarum spectet: quippe quæ ad Principem; & eos qui circa latas ejus agunt, non pertinet. Certè ad legem Majestatis trahendum hoc admissum non videtur. Iraque non ex Jure, sed ex severitate, sed justa, capite hoc supplicium Imperator improbiissimo aulico irrogavit. Circumscripção enim clientium cumulabatur circumventionem Principis, quem exasperabat violatæ tam sacræ amicitie nefas: quæ singula intolerabilia erant, propter infamem consuetudinè, & quasi professum artificium tam flagitiosæ imposturæ. Et quoniam Imperator infamiz exponebatur, tanquam ipse & summa rerum obnoxia arbitrio libidinique venalis ministri, admissum ejus ad speciem accedebat imminutz Majestatis: cujus vites partim quoque in fama sunt atque existimatione: adeò ut pro auctoritate & reverenda peneq; populorum opinione hoc nomen interim sumatur. Unde Tiberius: *Principibus præcipua rerum ad famam referenda.* Quid, quod hujusmodi ambitiosis fraudibus summam sibi potentiam venditantes, populum in se convertunt, à Principe averunt, tanquam omnia imperii munia transmittente in ipsos? Itaque si rectè Cicero definit Majestatem minuire, id esse, de dignitate, amplitudine aut potestate populi, aut eorum quibus populus potestatem de-

dit, aliquid derogare: etsi notè in capita lege Julia expressa, tamen in Majestatis violationem cadebat aulici illius impostoris admissum. Interpretatio enim ejusmodi permissa Imperatori & justâ severitate usurpavit, quò venerationè sui à fraudulenta ambitione & perfidia aulicorum vindicaret. Videamus nunc in exemplo quoque adulterinam severitatem, & prætextum sævitiz. Lucius Domitius cùm prope Siciliam regeret, ad exturbanda latrocinia, quibus ea Provincia infestabatur, edixerat: ne cui telum habere fas esset. Cùmque ipsi magnitudinis eximie aper oblatum consilium comperit, cruci jussit affigi: *Hoc aliquis (sentente Maximo) in 1. h. 2. sine severitatis & sævitie ponendum 2. 3. dixerit: disputatione enim utroque flecti potest. Cæterum, inquit; ratio publici imperii Prætorum nimis asperum existimari non patitur.* Hanc notam non probat. Sive enim hoc vult imperii ratione facere, ut ei ratio Decretorum constare videatur: ea præsumptio tantum in ambiguo locum habet. Sive hoc vult, imperio auctoritatem terrore tuendam: non est imperii reverentia, etiam per sævitiam, id est scelus, facienda. Namque supplicii illius est modus improbandus, & de causa querendum est. Si enim tam atrociter in eum decernitur, qui telum habuit, quia ad instrumentum, occasionem, aut etiam præsumptionem latrocinii spectet; quo supplicio ipsum expiabitur latrocinii scelus? Nimis;

Adis

Regula, peccatis quæ panas irroget æquas.

Nam si satis ad ultimi supplicii atrocitatem momenti est in contemptu vel neglectu justæ imperantis auctoritatis: quid causæ est, quin (quod maxime inter Stoicorum paradoxa monstruosum est) omnia delicta paria censentur? Deinde, quid si ignoraverit edictum Pastor in illa rusticæ vitæ ruditate? Denique nec Præses nec Prætor supremam potestatem habet; ut licuerit ipsi in tantum recedere à teno-

74 De Causis corrupt. Judiciorum

re juris, prætextu severitatis. Transeamus ad Clementiam, quæ pari, imò meliore jure Majestati competit. *Occidere enim contra legem nemo non potest; servare, nemo, præter supremum Principem: ut pulcherrimè Seneca ait, Neroni Clementiam insinuans. Sed hæc ipsa tamen, quantumvis libera & gratiosa, in ordinem redigitur, si non à Jure, à Justitia certè. Cui aedè contraria non est, ut etiam cum severitate conveniar: cum individuus illè virtutum concentus, inter ipsas ab omni discordia sit alienus. Consentiant igitur, sed proposito, non materià; in fine, non in modo: at eandem metam, sed diverso itinere incedunt, ad regimen singulorum, tutelam societatis, securitatem omnium. Neque severitas opponitur clementiæ, sed crudelitas: neque clementia est quæ justitiam dissolvit, sed misericordia. Hæc enim non causam, sed fortunam spectat: illa rationi accedit. Misericordia nimirum, inconfultus affectus est, avertitione infelicis reatus constans: at clementia virtus est, quam ratio format, quæ conditionem afflicti Rei, cum merito ejus, & causa componit. Si pro clementia, confuso discrimine, publicè misericordia viget & colitur; jam quoque discrimen inter malas bonosque sublatum est, & confuso sequitur & vitiorum eruptio. Imò hæc ipsa misericordia propius ad crudelitatem accedit; quàm severitas. Nam tam omnibus ignoscere crudelitas est, quàm nullis. Hactenus etiam immanior, quod in bonos exercetur: qui audaciz facinorosorum obijciuntur, quæ metu judiciorum non reprimitur. Quid igitur, inquiet aliquis, amplius æquitate judici quoque permilla habet suprema hæc clementia, si non nisi ex causa pœnam remittit, vel temperat? Distinguedum puto inter causas proximas, & remotas: ex illis etiam judex, ex istis non nisi Princeps pœnam condonat. Causas proximas appello, ipsi Reo proprias; veluti siebrietatis tubrico lapsus; si adolescentiæ freto incitatus; si doloris impetu abductus deliquit, &*

quæ alia de eodam genere facinoris pravitatem attenuant. Causas remotas appello, planè politicas & communes: hæc soli Principi estimandæ, cui non tantum Jurisdictionem, sed libertiorem publicæ salutis procuracionem Majestati imperii largitur. Et quæ altiores illæ causæ, latissimèque parentes? Colligendæ eæ sunt ex ipsa æstimatione causarum propter quas pœnæ omnes constituuntur: quas Agellius ex sententia Philosophorum tres prodidit; auctoribus Juris Romani quoque spectatas. Prima est Exemplum: *Ut unius pœna, metus esse possit multorum*: ut ajunt Imp. Secunda est Correctio ejus qui deliquit: *Pœna in emendationem hominum constituitur*: inquit Jureconsultus Paulus. Tertia est Vindictio, quæ dignitas ejus qui delicto violatus, à contempu asseratur, ne, ut Publius ait: *Veterem ferendo injuriam invitet novam*. Hanc Jureconsulti quoque nostri agnoscunt, dum supplicia fontium ad solatium referunt eorum, quos læserunt: dumque hereditibus, qui necem restatori vi vel fraude allatam non persequuntur, à successione ut indignos repellunt, titulo utique ingratitude. Sed Philosophi illi privatæ securitati, non etiam publicæ abundè consuluerunt: quæ paratur maleficis sublati. Dico, abundè: namque ut correctione delinquentibus, vindictioe iis adversus quos delictum, ita exemplo consulendum censuerunt publicæ securitati: sed ea non tantum paradigmate pœnæ promovetur; sed ipsa pœnâ perditos & nocentes de medio tollente, nisi utrumque paradigmati nomine complectuntur. Sed perspicuitatis causâ exprimenda quarta illa, causa est, quam Seneca substituit; & leges nostræ agnoscunt. Ulpianus: *Congruit bonis gravi Præsidi, curare ut pacata atque quieta provincia sit, quam regit. Quod non difficile obtinebit, si sollicitus agat, ut malis hominibus provincia careat, eosque conquirit*, &c. Igitur cum his causis Clementia deliberat; ut quatenus eæ vel exigunt vel certè per-

mittunt

Lib. 1.
cap. 5.

Scilicet.
de Clem.
4

Cap. 5.
ibid.

L. De
Clem.
cap. 1.

Lib. 6.
Nob.
cap. 14

L. 1.
C. ad
leg. Jul.
Repetun.
L. 20 ff.
de Pœn.

L. 28.
§. 15 ff.
de Pœn.

Lib. 1.
de Clem.
L. 13.
§. 4 Of.
de Prof.

§. 15 ff.
de Pœn.

mittunt, remittat poenam, aut minuat. Namque Justitia, institutis suppliciorum, in illis causis, quasi cardinibus in-nixa est: cui cum contraria esse Cle-mentia nequeat, pro naturali virtutum consensu, sequitur, ut à natura sua de-generet, si causis illis renitentibus po-nam condoner. Operæ pretium est, excutere sigillatim rationes istas, qui-bus tanquam communibus consiliariis uruntur & severitas & clementia: & primò illam, emendandi delinquentes. Hac enim in parte vel maximè elucet clementia, quæ *ad supplicia exigenda non pervenit, nisi remedia consumpsit*: & instat periti benignique medici, *nec citò spem projicit, nec* *mortifera signa pronuntiat*: sed curan-di sanandique omnem experitur viam: & quidem remediis, quæ potest, me-lioribus. Ideò *adhibenda est moderatio, quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat*. Sed quidam præte-xtu clementiæ, ultra ad desperationem adjuunt, quorum miserentur: imò sic delicta condonant, ut delinquendi deinceps necessitatem imponant, dum Reis quibus vitam relinquunt, omnia vitæ subsidia auferunt. Itaque agat *Princeps non tantum curam salutis, sed etiam honestæ cicatricis. Diligen-tem enim vivit, cui aliquid integri superest: nemo dignitati perditæ par-cit. Impunitatis genus est, jam non habere poenæ locum. Agricolas bonos imitetur, qui non tantum rectas pro-cerasque arbores colunt: sed illis quo-que quas aliqua depravavit causa, adminicula quibus regantur, appli-cant. Alias circumcidunt, ne proceri-tatem rami prement: quasdam infir-mas vitio loci, nutriunt: quibusdam, alienam umbram laborantibus, calum aperiunt*. Sic enim clementia eos qui potentiâ vel divitiis luxuriantes, in ca-pitalia facinora se induerunt, sæpe tan-tum attenuando ad moderationem re-ducit: sed & eorum curat contrariâ ratione quos malefuada egestas transversos e-git, si modò sanabilis ingenii sunt. De-nique iis quos Majorum societas cor-

rumpit, relegatione medetur, speciosè interim prætextu adornatâ. Et ut sum-matim dicam, nisi indolem, id est, re-sipiscentiæ fontem, extinxit malitia; quam coaluisse animo tanquam tabem ostendat vel consuetudo delinquen-di, vel sceleris atrocitas, vel gratuito-rum criminum amor: vera illa & Prin-cipi permissa clementia sanitatem indu-cere in animos Reorum nititur salubri-bus remediis, paulatimque fortioribus: primò monitorum præceptorumque sa-lutarium insinuatione, deinde admonitione dolore & minaci, sed adhuc privatâ, mox objurgatione publicâ: quæ si irrita abeunt, adhibendæ poenæ, sed adhuc revocabiles, ignominia primùm, inde exilium; post carcer & vin-cula: ut pulcherrimè Seneca exsequi-tur. Itaque quod nostri querunt, *de l. d. An capitali poenâ liberandus sit, qui de voto affirmet religiôsæ vitæ? Id ad ar-bitrium hoc clementiæ referendum est. Namque cum cui nec ex natura, nec ex industria rectè vivendi studium consi-liari potest; vitâ existimat Plato (re-censente Apuleio) esse pellendum: vel seipido vitæ cum teneat, oportere Sa-pientibus tradi, quorum arte quædam ad rectiora stollatur. Et est sanè me-lius; talem regi: nec ipsum regendû alios habere potestatem*. Denique hæc in parte clementiæ maximè se approbat, poenam iis remittendo, qui seipos e-mendârunt: sic enim Tacitus Agrico-lam laudat, quod non parâ semper, sed sæpius poenitentiam contentus esset. At-que hoc sensu probari potest, quod In-terpretes tradidère, mitigandam poenam, quæ diu post patratum delictum irrogatur; si medio tempore Reus in-nocenter vixit: peperam enim ad eam sententiam retulère, quod constitutum est, ut mitius puniantur qui diu in rea-tu fuerunt: id enim valet, in statu, & conditione reorum misera, à squalore carceris, vel magis etiam à retro-re imminenti supplicii, atrocissimo sæpè & vel præ ipso supplicio. Sic enim ingeniosissimus sæviter artifex Caligula, cum eujusdam inter custodias con-

76 De Causis corrupt. Judiciorum

demnationem adhuc differret: *Non-dum*, inquit, *tecum in gratiam redii*. Sed alià etiam ratione probari sententia illa Interpretari potest: quod non perinde Exempli interfit, puniri facinora jam vetustate obsoleta, ut recentia, & oculis hominum non tantùm animis inerrantia. Itaque lentæ hodie Jurisdictionis ambages, inter alia hoc habent incommodi, quòd etiam manifestis sceleribus non repræsentata supplicia, dum in re recenti vulgi animi in eventum arrecti, sed tandem exoleat pœnæ jam memoriã, minus proficiunt exemplo. Quo adspectu Justinianus ceteriorum criminalibus, quàm civilibus easus metam statuit: ut, inquam, & innoxii citius terrore reatus liberentur, & fontes integro supplicio traditi, integra adhuc facinoris recordatione, magis valeant in exemplum, de quo jam dicendum: hæc enim principalis pœnarum causa, cum eæ magis in futurum spectent, quàm in præteritum, quippe quod revocari non potest. Itaque ad Exemplum respicere clementia debet, ne dum Reo pareat ut emendando, plures corruptat illecebra impunitatis. Denique elementæ causas & momenta breviter collecta Fabii verbis repræsentato. *Plurimum*, inquit, *valent ex ipso qui reus est hec tria in vita procedere: si innocens, si bene meritus, si spes in futurum innocenter vitæ, & in aliquo usu futuri. Præterea si vel aliis incommodis, vel præsentis periculo, vel penitentia videatur satis pœnarum dedisse. Extra, nobilitas, dignitas, propinquus, amici. In eo tamen qui cognoscit plurimum ponendum, si laus eum misericordis potius, quam reprehensio dissoluti consecutura est.* Jam exempla videamus, quibus clementia laudabiliter se eæ exseruit, quia à periculo illo remotam se videbat. M. Popillius Lænas Prætor, quandam eædis materis convictam, nec dampnavit, nec absolvit: quia à matre, in odium illius, necatis quos illa genuerat, parricidium parricidio ultra erat. *Quorum alterum*

(scribente Valerio) *ultione dignum, alterum absolute non dignum existimatum est.* Similiter se gessit P. Dolabella Proconsul Afiz, vel potius Areopagitæ: ad quorum Judicium ablegavit Smyrnæam quandam in eadem & viri & filii impulsam dolore irerempti eorum fraude juvenis optimæ indolis, quem ipsa ex priore viro enixa fuerat. Areopagitæ causa cognita, adesse post centum annos accusatorem cum rea jusserunt: neque enim damnare sustinuerunt tam justis doloris impetu abductam, neque solvere duobus parricidiis contaminatam. Namque ut exemplo perniciosum fuisset, privatæ licentiæ ultionis tam atrocem approbare: ita exempli non intererat vindicare parricidæ necem. Par aut simile est, quod Seneca de quodam Hostio scribit, monstris libidinibus & corruptelis famoso: hunc, inquit, *D. Augustus indignum vindicula judicavit, cum à servis occisus esset: & tamen non pronuntiavit jure casum videri.* Igitur in istis speciminibus elementæ suaratio pulchrè consistit. Nam neque facinorosi pænæ animi conjectura est ultio intemperanter quidem sed non injustè appetita; neque valde exemplo nocet impunè interemptus suo exemplo; neque denique vindictæ publicæ honorem tales merentur. Hunc enim finem pœnarum tertium esse diximus: cujus adspectu Seneca clementiam Principibus commendat in propriis potissimum injuriis. *Privati*, inquit, *timent contemptum: quia non retulisse ledentibus gratiam infirmitas videtur, non clementia. At cui ultio in facili est, is ommissa ea certam laudem mansuetudinis consequitur.* Nimirum Principis major est fortuna, quam ut tali solatio egeat: manifestiorque vis, quam ut alieno malo opinionem virium sibi querat. Igitur, quemadmodum non est *magni animi, qui de alieno liberalis est; sed ille qui quod alteri donat, sibi detrahit: ita clementem Principem vocabo, non in alieno dolore facilem* sed

L. 1. s.
Narur.
cap. 16.

L. 4. s.
de Clem.
cap. 3.

Cap. 22.
164.

cap. 20.

sed cum qui cum suis stimulis exagitetur, non proficit.

Neque verò hæc à jure nostro aliena: quod cum petulantiam linguæ in privatos vindicet, alia planè lex exstat, *Si quis Imperatoris maledixerit;* omnium pulcherrima, quæ moderati-
one, quæ providentia. Et meretur igitur verbatim proponi, & explicari. Scribunt Imp. *Si quis modestiæ nefcius, & pudoris ignarus improbo petulantique maledicto nomina nostra crediderit laceffenda,* (amat hoc vulgus,

.... *Humili La fisse veneno*

Summa, nec impostus unquam cervicæ volenti

Ferre duces;)

ac temulentia turbulentum (Philosophi enim definiunt ebrietatem, vaniloquentiam in vino) *obtrektor temporum nostrorum fuerit:* (presens status, ex Thucydidis scito, subditis semper gravis: hujus autem criminatio ad ipsum Principem pertingit; quippe ejus unius invidia ab omnibus peccari, Tacitus scribit) *cum pæne volumus subjugari; neque durum aliquid, nec asperum volumus suslinere.* (Partim quia hæc vulgi indolet est; & proinde Tiberius dicere solitus: In civitate libera, linguas quoque liberas esse debere. Partim quia ex magnifico Philippi Macedonis dicto; Regium est, malè audite, eum facias benè.) Sed aliam etiam rationem nostri Imperatoris reddunt. *Quoniam si id ex levitate processit, contemnendum est;* (neque lubricum linguæ facile trahi ad pœnam debet) *si ex insania; miseratione dignissimum;* (atque ut illos cum tanto superiore contendere. furiosum; ita Principi cum inferioribus, sordidum est; ut Senecæ illud hue aptem) *si ab injuria, remittendum.* (Indigna enim tantis culminibus ultio, id est confessio doloris, interpretante eodem illo Sopho) *Unde integris omnibus, hoc ad nostram scientiam referatur: ut ex personis hominum dicta pensemus; & utrum prætermitti, an*

exquiri debeant, censeamus. Namque moderatæ mansuetudini hoc quoque Tacitus tribuit: *Scire omnia, nec omnia exsequi.* Neque enim utique negligenda hæc Imp. censent. Sæpe enim linguæ temeritas, scribente Curtio, pervenit ad gladios: & inter turbamenta vulgi Tacitus memorat, Inferre querelas & ambiguos de Principe sermones, utique palam & publicè. Id igitur totum ex personarum conditione discernendum est. Clementius tamen decernendum, quam Dionysius fecit. Audiverat, adolescentes duos inter popula multis maledictis ipsum & regimen profcidisse: quos ad cœnam vocavit. Ubi eorum alter liberaliter se & incautè mero invitans, multa temere & aperto pectore effundebat: Alter & vino & sermone moderabatur. Hunc igitur ut certa animi inductione convitatum, & hostem, interfici jussit: illum ut temulentia delirantem, nec in teriore mente adversantem sibi, dimisit. Clementius, inquam, nostri Imp. nec inquiri hoc sine volunt: dixerunt enim, *remittendum* esse, etiam cum *ab injuriâ* proficiscitur maledicentia. Itaque scire volunt, non exequi: quia *Principis est virtus maxima, nosse suos.*

Magis igitur imitandum Philippi Macedonis hæc in parte exemplum, quàm Dionysii illud: Delatus apud illum Nicanor erat, quòd passim criminaretur regem: quem amici incitabant, ut vindictâ coërceret infamantis malignitatem. Sed eontrâ ille diserebat: Nicanorem non esse pessimum inter Macedones; illud igitur potius animadvertendum esse, quâ causâ irritatus aut alienatus criminaretur Regem; quâve is officio defuisset. Et inquirenti constitit; indignâ illum paupertate conflictari; pulchrè quippe meritum, necdum præmio ullo affectum. Itaque statim munere quodam donavit virum: qui deinceps multò promptior in laudes Regis, quàm antea in maledicta fuit. Idque eum idemille qui hunc detulerat retulisset: *Videtisne,* inquit ab amicis Philippus, *in nostra esse manu,*

78 De Causis corrupt. Judicioſum

bene vel ſecus audire? Ejuſmodi po-
tiſſimum ſpecimina ſunt, quibus illa
inter regias laudes præcipuo decore ef-
fulgens Clementia ſeſe approbat. Sunt
præterea quædam in univerſum ratio-
nes, Clementiam ſuadentes, & conci-
liantes Juſtitiz; ſoli utique Majeſtati
æſtimandæ. Has ad illum quantum pœ-
narum finem, tutelam publicæ ſecuri-
tatis, referamus licet: quanquam, ut
dixi, latius manent, & ſerè per reliquos
quoque pertineant fines. Prima igitur
inter communes cauſas remittendi
legum pœnas eſt, ipſa depravatio ſive
naturæ ſive conſuetudinis, aſſiduè ho-
mines criminibus involvens: unde magna
ſolitudo & vaſtitas futura ſit, ſi
nihil reſtinquatur, niſi quod *Judex ſe-
verus abſolverit*. Itaque ſcité Demo-
ſthenes dicebat, ſubiſſe ſe pœnitentiam
voti, quo aliquando malis omnibus
exitium imprecarî ſolebat: quod eâ ra-
tione frequentiam civitatis cum ſoli-
tudine permutandam videret Onoma-
denus quoque Patriâ ſuâ Chio in ſedi-
tionem ſciſſâ, & parte à qua ſtabat
prævalente, conſilium ſociis dedit non
omnes fugandi adverſarios: ne, inquit,
inimicus omnibus remotis, in amicos
convertamus ſtadium contentionis, &
inter nos diſcordias agitemus. Hæc igitur
cauſa clementiam dicat in hoſtes
devictos, in ſubditos ſeditionis reos, in
plurimos ejuſdem criminis convictos.

Sen. d. 1
De Clem.
cap. 6.
S. 10.
ſer. 1.

Plutar.
de Uſul.
ex vi.
m. c. 17.

Xiphi-
lin. ex
Dione.

Sen. 1.
De Clem.
cap. 14.

lib. 1.
c. 23.

Quis Septimii Severi probare ſeveri-
tatem poſſit, quâ aliquando tria adul-
torem millia morte mulctavit? quan-
quam poſtea, tantâ multitudine ejuſ-
modi reorum deterritus, tam ſeveram
quæſtionem remiſit. Periculofum eſt,
nulli ignoſcendo oſtendere, *pars civi-
tatis deterior quanto prægravet;*
quantum numero prævaleat & viribus,
ſi animos pro numero ſumat & jungat.
- *Quippe ipſa metus exſolveret audax
Turba juos....*
Quid, quod magis exoſi mali ſunt,
ſi pauci eſſe putantur? quia *turpis eſt
pars omnis*, ait ille, *non congruens u-
niverſo*. Unde etiam minus exemplo
proſiciunt frequentata ſupplicia, imò

exemplum peccandi diffundunt. *Pudo-
rem enim rei tollit multitudo peccan-
tium: & deſinit eſſe probrî loco commu-
ne maledictum*. Adeo non eſt perpetuum,
quod noſtri tradidère, exaſpe-
tandas Legum pœnas, multis graſſan-
tibus: ſed altiore prudentiâ examinandum.
Secunda cauſa eſt, quod *ſeve-
ritas, quod maximum remedium ha-
bet, aſſiduitate amittit, auctoritatem*.
Perinde (belliſſimè hoc Plutarchus)
ut medicamenti, identidem uſurpati
vigor obſoleſcit. *Gravior multò pœna
videtur, quæ à miti viro conſtituitur*.
Itaque *verecundiam peccandi facit ip-
ſa clementia regentis; dum civitas
eam dignam putat, quam ſeruet ſibi*.
Tertia cauſa eſt, quod *Naturâ contu-
max eſt humanus animus, & in contra-
rium atque arduum nitens; ſequitur-
que faciliùs, quàm ducitur*. Ut gene-
roſi atque nobiles equi meliùs facili
fræno reguntur. Idem proſus Pœta
dixit:

Deſine, crede mihi, vitia irritata vitando. Orid.
Obſequo vinces aptius iſta tuo. lib. 3.
Vidi ego nuper equum contra ſuaſa tenacem, anar.
Ore reſultanti fulminis ſtro modo: eleg. 4.
Conſtiti, ut primum conſeſſas ſenſit habenas,
Frangue in effuſas laxa jacere jubas.

Idque vel maximè in negotio vindican-
dæ religionis locum habet. Denique
harum trium momenta cauſarum tan-
tùm ad clementiam majeſtatis perti-
nent: neque tam ad Jurisprudentiam,
quàm ad providentiam illam politicam
ſpectant; & magno conſilio, cautione
& diligentiâ per ſingula examinari de-
bent. Neque in univerſum redigi ad li-
quidum poteſt, ubi locum & pondus
habeant, ubi non habeant.

CAPUT XVII.

*An liberiores ſtollendi Juris pote-
ſtatem ſupremis curiis, quam in-
ferioribus concedi expediat?*

Sed quæſti poteſt de ſupremis hodie
ſcuris, an illis quoque arbitrium
hoc Clementiz competat. Nam mo-
tibus ita compaſtatum eſt, ut vix ipſa
Maje-

Id. De
Benef.
lib. 3.
c. 16.
De De
Clem.
lib. 1.
cap. 12.
lib. De
Diſcr.
adul. &
am. cap.
7.
Sen. d.
c. 12.
lib. d.
c. 24.

Orid.
lib. 3.
anar.
eleg. 4.

Majestas judicet: ut proinde suprēma illa tribunalia hac in parte ipsam referre videantur. Sed dicendum est, illis tantum non licere, sine consensu Majestatis: ad illam enim referre debent, cui præcipui jure Clementia competit. Quippe quæ non jurisdictionis est, cum à jure desectat; neque meri Imperii, sed suprēmi, ejus, dico, quod legibus solutum est in directione publici boni. Itaque hanc prærogativam omnimodò sibi uni asserere Majestas debet: quæ ipsam charitate omnium munit, si salubriter dispensetur; & contrà, licenter & inconsultè habita ad totius perniciem Reipub. spectat. Olim damnationi civium capitali, etiam à summis Magistratibus factæ, subscribi à Principe soicbat clogium criminis: qui interdum mitiore titulo mitigabat aut donabat pœnam: ut ex Ammiano

Lib. 30.
Sen. lib.
2. de
C. rom.
C. de
L. 4.

Marcellino constat. Imp. sanè Carolus Quintus cum Senatui Mediolanensi potestatem concederet tantum non suprēmam liberamque; sigillatim tamen recepit jus dandi comæatum exulibus, aut veniam de crimine convictis. Itaque rectè penes Hispanos proprium huic rei Concilium est constans tribus aut quatuor selectis Jureconsultis; cum quibus deliberare *Kost.* solet de pœnarum gratia, & restitutione reorum: reliquis proinde Conciliis hac potestate negata. De illo igitur videndum est, an reliquis Conciliis suprēmis aliàs major auctoritas sit ex æquo & bono præter tenorem Juris judicandi? Nam cum extra causas ad Clementiæ æstimationem spectantes, hodie vix se judiciis immisceat Majestas: videtur hac in parte potestas ejus quasi vicaria esse pœne suprēma Tribunalia. Imp. autem infringere cognitionis æquitate rigorem juris solebant. Sic Jureconsultus Paulus exempla cognitionis sui Principis memorat, in quibus contra tenorem Juris, ejusque sententiam ex æquo & bono pronuntiavit, ut in specie hac: Pompeius Hermippus filium & filiam heredes instituerat, & prædia singulis prælegaverat. Præterea si sine liberis si-

In l. 18.
f. de
Atmor.
C. l. 74.
f. ad S.
Troh.

lius moreretur, aliud prædium filiz dari jusserat. Deinde Codicillis alia filiz prædia dederat; jussæ iis contentz esse pro omni hereditate, proque iis quæ testamento reliquerat. Tandem filii bonis confiscatis, ex iis ejus socer fideicommissum petebat. *Mibi*, inquit Paulus, *ab omni voluntate recessum videbatur*: namque codicillis relicta non tantum pro hereditaria portione, sed & pro reliquis testamento relictis capere filiam expressè jusserat. Sed Imperatori *placuit humaniùs interpretari, ea sola que vivente fratre acceptura erat, adempta videri, non etiam ea que post mortem reliquerat, si sine liberis decederet*. Atqui & hæc nomine relictorum testamento comprehenduntur, neque alia testatoris mens fuit. Sed si is confiscationis casum prævidisset, haud dubiè ademptum filiz fideicommissum voluisset: idque Imp. movit. Verum hæc ratio & prælegata tueretur; ideoque Imp. id secutus quoque videtur, quod ea propriè testamento reliquisse patretenseatur, quæ ejus morte confirmantur, quæque directè ab ipso proficiuntur; fideicommissum autem illud à filio relictum, & morte demum ejus sine liberis consumari videatur: verbis quidem in hæc interpretationem nimis concordis, nisi ab æquitate mollirentur eà, quam diximus circa mentem. Similem facti speciem idem Jureconsultus tractat. Quidam uxorem ex asse institutam jusserat, certa quantitate filiz datà, hereditatem filio, cum pervenisset ad vigesimum annum aut si antè is moreretur filiz restituere. Decessit ille post matrem, sed ingressus tantum vigesimum ætatis annum, filia ex se relicta; contra quam amita in petitione hereditatis apud præsidem obtinuerat: secutum utique juris tenorem, secundum quem non dubium est in fideicommissis non videri pervenisse ad vigesimum annum, nisi qui cum implevit. Etenim *perveniendi vox perfectionem designat; aliudque est vigesimum annum agere, aliud exogisse*. In ista tamen specie appellatus Imp. rescidit

L. 48.
f. de
Crediti.
l. 43. ff.
de Leg.
1. l. 5.
C.
de test.
Præ-

80 De Causis corrupt. Judiciorum

Præfidi sententiam: *motus* (inquit Paulus) & *æquitate rei*, & *verbis testamenti*: *Si ad annum vigesimum ætatis*. Et quæ illa æquitas? *Tutores*, inquit, *egestas prætendebant nepotis ab omni hereditatis avitæ fructu remota*. Egestas illa non justè judicem quemcumque moverit: sed justè Principem permovet, contra votum utique avi contingens. Quantulo enim distat hæc æquitas à celebratissimo Papiniani Responso; fideicommissum morienti intra certum tempus filio injunctum, tacita conditione non relictorum liberorum modificantis? Proposita enim species hæc instantium diversa est, quod fideicommissum non constituisse in filii persona videtur, qui ante diem ejus cedentem decessit. Ergò, & verba in contrariam partem flexit Imp. tantum priora perpendens, *si ad annum vigesimum*: quæ accessum, non utique excessum videntur significare. Videamus igitur an pat potestas sit Concilii supremis. Et hoc quidem olim asserui: sed rem ancipitem imò lubricam esse, & in qua difficile sit tenere modum, hoc quoque infirmavi. Deinde absurdum videtur, ut rectè decreverit judex inferior, & tamen ejus sententia rescindatur à superiore: quod evenire necesse est, si alium in illo atque isto modo æquitatis definimus. Seneca olim dixit, meliorem statu esse causam justam penes judicem, quàm penes arbitrum: hodieque pariter videmus melius ferè agi cum bona causa, si eorum inferioribus tribunalibus, quam si eorum superioribus agitur. Idque propter lubricam illam æquitatis licentiam, his usurpata. Et sanè quantas corruptelarum illecebras libertas omni arbitro vacans suggerit, si his, quorum sententiis non imminet alius majorque censor, etiam juris tenor, & legum reverentia relaxatur? Quo freno cohibetur licentia, si ut nullius arbitrium judicis suis decretis meruunt; ita nec legum Majestatem verebuntur, neglectum sui assidua imagine exprobrantium? Deinde in tanta modò Juris-

prudentiæ luce, ad summum ferè educatæ, quorsum pertinet libera æstimatio æquitatis, nisi ut jus omne & infinitum & incertum evadat? Igitur si quæ ex æquo & bono à constituto juris tenore deflectendum videbitur; consulenda erit Majestas: ut, si ita videbitur, ad perpetuam formam hoc redigatur. Ostendunt hoc Relationes Consultationesque Principum publicis Jurisprudentiæ monumentis insertæ. Quibus nisi usi Romani fuissent, numquam Jurisprudentiæ ad tantum splendorem, tantamque dogmatum & constitutionum æquabilitatem, nunquam etiam ad tantam dignationem processisset. Igitur si summus in doctrina & prudentia vir Aristoteles, in Senatu Ephorum reprehendit, quod ex æquo & bono, non ex præscripto legum judicaret: multo minus hodie ea licentia probanda est, tam pervagatâ corruptelarum infamiâ, ut ferè desierint esse infamiz dedecorique. Præsertim cum passim plures jam Curiz pari prærogativâ se supremas jactent. Planè illa æquitas ex æquo permixta omnibus, quæ ex clara legislatoris mente contra verborum tenorem decernit; vel in ambigua legis sententia, evidentem justitiam amplectitur. Nam si æquitas quantumvis luculenta, non modò verbis, sed & menti legis repugnat; ea ad solius æstimationem Majestatis pertinet: quia agitur non tam de interpretatione, quàm emendatione legis. Idemque est si scientiæ quidem obscuritas aut ambiguitas non adspernatur æquitatem, sed quæ ipsa ambigua sit; quia non possit ad unum interpretationis tenorem reduci, nisi auctoritate legislatoris.

Duress
ad tit.
f. de
Judic.
cap. De
var. ju-
dicio.
Præcep-
to 2.
disput.
c. 18.
Donel.
1. com-
ment.
c. 13.
Fachs.
lib. 1.
cont. 3.

L. 102.
f. de
Condit.

L. 3.
de Prae-
cip. c.
14. &
15. 16.

CAPUT XVIII.

Jurisprudentiam integritatemque sue restituendam esse publicam auctoritate; definitis in ea controversis, signatisque capitibus ab usu remotis; cohibitis quoque intra modum interpretationibus; scribendorumque in Jure examine, uni supremo Concilio tanquam custodi & arbitro Juris mandato: & Judicibus ad constituti publicatque Juris observationem adactis.

Hactenus Decreta quædam præstruximus, tanquam fundamenta, quibus instrui & innici firmiter possint monita constituendæ custodiendæque Jurisprudentiæ, tanquam limpidi augustinique fontis æqui & boni: ne fraudulentis actibus labefactata, seminarium sit litium, & ætarnum calumniæ. Eò enim pertinent hæc tenus dicta: non fundamenta tantum admonitionis destinata, sed radices; è quibus sponte jam salubria illa enascantur consilia. Inprimis igitur necesse est ad stabilendam Jurisprudentiæ auctoritatem, Monumenta illius quæ generis humani consensus propemodum jam consecravit, non in Academiis modo vigere, sed in ipsa Republica; non in bibliothecis modo esse, sed in Curiis; denique quod potissimum est, non Doctorum vagis & immensis commentationibus obrui vel lacerari, sed auspiciis principalibus semel explanari, & constitui certo interpretationis finæ: ad rem hanc selectis maximis jureconsultis, qui communicato consilio summam rei, & partitis operis singula perficiant; quidquid in Legibus illis præcis vel merito usu obsoleto, vel inficitia tantum neglectum distinguentes; & quid perpetuæ formæ, vel judicis arbitrio obnoxium: quid interpretatione illustrandum, ampliandumve aut temperandum, annotantes ex melioris notæ scriptis, atque sententiis, ad normam veræ Jurisprudentiæ expensis. Non dilato hæc, ne in eadem revolvat, quæ

hactenus disserui: illa enim norma, aut meliore potius dijudicanda constituendaque controversi Juris capita erunt. Quæ deinde Principi recognoscenda, ut omni limitatione consummata, ejus auctoritate sancita & vulgata, unum Jurisprudentiæ tenorem formamque & finem constituent. Ita enim duæ tollentur causæ, eæque maximæ, perturbatæ judiciorum disciplinæ: Incerta juris auctoritas, dum indies vagis opinionibus hinc ab usu, inde ab æquitate oppugnatur; & incerti Jurisprudentiæ fines, quos Interpretationis licentia proferre aut referre non definit. Etenim quicumque Jurisprudentiam constituere aggressi sunt, non hoc modo spectarunt, ut quæ definitivissent, ea in judiciis obtinerent, sed hoc vel maximè, ut ea sola, neque alia distarent iudicibus sententias & decreta: ideoque commentarios in universum prohibuerunt; quia delecti constitutique harmoniam juris dissolvi & in antiquum chaos labi necesse sit, admissa interpretatione, quæ primò & veracundo prætextu, declarandi ipsa solum sensa paulatim progreditur longius, & restringere sententias audeat, mox etiam porrigere latius: denique, ut est luxuricus ingeniorum, dum alia aliorum æmulatione & gloria ad innovandum incitantur, ipsæ Leges tantum pro argumentis habentur & seminibus disputationum, quæ è scholis ad forum translata, infinitam illam litium seriem gignunt. Neque aliud deinde remedium, quàm, quod Maximus consiliis & operibus Cæsar destinabat Jus Civile ad certum modum redigere; ^{Sueton.} *in Jul.* atque ex immensa diffusaque legum ⁴⁴ copia, optima quæque & necessaria in paucissimos conferre libros. Hoc igitur incitare magnos Principes consilium debet; neque verò deterere Exemplum Justiniani; tanquam aut perccerit, aut frustra tentari ostenderit. Enimverò, ut dicebam, identidem post periodos aliquot seculorum ea instauratione opus est; qua Jurisprudentia, quasi pictura vetustate exolefcens ad

82 De Causis corrupt. Judiciorum

primos colores reformetur: non magis quippe mundus ipse quadripartita temporum varietate assidue in se revoluitur, quam res humanæ pari volubilitate recipiuntur. Quod sapientissimum Solonem hac in re non lauit, qui legibus suis centenariam solummodo auctoritatem decreto Atheniensium sanciri voluit: tanquam eo temporis decursu iusta innovandi causa nasceretur, vel statu Reipublicæ conuerso, vel genio moribusque populi mutatis, vel denique legibus interpretationis fecunditate exspirantibus, ut sic dicam, exhausto vigore. Itaque quemadmodum Justinianum ab incepto non revocavit Theodosius, ante ipsum aggressus instaurare Jurisprudentiam; ita nec ille ab eodem dereruit instituto Carolus Magnus, & FRIDERICUM Imperatores: quorum exemplum ne quidem imitatore caruit Alphonsus Hispaniæ Regis. Nimirum ut *segetem nimia sternit ubertas, ut rami onere franguntur, ut ad maturitatem non pervenit nimia fecunditas*: sic luxuries ingeniorum & interpretationis Jurisprudentiam hodie opprimunt; efficitque, ut privatum, non publicum bonum censeatur; scholis magis quàm palatiis digna; & ad disputationem potiùs quàm ad vitam regimeneque pertinere: ideoque ea instaurazione atque approbatione Principali publicæ luci quasi postliminio reddenda est. Hoc igitur primò perficiendum. Proximum autem est, ut quemadmodum Athenis usitatum fuit, aut existerent quidam *dequositas*; & quemadmodum Plato Nomophylaces instituendos censuit, quibus cura esset recognoscendi leges post bina lustra, & usitato tum sermone explicandi: ira sit quoddam supremum Concilium, quod unà cum Principe vacet relationibus Magistratum & Judicium de ambiguitatibus quæ oriuntur ex jure constituto, quod Romanis bono publico & Jurisprudentiæ usitatum diximus: Ita enim demum obtineri potest perfecta juris harmonia, uno & certo & communi interpretationis tenore: & Judi-

Sen. ep.
 39.

cibus quibuscumque anfas corruptelarum non ministrabit pretextus Æquitatis.

Tertium denique est, ut ordinato ad eum modum Jurisprudentiæ statu, omnes Magistratus & Judices ad juris sequelam adigantur religione jurisjurandi. Vesum de illis proximo libro differetur.

Neque verò arduum aut operosum erit, ordinare hac ratione Jurisprudentiæ statum: quæ magnitudine sua jam laborans, contrahenda ad concinnitatem erit, ordine & delectu adhibitis, iudicio atque auctoritate. Non enim nova efficienda est, sed vetus quasi pictura illuminanda, & detracto pulveris squa:lore, quo illam obscuravit scripturientium licentia: emisso quoque in publicum ranto Consulationum acervo, quibus jura ad clientum causas & vota cupiditateque torquentur. Arqui Imperator Macrinus, laudante Capitolino, statuerat etiam omnia rescripta veterum Principum tollere, ut jure, non rescriptis ageretur. Quum Trajanus nunquam libellis responderit, ne ad alias causas facta preferrentur, quæ ad gratiam composita viderentur.

ALEXANDER ille MAGNUS imaginem suam (scribente Apuleio) quò certior posteris proderetur, noluit à multis artificibus contaminari; sed edixit universo orbi suo, ne quis effigiem Regis temerè assimilaret ære, colore, calamine: quin sepe solus eam Polycletus crederet, solus Apelles coloribus delinearet, solus Pyrgoteles calamine excuderet. Præter hos tres multo nobilissimos in suis artificibus si quis uspiam reperiretur alius sanctissimi imagini Regis manus admolitus; haud secus in eum quàm in facilem vindicaturus. Utinam simile Edictum circa Jurisprudentiam valeret!

Hanc enim quid nisi regni imaginem appellem? Quæ tenorem suum formamque idcirco tanta inconstantia variat, quia à pravis aut imperitis artificibus in dies interpolatur. Quartò igitur

igitur illud cavendum erit, ut nemini scribere de Jurisprudencia quicquam liceat, nisi qui quodque approbatus approbatumve erit, illius quod dixi supremi Concilii non perfunctoria exploratione. Quam enim absurdum est, cum non nisi in ordinem Advocatorum adoptatis causarum merita ex jure explicare liceat; omnibus jus fasque esse ipsius juris interpretationem publicare? Et quales majorum ævo (ut de nostro nihil dicam) tanti negotii molem susceperunt? Quam ineruditi, rudes, barbari? *Mandare quemquam litteris cogitationes suas, inquit Tullius, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem; hominis est intemperanter abutentis & otio & litteris.* Nam inventioni æstimationique rerum multo minus sufficere, qui ne tractationi quidem sufficit. Denique singulares quoque consuetudines oppidorum consignandæ scripto erunt, & publica auctoritate, ad perennem memoriam, semel pro-

bandæ approbandæque; ut & summorum onere litigatores liberentur, & occasio præcipiatur obtentu vagi usus eludendi constituti juris æquabilitatem. His autem modis evitari aut minui posse litium multitudinem, diuturnitatem, calumnias, & sententiarum inconstantiam, iniquitatem, corruptelas, quid attinet pluribus disputare? Quæ enim frequentior illorum causa incommodorum, quam ambiguitas juris? Unde autem ea crebrius manat, quam à repugnantibus invicem auctorum opinionibus? Has ipsas cui imputes nisi effrenatæ licentiæ interpretationis? Hæc denique quam aliam habet originem, quam quod jus infinitum videtur; æstimationi Judicis, quam Æquitate appellat, obnoxium? Quia scilicet nullo supremæ auctoritatis limite cohibetur, sed scholasticorum argutiis, vel pragmaticorum astutiis in quamcumque formam, ut cetera fingitur & refingitur.

Annæ.
Robert.
Rer. ju.
dis. lib.
2. cap. 1.

1. Tuf.
cul.

FINIS LIBRI SECUNDI.

LIBER III.

CAPUT PRIMUM.

Præloquium. Ad imaginem Providentiæ in administratione Universi expressum esse Juris legumque ordinem: sed eum constare non posse sine suis Præfectis, de iis differendorum series.

UT constare judiciis rectitudo sua possit, asserenda atque ordinanda in primis Jurisprudentia est: hæc quippe illorum regula est atque amissis. Itaque libandum aliquid fuit, illi quæ dirigendæ, quæ commendandæ. Atque utinam tota se quanta est, uno aspectu offerret oculis omnium qui Jurisdictioni Judicisquæ præfunt! permoveret profectò animos ad æqui bonique respectum, sacra & venerabilis effigie sui, æquale vel ipsi mundo spectaculum. Hic enim nihil quoque habet magnificentius, quàm ordinem, concentum & concordiam; quibus tam dissita membra, tam dissimilia, tam contraria sic conspirant ad unum vigorem, salutemque & decus Universi, partitis operibus, imperturbatis operibus, permixtis opibus; ut sapientibus viris conjecturam fecerint non corporis tantum una compage coheræntis, sed animalis uno se spiritus continentis momentisque:

Nam nihil in toto magis est mirabile mundo, Quam Ratio, & certis quod legibus omnia parent.

Ratio illa Providentiæ est; originalis seminalisque & architectonica rerum

idea; Leges illæ inde exorientes, fata sunt; & assignatus singulis rerum ortus, progressus, terminus, & statio & vis & officium, implicata cum serie ornatuque & incolumitate Universi: ut nihil nexu rerum aliarum ex aliis aptarum sit solum, quod fortunæ temeritati, aut erroris perturbationi, aut superfluz inertiz locum relinquar. Hunc pulcherrimum naturæ ordinem à Providentiæ expressum, in civili societate æmulata est arte suâ Jurisprudentia: sed eo discrimine, quod ordo legesque semel ab auctore Deo institutz in reliquis rerum ipsa Natura sit; quarum illo uno impetus tenore voluntas, ut sic dicam, censetur. Homini vero mobilis animus est multiplici impetu, actuofo vigore, infinitis consilii momentis, alternis cupiditatis, pœnitentiæque viceibus, vagâ & solutâ eligendi libertate; ut non Juris tantùm vim, sed Justitiæ quoque virtutem caperet; non illius tantùm ordine & effectu congruens summæ universi, sed hujus quoque ornatu & efficientiâ seorsim conspicuus, & quasi è grege excerptus. Unde custodibus opus est, ministris & vindicibus Juris, sine illis languidi, imbecillis obnoxiique boni: ii autem sunt Magistratus & Judices, & quocumque nomine Præsides Judiciorum. De quibus ut cum cuncta dicamus, Instituti series jubet:

jubet: grandibus haud dubiè momentis ad hanc aut illam Judiciorum rationem. Inclaruit sententia ejus qui dixit, meliorem Reipublicæ statum sub malo Principe, qui bonis Administris utatur; quàm illo bono, istis malis: neque valde arcanum est, quod dixit. Quia vehementer improbabilis esse non potest, qui bonorum consiliorum auctoritati indulget: è contrario, ab illis pravis facile bonus decipitur aut subvertitur; ipsà fiduciâ & facilitate, agnatis bonitati, patefacientibus interim occasionem. Atego dixerim, melius cum judiciis agi, si non rectè constituto Juri boni magistratus præsideant, quàm si optimis legibus pravi judices præfectique. De his igitur differendum porro est: quomodo idonei inveniantur, & quibus dignoscantur notis: quomodo incorrupti serventur: quæ eorum officioratio, circa ordinem potissimum de causis cognoscendi, adeoque inveniendi juris in ambiguis controversiis. Nam ut superioribus libris causas quidem primas altissimasque, sed ob hoc remotiores complexi sumus; ita hic libet proximas & conspicuas continebit rationes malorum quibus judicia laborant.

CAPUT II.

De Electione Judicum. Triplex investigandi idoneos via. De nominationibus, ambitu, itemque nundinatione Jurisdictionum.

Solent nunc ab ipsis Conciliis Mæjestrati nominari aliquot, tanquam digni ex quibus novus ipsis collega adpetetur. Hic mos hæctenus probandus, aut tali insinuationi fides habenda, si integritatis & prudentiæ fama Concilii membra commendat: ceterum si corruptelarum, si ruditatis aut vilitatis infamiâ laborant, illorum nominatio potius ad deterioris notæ conjecturam valcbat. Namque ut insignia virtute collegia egregios sibi insertos volunt: ita alia alios, occultâ naturæ institutorumque consensione similes semper

conciliante: & invisa acturpis est pars non congruens toti. Quid enim olim Concilium Ephesiorum? Nunquid inclyta virtute & sapientia Virum Hermodorum in exilium pepulerunt, illà ipsà notâ invisum; professoque condemnationis elogio: *Nemo apud nos excellat?* Eundem animum, sed magis fortasse velantem & prementem malignitatis suæ virus, hodieque invenias in Conciliis, ubicumque plurimum vilitas sui dissidentiâ extimulatur ad infestam invidiam eminentis gloriæ & virtutis. Hanc enim averfantur tanquam luminibus suis officientem. Similiter illi affecti, atque pictor ille, de quo lepidè Plutarchus narrat, quod cum invita minerva gallos in tabula proposita expressisset, ei apposuerit custodem cum mandato fugandi procul veros vivosque gallinaceos. Pari causa concilium Carthagenensium ejecerat in exilium Hannonem: averfati, inquit Plinius, artificis ingenii virum, qui etiam leonem domuerat. Et ne barbararum tantum mentium hanc invidiæ immanitatem censcas: vide mihi cultissimos Athenienses decennali exilio, quod à genere suffragiorum *Ostracismum* appellabant, Aristidem Justum multantes; solâ invidiâ irritatos gloriæ & cognomenti illius, quod consentaneum factis consultisque meliorum consensus & famæ candor dederat. Et quæ tamen Virtus tranquillior, & ut ab ambitu ita ab invidia alienior, quam justitia? Nimirum cum Seneca dicam, *alienam virtutem corrupta collegia quasi improbrationem suorum delictorum abhorrent: invisi splendida cum sordibus suis conferunt.* Itaque si semel corruptis collegiis, nominationibus eorum nihilominus accedet Princeps: sublata est spes omnis instaurationis. Famæ & extra controversiam probatissimorum indicia ac testimonia explorentur; & non difficile erit maximè idoneos & probatos invenire: illis nimirum non nisi similes sui commendantibus, arcana naturæ instinctu non difficulter sibi discernendos: haud ali-

Quin-
tili-Dr-
clam.
182.

ter profectio quàm animalia cetera sine ullo errore agnoscunt generis sibi similitudine junctâ. *Nescio quomodo*, ait ille, *inter se animorum lumina vident & agnoscunt: nec quisquam amare in altero potest, nisi quod tacitus probat.* Illud quoque vehementer conducet ad electionis sinceritatem, si Alexandri Severi institutum Principes imitentur; & jam ante ex destinato insignes viros & publico bono natos, per suas dotes distinctos & congruentibus muneribus destinatos annotent in *brevariis*: quale Augustus & laudatissimi Principes habuerunt, complexi eo rationes imperii, *Quantum civium sociorumque in armis, quot classis, regna, tributa, provincie aut vestigalia, & necessitates*, ut Tacitus scribit, sive onera, quæque alia potentis & regiminis instrumenta. Quibus merito accensas selectum tale seminarium Judicium aliorumque præfectorum. Et hoc adpectu verè Poëta; *maximam Principis virtutem dixit, nosse suos*: quia non obnoxio eo aulicorum aliorumque venalibus aut corruptis suffragationibus; oriatur illud inæstimabile bonum, discrimen inter bonos & malos, sapientes & imperitos, industrios & inertes, strenuos & ignavos, benè de Republica merentes & infructuosos. Ostendat Princeps illiusmodi annotatione, sibi ipsi curæ esse inquisitionem æstimationemque & notitiam insignium virtutum aut meritum; verebuntur prælatim falsis commendationibus aut criminationibus imponere sic intento & ex præparato undique instructo. Unde tollatur ambitio, excitabitur industria, dum quisque sic inclarescere & approbari eniteretur: nec ad promotiones per corruptelas, sed ad insinuationem præclaris meritis grassabuntur. Denique non opus erit longa super successore deliberatione diutius vacantibus officiis interrumpi seriem rerum publicè agendarum. Quanto pulchrius hoc institutum, quàm, quod sæpè importuna ambitio extorquet, assignandi officium valetudine aut se-

nio fessis alteri supervicturo? Tanquam tutores publici status ordinem quoque tutorum moderentur: tanquam divinum humanumque jus non averteret pariter votum captandæ mortis alienæ. Deinde cur non omnia dum licet serventur in integro? Fortasse enim destinatus ille successor intereâ in pejus se mutabit, fortasse exorietur aut innotescet dignior, vel etiam in illo ipso *emergit morum antea celata improbitas*: ut de tutore retrò diu destinato à defuncto Jureconsultus scribit, nisi ad improbioris animi indicium satis est tam intemptiva ambitio. Sanè qui judicandi munus ambiunt, eo ipso indignos se ostendunt: munus, inquam, minime gratiosum; quo alios bonis, alios etiam vita exuere, sæpè necesse est. Appositè de eo Fabius: *Durum Divium ministerium, & injucunda honoris* 314. *hujus necessitas. Sed quis potius leges exsequatur & hominum commissa, nisi qui Reipub. administrat? Nemo istud faceret libenter, nisi necessitate.* Imò nemo ambitiosus affectat, nisi qui lucri magis occasionem, quam religionem officii spectat: quomodo suspectum tutorem jus ceniet, & extra ordinem puniendum, *qui datis nummis tutelam occupavit.* Etenim non magis tutorem utilitatibus pupilli religio officii addicit, quàm judicem omnium & singulorum implorantium opem æquis præsidii necessitudo muneris atque ipsa Justitia obstringunt. Utrumque nimirum ex æquo munus non ad utilitatem administrantium, sed eorum qui fidei illorum committuntur, institutum est: nisi quod alterum majore rectè administrationis gloria atque honore illustre, quia publicum est, & ad plures pertinet; salaris quoque & stipendiis instructum, quia sibi vacantes avocant ab omni occasione questus. Itaque rectè æstimationem, non ambitiosè appetunt procuracionem magis aliis, quàm ipsis fructuosam; plique oneris quàm honoris afferentem. Unde meritò Aristoteles

L. 9. f.
De Te-
st.

in

In Senatu Ephorum reprehendit, quod non nisi ambientibus (aque utinam non idem hodie obtineat!) ea dignitas deferretur. Rectissimis quippe cultissimisque ingenis modestia adheret: amantque serè expertem publicæ & privatæ curæ tranquillitatem. Quæ indoles ut ad alia Reipub. munia non æquè fortasse apta, quæ vehementiorem desiderant actuosioremque impetum; ita unicè facta est ad placidam illam divam iustitiam; ejuque administrationem etiam quietissimis congruentem. Omnium verò tetricissimi commatis est, Jurisdictionis officia venum exponere, & addicere plus licitanti. Quod quid aliud esse dicas, quàm publicè dare licentiam & jus corruptelarum? Neque enim clam esse potest, quali voto patrimonium impendatur quærendæ potestati jus dicendi: aut quantum licere sibi quis circa id existimet, quod emptionis titulo suum fecit, nec tanquam depositum tenet: unde non ut fidei suæ commissum, sed ut permittum dominio tractat: venditæ Jurisdictionis exemplo admonente potestatis vendendi Decreta sententiasque. Quid hoc aliud est, quàm detractum virtuti honorem transferre ad divitias? quid aliud, quàm velut publico Edicto denuntiare animis ad magna surgentibus, ne ingratis sapientiæ, sed ut pecuniz studium, id est avaritiam, colant? Quid aliud est, doctæ industriæ veræque gloriæ stimulos retundere, & in exilium pellere bonas artes, ac tenebris damnare virtutes; *quas nec sperare liceat, nec habere profit?* Denique non est omittendum, quod idem ille Princeps Alexander promovendorum nomina antè pro concione publicabat, datâ cuique facultate arguendi illorum indignitatem. Idque se factitare dicebat æmulatione & exemplo tum Christianorum. Aded optimus ille Princeps omni ope nitebatur, quod jurisdictionibus præficeret capaces tanti honoris iustitiæque mentes.

CAPUT III.

Cujusmodi ad judicandi auctoritatem admovendi. Nec Jureconsultum nec Judicem bonum esse posse, nisi qui Vir bonus sit, isque passim asseritur.

Quænam autem istæ sint, cum cura definiendum est. Et cui dubium esse potest, quin viri desiderentur, & scientiæ & vitæ laudibus cumulatifsimi; qui & velint & possint recti & æqui renorem jugiter servare? Quod si omnium sensu mortalium, in iis qui sacra administrant, non modò peritia sui muneris summa requiritur, sed sanctitas quoque eximia; tanquam ita demum chari Divis, si similes sint: quis non tantundem à Judicibus exigendum arbitretur? præsertim cum sacrorum inviolabilis vigor contaminari Antistitum, moribus nequeat: Jus autem injustorum Judicum sordibus utique corrumpatur. Aristoteles igitur in præcipuis Magistratibus præter peritiam, præter charitatem præsentis Reipublicæ, virtutem quoque desiderat: quia quamvis peritia efficiat ut possint, charitas ut velint consulere Republicæ; virtute tamen opus est, ut constanter velint; non spe, non metu deliniente animos ipsorum. Idemque cum à viro bono bonum civem distinxisset; quia aliud sit Reipublicæ, aliud naturæ congruenter vivere: in Magistratu hoc discrimen non recepit; sed virtutis etiam supra vulgarem modum eximiam sortem exegit; civilem quippe sapientiam, quæ non unius aut paucorum, sed multorum regimini sufficiat. Quid autem aliud rotum hoc regere est, quàm disponere ad ordinem, ad decorum, ad honestum; denique ad concordiam, ad salutem publicam, & virtutem? Imò quæ vis regiminis, nisi exempla & fidem rectori, & viam civibus muniant? Quod de Magistratibus memoravi, non difficulter ad Judices dico. Quæ enim in Republica functio plus societatis cum virtute habet, quàm promentium ruc-tium:que

tiumque & vindicantem justitiam? quam maximam eminentissimamque virtutem omnium esse dicerem; nisi reliquarum officia vi sua & potestate sic amplecteretur, ut vel sola existat potens omnium vel certe sola existet emineatque, claritudine sua obscuratis aliis, quas gignit atque instruit: haud aliter quam sol exortu suo reliqua sidera abscondit eadem magnitudine ac perennitate lucis; quâ illa ipsa implet, & eo, quem noctu ostentant, nitore vestit. Itaque non ut Aristoteles in Magistratu, sic in Judice tria illa desidero; sed quod instar omnium est, justitiam: & compendio scientiam Juris pariter comprehendo, cui inseparabili nexu virtutem jungi, alias probavimus: ita ut argumentum optimi viri sit, optimus Jureconsultus. Quæ sententia & à Stoicis affirmata est. *Virum Civilem & Jurisperitum præter sapientem esse neminem.* Sapientem autem eundem intelligunt virum bonum. Nec aliter Jureconsulti, qui nomine Viri boni sepe Judicem designant, adeo hunc ab illo separari non posse: idque pulchro exemplo Ulpianus docet: *Venena*, inquit, in hereditate reperta *veniunt quidem in judicium* familiaris circumsundæ: *sed iudex omnino se interponere in his non debet. Boni enim & innocenti viri officio fungi cum oportet.* Tantundem de libris interdicitis, veluti magicis affirmat: coerumpendos esse, non dividendos. Si scorsim à viri boni officio munus iudicis intuearis: dividere debet quicquid in bonis hereditariis est: sin utrumque, ut oportet, conjungas, non potest ad id pertinere iudicis officium, quod honestati est contrarium. Non erit igitur iudex bonus, nisi qui idem vir bonus est: adeoque nec Jurisperitus. Profectò enim Jureconsultus non erit, nisi qui prudens est; vel ipso hujus artis nomine id evincente; quis autem prudens à virtutis intellectu, æstimatione & cultu remotus? Aut quæ alia prudentiæ vis est ac functio, quam non modò videre & nosse virtutem (id enim scientiæ modò imputandum)

sed & quod ei parti adhzret, eandem commendare & conciliare animis, denique ad eandem exigere vitam morisque & opera? Nisi forte prudentiæ nomine, pro hodierni sæculi genio, solertiam intelligunt investigandi ubique utilitatem propriam, augendique undique nullo defectu aut modo, copias opesque suas. Sed hanc prudentiæ simulatricem, ut re, sic nomine distinxit antiquitas; & calliditatem appellavit: quam tanquam certissimam adversariam ac hostem univcrsa oppugnat Jurisprudencia. Quid? Quod non nomen modò sapientiæ, sed & definitionem Auctores Juris attribuere Jurisprudentiæ: non contenti eam descripsisse *Justi & Injusti Scientiam*, nisi præmisissent, *Rerum divinarum & humanarum notitiam*? Quid autem vel inter humana magis divinum, quam intellectus pulchritudinis ejus, quæ dubia luce etiam fugientibus eam affulget; quam notitia majestatis ejus, quæ fiduciâ sui adversus timenda & admiranda reliquis erigit; quam cognitio ubertatis, qua animum implens, contentum ipsa esse jubet, tanquam beatæ vitæ summâ, despectis quæ vulgo concupiscuntur; quam denique perspicentia facilitatis ipsius, non aliud exigentis quàm vivere secundum naturam, cui repugnare vitia demonstrat? Unde apparet, quàm rectè Stoici sapientiam non separant à virtute, tanquam naturaliter ipsi juncta & cognata: nullumque esse argumentum majus ignorantis optima, id est virtutem, quàm negligere ipsam. Itaque nemo hoc errore se duci patiatur, ut cuiquam juris scientiam (plenam quidem illam & perfectam) attribuat, cujus vitam existimet non congruere justitiæ, id est virtuti. Romani sanè rectè, qui inter antiquissimos Jureconsultos Sempronium *Sophum*, id est sapientem appellaverunt, Scipionem etiam *Nasicam*, *Optimum*: nec poterant certè esse alii, *L. 1. §.* si professionis suæ perfectam laudem *Org. Jur.* tuerentur. Igitur si summam complectendum erit, non verebor affirmare,

per-

perfectum judicem fore, qui idem perfectus Jureconsultus sit: cum is necessariò omnibus non ingenii tantum doctrinæque, sed prudentiæ quoque & virtutis opibus abundet. Quod si ea diduxisse, ut ad popularem intellectum accommodari, ita clarius erit, dicamus sanè judicem non modò Jurisprudentiæ omni instrumento ornatum; sed & omnis Prudentiæ virtutisque ornatu instructum esse debere. Cui enim dubium est, quin affectibus judicem imperare oporteat; ut nihil gratiæ aut clementiæ indulgeat, non cupiditate, non metu à recto abduci se patiatur? Nam, scribente Fabio, cum irasci, saevire, odisse, misereri ceperunt, agi jam rem suam existimant, & sicut amantes de forma judicare non possunt, quia sensum oculorum premit amor, ita omnem inquirende veritatis rationem Judex amittit occupatus affectibus: astu fertur, & veluti rapido flumini obsequitur. Atqui non aliud zquè virtutis est animus, quàm tenebrarios illos atque inconsultos animi motus vi rationis frænare ac regere. Non ambigemus quid quantumque in Judicis officio sibi virtus vindicet, si Chrysiippum audiamus describentem graphicè imaginem justitiæ, & inde Antistitis ejus, id est Judicis habitum formantem. Effingitur, Inquit, à pictoribus Rhetoribusque antiquis, formâ atque filo virginali, ad spectu vehementi & formidabili, luminibus oculorum acribus, neque humilis neque atrocis sed reverende cujusdam tristitiæ dignitate. Cur forma virginali? Quia Judex sanctus & severus esse debet, & precibus, blanditiis, muneribusque ineorruptus; etiamque minus aut metu aut importunitate inexpugnabilis, eo enim pertinet austeritas illa erecta & recti pervicax. Cur ad spectu terrifico? Ut malorum infringat audaciam, & fiduciam innocentibus insperet. Cur denique luminibus intentis? Id acrimoniam & diligentiam significat examinandi æqui verique.

Quæ cum ita sint, nemo dubitaverit,

hanc grandem esse corruptorum Judiciorum causam, quod judices ipsi sæpè corrupti & pravi: quia non virtutis ad spectu, sed ambitu provehuntur. Quomodo enim sinceritatem judiciorum in negotiis alienis præstent exfortes virtutis, cum in propriis etiam rebus rotaque vita corruptis judiciis halucinentur, pro honestis amplectentes turpia; blandientis utilitatis vel voluptatis specie abducti?

CAPUT IV.

Avaros præcipuè à judicandi potestate arcendos: iique suis notis descripti & indicati. Triplex adversus illos remedium: nosse & amoliri; luxum minuire, stipendia auferre.

Nec ignoro (ut nunc vitia diuturno abusa regno etiam memoriam penè abstulerunt & imaginem omnem sinceræ Jurisdictionis) non desuturos, qui hæc paradoxa existiment; eosque à nobis describi Judices, qui voto tantum optandi sint, non ipsàre & electione requirendi. Quid igitur? Nunquid Romani eandem in eligendis Judicibus integritatem spectaverunt? Namque eùm à Censoribus notatos, à Magistratuum petitione non arcerent; quia ea nota pudore magis quàm infamiâ afficeret, & decoris non Juris violationem vindicaret: eos tamen ad judicandi munus non admittebant; tanquam priores sibi Justitia vindices, quàm utilitas publica administratos exigeret. Sed quid exemplis opus est? Cui enim obscurum esse potest; quin Justus sit oporteat, qui justè decernat? quod ut Sapientes de universa illa Justitia ita etiam vulgus de partita sentiet. Ser ei Justitiæ, quæ quarta vulgo portio est honestatis, quis adversam esse Avaritiam non concedet? Justitia enim euique suum tribuere jubet; avaritia alienas copias ad usus suos transferre desiderat: illa honestatem lucro, hæc utile honesto anteponit: illa ad alios spectat, hæc ad se omnia refert: illa publicis utilitatibus addicta est, hæc suas præfert.

M Justitia

90 De Causis corrupt. Judiciorum

Justitia à dolo abhorret, avaritia fraudi familiaris est; illa nihil sanctius fide censet, hæc fidem, amicitiam, denique omne officium quæstum metitur: illa contenta suo, hæc insatiabilis est. Illa leges respicit, veretur & obtemperat: at ex verissima Curtii gnome, *Nihil infas avaritie*. Nam ut Poëta ait:

... *Qua reverentia legum,*
Quis pudor aut metus est unquam properantis avari?

Præcipue igitur à judicandi munere Arcendi ii sunt, quos, ut Salustius ait: *Avaritia omnia venalia habere docuit*: nec difficulter agnoscantur, cum ipso ambitu plerique hanc cupiditatis improbitatem profiteantur: qui pari cum Stratocle ac Democle proposito & voto, ad tribunal tanquam ad auream messem aspirant. Quid aliud Romani caverunt, cum Judicem ex sensu eligerent; quam ne inopiâ irritante avaritiam, Judex fidem haberet vilem, & venale fas nefasque? Nec alio consilio Majores nostri, in supremas curias admittiquemquam noluerunt, qui immobilibus bonis instructus non esset ad vitæ cultum congruentem dignitati. Quamquam illi in hoc erraverunt, quod non majore sollicitudine excludendos putaverint avaros, quam pauperes. Audacter sic censeo auctoritate maximi Sophi. Facilius enim inopia necessarium sedari, quam cupiditas superfluum potest. Etenim rectè dictum est:

Defunt inopia multa, Avaritia omnia.
Avarum animu nullo satiatur lucro.

Neque ejusmodi institutorum conatum damno: sed inde evinco, & populari opinione à judicandi potestate & fide avaros segregari; & ex sententia sapientum hoc amplius, eos principali cura arcendos, & magis quam Inopes: Nam

Ex animo rem stare æquum puto, non a-
nimum ex re:
Cuncta cupit Cræsus, Diogenes nihilum.

Et quemadmodum Epicurus Idomeum monebat: *Si vis Pythoclea divitem facere, non pecunie adjiciendum, sed cupiditatibus detrahendum*

est. Sic ego dixero: si vis incorruptum tribunali virum quærere, non quantum possideat, sed quantum concupiscat, intueudum est. Neque verò existimandum est, inveniri eos non posse, qui cupiditatem omnem æquitati submittant, qui honestum utili præponant, qui rectefactorum majus in laude quam in lucro præmium respondent, qui potiore pulchrioremque divitiis virtutem existiment. Tantum quærat tales Princeps, & vel inveniet vel efficiet: nunc enim tales vel non inveniuntur: vel etiam rari existunt, quia non quærentur, id est negliguntur & spernuntur, omnem honorem divitiis vindicante ambitu, omnemque gloriam per vanissimum splendorem explicant vel adumbrante luxu. Enimverò divitiarum cupido ibi est, ubi & honor: nec alia fas nefasque miscentis Avaritiâ certior causa est, quam quod

Luxuria nimium libera salta via est.

Hinc enim

Quærere ut absumant, absumpta requirere certant:

Atque ipsa vitii sunt alimena vices.

Rectè igitur Tullius, si fugare aut tollere avaritiam volumus, in primis pellendum esse Luxum existimat: indeque olim tot Leges sumptuariz, publico bono revocandæ ex situ & tenebris, quibus obrutz jacent, in eundemque potissimum finem Censuræ severus vigot erat. Saltem à Judicibus (ne extra institutum vagentur præcepta) arceatur luxus & malefuada profusio, præscribaturque modus convivii, familiariz, supellectili, potissimumque cultui corporis, non ipsis modò, sed uxoribus ipsorum & liberis. Ab illis potissimum initium fiat recidendi luxus, quos Justitiæ & disciplinæ publicæ præfidentes, utique omne exemplum decet sinceritatis, modestiæ, severitatis & sanctitudinis. Alexander Magnus quendam in ordinem judicum retulerat, qui capillos suos tingere solebat: quo intellecto, eundem removit: ratus non fore sincerum in judiciis, qui fucatus in cultu esset. Prin-

ceps

Et Remediis Lib. III. Cap. IV. 91

cepsigitur hanc, ut Poëta ait,

... Indomitam audeas

Refranare licentiam:

non adjiciam, *Clarus postgenitis.*

Non de præsentibus, imò de illis ipsis judiciis optimè eo nomine meretur: quos gravissimâ necessitate liberabit improbo quæstu inferviendi uxoris filiarumque & seculi prodigo luxui. Ut enim modò, in hac dissoluta licentia, verecundiz est, in certamine profundandarum opum dum ostentantur, cessisse paribus aut inferioribus: ita certè erubescendum esse non poterit, cessisse Legibus in honorem tam severæ dignitatis interdicens vanissimum luxum. Poterit ipsis liberisque ipsorum certa cultus forma præscribi, ceteris interdicens; honoris insigni, non impensæ onere magnifica. Denique stipendia constituenda sunt, quæ ad vitæ cultum sufficiant convenientem dignitati: alioqui enim ad corruptelas non dicam compelluntur, sed impelluntur certè.

Dignum memoratu, quia imitatione quoque dignum est, quod Alexander Severus, quos jurisdictioni admovebar, eos (scribente Lampridio) omnibus instruebat rebus ad vitæ cultum pertinentibus, reddi quoque & mulis: reddendis in quadruplum, si fraudulenter Jus administrassent; retinendis autem, si laudabiliter Spartam suam exornassent. Imperator autem Pescenninus Niger, Assessores Judicum salaria constituit ex publico: *Ne (Auctore Spartiano) vel Partes gravarent vel Judices.* Dicebat enim: *Judicem nec dare oportet, nec accipere:* sive justum Judicem alienum esse debere significans tam à dandi, quam ab accipiendi iniquitate. Nam iniustitia, ut Aristotelés censet, cernitur in distribuendo plus æquo, & in accipiendo pariter, cum Judex iniquè judicat: adjudicando enim cui non oportet, plus æquo dat; & quia id gratiâ vel odio vel pecuniâ impellente facit, hoc ipso simul injustè accipit.

L. 36 ff. De Test. noster) ex alieno largiri, & beneficii

sibi debitorem adjungere. Unde & is furti tenetur, qui ideo rem amittet ut eam alii donet. Itaque Pescenninus Judicem contra æquum onerari salariis suorum Assessorem noluit: ne inde injustitiz familiarior, & corruptelis opportuniùs redderetur.

CAPUT V.

Munerum capturam severè interdicens. Et variis pretextibus excusantes aut laxantes planè refutat.

Igitur avaritia à Judice, vel avari à Judicandi potestate arcendi sunt: tam mehercules quàm corruptelæ; quibus avaritia non tantùm pater, sed inhiat. Sed seculi infamia, & ipsa corruptelarum passim flagrantium pervagata fama, rei penè infamiam sustulit: adeò ut (prohi dedecus) in Doctòrum quoque disputationibus versetur, quatenus recipere munera Judici liceat. Quin & esculenta ac poculenta accipere, plerique permittunt. Quia scilicet Ulpianus scribit: *Non verò in totum xenis abstinerere debet Proconsul, sed modum adjicere: neque mirosè in totum abstineat, neque avarè modum xeniorum excedat.* Nam ut Imp. Anton. rescripsit, *Valde inhumani est à nemine accipere; sed passim, vilissimum est; omnia, avarissimum.* Verùm ea Constitutio ad eos donatores pertinet, qui nullum sub Proconsule negotium habent. Sciendum enim est, quòd ad inhiendas omnes corruptelarum occasiones, Providentia Jùris Romani veteri Præsidem, comitesque ejus in Provincia sua negotiari, aut sænus exercere, aut bona immobiliâ emere: adeoque quamvis circa mutuum necessitatis ratio legis rigorem vincit: accipere tamen ab iis mutuum prohibentur, quorum causis cognoscendis operantur. Idemque est circa emptionem rerum ad quotidianum victum pertinentium: tantum abest, ut eas dono accipere à litigatoribus sit remissum. Quidam verò ex Judicibus multo impudentius scordes suas

tuas tuentur: jactant enim non ideo se à juris tenore recedete, quod ab altero sitigantium receperint aliquid. Tanquam Lex divina munerum capturas prohibens, seipsam temperet, adjiciendo: *quia munerâ excæcant oculos Sapientum, & mutant verba Justorum.* Sed profectò illi & divinæ legi, & sibiipsis illudunt. Quid mirum, si negent se muneribus excæcari: cum cæcitas multo minus seipsam, quam aliud quippiam cernat? Quis velaverrissimus, se unquam avarum agnoscit? Quis ambitiosus vitium suum non cecat seipsam præ omnibus? Etiam ira furentes, iratos sæpe se negant; & consilio agi non temeritate videri volunt. Profectò qui legem violat accipiendo, nejudicando quidem eam reverebitur: & quâ cupiditate incitatus est ad capiendum, eadem feretur ad gratificandum præter fas donanti; ne donari desinat; si donasse inutile sit. Deinde qui dono delectatur, quomodo non afficiatur erga donatorem? Affectus autem utique diminutione rationis constat & grassatur, cognatamque caliginem invehit menti.

--- *Mali verum examinat omni
Corruptum Judex* ---

Non desunt quoque quibus corruptelæ hoc blandiuntur lenocinio, quod accipere se dicant tantum ab iis quos æquitas causæ justè sibi conciliat. Nam & Poëta cum hoc temperamento in laudibus judicis posuit,

*Rejecit alto dona Nocentium
Vultu.*

Et Lex divina accipientem munera, utique *ut percuntias animam innocentis*, damnavit. Sed cum Seneca his respondeamus: Nullum vitium est sine patrocinio: *nulli non initium est verendum & exorabile, sed ab hoc latius funditur.* Itaque qui permisit sibi capere donum ab eo qui bono jure nititur; permittit sibi, ut eum bono jure niti existimet, qui plurimum donaverit: magisque argentum utrumque datum, quàm argumentum utriusque ponderabit. Quid? num ideo minus

damnanda præda est, quod ab innocente auferatur? Nam quo alio nomine improbas illas munerum capturas afficiam? Tam stolidi vos estis, ut beneficentiæ studio & liberalitatis ea impugetis? Neque hi enim desunt, qui corruptelas prætexu humanitatis & amicitiae velent. Inspicite verò definitionem beneficii: nec dubitabitis quàm longè ab ejus honore recedat quod vobis miseri clientes quasi tributarii, dependunt. Nempè *beneficium est a Sen. lib. 1. de Benef. Etsi benevola, gaudium tribuens, capiensque tribuendo, in id quod agit sponte sua prona & parata.* Atque *benevolentia* (hæc enim origo beneficii) in corruptela est? eadem scilicet quæ in aucupe aut piscatore adversus volucres piscesque, quas illecebra quadam captant. Pari enim voto clientes muneribus insidiantur animo Judicis, impellendo in vota ipsorum per fas nefasque. At verò alter beneficii fons est judicium. At quam honestum de judice judicium habet, qui non nisi mercede deduci eum posse credit ad agendum id quod jus & jusjurandum jubent: imò qui eum accepturum credit, quod jus & jusjurandum vetant? Deinde liberalitati competit libertas. At miseri clientes, quàm *proni sponte sua* ad largiendum judicis? An non eadem mente & modo, quo vectores ad jactandum merces de nave obversante tempestatis terrore? Tale igitur *gaudium capiunt tribuentes*: Sed videamus, quale *gaudium tribuant* improba hæc dona. Verum gaudium res prædicanda est & publicanda; exire foras & emicare in vultu ac sermone amat: at illi sua munera non aliter quàm furta celant. Et meritò: sunt enim furta & quidem reliquis deformiora; quin non tantum cum injuria, sed etiam ad faciendam injuriam capiuntur: non modò, inquam, ex iniquitate nascuntur ea lucra; sed hoc amplius, iniquitatem gignunt. Longè igitur ab omni imagine beneficii recedit corruptela. Quam beneficium definias licet, per quod litigator expugnare nititur sinceritatem mentis

Deuter. 32. cap. 16.

Deuter. 32. cap. 27.

Ep. 106.

mentis iudicis, pudorem adferens ac dodecus capienti, dolorem verb danti, ex conscientia iniquæ causæ compulso ad largitionem.

Lib. 6. 2. of. Maneat igitur illud, Non magis turpe, secleratam ac nefarium esse, ut Cicero ait, *questus habere Rempub.* quàm Justitiam & Astram Virginem prostituere ad questum. Maneat illa vera & illibata effigies:

... Bonæ atque justæ
Judex honestum præsulis utilis:
Vindex ævera fraudis, & abstinentis.
Ducens ad se cuncta pecunia.

CAPUT VI.

Judicem nec offensa nec gratia obnoxium esse debere; eaque in ambigua causa admittentes reselluntur.

SED quemadmodum aliqui captivam munerem defendere audent: ira quidem verecundius, sed hoc periculosius quo honestius in speciem, in ambiguo jure gratificationi locum esse vident: ut scilicet talium causarum fara iudicis favor moderetur. Tanquam ubi ratio deficit, ibi affectus locum habeat: cum culpam utique affectus nequeat, qui rationi non adversetur. Sed hac opinione in multorum animos jam receptâ, nihil est perniciosius; præterquam quod falsa est. Quin etiam ipsa ejus generis sententia mendacio constat: iudice illo qui favorem sequitur, utique tanquam ex jure aut æquo & bono pronuntiante. Nam si controversia jure explicari non potest, ne judicandum quidem de ea est. Judicare enim est jus dicere. Imò si inexplicabilis controversia est, nequidem ferre definitivam sententiam de ea iudex potest: quia hoc est rem liquidam facere aut profiteri. Quanto rectius igitur veterum fida sinceritas; qui in eo articulo deprehensi, *sibi non liquere*, pronuntiabant? Sic igitur existimo, nullam prorsus incidere causam posse, in qua liceat iudici momenta sui favoris sequi. Quid in ambiguo jure iudici faciendum sit, non jam inquiri: veniet

isti disputationi tuus dies. Interim hoc dico, si favore dirigenda sententia sit; esse quendam publicum nec abhorrentem à Juris ratione favorem: quem gignit vel causæ genus, veluti matrimonii firmitas, dotis integritas, libertatis validitas; vel personæ conditio, ut sunt pupilli, viduæ, cum valetudinis aut fortunæ iniquitate luctantes; denique Reus. Igitur huic tam probabili favori præjudicabit permissa iudici gratificatio: quod est absurdum; plus valere privati hominis, quam legis favorem. Pulchrè igitur sanctèque Tullius: *Lib. 3. Judicaturum de amici causa, exuere* *of.* personam amici, induere iudicis: exoptaturum quidem, ut amici causa melior sit, largiturumque, ac laxaturum perorandi tempora; sed non ultra tamen quàm per leges liceat. Idemque Brutum commendat, quod cum in *In Orat.* iudicando nihil gratiæ daret, omnium gratiam obtineret. Et ita se res habet; qui non unius alicujus gratiâ aliquando ducitur, apud omnes æquabili justitiæ merito gratiosus est: hoc enim omnes conciliari, quia omnes inde tantundem expectant; illud cum unum lædit, tum reliquos exemplo sollicitat & alienat. Repudietur igitur hic error, qui omnibus corruptelis pandit aditum: cum quibusdam omnia sint ambigua. Adèd ut clari in Philosophia existerint viri, Arcefilas & Carneades, qui nihil percipi posse decernerent: hic omnem discernendi verum à falso vim & rationem tollens; ille etiam in ipsa natura rerum verum falsumque confundens. Quorum tamen scientia, quamvis ignorantiz doctrina constaret, adeo non caruit studiis eadem probantur, ut sufficerit ad Sectæ nobilitatem. Quam igitur periculosum erit, ignorantiz ambiguitati securitatem largiti gratificationis? Denique videamus, quàm repugnet hæc opinio rationi juris, præcunte Ulpiano in apposita admodum facti specie: *Quid ergo, si pluribus ser-* *L. 14.*
vos rogatus sit manumittere (legatus) *5. 17. f.*
De Fi-
discom.
ciat id quod relictum est, ad omnium *lib.*

94 De Causis corrupt. Judiciorum

non sufficiat? An cogendus sit, quosdam manumittere? Et putem, debere eum cogi, vel eos, quorum pretium patitur manumittere. Quis ergo statuet, qui potius manumittitur? Utrumne ipse legatarius eligat, quo manumittat, an heres est? Et forte quis recte dixerit ordinem scripturæ sequendum: quod siordo non pareat, aut sortiri eos oportebit: ne aliquam ambitionis vel gratiæ suspicionem Prætor subeat: aut meritis cujusque allegatis arbitrari eos oportet. Videbis, quantum non modò à gratiæ vel offensa, sed etiam à suspitione ejus purum esse Judicem Leges velint. Ambigua utique quæstio erat, cum omnes servi designati pervenire ad libertatem non possent, sufficientem tantum in aliquos quantitate legati; ad quos potissimum defuncti liberalitas perveniret. Cui non videatur in negotio liberalitatis citra plures servos incerto eventu vagantis, locum esse gratificationi Judicis, & quidem Prætoris? Cui non videatur gratificatio ambigua, Judicis affectu dirigenda: eum utique magis de favore, quàm de jure aut injuria disceptetur. Sed quid Ulpianus? Potius sequendum scripturæ ordinem censet, quamquam is intendi aliàs non solet: ut primò & deiniceps quisque manumittatur prout nominatus à testatore est: tanquam ei maximè charus fuerit, quem primum animo ejus occurrisse scripturæ series demonstrat. Sed quid si confuso scripturæ ordine ctescat ambiguitas; communi fortasse nomine, plucibus, veluti vernis aut lecticariis ad liberalitatem designatis? Et Ulpianus potius fortunæ, quàm affectui Prætoris arbitrium permittit: fortiri que servos jubet. Tanquam minùs æca fortuna sit, quàm affectus; aut certè fors cuique sua sit, quomodo autem quisque erga nos afficiatur, planè alienum sit: nisi & hoc fors dirigit. Denique ut appareat, non esse unquam necessitatem confugiendi ad affectum Judicis; admonet Ulpianus, dispunctis meritorum rationibus servi cujusque erga dominum, sciri

posse quis maximè ei gratus fuerit, & cui proinde consultum præ reliquis velit. Maheatur igitur illud, distributoriam quidem justitiam à Gratiis non omnino abhorreere, ut in tempore nobis explicatum est: sed nullum cum puellis istis commercium habere justitiæ, commerciæ severitatem, & ubi inter privatos de jure vel injuria disceptatur. Socrates in quendam promiscuè temereque largientem, *Malè pereat, inquit, qui charites cum virgines sunt, ut scorta vulgat.* Sed justius hoc ad Judicem transeras, qui gratias judicii miscoendo prostruit. Maneat illibatum ipsius Dei mandatum. *Ne suscipite personam in judicio; aequè parvum atque magnum audite: ne metuite à quoquam.* Nam *judicium ipsum Dei est.* Quomodo privatam gratiam Judex rectè sequatur? Judicium ipsum Dei est. Unde nihil spectare potest, nisi quod divinum est; justitiam & veritatem.

CAPUT VII.

De legibus adversus corruptelas Judicum latis: renovandas esse, & severè exercendas.

Sed frustra disputationibus adversus corruptelas velitatur: durum ipsà audacià atque adeo validum consuetudine vitium non nisi legibus, judiciis, suppliciiisque subigetur. Sed hæc ipsa prævalentium vitiorum vi oppressa videntur jacere; olim certè vigerunt. *Namque lex duodecim tabularum, Argell. iudicem arbitrumve jure datum, qui ius. 1. ob rem judicandam pecuniam accepisset convulsus esset, capite puniebat.* Quæ quidem Lex, quamvis Sexto Cæcilio Jureconsulto consentaneam, non improbabilem habet severitatem; postea tamen hæcenus est mitigata, ut solum habeat locum, si Judex adversus eum capitis pecuniam accepisset: quia non par facinus corruptelæ visum est, quæ ad damnum pecuniarium, & quæ ad necem innocentis redundaret. Itaque adversus cottuptelam in pecuniaria causa edixit

L. 1. ff. ad Leg. Cor. de

L. 1. C. *edixit Constantinus: De eo qui pretio depravatus aut gratia perperam judicaverit, ei vindicta quem leserit, non solum estimationis dispendis, sed etiam litis discriminis præbeatur.* Nam non tantum qui pecuniâ, sed & qui gratiâ ad malè judicandum ducitur, dolum committit: ideoque in totius litis æstimationem condemnatur, & infamiam subit: non tantum quâ dolo, sed quâ perjurio obnoxius: & quia infamia maculosus est, utique à dignitatis luce repellendus est; imò ab officio removendus, cujus religionem scelere læsit. Sed ne ex hac lege existimemus, inultas linqui corruptelas, nisi iniqua sententia probatas: Constituit Justinianus ut liceat unicuique litigatori ultro profiteri & prodere si quid Judici dedit, aut promissit: qui convictus in pecuniaria causa accepti tripulum, promissi duplum fisco inferet, multandus præterea dignitatis jacturâ: in criminali verò causa, exilio & confiscatione bonorum punietur. Et ut index ille incitetur, ipsi impunitas promittitur, si judicem convicerit: qui alioqui ultro convictus amisisset litem. Adeoque probandi facultas ipsi laxatur, ut possit adigere judicem ad jusjurandum non accepti muneris: quamvis alias ex sinu Rei petenda non sit probatio. Nam si judex recusaverit jusjurandum, pro convicto habebitur: sin præstiterit, indicis calumnia contempsetur. Sed & invicem exigere litigatoribus jusjurandum licet non dati aut promissi Judici doni alieujus sive emolumenti: ita ut recusans jusjurandum, jacturâ causæ plectatur, perinde atque si convictus esset. Quemadmodum convinei etiam post jusjurandum, atque adeo post sententiam, intra decem dies, potest: ut committantur pœnæ quâ corrupto, quâ corruptori itrogatz. Namque Imperator Antoninus jam ante constituetat in hæc verba: *Consistit in quacumque causa, sive privata, sive publicâ, sive fiscali, condic. ut cuicumque data fuerit pecunia vel ob corrupt.*

Novel.
12. cap.
2.

Id. no.
cap. 1.

ibid.
cap. 2.

L. 1. C.
Dejan.
Jud. 1.
3. §. 2.
f. De
condic.
ob corrupt.

eato diversæ partem) *amittat actionem is qui dissentiâ justæ sententiæ, in pecunie corruptelam spem negotii reposuerit.*

Itaque pecuniam datam non condicet, etiam si quis dederit, ut secundum se in bona causa judex pronuntiaret. Nam *hic quoque crimen contrahit; inquit Ulpianus: judicem enim corrumpere videtur, & meritò: non enim ejus est discernere, bonam an malam causam sustineat; sed judicis: quem muneribus corrumpere non debet, quo minus integro judicio discernat. Et non ita pridem, addit Ulpianus, Imperator noster constituit, litem eum perdere.* Ergo qui pœnam meretur, quia dedit, utique turpiter dedit: & proinde turpitudine utriusque inhibet conditionem: ut Ulpianus contra aliorum sententiam evincit. Quz tamen probanda idcirco videtur, ut is qui dedit, illecebra & præmio recuperandi incitetur ad detegendum revincendumque corruptelas: utque tanto magis infida societas sit eorum qui corrumpunt & corruptuntur. Idque propter publicam utilitatem statuendum puto: quamvis Ulpiani sententia tigidâ disputandi ratione probetur.

Potèrò judex pecunia corruptus tenetur quoque Lege Julia Repetundarum in quadruplum, & pœnam arbitrariam, veluti exilium: quz Lex etiam locum habet ad verberus judicem, etiam si pecuniâ accepta est à ministris ejus. Ipse enim eorum culpam meritò præstat: ejus quippe consortem se fecit vel eligendo infidos; vel non observando ambiguos, vel denique non coercendo aut fugando corruptos. Quod si aliter legem interpretemur, jam prompta erit occasio eam eludendi. Tam sollicita juris providentia fuit consulendi justitiæ adversus fraudes eorum quibus juris legumque executio est commissa. *Venales sententias, inquisunt Itipp. Dioeletianus & Maximinus; que in mercedem à corruptis judicibus proferantur; etiam citra interpositæ provocationis auxilium, jam*

L. 7. §.
3. f. ad
Jud.
Rep.

L. 1. C.
ead.

Cic. in
17. ad
Q. Fra.

L. 7. C.
Quon.
provoc.
in car.

96 De Causis corrupt. Judiciorum

Angel.
ad d. 7.

L. 4. C.
ord. l.
39. ff.
De re
Jud. l.
17. §. 7.
ff. De
recip.

jam pridem à divis Principibus, infirmas esse, decretum est. Itaque etiam citra appellationem fructu sententiæ privatis adversarium, qui muneribus eam expressit. Sed quidam existimant hanc legem non obtinere, si ex pluribus judicibus unus tantum fuerit corruptus: quia non potest dici sententia in mercedem prolata, cum ea ad alios non pervenerit. Mihi hæc distinctio non placet. Nam si invalida est sententia, quam duo ex judicibus tulerunt absente tertio, idcirco quod potuisset is reliquos fortasse in suam sententiam trahere si præsto fuisset, cur non tantundem in proposito dicamus? Namque nisi ille fuisset corruptus, non tantum alios ultro traxisset in meliorem sententiam, sed fortasse quia corruptus, reliquos in hanc sententiam pellexit. Idque verum est, si vel præcis curiæ vel relator causæ, vel denique aliquis non infimæ auctoritatis corruptus fuit: nam si aliquis qui tantum numero est; inde deficere sententiam, existimatio atque reverentia universi ordinis non patitur.

• CAPUT VIII.

Judicum curias perpetuas esse præstet, an mutabiles? de atate ad hoc munus aptæ.

Sed quis accusare audebit, judicandi potestate ultro terribiles? imò quis vindicabit, ubi qui judicaturi sunt, non magis officii, quàm culpæ societate reo implicantur? Quis non dicam ad pœnam, sed ad odium criminis judices deduxerit; qui ultro oderunt licentiam, quam in commune sibi vindicant, in uno obtruncantem? Quis condemnabit reum, in quo uno pœne omnes judices accusantur? Apud Romanos pulchrè prospectum adversus ea incommoda erat, temporariæ jurisdictionis temperatâ potestate; & inde obnoxia vel timidâ licentiâ. Et hoc amplius Imp. Zeno constituit, ut quicumque jurisdictione in provinciis defuncti, deinceps per 50. dies publicè,

non domi, vel intra sacrosanctos terminos vel regiones, aut potentes domos latitantes, sed in celeberrimis locis, ante omnium quos nuper gubernaverant, præversentur: ut pateat omnibus facultas libera super furtis aut criminibus querimoniam commovendi, contra vacuos jam potestatis terrore. Et hæc ratio magnum apud me pondus habet, in ea quæstione, an curias Judicum perpetuas esse conveniat? Namque illa perpetuæ jurisdictionis majestas non modò accusationis omnem vim sive elidit, sive eludit; sed nescio quomodo quasi quodam præjudicio ipsamque infamiam opprimit: adeo vera est gnome quam Thucydides Demosthenesque & illius æmulator Crispus prodiderunt: *Res secundas mirè vitii esse obtentui.* Igitur perpetuæ potestatis securitate mali luxuriantur: mediocres etiam in desidiâ solvantur; ipsa quoque assiduitate vel tædio, curam, vel fastidio reverentiam operis laxante. Quibus in commodis vicissitudo medetur: dum non minus qui ad hunc honorem jam promori, quàm qui adspirant, industriam suam integritatemque approbare publicè pari voto incitantur: semperque integri & vegeti languentibus jam sufficiuntur. Sed altera & adversâ sententia suis etiam rationibus nititur, in eamque Lipsius inclinat, quia *jam ad hanc multitudinem legum, & ex ea tricas aut captendulas ventum,* circa quas assiduus usus instruat & perficiat tandem judicem. Sed profectò magis ad rectè judicandi facultatem promoveris multum scrutando qui bonique eruditis tractatus; quàm ad plenam æquitatis notitiam, assiduâ judiciorum exercitatione. Nunc verò perpetuis negotiis obruti, etiam quicquid olim ex studiis traxerunt alta oblivione sepeliunt, minimumque deinde malorum imperiria. Nam quæ ignorat deinde palam contemnunt: ut fastidium scilicet Jurisprudentiam judicio non ingenii aut industriz defectu eam non assequi videantur. Aded nullum ad nova scientiæ incrementa liberum æ liberale

L. un.
C. ubi
omn.
Jud.
tam.
ciud.
quam
mult.

Lip.
lib. 2.
memit.
& ex om.
cap. 9.
circa
su.

otium

Sen. de
Septen.
C. c. ca.
nir.

otium inveniunt. Cum Seneca dicam: *Res appetere sine ullo virtutum amore, & sine cultu ingenii, ac nudas edere operas, minimè probabile est; miserum enim inter se ista, & conferri debent*: Itaque non dubie prior illa sententia melius, consulit iudiciorum sinceritati: nisi utrumque conciliemus, ipso insinuante Lipsio, qui illi de perpetuitate opinioni ita demum subscribit, si Princeps iudicibus intendat: quod non tantum de inspectionis, sed & electionis sinceritate accipiendum est. Quod si ut sit, Principis ad alias curas conversi remissio circa Jurisdictionis negotia altam securitatem iudicibus præbet: non dubitaverim potiorum esse alteram illam sententiam. Quæ etiam illud incommodum effugit, quod sæpe Jurisdictioni adfert multorum de concilio effæta non animo minus, quàm corpore senectus: qui, quod olim objectum clarissimo Oratori Domitio Afro, *desicere malunt quam desinere*. Id quod in Ephoris reprehendit quoque Aristoteles. Neque enim ejus sententiæ sumus, quam parum perpensò consilio plerique amplectuntur, ut utique senes Jurisdictioni admovendos, & juniores arcendos arbitremur. Etenim senectus tandem & ad mentem redundat, ut Aristoteles scribit, utique industriam hebetat: & ambitionis stultitiæque argumentum est, Senex litium tricis immoriens. Judicia magis eruditionis, Consilia experientia: subsidio nituntur. Quamquam ne ea quidem in solos senes cadit: nec est *expectanda ultima ætas, cum studia præsentis, ut quantum ad cognitionem pertinet rerum, etiam præteritis seculis vixisse videamur*. Sed neque de gravitatis auctoritatique possessione juniores excluderit sola prærogativa ætatis: cum in plerisque non pueritia, sed quod gravius est, puerilitas remaneat. Ut Seneca ait, iterumque expressius: *Quibusdam post juventam canosque puerilitas est. An quidquam isti profecerunt, quibus animi mala sunt, autique in majus errores? Et*

Quin-
ti. lib.
12. c. 4.

Sen. 4.
p. 4.

hoc sanè plerique contingit: excipio enim illos qui ab incunto ætate indole & studio ad Virtutem incitati. His enim solis imputare rectum Natura senectutem potest, per quam licuit pulcherrimo perficiendæ mentis operi supremam quasi manum imponere. Plebeiarum verò mentium mala magis magisque adauget senectus: & non ad rationem, sed ad consuetudinem sese componentes, quanto propius ad ultimi ævi terminos accedunt, tanto longius recedunt etiam ab ingenita indolis bonitate: succrescente per contagionem hominum exemplorumque & opinionum popularium tantâ vitiorum atque errorum caligine, ut ipsum jam naturæ lumen nusquam resplendere possit. Itaque acutissimè Aristoteles scripsit: Seniores omnia dirigere ad utilitatem, juniores verò ad honestatem: hos enim indolis instinctu duci, quia illis jam elanguit; non tam rationis ingenuitatem sequentibus, quàm calliditatem ratiocinationis, collatione commodorum incommodorumque quæ in communis hac vitæ corruptela, non æquâ lance virtutis simplicitati & astutiæ obveniunt. Neque id ago, ut senectuti sua prærogativa detrahatur: sed eam promiscuam esse oportere, non puto; nec solis annis canisque tribuendam. Nam ipsius animi indoles & antea vitæ ratio contemplanda est. Etenim ut generosa vina vigescunt vultate, levia deficiunt: pariter hominibus accidit. Nam nec Romanorum vehementer probo instituta, quibus judicandi potestas etiam minoribus permittitur, dummodo ad plenam pubertatem pervenerint, sive ad octavum & decimum annum. Nisi quod alia educatio, alia institutio atque exercitatio illius juvenutis hanc tam præcoem maturitatem faciebat: cum *Calvum, Casarem, Pollionem, multum ante quaestoriam omnes ætatem gravissima judicia suscepisse, & Prætatos egisse eosdem, sit traditum*. Sed ut neque unus alterve dies ferendus, neque una hirsudo ver facit: sic ex singularibus

L. 57.
f. de Re
Judic.

L. 4. f.
de Re
cept. off.
hic.

Pub. lib.
1. c. 10.
6.

gularibus rarisque exemplis exstruenda regula non videtur. Igitur ut hinc acerbam adolescentiam; inde effictam & decrepitam senectutem ad judicandi auctoritatem subtilitatemque inhabiles comuniter arbitramur: ita circa reliquam ætatem non anni momentum adferent, sed animi. Namque & Papi-
 2. p. 6
 seq. f.
 de Legi.
 du.

anianus trigesimo circiter anno oraculis illis suis Imperatoriam Jurisdictionem temperabat, quæ in posterorum documentum duraverunt; & Romani Senatori sexagesimo quinto anno vocationem dabant.

Sen. lib.
 1. cap.
 17. n. 1.

CAPUT IX.

Scientiam Jurisprudentiæ necessariam judici: quantæ ab ejus defectu causæ corruptelarum. An judex ex advocatorum turba utiliter legatur?

SEquitur ut de Scientia Judicis dicamus, postquam de moribus ejus disseruimus. Et quis Scientiæ hujus modus? non alius profectò, quàm plena perfectæ Jurisprudentiæ notitia: idque ex iis quæ priore Libro collocavimus est manifestum. Cui enim bono, optimè fundatam constitutamque esse Jurisprudentiam, si Judex ejus non satis peritus est? optimeque illi, qui Legem mutum judicem esse dicebant; judicem verò vivam loquentemque Legem: summam nempe utriusque consensionem exigentes. Itaque nemo miretur, malè se habere judicia, etiam in multa expoliti juris luce, si non ex censu plenæ Jurisprudentiæ Judex legitur. Quid? quod hæc ipsa facultas incorruptiorem quoque judicem facit; & vera est Cassiodori sententia, non facile injustitiæ labe subverti, quem juris scientia fundaverit. Etenim sic existimo, eos qui gratiæ vel pecuniæ sententiam donant, maximè ideirò in tantum nefas impelli, quod non satis tincti liquidâ scientiâ æqui & iniqui, plerumque in controversiis nihil interesse putant, in hanc vel illam partem decident. Sanè qui constanti indu-

stria ad Jurisprudentiam pervenit, & conscientia fruitur nobilissimæ artium; nescio an inducere in animum possit, ut illam prodat: neque enim calcare quis id potest, quo maximè gloriatur; nec lædere, quod amat; nec premere id per quod ipse excellit. Et universè verum est: *Nemo minui velis id, in quo maximus est.* Deinde ut nemo circumspectus, sic nec promptus quicquam lites deciderit, quam qui jam ante diu multumque se exercuit, *Juris nodos*, ut Poëta ait, & *Legum enigmata solvenda.* Nam quis miretur judiciorum largas ambages, & sententiæ moras, si Judex non nisi tenuiter in Jurisprudentia doctus tantum ex causidicorum vagis & subdolis disputationibus discendum habet, quid juri legibusque conveniat? Ego sic existimo, non posse rectè agi cum justitia, nisi omnium qui in judiciis versantur, peritissimus ipse Judex est. Absque hoc sit, quomodo tot fraudes, quibus undique peritur, discernet & distinguet? quomodo causidicis & eorum in finitum disputationibus moderabitur? nimirum

Ducitur ut nervi alieni mobile lignum.

Atqui hinc audaciam sumunt advocatorum imposturæ: audaciam? imò prætextum, quo se defendunt. *Imperiti enim*, inquit Fabii verbis, *judicant*, & *qui frequenter in hoc ipsum fallendi sunt, ne errent. Nam similibi Sapientes judices dentur, perquam sit exiguus eloquentiæ locus. Sin & audientium mobiles animi; & tot malis obnoxia veritas: arte pugnandum est. Nec enim qui rellâ viâ depulsus est, reduci ad eam, nisi alio flexu potest.* Quid igitur? nunquid ex illo advocatorum grege Judex legendus? Et sanè si ad docendum jus meritò desideravimus scientiam usu perfectam: idem multo magis circa administrationem justitiæ dicendum est. Quia tum *dignum opera pretium venit, cum inter se congruunt Præcepta & Experimenta.* Et ejusdem videtur viri, invenire in causis argumenta quàm subtilissimè posse; & de inventis quàm exa-

Quint.
 lib.
 12. cap.
 17.

lib. 12.
 cap. 8.

Feb. lib.
 12. c. 6.

Atissimè judicare. Etenim adèd permixtum inventioni judicium est, ut
 Fab. lib. 3. *ne invenisse quidem Fabio videatur, qui non judicavit: nec enim contraria, communia, stulta invenisse dicitur quispiam; sed non vitasse.*

Sed hoc de perfecta invenendi facultate accipiendum est: nec temerè Dialectici artem suam invenendi & dijudicandi partibus distinguunt. Etenim verò inventio à fertilitate ingenii est, dijudicatio à maturitate illa copiam suggerit, hæc dilectum adhibet & modum. Nec dubitandum, pleròque ad advocatos dum ingenio indulgent, judicium minuire; imò dum non causas ad jus expendunt, sed leges in clientum commoda torquere solent, in juris intelligentia vacillare: & cupiditate congerendi omnia eò perducentur, ut id quod verum sincerumque est non distinguant. Nec ignoro, quod objici possit, non idèd ipsos falli, quod fallere judicem conentur: non magis quàm pictor, cum vi artis suæ efficit, ut quædam eminere in opere, quædam recessisse credamus, ipse ea plana esse non nescit, ut Fabius ait. Sed longè hoc dissimile est: quomodo enim judicium pictoris de opere turbet id, quod cum maximè ex arte facit? Advocatus verò malam instruendo causam, usum scientiæ juris pervertat necesse est. Deinde illa in pictura fallacia ad oculos pertinet, qui non ita falluntur: & simplex quiddam continet ac uniforme: denique sine affectu est, quali in causam elientis advocatus fertur. Igitur sic constituamus, ut sincerum germani advocati officium præcipuè exercet ac disponit ad judicandi prudentiam: ita ad eam ineptissimos esse pleròque, qui cum Celso persuasit, *Oratorem tantum simile veri petere, quibuscumque causis studium suum impendere instituerunt; nihil pensi habentes, æquum sin an iniquum.* Tales enim consuetudo ipsa amplectendi quæcumque probabilia; nec in iis dilectum ullum, sed solam copiam consecranda, à contemplatione veri avertit:

imò cupiditas omnia disputatione stentendi prout tempus postulerit, in animis illorum discrimen omne confundit si non veri falsique, certè veri & simillium veri: in quorum dispectu vis omnis iudicii consistit. Tales igitur caudidici (& plerique sunt) minimè liabiles ad puram constantemque judicandi prudentiam: cavendumque præterea ne in tribunalia ferant non iudicis æquitatem, sed studia advocati; potissimum ubi Concilia iudicum in annos renovantur. Neque enim temerè Interpretes putant, idoneam in iudice suspicionis causam, quod similem causam sustinet: neque enim valdè refert, sua sit, an elientis: cum ut in illa ad commodum, ita in hac nitatur ad honorem: imò subinde fidem officii spectet, consilium suum approbare omni ope connitens. Sic enim Cicero pro Cluentio: *Quotiescumque dico, toties mihi videor in iudicium venire, non ingenii solum, sed etiam virtutis atque officii: ne aut id profiteri videar, quod non possim implere, quod est impudentiæ; aut id non efficere quod possum, quod est aut perfidiæ aut negligentia.* Sint igitur iudices iidem Jurisconsulti: quod quidem in majoribus curiis hæctenus passim servatur, ut ritulos exigatur Academicus. Verum id hodie fallax esse argumentum, alibi ostendimus, donec antistites juris à prodiga facilitate ad sinceram severitatem, hæc in parte publica auctoritate traducuntur.

CAPUT X.

Imperitis Jurisdictionem habentibus adjungendos assessores esse peritos: Actionem adversus iudicem qui litem suam fecit in usum revocandam esse; itemque provocationem ad supremam potestatem. Utrumque hoc utile frantum esse cohibendis iudicibus.

Quid igitur, inquiet aliquis, nunquid & rusticis sua Jurisdictio relinquenda? Nunquid sepe jus dicendi

100 De Causis corrupt. Judiciorum

potestas nascendi forte quibusdam compctit, si externam speciem demas, non multum ab indole agrestium distantibus? De Rusticiis quidam disputant, utile esse hoc exercitio eos mansuefcere atque expoliri: præsertim cum *rufficiis quoque ac barbaris*, ut Fabius ait, *aliqua iustitiæ appareat imago*: quia eâ virtutum indoles est, ut etiam ante institutionem, semina carum atque initia à natura nobis concessa habeamus. Sed ego minimè ambigendum existimo, quin expediat rusticos juri obtemperando; quam jus administrando expoliri. Nam cum constet, forenses artes lubrico vestigio in fraudes & calumnias prolabi: non debet tam ancipitis telus usui hominibus altiore intellectu destitutus committi. Cui enim bono est, illorum quoque hominum innocentiam ad calliditatem instrui atque interpolari? Sed quoniam corruptelæ, quæ colore prerogativæ aut privilegii invaluerunt, ægrè excindi possunt: illud certè observari debet, ne valeat hujusmodi Judicum sententia absque consilio prudentium, neque id mutari ulla antiquæ consuetudinis præscriptione potest: quia jus naturale repugnat. Nam ut Persius ait:

Publica lex hominum naturaque continet hoc fas.

Ut teneas veitus inficitia debilis aëtas.

Excipio lites ad rem rusticam pertinentes, aut tantum facti quæstione non ita perplexâ constantes. De hac enim judicaturolim Prætor dabat etiam imperitos, præscriptâ iis juti formâ. Appositè Seneca: *De quibusdam etiam imperitus judex dimittere tabellam potest: ubi fecisse aut non fecisse pronuntiandum est, ubi prolatis cautionibus controversia tollitur. Ubi verò inter disputantes ratio juti dicit, ibi animi conjectura capiendâ est: ubi id, de quo sola Sapiencia decernit, in controversiam incidit, non potest ad hæc sumi judex ex turba selectorum, quem census in album & equestris hereditas misit.* Quamquam melius etiam Justitiæ consuleretur, si rusticiis illis judi-

bus Assessor jungeretur; hæc enim præsto esset judiciis, & dirigeret quoque causæ cognitionem; cum consilium illud Jurisperiti ad sententiam modò definitivam tandem exquiratur, lite plenè instructâ vel potius intricatâ. Sanè quibus dominia & nobilitas jurisdictionem attribuunt, cogendi habere assessores peritos: quemadmodum olim Præsides provinciarum ac Prætores, quò Seneca adspexit: *An ille plus præstat, qui inter peregrinos & civis, aut Urbanus Prætor aduentibus Assessoris verba pronuntiat?* De assessoris verò imperitia judex tenetur: quod tamen bifariam temperant, primò si à Principe vel repub. assessor ille adjunctus fuit; deinde, si Academico Juris prudentiæ titulo subnixus. Sed posterius hoc hodie probari non potest, propter causas quas dixi, quanquam jam generaliter usu invaluisse, quidam scribant, ne judex ex imperitia; sed tantum ex dolo tenetur. Sed hoc ipsum inter causas corruptorum judiciorum habeo: & planè renovandam legem puto & restitvenda judicia adversus judicem qui litem suam facit, id est pereram judicando amissæ causæ damno succedaneum se reddit: ex imperitia tamen non in universam litiæ æstimationem, sed in quantum de ea æquum religioni judicantis visum fuerit condemnandum. Nam qua alia ratione perinde refrænari indoctorum arrogantia ab ambitu juris dicendi, vel judicum diligentia excitari potest, quam periculo recundaturi ad ipsos damni sententiæ iniquæ? Hoc urgente metu, non minore sollicitudine inquirent & sententiis suis tuebuntur causam justiorum, quam litigatores pro se quisque suam: utique enim jam judicis causa est, quæ justa; cum sine ejus periculo prævalere non possit, quæ injusta est. Hoc fræno jam excusso, quis miretur judicum licentiam, & neglectum juris? Illud quoque utile quondam frænum judicibus erat, quod supremæ appellacionis cognitionem ipse Princeps exercebat: cujus æstimationem tanto quisque ju-

Lib. 3. cap. 21.

De Tran- quill. cap. 3.

Menoc. de Ar- bit. r. 66. 339. A. 102. conf. 65. lib. 1. Rebus. ad const. Reg. 10. de Sen. 222. art. 7. §. 15.

Lib. 3. de Be- nef. c. 7.

L. 12. ff. de aut.

L. 18. §. 2. ff. de Men. l. 3. c. ff. ad ver. rem. juad.

quique magis reveretur, quanto sublimior est. Variè quidem disputatur, an conveniat aut expediat Principem ipsum jus reddere: in id tamen omnium consensus est, non posse, sine diminutione Majestatis, alibi esse ultimum provocantibus asylum, quàm penes ipsam.

Igitur nullum oportet Conciliium in eo auctoritatis fastigio collocari, quin provocari inde liceat ad ipsam Majestatem: quæ pro tempore adhibitis in consilium fideissimis sapientissimisque de causa cognoscatur: gravi tamen interrogandâ multâ ejusmodi provocatiois temeritati vel calumniæ. Hac demum ratione Judicium vel licentia inhiberi, vel excusari negligentia potest; imminente reverentia vel terrore supremi arbitri, cui approbare sententias suas & decreta debeant.

CAPUT XI.

De ordine Judiciorum, in eo esse nimis perplexam seriem, & unum ubique tenorem: cum pro causarum varietate variandus sit: ideoque non perpetuis legibus per omnia adstringendum, sed fere subjiciendum Judicis Prudentiæ.

Postquam de persona judicis diximus, videamus nunc de ejus officio: huc enim reliqua quoque spectant. Et quidem jam proximas scaturigines ostendimus malorum; de quibus queruntur omnes: dicendum enim est de Judiciorum ordine & ratione. Nam profectò qui nunc invaluit judicii ordo, non ordo est, sed confusio; non processus, ut vulgè appellatur, sed ambages; non quasi discretus quidam limes disceptandi cognoscendique, sed labyrinthus: quæ via esse debebat ad cognitionem definitionemque causæ directissima, quid aliud sunt quam salubræ quædam, in quibus insidias utrimque litigator disponat? Non hæc ad directionem judicis valent, sed ad deceptionem: & quid nisi asylum aperitur calumniæ, tergiversationi, frau-

di? Qui portus esse debebat justitiæ; seopulus esse cœpit, aut certè vadum, in quo causæ seculis aliquot adhærescat. Hinc semper remora, quæ etiam expeditissimæ causæ cursum reprehendat. Neque ignara hæc Reipubl. moderatoribus: cum non de alia juris parte plura indices constituent, quàm de ordine instructuque judiciorum. Sed profectò hoc ipsum est, oleum camino addere: quantoque diligentior judicis ordo præscribetur, tanto eorum impeditor erit ac tardior exitus: quia tanto plura semper de ordine litigandi, quàm de statu litis disceptabuntur: quanto major circa accessiones istas occupatio, tanto tardabitur progressus causæ principalis.

Igitur non augendus judiciorum ordo est, sed minuendus; & tanquam profunda silva densitate arborum hostida, & licentiâ ramorum impedita, & grassatoribus, quàm viatoribus opportunior, securibus truncanda est ac recidenda. Etenim qua peste superstitiones religioni infestæ sunt, quam imitari tamen atque aded perficere videri volunt: eadem infinitæ judicatii ordinis ceremoniæ ipsam jam justitiam impediunt optimantque. Neque enim novum est, ut quæ adjumenta videntur, interim impedimenta sint: quomodo exercitus in quo plus calorum est, quàm militum, iis ipsis quæ in auxillium assumpsit, oneratur & turbatur interim. Denique & jam olim cum primum oriretur hæc superstitiosa judiciorum ordinatio, animadversum est quod dico. Sic enim Pontifex; *dispensatam prorogationem litium ex subtili ordinis judicarii observatione provenire*, scripsit. Itemque Innocentius: subtiliter intuenti apparere, hoc interim esse conveniens ordini, ut ordo judiciorum consuetus non servetur. Ea sanè quæ adversus Jurisprudentiam diliteri solita Libro secundo recensuimus, ut merito refutavimus, ita aliquid tamen dicunt: alioqui nec posuissim: & vera sunt, si adversus superstitiosum judicii ordinem dicta accipiantur. Etenim quod Fabius ait: *in prin-*

C. ad nostram de Jurispr.

Lib. 7.

Infitas litium formas fuisse futurafque esse, nec tot seculis repertam esse causam quæ esset tota alteri similis: hoc ut falsum est respectu rationis definiendi, cum Jus finitum esse ostenderim; ita verissimum est, si rationem consideres cognoscendi. Antequam enim cognitionis subtilitas excussit causam, atque ad Jurisprudenz normam exegerit; nulla non nova est: aliis enim semper personis, locis, temporibus, reliquisque quorum complexu causa continetur, descripta in iudicium prodit. Unde necesse est, vel infinitis distinctionibus variare descriptionem ordinis iudiciorum; vel unum eundemque omnibus adhibere: quorum illud utique impossibile est, istud autem non minus absurdum, quam si omnium oculis uno sequis collyrio mederi proficætur. Relinquitur igitur istud; ut iudiciorum constitutionem, pro varietate causarum, iudex sua religione moderetur.

Etenim quis tam adversus Prudentiz existat, ut ad variandam cognitionis formam, nullum in eo esse momentum expendat, utrum juris, an facti quæstio, an utraque litem faciat? Simplex juris quæstio sit, an varia & multiplex? Facti controversia quoque uniforme quid spectet, an in varios fractus discedat? Res in iudicio vertatur, de qua liquere statim possit, an cuius probatio in arduo sit & involuta? Recens controversia sit, & subito in iudicium protrahata, an diu privarim inter partes agitata? Fidem per testes, an per argumenta impleturum se litigator profiteatur? Jam circa ipsas litigantium personas, nihil interesse existimabimus industrii sint & rerum suarum periti, an verd rudes & expertes negotiorum? cives sint, an peregrini? vita & fama integri sint, & in id quod æquum bonumque est parati, an versuti & victoriam spectantes, non iustitiam? considerat reus causæ, an sententiæ diffidentia tergiversetur? Quid? nullum delictum rei, quæ in lucem versatur conditio adferet; sed tam timidâ diligentia de stillicidio, quam de capitis disci-

mine iudicium instruetur? Iisdem scribendi vicibus causa explicabitur, cum res oculis discernenda est, ut in finibus regundis, & cum non nisi animi conjectura comprehendi potest? Denique eundem iudicii apparatus exigit causa perspicua, & obscura, brevis, & argumentosa; juris certi, & æquitatis controversæ; parvi momenti, & ad exemplum pertinens, ac cum republica conjuncta? Recteque Parisiensis Curia multavit iudicem, qui de causa s. solidorum solemne iudicium instituerat. Infinita nimirum causæ varietate constant, pro qua iudicii ordo sit variandus. At nunc una eademque per omnes cognitionis series intendendi, excipiendi, replicandi, duplicandi, longiusque etiam alternandi disputationem; quo quid absurdius excogitari potest? Nam ut alia omittam: nunquid innumerabiles causæ primo conflictu intentionis actoris & ad eam securæ infelicitationis rei, statum suum ostendunt? Sed nimirum causæ cognitioni non interponit se iudex, nisi solemnî illa inanium disputationum serie explicarâ: quæ advocatos quoque cogit causæ argumenta in alias atque alias scribendis vices dispartiri ac dispensare. Quid igitur inquiet aliquis; non præstat, juris auctoritate, quam arbitrio iudicis dirigitur rationem disceptandi? in hac Lege enim æquabilitas inest: iudex gratia vel offensa, cupiditate vel temeritate inflecti potest. Deinde frustra sunt tor clarissimorum ingeniorum monumenta de disposito iudiciorum. Primum cum nimis superstitione descriptum publicæ discepcionis ordinem reprehendimus, non id agimus ut nulla sit solemnî ratio consuetudinis iudicij, sed ut moderata, nec tot præceptorum modis implicata, ut neque movere se iudex possit, neque ad causæ condiciones adaptare cognitionem: neque enim in hac tantum re nimia diligentia nocet. Namque quod circa cognitionem definitionemque causarum est designatus ille iudicij ordo; id in re doctrinæ est partitio, id in comparata ut lucido ordine,

Costant.
ad l. 1.
§. de re
iudic.

dine, quemadmodum Horatius appellat, suffragetur discunt; atqui hæc quoque *conciſa nimium & velut artificioſa* in contrarium vertitur: quia (ut hoc quoque Fabii verbis dicam) *fugit memoriam, & turbat intentionem*. Illi tanè qui de ordine judiciorum ſcripſerunt, nimia diligentia peccarunt: & licet utiles ſunt, *ſi rectam viam, non unam orbitam monſtrant, à qua declinare* (Fabii ſententiam ad hæc rem quoque aptavero) *qui crediderit neſas, patiatur neceſſe eſt illam per ſines ingredientium tarditatem. Itaque & ſtratam militari labore iter ſæpè deſerimus, compendio ducti: & ſi velum limitem rupti torrentibus pontes incidierint, circumire cogemur: & ſi janua tenebitur incendio, per parietem exibimus*. Itaque ſic ad operoſa illius ordinis præſcripta judici reſpicendum erit, ut plurimum tamen cum ipſa litis conditione deliberet, quomodo facillimè de ea & pleniffimè inſtuere religionem ſuam poſſit. *Mutantur enim pleraque cauſis, temporibus, neceſſitate peccaſione*. Et ſimilem ſerè hæc in parte rationem puro judici inſtruendi, & acie ordinandæ. *Quid igitur, ſi præcipias Imperatori, quoties aciem inſtruet, dirigat frontem, cornua utrimque promoveat, equites pro cornibus locet? Erit hæc quidem veſtiſſima fortæſſe ratio, quoties licebit: ſed mutabitur natura loci; ſi mons occurret; ſi flumen obſtabit; collibus, ſi ſivis aliæve aſperitate aliqua prohibebitur. Mutabit hoſtium genus, mutabit præſentis conditio diſcriminis: nunc acie directâ, nunc cuneis, nunc auxiliis, nunc legione pugnabitur: nonnunquam terga etiam diſſeſe ſimulata fugâ proderit. Non minor certè varietas eſt, cum qua deberet judex de ratione inſtruendi judici; cujus unus ille perpetuusque tenor inter præcipuas mihi cauſas eſt diuturnitatis litium; præſertim cum tam numeroſa obſervationum ſeries, partim ſuis nexibus, partim metu offeſcendi, ſic impediatur judicem, ut cujus eſſe prin-*

cipatus in judicio debet, illius vix ullæ aut certè poſtremæ ſint partes. Igitur ne falſò dixerit Juſtinianus: *Si Judices voluerint, nullus tam audax invenietur, qui poſſit invito judice litem protelare*: neceſſariò relaxanda ſunt vincula illa, imò tollendi laquei, quibus religio judicantis & prudentia & auſtôſitas omnis impeditur. Arbitrè & moderator ordinandi pro re & cauſa judici ipſe judex ſit: quorſum enim omnis illa ſolemnitas & ordo, niſi ut ille inſtruatur? Ipſe igitur diſpiciat, quomodo edoceri cauſam quàm optime & celerrimè poſſit: quod non uno per omnes cauſas tenore conſtare, fatiſ oſtendimus. Neque verò à jure aliena ſunt, quæ conſulimus: quinimo nullo antiquitatis exemplo nititur ea quæ nunc judiciis dominatur intricata obſervationum ſeries: ſed totum hoc novitium error paulatim invenit, fraudibus cauſidicorum, & imperiti diſſimulatione judici, & operoſis maleſeriatorem inſerpretum præceptiunculis. Etenim ſi Romanas leges contempleris, pleraque commiſſa, hæc in parte judiciis prudentiæ fateberis. Imperator Antoninus. *Edita alio ſpeciem futurae litis de-* L. 117. §. 1. G. de Jud.
monſtrat: quam emendari vel mutari licet, prout edicti perpetui monet auctoritas (ipſo ſcilicet jure ſemel ante L. 4. §. 1. de Lit. cont. ſtatam) *vel jus reddentis* §. 1. de Non. ad.
decrevit æquitas: qui cauſa cognita, etiam poſt litem conteſtatam, id imploranti vel concedet vel negabit, prout æquum bonum videbitur. L. 68. ad præemptorium edictum hoc ordine venit, ut primò quis petat, poſt abſentiam adverſarii, edictum primum; mox alterum, per intervallum non minus decem dierum; & tertium: quibus propoſitis, tunc præemptorium impetret. Quod inde hoc nomen ſumpſit, quod perimeret diſceptationem, hoc eſt ultra non pateretur adverſarium tergiverſari. Quid igitur Ulpiane? hæc tanquam myſteria quædam, mutare neſaſerit? audiamus: namque addit: Nonnunquam autem hoc edictum poſt tot numero edicta quæ præceſſerint,

104 De Causis corrupt. Judiciorum

rint, datur; nonnunquam post unum vel alterum: nonnunquam statim, quod appellatur unum pro omnibus. Hoc autem estimare oportet eum qui jus dicit: & pro conditione cause, vel persone, vel temporis ita ordinem edictorum vel compendium moderari. Igitur in arbitrio judicis Ulpianus reponit tempus non tantum cognoscendæ, sed & petimendæ causæ: quia id definiti non patitur varietas causarum, personarumque & temporis, quam in hac re contemplandam diximus. Quinimo Gordianus Imperator rescriptit, cessante quoque causa peremptorii edicti, adversus eos qui admoniti iudicio adesse noluerunt, sententiam a iudice posse proferrî. Sed & an adversus ita contumaciæ jam convictum causæ cognitionem persequatur iudex, an verò ad eam aliis adhuc remediis eundem excitandum existimet; id quoque arbitrio ipsius permittit Imperator M. Elius Antonin. *Non semper compelleris, ut adversus absentem pronunties, propter subscriptionem patris mei, quâ significavit, etiam contra absentes sententiam dari solere. Idem idem pertinet; ut etiam absentem damnare possis, non ut omnimodò necesse habeas.* quia, ut Papinianus dixerat: *Non quidquid iudicis potestati permissum, id subijctur juris necessitati.* Ulpianus de induciis quæ indulgenti condemnato solent: *Quis pro tribunali cognoscit,* inquit, *non semper tempus iudicati servat: sed nonnunquam arctat, nonnunquam prorogat, pro cause qualitate & quantitate, vel personarum obsequio vel contumaciâ.* Modica admodum observatio est, quâ Romanæ Leges iudiciorum ordinem constituunt: & utique non omnia planè soluta esse debent; & obnoxia arbitrio iudicis; sed à necessariis veniri ad nimium solet, ut iterum recis superfluis probabilem ad modum res reducat. Antiquitus Romæ pleraque civilia negotia, maximè verò iudicia conceptis verbis & solemnibus formulis abstrahant: in quibus vel syllabâ aberrasse

periculosum toti causæ erat. Sed postquam quæ rudi adhuc populo dirigendo ac comparando fuerant, ea deinde callidiores detorqueere ad dolum cœperunt: aucupia illa formularum tandem etiam legibus expulsa fuerunt: idque non in iudiciis tantum, sed institutionibus quoque heredum & legatis. Quæ in parte multum veræ laudis Constantinus meruit: ad quem Nazarius in Panegyrico: *Novæ leges regendis moribus & frangendis vitiiis constitutæ: veterum calumniosæ ambages recisæ, captanda simplicitatis toquos perdiserunt.* Cujus gloriam æmulandi largam materiam nunc suggerit magnis Principibus illa superstitiosa iudicarii ordinis solemnitas, magno iustitiæ bono recidenda.

L. 1. G. de Formul.

CAPUT XII.

De Ordine iudicii Summarii, ut appellatur: cum quibuscumque serè causis convenire & sufficere, ostenditur.

Non unam iudicii formam omnibus causis convenire, Jure quoque edocetur Pontificio, unde tamen maximè adaucta videtur iudicarii Ordinis observatio, cum ex Romanis Legibus simplicior esset. Sic enim scribit Pontifex: *Sæpe contingit, quod causas committimus, & in earum aliquibus simpliciter, & de plano, ac sine strepitu ac figura iudicii procedi mandamus: & eas formulas sic interpretatur, ut necessariò libellus non exigatur, litis contestatio non possuletur.* In tempore etiam Feriarum ob necessitates hominum indultarum à Jure, procedi valeat: *amputetur dilationum materia: litem quantum poterit iudex faciat breviorum, Exceptiones, Appellationes dilatorias & frustratorias repellendo: Partium Advocatorum, & Procuratorum contentiones ac iurgia, testiumque superfluum multitudinem refranando.* Non sic tamen iudex litem abbreviet, quin Probationes necessariae, & defensiones legiti-

Cl. Sape de Verb. Signif.

L. 1. G. de C. Quod. Jud.

L. 1. G. de C. Quod. Jud.

L. 40. ff. De Judic.

L. 2. ff. de Re Judic.

time admittantur. Citationem verò, ac præstationem juramenti de calumnia, vel malitia, sive veritate dicenda, ne veritas occultetur, per commissionem hujusmodi intelligimus non excludi. Verùm quia juxta Petitionis formam pronuntiatio sequi debet, pro parte agentis; Et etiam Rei, si quid petere voluerit, est in ipso litis exordio Petitio facienda sive scriptis, sive verbo: actis tamen continuo (ut super quibus positiones ac articuli formari debeant, passim haberi plenior certitudo, & ut fiat definitio clarior) inferenda. Et quia positiones ad faciliorem expeditionem litium propter Partium confessiones, & articulos ad clariorem probationem usus longævus in causis admittitur. . . . Judex sic deputatus (nisi aliud de Partium voluntate procedat) ad dandum simul utrisque terminum dare possit, & ad exhibendum omnia acta & munimenta, quibus partes uti volunt in causa, post dationem articulo- rum diem certum, quancumque sibi videbitur, valeat assignare: eo salvo, quòd ubi remissionem fieri contingeret, protestibus producendis, possint etiam instrumenta produci, assignatione hujusmodi non obstant. Interrogabit etiam partes, sive ad earum instantiam, sive ex officio ubicumque hoc equitas suadebit. Sententiam verò definitivam (citatis ad id licet non peremptorie partibus) in scriptis, & (prout magis sibi placuerit) stans vel sedens proferat: etiam, si ei videbitur, conclusione non facta. Nihil hac Constitutione ad dirigenda judicia illicitius vel plenius esse potest: & si quid perpetuà observatione dignum, illo modo non magis solennis judiciorum ordo in certis causis imminuendus est, quam ille modus non nisi in quibusdam litum generibus, pro conditione auctus. Nam breviter litem quà potest, per omnes causas debet, cum ad officium ejus pertineat, ut Julianus ait, lites diminueret. Et perinde dilacionem terminos coarctare, & exceptiones ad tergiversandum modò

excogitatas, utique recidere debet, quia etiam quod in preemptionem vim exceptionis proponitur, si jure improbat, ipse Judex rejicere potest, non expectata adversarii refutatione. Jam & de testium productione moderanda, cuicumque judici præscriptum est: *Ne effrenata potestate ad vexandos homines superflua multitudo testium protrahatur*, inquit Arcadius. Multo igitur magis in quocumque judicio disputationi & perorationi caudicorum modum facere judex potest; & dicendi spatia olim clepsydra definiebantur. Ita, que nusquam Conclusioni partium judex adstringendus est, eum eam ipse facere possit pro conditione causæ. Justinianus quidem præter ambigui juris rectissimum tenorem constituit, ut si uno litigatore renunciante jam disputationi, alter adhuc habere se dicat quæ alleget: Judex ei ad hoc mentis spatium indulget; eoque elapso alterum etiam mentem, idque & tertio; deinde ipse finem imponat. Sed tam solum spatium, quid nisi dissolutæ indulgentiæ est? Sed nec interrogandi partes potestas in uno demùm judicii genere Judici permisa est. Nam, ut Ulpianus ait, *ubicumque Judicem equitas moverit, eque oportere fieri interrogationem, dubium non est*. Atque hæc interrogandi ratio magis, quam Positiones & Articuli, probationem expedit. Nam, ut iterum Ulpianus: *Qui interrogatus responderit, sic tenetur, quasi ex contractu obligatus; pro quo pulsabitur, dum ab adversario interrogatur. Sed etsi à Prælore fuerit interrogatus: nihil facit Prætoris auctoritas, sed ipsius responsum sive mendacium*. Sed perversa invaluit consuetudo omnia scripto agitandi: & quod in extraordinario solum judicio scribendi necessitas nunc remittitur, id olim in omni disceptatione obtinebat. Sed petitio utiliter actis consignabitur, quia congruere ei sententia debet: ne alioqui litem ex lite seorsum contingat, si de intentionis tenore postea ambigatur. Denique Litis contestatio omitti

L. 11.
f. de
Res.
ord.

L. 1. §.
1. f. de
Testib.

Novel.
115. §.
2. de
hoc.

L. 21. f.
de inter.
rog.

L. 11.
§. 9. f.
ead.

in summatio iudicio potest: sed hoc ita accipiendum est, ut tamen ex intentione & depulsionem emerferit causæ status. Cujus investigatio atque observatio unicè facit ad breviandas lites, & ad rectè constanterque pronuntiandum est necessaria. Unde neque defensio, neque probatio omitti potest; & consequenter nec citatio: quia per eam demum defendendi facultas contingit: quanquam peremptoria utique citatio ad sententiam non desideretur: quod reliquis quoque iudiciis commune esse liquet vel ex iis quæ suprà diximus. Sed neque utique à sedente in iis iudiciis pronuntiandum: quod quidem in reliquis desideratur ex decoro, & consentienter gravitati iudicis, ac majestati iudiciorum: ex eo tamen solo, quod Iudex stans dederit sententiam, eam infirmari, quod plerique tradiderunt, durum sit: si aliqui publicè & solemniter loco, præsentem officio lata est. Sed jurjurandum, quo calumnia devovetur, ne in istis quidem iudiciis remitti potest, nunc verò in omnibus ferè insuper habetur: ad eam accuratio illa ordinis constitutio non iustitiam sollicitè spectat & sectatur, sed dissoluta diligentia calumniæ suffragatur.

CAPUT XIII.

De Editione Actionis: an eam speciatim signateque proponi oporteat expediaturque.

ENim verò hodiernus octo iudiciorum ut supervacuis multis oneratus est, ita spoliatus quoque necessarius: profus ut appareat, non ad æquitatem, sed calumniam eum directum esse. Nam non tantum illa calumniæ ejuratio, de qua sequenti libro erit dicendum, negligitur; sed Editio quoque Actionis, sed Contestatio Litis, per quam Status ejus aperitur, sed subtilis illa diligentia iudicis in Interrogandis quæ Litigatoribus, quæ testibus: cum Iudex ferè tantum ad scripta advertat animum, id est ab ipsa rerum natura ad imagines & picturam; testif-

que ferè a scribis examinentur, impositis causæ & statùs quò omnia referenda. Et ut summationem reliqua complectar vitia, quid nisi ipsa Cognitio causæ à iudiciis est expulsa? Jam fatales quoque litium periodos, intra quas necessariò deficiant, calumniæ effraznata licentia egreditur. Sed de singulis ordine videamus. De primo etiam inter juris Interpretes agitur: est, an Actionis species utique sit exprimenda, an verò sufficiat negotium exponere, & ei petitionem applicare? & hoc plerisque placuit, existimantibus per Constantinum & Theodosium remissam esse omnem Actionum observationem: quibus refragari profectò tota Juris prudentia videtur, non in alia re diligentior, quàm Actionum distinctione. Sed neque Cæsares illi suffragantur: Illi enim, *Juris formulas aucupatione syllabarum insidiantes evulsiorem aetibus, radicibus amputari jubet.* Alter verò sic edicit: *Nulli prorsus non impetrata actionis in majore vel minore iudicio agenti opponatur exceptio: si aptam rei & proposito negotio competentem eam esse constiterit.* Prior lex repellit solennitatem formularum, ne deinceps certis & conceptis verbis actiones adstringantur: in quibus olim vel syllabà qui exciderat, is causà cadebat. Aliud verò est formula, qua actio describitur, aliud est species Actionis, qua jus agentis distinctè breviterque asseritur: illud ad suggerendam reo cavillationem pertinet; hoc Actoris Intentionem à calumnia & iniquitate in ipso iudicii exordio sejungit. Altera verò Lex impetrandæ actionis necessitatem remittit: ne amplius à Prætoris specialiter postulentur remedia, quæ in commune Equabilitas rati descriptivæque juris omnibus proposuit. Et hæc duo tantum circa Actiones antiquari, Formulam & Impetrationem, ipse titulus proficitur. Quid? quod ipsa Lex eorum opinionem refutat, quæ ita Impetrationem actionis remittit, ut eam aptam rei, & proposito negotio competentem esse jubeat? Quid? quod

L. 5. C. de Sen. etia.

L. 1. C. de For. & imp.

L. 2. ibid.

Fac. l. 4. C. de Inverd.

L. 1. §.
C. de
Gaudiis.

quod idem Theodosius sancivit, cum qui ex testamento egit, quod imperfectum deprehenditur, obtinere hereditatem non posse ex causa fideicommissi, quamvis testator cavit ut testamentum in vim Codicillorum valeretur? Qui hereditatem, inquit, petit ab ipsis intentionis exordis, utrum velit eligendi habeat potestatem, sciens se unius electione alterius sibi aditum præclusisse: ita ut si ve bonorum possessionem secundum tabulas, si ve secundum non cupationem, ceterasque similes postulaverit, aut certe mitti se in possessionem ex morte petierit, inter ipsa huius juris auspicia propositum suæ intentionis explanet. Si intentio proposita ex testamento causa, ne quidem fundari ad miniculo codicillorum potest: quid dubitari potest, utrum distinctè certa conveniensque actio sit proponenda. an verò sufficiat qualicumque petitio? Sanè Formularum antiquatio eò porrigatur, ut nomen Actionis exprimere sit remissum: at species certè ejus designanda est demonstratione quæ vice nominis fungatur: quia id non ad conceptionem intentionis, sed ad vim ejus pertinet. Atque eo modo conciliari diversæ Interpretum in hanc rem sententiz poterunt. Itaque sic sentio, si jus finitum esse potest & debet, & utriusque ex præscripto juris agitanda sunt judicia; conveniens esse, ut desiderium quisque suum certæ Actioni applicatum proponat: sic enim facillimè estimare deo Judex poterit, juri congruat an ab eo sit alienum; & consequenter admittendum sit, an repellendum statim: itemque quo sine condemnatio moderanda sit; id enim pro genere Actionis variat. Hæc ratio continget sæpe calumniosas lites in semine clidi: quæ nunc in infinitum propagantur, quia cujuscumque generis desideria libetocursu in judiciale disputationes ferantur ac vagantur; quia non statim ad actionis applicitæ amissim exiguntur.

Enimverò etiam inter Interpretes constitit, cum qui sine actione experi-

tur, statim judicis officio repellendum esse: idemque proinde est, si actio quidem proponitur, sed alia quam ea quæ negotio congruit. Ideo, inquit Ulpianus, adversus mensorem agrorum actionem Prætor proposuit, quia non crederunt veteres, circa talem personam locationem & conductionem esse: sed magis operam beneficii loco præberi; & id quod datur ei, ad remunerandum dari; & inde honorarium appellari. Si autem ex locato conducto fuerit actum, dicendum est, nec tenere intentionem.

L. 1. §.
Si mens
sit.

Et ne videatur hæc distinctio actionis nomine tenus consistere, vim autem rerum ac judicii non attingere, addit Ulpianus: Hæc actio dolum malum dumtaxat exigit. Visum est enim satis abundeque coerceri mensorem, si dolum malum solus creetur ejus hominis, qui civiliter obligatus non est.

CAPUT XIV.

De vera ratione Litis contestationis; & Status cause inquirendi constitutendique.

Actiois editio in hoc quoque confert, ut perveniri ad Litiscontestationem possit, dum excipiendo vel replicando vel duplicando status litis innotescit. Etenim quæ hodie in usu est Litiscontestatio, nomen quidem idem habet, vi autem ejus & potestare ferè caret: dum qualemcumque responsionem Rei ad Actoris intentionem pro lite contestata habent. At vera Litiscontestatio, quæ verè judicii fundamentum appellatur, non nomine tenus estimanda est, sed vi sua qua judicium univèrsum in ordinem cogit, constituendo lites statim: ideoque Imperatores non actionis editione Litiscontestationem ostendunt: (namque in eam, ut plena sit simul deducenda est exceptio rei) Sed cum Judex per narrationem negotii causam audire cæperit. Nam negotium est congregatio personarum, locorum, temporum, causarum, modorum,

L. 9. C.
de Praes.
imp. l.
imp. l.
imp. l.
C. de
Except.
l. 19. C.
de Prob.
l. 1. C.
de Litis.
cont.

rum, casuum, factorum, instrumentorum, sermonum, scriptorum. Causa verò est negotium omnibus suis partibus spectans ad quæstionem: aut causa est negotium cujus finis est controversia: ut finit Apollodorus, vel ut Iſocrates: Causa est quæstio finita, civilis, aut rerum controversia in personarum finitarum complexu. Ex quibus apparet, id Jureconsultis esse Litiscontestationem, quod Oratores vocant constitutionem status: neque enim eò solum pertinet, ut litigatores judici permittant cognitionem definitionemque causæ, testibus in hoc adhibitis, sed etiam eò ut cognitionem ejus instruant, & dirigant definitionem, subjicientes ejus potestati non indigestum quoddam negotium, sed id quod in eo controversum apparuit. Unde Jureconsultus: *Non potest videri in judicium venisse, id quod post judicium acceptum* (id est litem contestatam) *accidisset: ideoque alia interpellatione opus est.* Nisi in litiscontestatione aperiretur certum caput in negotio controversum, nulla ratio esset, cur non pronuntiationi subiceretur, quicquid ante sententiam ex tota negotii serie oriretur. Et eò pertinuisse opinor conjectionem causæ, cujus Jureconsultus meminit, dum ei comparat regulam quæ juris descripti varia capita quasi in summam conjicit, una & communi vi ea complectens: Sic enim Pedianus: *Cum ad judicium esset ventum, antequam causa ageretur, quasi per judicem rem exponebant: quod ipsum dicebatur cause conjectio, quasi cause sue in breve coactio.* Et hoc sensu Agellius: *Litem cum Evathlo contestatur, & cum ad iudices conjiciendæ consistendæque cause gratiâ venisset.* Status igitur causæ nihil aliud est, quam principalis quæstio ex prima intentione & depulsiōe emergens.

Appello principalem quæstionem, quemadmodum Theodorus generale caput, quo omnia referuntur: idenim est, quod litem facit, & quo sublato lis sollicitur, unde reliquæ quæstiones

subiiciuntur, & cui applicantur ut adminicula, cui denique subſerviunt. Dixi cum Rhetoribus eam nasci ex *intentione & depulsiōe*, sive prima causarum consiſtione, id est insiſtione propositionis hinc vel inde motæ; quamprimum scilicet non distinguendo, sed negando excluditur vel Actio, vel Exceptio, vel Replicatio, vel Duplicatio aut ultra. His enim verbis Jureconsulti significant, quod Rhetores per intentionem & depulsiōem intelligunt. *Illud* (inquit Ulpianus) *tenendum, omnem exceptionem vel replicationem exclusivam esse: Exceptio actorem excludit, replicatio Reum.* Etenim quamdiu vel Actor vel Reus distinguit, nihil adhuc controversum apparet: ut primum simpliciter alteruter negat objectam sibi propositionem sive juris sive facti, ea incipit controversa esse, & litem ostendit atque ad eò constituit: & hic proinde Status causæ est; ita appellatus vel quod in eo Litigatores sistant, nec ultra progrediantur allegando; sive quod in eo articulo ipsa lis consiſtat; sive denique, ut Fabius ait, quod ibi sit primus causæ congressus: quod Cicero dixerat, in quo primum consiſtit quasi ad repugnandum congressa defensio; metaphorâ, ut opinor, à gladiatoribus ducta, qui in statum se componere dicuntur ad inferendos vel declinandos ictus. Adeoque consiſtere simpliciter pro expetiri iudicio ponitur, veluti Senecæ: *Alius cum matre consiſtit:* Tertulliano: *de hoc primum consiſtam.* Denique & Status nomen ad rem bellicam tractum est. Sic apud Frontinum caput est *de consiſtendo statu belli*, dum summam belli, & generalem ejus gerendi rationem eligunt duces sibi opportunam: veluti cum Alexander Macedo, itemque civili bello Julius Cæsar; quia exercitu robusto animosoque & exercitatu anteccelebant, omnia eo referenda putaverunt, ut acie conſligerent. Sic enim & in iudiciis Status est, quod orator precipue sibi obtinendum, & iudex spectandum maxime intelligit,

Quintil.
lib. 3. c.
5.

L. 13.
§. de
judic.

L. 1. §.
de leg.

lib. 5. c.
10.

L. 2. §.
de ex-
cepti.

lib. 3. c.
in Topic.

lib. 2. de
tr. c. 7.

lib. 1. c.
3.

lib. 3. c.
6.

ut

ut Fabius loquitur, similiterque Her-
 magoras statum vocat. *Per quem sub-*
jecta res (ipsa controversia) intelli-
gatur, & ad quem probationes etiam
partium referuntur.

Unde maximus ejus usus apparet,
 de quo dicam, si ante exemplo omnia
 fecero eliora. Sumamus controver-
 siam, quam Maximus refert. *Ancilla*
quedam pecuniam depositi nomine à
duobus hospitiibus acceperat, ea con-
ditione ut illam simul utrisque redde-
ret. Quorum alter interfecto tempo-
re, tamquam mortuo socio squallore
obsitus, decepta eà, omnes nummos
abstulit. Supervenit deinde alter &
depositum petere cepit. Demosthenes
quidem advocatus arguit; Mulier,
inquirebat, parata est depositi se fide
solvere: sed nisi socium adduxeris, id
facere non potest: quoniam ut ipse vo-
ciferaris, hæc dicta est lex, ne pecu-
nia alteri sine altero numeretur. Sed
 ut appareat causæ status, totius nego-
 tii series per omnes intentionis & ex-
 clusionis articulos est digerenda. In-
 tentio repetentis depositum liquida
 est: itaque ut lis sit, opus est exceptione
 partis: quæ dicet pecuniam depositam
 casu fortuito sibi universam ablatam:
 ideoque restitutionis necessitate se
 liberatam. Deinde frustra actorem
 conqueri, non esse servatam contra-
 ctus legem, cum eam ipse non impleat.
 Hoc nimirum est quod Demosthenes
 dicebat. Nondum apparet controver-
 siaz caput: nam ea quæ juris in confes-
 so sunt, nisi à præsentis causa ea remo-
 veat actor. Videndum proinde quid re-
 plicando Pettitor objiciat. At, inquit, casu
 fortuitus non liberat eam, qui culpa
 sua eum provocavit: culpa autem tua
 est in credulitate dissoluta, quæ proba-
 tionem mortis meæ non exegisti; quæ
 fidem conventionis neglexisti. Et proinde
 neque altera exceptio te juvat: quia
 enim prior fidem violasti, præstari tibi
 fidem pacti frustra desideras: præser-
 tim cum tua culpa effectum sit, ne so-
 cius tecum ad recipiendam pecuniam
 se sistat, quem auferre universam vo-

luisse. Duplicando respondet Rea, e-
 pam suam nullam intervenisse, cum
 probabili opinione ducta, actorem mor-
 tuum affirmanti crediderit: & conse-
 quenter non se priorem pacti fidem in-
 fregisse. Hic demum conflictus oritur
 argumentorum: qui litis statum con-
 stituit in hac quæstione, An penes
 quem deposita pecunia est à duobus,
 cum pacto ne eam reddat alterutri
 scorsim; is extra culpam sit, si uni eam
 reddiderit asseveranti de morte con-
 sortis? Hypothesein enim in judicando
 revocandam esse ad vim generis uni-
 versis, Cicero monet. Et prima quidem
 fronte videtur facti quæstio esse, an
 talis vitæ & famæ ille fuerit, an tam
 probabilia & convenientia de morte
 socii exposuerit, ut meritò ei fides fue-
 rit adhibita. Sed in confecto, quod con-
 ventione finitum est, conjecturæ lo-
 cus non relinquatur. *Si duo deposue-*
rint, inquit Ulpianus, & ambo agant, l. 1. §.
si quidem sic deposuerunt, ut vel unus
tollat totum; poterit in solidam agere.
 Ergo, ubi hæc lex dicta est, ne uni
 scorsim reddatur, uni reddi totum non
 potest. Sed magis appositè & distinctè
 idem Auctor: *Si pecunia in sacculo*
signato deposita sit; & unus ex heredi-
busejus qui deposuit veniat repetens:
quemadmodum ei satisfiat, videndum
est. Promenda pecunia est vel coram
prætorè, vel intervenientibus bonis-
tis personis: & exsolvenda pro parte
hereditaria. Sed etsi resignetur,
non contra legem depositi fiat, cum vel
Prætorè auctore, vel honestis perso-
nis intervenientibus hoc eveniet: re-
sudno vel apud eum remaneat. Et de-
inde: Sed si res sunt, quæ dividi non
possunt, omnes debent traære, satis-
datione à petitore ei præstanda in hoc
quod supra ejus partem est. Satisda-
tione autem non interveniente, remis-
se dem deponi, & omni actione deposi-
arium liberari. Tantundem scilicet Rea
 faciendum fuerat: cum etiam morte al-
 terius probata, consulere tamen heredi
 ejus debuisset. Verùm hæc obiter, ne-
 que enim nunc judicamus: sed illud o-

110 De Causis corrupt. Judiciorum

stendere volumus, quomodo causæ status sit indagandus, quantaque ex eo rectè constituto lux oriatur ad rectè judicandum. Illud non inutile admonere, simplicis litis usum fore fuisse statum generalem, quamvis plures esse possint speciales, tot scilicet quot quæstiones ad principalem statum approbandum moventur. Veluti, in proposita lite: summa quæstio causamque continens est. An qui contra pactum de reddendo deposito utriusque simul, alteri seorsim restituit affirmanti de morte alterius, extra culpam sit? Specialiter verò seorsim in controversiam venit. An Rea liberetur non custoditi pacti culpa, quia ne petitor quidem conventioni pareat, quippe seorsim sibi reddi petens. Deinde, An à violatione pacti excusetur, credulitate ista, & quasi probabili errore ducta. Utrumque tamen in eam summam coit, quam diximus efficere statum. Hoc tamen vix est perpetuum. Nam si causa Miloniana defendatur, quod Clodius justè sit occisus, quæ insidiator, quæ perniciosus Reipublicæ civis: videtur duplex esse status. Nam summa illa in quam utraque quæstio concurrit, quod jure sit occisus, non facit statum causæ proprium, non magis quam status nascitur ex hoc conflictu: debes centum, non debeo centum: hoc enim tam vagum & infinitum controversiam non attingit. Itaque, qui jure occidisse dicit, rationem reddere debet, cur occiderit. Insidiator, inquit, erat, & exitiosus Reipubl. Utraque videtur æquè ad summam rei pertinere quæstio: neque enim altera ad probationem vel adminiculum alterius refertur: in utraque & de jure & de facto disputari potest. De hac ambiguitate Fabius sic statuit: *Etiam credo aliquando dubitari, quo statu sit utendum, cum adversus unam intentionem plura opponuntur. Et sicut in colore dicitur narrationis, eum esse optimum, quem actor optimè tueatur: ita hic quoque posse dici, eum statum esse faciendum, in quo tuendo plurimum adhibere vi-*

Fab. 3.
c. 8.

rium possit orator. Non ut reliqua removeantur, sed ut in uno summa collocetur. *Nostra*, ait idem, *opinio semper fuit, ut cum essent frequenter in causa diversi quæstionum status, in eo crederem statum causæ, quod esset in eâ potissimum, & in quo maximè res verterentur: quodque, ut alibi ait, dicere, si mihi plus quam unum dicere non liceret. Sed quia Jus neminem pluribus uti defensionibus prohibet: quæ ex iis erit firmissima, in ea status causæ censetur. Verum tamen quoniam interim id discerni non potest, poterunt aliquando plures esse status.*

CAPUT XV.

De utilitate Constitutionis Status, & de dilationibus recidendis.

Magna sanè constituti causæ status opportunitas in universam judicii rationem: atque ut navigantibus ad cynosuram dirigendus est cursus; ita nisi & Judex & Advocati hinc causæ cardinem, & ut sic dicam, polulum, & sagaciter invenerint, & fixa acie intueantur, vagari eos, jactari & aberrare est necesse. Nec mirum, neglecta hodie aut incognita judicii indagandi status ratione, totam disceptationis judicialis rationem tanta caligine, ambagibusque & erroribus involvi. Senecæ illud huc aptem: *Scire debet quid petat ille qui sagittam vult mittere: & tunc dirigere & moderari manu telum. Errant consilia nostra, quia non habent quò dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus suus ventus est.* Etenim non potest Judex disputationes Advocatorum vagas & infinitas moderari, nisi invento observatoque causæ statu: & rectè Æschines in oratione contra Ctesiphontem, cum à judicibus petit, ne Demosthenem permittant evagari; admonet, ut eum dicere de ipso causæ statu cogant. Nimirum tantum ad Statum defixa acies admonere judicem potest, quid vel argumentis vel restibus sit approbandum; quando id quod contro-

Fab. lib.
3. cap. 6.

versum

versum erat, satis liquidum evaserit: neque huic tantum præscribere modum probationibus potest, sed eadem res exame quoque earum continet: cum argumenta quæ scorsim sæpe momentum habent, ad ipsam rei summam relata infirmitatem suam fereantur. Id quod experimentis quotidianis clarum, antiquo quoque exemplo, sed amœno, oculis ingeramus. Corax Tisiam hoc pacto in disciplinam acceperat, ut postquam cum Rhetoricam docuisset, is statim mercedem in duplum perolveret. Tisiam post institutionem tergiversantem utgere ad solutionem judicio magister instituit. Sed ille percunctatus eum quid esset Rhetorica: respondentem, esse facultatem artificem persuadendi: hoc iudicari dilemmate cœpit. Si persuasero me non debere, vineo quia persuasi: sin id non persuasero, vinco quia non implevisti ipse conventionem, qui non docuisti me vim persuasionis artificem. Verùm Corax majore etiam argutia in discipulum retorfit id ipsum argumentum: Si persuaseris te non debere, vincam ego, quia persuadendi artificiosam vim docueram: si non persuaseris, vineam jure causæ & sententiæ. Imperitis quidem ineluctabilis hæc argumentatio visa: acclamavitque populus: mali corvi malum eum. Sed si ad causæ statum exigatur, quem hoc tam subtile poterit permovere? Corax ex conventionem mercedem petit. Quid Tisias? an dicit non implevisti pactionis fidem? Rationem reddere debet. Non docuisti, inquit, me Rhetoricen. Dicit Corax: docui. Nam præcepta ejus artis tibi ordine tradidi quæcumque tradere soleo, ex teitationemque ea prolusoriis operibus exprimeret eonantis adjuvi & direxi. An iustate audcbit Tisias: Rhetotica est vis persuadendi potens: talem vim mihi non tradidisti: ideoque non satisfecisti pacto? Sed occurret Corax: imo hanc vim tradidi, quatenus ab arte est, & præceptis constat: idque fidei implendæ sufficit, quæ ad docentis me officium obstrin-

xir: ipse verò effectus artis ad discipuli partes spectat; & ab ingenio ejus, diligentia & usu pendet. Deinde non si in hac causa non persuaseris, idcirco non hausisse te persuadendi vim constabit: obstat enim manifesta intentionis æquitas. Dixerit fortasse Tisias, id discretè actum fuisse, ut ipse artifex persuadendi, & quidem æqua atque iniqua institutione ista periceretur. Sed probare debet id ipsum, cum tam improbabili pacto præsumptio adversetur. Fingamus probavisse: & manifestior jam erit status litis: nec occultum quoque jus causæ. Quia conventio de re flagitiosa nullas habet obligationis vires: & flagitiosum utique est ad obtinendum fas nefasque præsidii Suadela instrui atque armari.

Sed & observato statu, hoc quoque expeditius erit ad discernendum, uter defectu incumbentis sibi probationis, sive jus sive factum in ambiguo sit, contrariæ sententiæ subjiciatur: ille nimirum quem argumentandi vices deduxerunt ad id proponendum quod adversarius negavit. Huc respexerunt Imp. Mutiano rescribentes: *Si quidem intentionem actoris probatione desicere confidis: nulla tibi defensione necessaria est.* Inficiatio enim primæ responsionis constituit statum causæ in prima actoris propositione. Ea proinde sola disputationi obnoxia, & ejus probationi obnoxius actor. Et consequenter Imp. *Si verò de ea confitendo, exceptione te munitum asseveras, de hac tantum agi convenit.* Jam enim hæc causæ statum sustinet. Nam si etiam de intentione dubitas: habita exceptionis contestatione, tunc demum cum intentionem suam secundum asseverationem suam petitior probaverit, huic esse locum monstrari convenit. Prius igitur Intentio discutienda erit: quia ejus approbandæ defectus supervacuam fecerit disceptionem Exceptionis. Itaque non conjunctum, sed alternativè in pluribus statibus causa collocatur. Sic igitur Probationis & ordinem dirigit, & superfluum feriem recidit

L. 9. C. Di. Ex. 171.

112 De Causis corrupt. Judiciorum

Ep. 71.

recidit observatione Status. Denique causâ ad statum directâ, sæpe ultro lis evanesceat, apparbitque in summam partes convenire, quæcæca contentio & pertinacia collidunt. Quibusdam evenit (ut huc quoque Senecæ illam imaginem aptem) ut quædam scire se nesciant : quomodo quærimus sæpe eos, cum quibus stamus. Etenim in illa scribendi cæca vicissitudine sæpe evenit, quòd allegationem aliquam peremptoriam adversarius sine distinctione aut insinuatione transmittat, repetita tantum sua intentione ejusque firmamento : ubi si causæ status notaretur à iudice, jam lis seipsam peremisset : at nunc non eo lecius pergunt in accervendis probationibus. Nam hodie dum scribendi vices inter partes reciprocantur, abest à causæ cognitione Judex, Statumque demum fatigatis jam ineptissimæ disputationis serie partibus, inquirere incipit. Neque enim ipsæ sine iudice, tanquam naves sine gubernatore fluctuant, eum vel quæsierunt vel proposuerunt : partem enim calore & impetu extra causæ fines abripiuntur, dum vel criminantur vel purgant ad personas magis quàm causam spectantia : partim malitia vel dissidentia Juris ultro à statu refugunt, extrahere tempus vel distringere adversarium contenti, vel ultro etiam id petentes : accedentibus præsertim causidicorum artibus uberiorem exprotracto jurgio quæstum aucupantium. Ne quis miretur, pessimè se judicia habere : sine iudice agitantur. Non enim ille disputantibus præstò est ac moderatur : tandemque demum ferendæ sententiæ tempore non recognoscit causam, sed eognoscit : nec de controversia tantùm, sed de ipso iudicii actu jam dispiciet.

*Ut cum carceribus sese effudère quadrigæ,
Addunt se in spatia, & frustra remanula
tendens*

*Fertur equus avirga, neque audit cursus ha-
benas.*

Non aliam melchereules iudiciorum nostrorum imaginem conceperim : ad eò omnia causidicis licent, ad eò languet

& dormitat iudex : ad eòque nequidem tentat habenas retinere ; nec tam abripitur, quàm sequitur errantes, & cum furentibus insanit : nisi tamen consuetudinis vi eum abripi dixerimus. Itaque hunc instrui ordinem expediat, ut ante omnia illa causæ conjectio usurpetur, & vera litis contestatione status causæ proponatur : id quòd paucorum inter partes commutatione verborum impleri posse, jam demonstratum est : neque sanè antè effusis disputationibus orationibusque causidicorum indulgere iudicem oportet : quia Statu demum constituto apparere potest quid demonstrandum sit, & quatenus admittendæ disputationes. Quid enim si status sit in articulo juris minimè ambigui ? seretne iudex frustra altercantes ? an non statim jus dicet, si de jure liquet ? Neque tantum paucis verbis constitui Status potest, sed exiguo quoque tempore. Nam quòd hodie etiam ad excipiendum replicationemque & ad duplicationem dilationes etiam plures dantur : id supervacuum erit, si eo modo inquiretur causæ status quem insinuavi : ideoque id contra rectam formam juris est introductum, quòd tantam ad implendas probationes prorogationem iudicii concedit, nempe ad accersendos testes & producendos, ad instrumenta inquirenda & proferenda. Optima sanè ratione : cum exceptionis, replicationis similisque allegationis sibi competentis statim quisque certus esse possit, negotii serie cum jurisperito expensâ. Sed neque secunda dilatio Jure Civili indulgetur ; nisi ex urgentissima causa, veluti si testes ex longinquis provinciis evocandi sunt. Itaque si inutilis noxiæque litium vivacitatis stamina tempestivè abrumpere volumus, non aliæ dilationes admittendæ præter jam dictas, & eam quæ deliberaturo Reo de edita sibi actione competet : itemque iis intervallum quoddam iudex dabit : sed hæc dilatio communis quoque erit proba-

Vig. 1.
par. 1.
dex. 9.

L. 1. C. De
Dil. l.
47. ff. De ju-
dic.

L. 7. C. De
10 ff. de
Ver.

Atq.
thru.
Offera-
par. C.
De Li-
tisan-
113.

Et Remediis Lib. III. Cap. XV. 113

probationibus inartificialibus expediendis, si eas quoque status causæ requirit. Namque in ipsa actionum serie commodissimè testes interrogatum iri, in tempore admonëbimus; idque olim solenne fuisse.

CAPUT XVI.

Voce an scripto Judicem de causâ doceri præset.

Sed tantæ perturbationis & calliginis judiciorum vel præcipua causa est perversa consuetudo omnes promiscuè causas scripto agitandi; unde iudex umbras tantum rerum & simulacra, non veros negotiorum vultus intuetur. Etenim scripto magis, quàm voce in sèctis rebus adumbrari veritas potest: qui enim scribit, arbitrio suo materiam disponit,

*Atque ut meminet, sit veris falsa remisset,
Primo ne medium, medio ne discrepitemus*

At qui coram disserit, pro arbitrio interloquentis & interrogantis de re ipsa dicere cogitur: & sæpe improvisa iudicis percuntatione, altiusque repetitâ quàm ut quò pertineat illico intelligi queat, cogitur ex causa, non ex ingenio loqui; ex obversante veritate, non ex commento eruendo respondere: vel in extemporalis simulatione, nec congruente cum causæ summa, vel cum iis quæ manifesta sunt, deprehenditur: atque etiam ut non deprehendatur, deprehendi metuit. Adeoque metus ille, vel ab iis fingendis arcet, in quibus deprehendi nolit; vel ut deprehendatur in iis quæ fingit, efficit: turbat enim consilium, ut repentinâ interrogatione percussus, nec quò ea tendant prospiciant, nec quæ dixerint, quæve in consensu sunt recordentur: unde minimè coherentia sæpè respondent: super hæc, ipsa quoque vocis titubatione mendacium arguente, & per dissidentes ab iis quæ dicunt affectus eminente simulatione. *An ista* (inquit Callidio Cicero)

Fab. lib. 1. 1. 3. *si vera essent, sic a te dicerentur? & tantum abest, ut inflammares nostros animos: somnum isto loco vix teneba-*

*mus. Universè enim: prodit se, quamlibet custodiatur simulatio: nec unquam tanta fuerit eloquendi facultas, ut non titubet ac hæreat: quoties ab animo verba dissentiant. Et mehercules illa præsentis Astrææ & præsentis iudicis effigies, illa iudiciorum majestas, circumstantis quoque arbitrium populi, imprimisque subtilis diligentia & intentio iudicis, quem non moverint, quàm non attulerint calumniantibus formidinem? In scriptis verò quàm soluta est impudentia? quàm libera fingentium machinatio? quàm secuta evagandi licentia? At verò cum coram agitur, de causæ statu protinus & continuo dicere cordatus iudex coget, & delirantes reprehendat ac ad lineam reducat: solebant enim olim intersari, ac continuas etiam orationes interrumpere. Nam Romanis incognita est ac planè novitiâ consuetudo hæc, non nisi scripto disceptandi. Quam tamen quidam sic defendunt, ut etiam Romano actionum sive orationum instituto anteposant: partim quod eæ plus ad affectus valent; partim quod minus ad memoriam, & consequenter ad intellectum omnium quæ in causa versantur. De affectibus Fabius dicit: *Nec enim tam refert, qualia sint, quæ intra nosmet ipsos composuimus, quàm quomodo effertantur. Nam ita quisque ut audit movetur. Quare nec probatio ulla, quæ aliquo modo venit ab oratore, tam firma est; ut non perdat vires suas, nisi adjuvetur adseveratione dicentis. Affectus omnes languescant necesse est, nisi voce; vultu, totius præpè habitu corporis inardescant. Documento sunt vel sceneci actores, qui & optimis Poëtarum tantum adiciunt gratia, ut nos infinite magis eadem illa audita quàm lecta delesterent: & vilissimis quibusdam impertrant aures, ut quibus nullus est in bibliothecis locus, sic etiam frequens in theatris. Quod si in rebus quas scilicet esse scimus & inanes, tantum pronuntiatio potest, ut iram, lacrymas, sollicitudinem afferat; quanto plus valeat**

P valeat

114 De Causis corrupt. Judiciorum

valeat necesse est, ubi credimus? Equidem vel mediocrem orationem commendatam viribus actionis affirmaverim plus habituram esse momenti, quam optimam eadem illa destitutam. Ideoque demostenis orationem admirantibus Rhodiis dixisse Æschines fertur: quid si ipsum audissetis? Sed & Hortensius ille, qui diu cum Cicrone de eloquentiæ palma contendit, non aliam quæ virtute valuisse fertur, quam actione: cum scriptas eius orationes vix fama aggreverit, exutas scilicet jam illam inanem specie, quæ vox & gestus eas attollebant. Ideoque (iterum cum Fabio dicam) *In lectione certius iudicium quod audienti frequenter aut suus cuique favor aut ille laudantium clamor extorquet. Lectio libera est, nec actionis impetu transcurrit; sed repetere sæpius licet, sive dubites, sive memoria penitus affigere velis.* Sic Seneca de Fabiano: *Ipso docente, non vacasset tibi partes intueri: adeo te summa rapuisset. Et ferè quæ impetu placent, minus præstant ad manum velata.* Nimirum ut Tacitus ait: *Falsa impetu valescunt.* Igitur minus in scripto latere posse simulationem videtur. Nam tenuis est mendacium; perlucet si diligenter inspexeris. Sed huius argumentis promptum est respondere. Namque flexamina illa eloquentia, quæ humilia attollere, grandia tenuare, quæ alienare animos vel conciliare, prout proposito suo expedit, proficitur; apud impetitos quidem multum valet: sed illam persuadendi vim penes Sapientes amittit, qui non species rerum inanes inconsulto mentis impetu sequuntur, sed intentiore acie res ipsas penetrant, & ad normam Juris & Prudentiæ exigunt. Deinde penes Athenienses movere affectus lege prohiberetur: atque hoc imitantes, nihil est quod ab artificiali actionis vi metuamus. Sed nec periculum est, ne continuus orationis cursus prætervehatur iudicis aures: si quidem is, qualem desideravimus, animo amplo erit, ingenio acri, eruditione co-

piosa, ut denique rerum multiplici subornatus: præterea si constitutum ante causæ statum in oculis habeat, & ab eo aberrantes in viam revocabit advocatos: Denique si peractæ actionis præcipua capita atque argumenta in animo releget, & diu multumque verfabat atque expendet. Quod si quis mediam amplecti sententiam optimum putet, ut cognitiæ causæ statu (quod perfici utique sine scripto potest: & deinde in actis annotari) ipse dispiciat Judex, & cum conditione causæ deliberet, utrum eam scripto disceptari, an perorari viva voce velit; ei non repugnabo, jam ante professus totum hoc de instituendo disceptationis ordine ac forma, pro natura litium varium esse: ita tamen ut meminerit Judex, proposito suo expediendi quam celerim lites frequentius convenire disceptationem vivæ vocis. Quam enim à ratione alienum est, vilissimas hodie lites non nisi magnis scriptorum voluminibus explicari? atqui in re exiguæ summæ non est tanti vincere: impenso in iudicium majores sunt, quam emolumentum condemnationis. Quomodo id vel fraudis, vel stultitiæ culpa careat, non video; neque enim litigantes approbare conscientiam, vel erudiri Justitiam avidi in iudicium confugiunt; ut rem persequi tot sumptibus dignam videantur: sed rei familiari consultum volunt; & consequi suum vel tueri. *Non enim bona conscientia litigantis præmium est, sed victoria,* ait apud Celsus.

CAPUT XVII.

Quæ observanda iudici in cognoscendo: & in eam rem enucleatæ Quæstiones à Phavorino designatæ.

ATque illa demum ratione cognitione causæ instruetur ac dirigetur iudicium: quæ cum ejus spiritus sit, hodie vix membri loco est, cum omnibus demum inter litigantes peractis tamquam accessio superveniat. Sed de ratione cognitionis plura jam olim quæri solent quæ Phavorinus proposuerat sibi

Fab. lib.
10. cap.
1.

ep. 100.

Sen. ep.
79.

sibi disputanda dijudicandaque, recen-
sendo atque expendendo Ælii Tube-
ronis super officio Judicis præcepta. Sed
neutrius ad nos scripta pervenerunt.
Quz tamen ille quasi præcipua desig-
navit capita apud Agellium, ea nobis
sunt excutienda. *Id*, inquit, *queri*

Lib. 14.
cap. 2.

*solet, an deceat atque conveniat judi-
cicii causa jam cognita; si facultas
esse videatur componendi negotii, of-
ficio paulisper judicis dilato, commu-
nis amicitia; & quasi pacificatoris
partes recipere.* Videtur enim contra-
rium id esse gravitati Judicis & maje-
stati judiciorum, quz non in suadendo,
sed jubendo cernitur: nec proca-
rid litigatores conciliat, sed auctoritate
juris lites definit. Imo contrarium id
Judicis officio est, cujus est jus dice-
re, non pacta insinuare & conjungere:
id enim proxenetæ est. Deinde
ea res occasionem præstet gratiæ vel
fordibus, si liceat Judici transactionis
modum excogitare, quem auctori-
tate sua urgeat: utique enim initiatio
futurus est ei, qui transactionis pro-
positæ formam repudiaverit. Itaque

L. 9. §.
2. ff. de
Recup.
GL. in o.
ex tem-
pore &
c. ex
parte. v.
de Arb.
l. 7. C.
de Sen-
tentia.

*si quis judex sit, arbitrium recipere
ejus rei de qua judex est in se com-
promitti jubere, prohibetur lege Ju-
lia: & si sententiam dixerit, non est
danda pæne persecutio.* Sed hoc ip-
sum Jure Pontificio est mutatum. Uni-
versè enim videtur officium judicis
esse, Lites finire. Nec est juri nostro
incognita vox pacifici suadentis Præ-
sidis. Deinceps judex inter Actorem &
Reum medius intervenit: quomodo
autem magis se medium gerit, quàm
conciliando? Ego existimo priorem
sententiam magis congruere & auctori-
tati judiciorum, & sinceritati judi-
cium: exceptis litibus propinquorum.
Inter eos enim non tantum justitiæ;
sed quâ fieri potest amicitia ratio ha-
benda est. Atque ita Imp. Præsidis
meminerunt pacifici proximis personis
suadentis. Idem exigere aut permittere
potest causæ inexplicabilis ambiguitas.

d. l. 7.
c. ult.
§. Fam.
l. 1. §.

*Atque illud, inquit Phavorinus, am-
plius ambigi ac dubitari scio, debeat ne*

*judex inter cognoscendum ea, quæ
dicto quaesitoque opus est dicere & que-
rere; etiamsi cujus ea dici querique
interest; neque dicat neque possulet.
Patrocinari enim prorsus hoc esse
aiunt, non judicare.*

Sed hanc quæstionem Diocletianus
& Maximinus dissolvere videntur in
hæc verba: *Non dubitandum est judi-
cem; si quid à litigatoribus; vel ab
his qui negotiis assistunt; minus fue-
rit dictum; id supplere & proferre;
quod sciat legibus & juri publico con-
venire.* Interpretes tamen id tempera-
verunt; ut si actio vel exceptio propo-
sita ipso jure non consistat, possit eam
judex etiam non instante vel arguento
adversario eam repellere: verbi gratia;
si impubes conveniatur ex negotio sine
tutoris auctoritate gesto: diversum verò
esse, si non ipso jure deficiat actio;
sed exceptione, puta doli vel metus;
excludi possit. Illic enim judicem non
aliud supplere, quàm quod jure con-
tinetur, cujus & peritus esse debet &
tutor: in altero autem casu; dum om-
missam exceptionem vel replicationem
sua sponte sequeretur, eum supplere
quod facti est, & consequenter à par-
tibus allegandum. Nam Imperatores
aiunt, *judicem id quod minus dictum
est supplere, & proferre; quod sciat
legibus & juri publico convenire;*
ideoque tantum supplere posse videtur,
quod ex constituti juris tenore, non
etiam quod ex facti serie est ommissum.
Sed nimis angustari lex videtur, quæ
*quod minus dictum est id suppleri per-
mittit;* si eam pertinere dixerimus tan-
tum ad repellendum contrariam juri
allegationem, non etiam ad supplen-
dum ommissam. Æquè enim in utroque
id quod juris est supplet; utique enim
præsumendum est juris allegationem
supplendam oriri ex serie facti in judi-
cium deducta; ut non factum suppleat;
sed jus quod ex eo oritur. Namque il-
la separata est quæstio; *si judex forte
id sciat super quâ re apud eum litiga-
tur, eaque res uni ei prius quàm agi
cepta aut in judicium deducta sit; ex*

L. un. ad
qua def.
advoc.

116 De Causis corrupt. Judiciorum

alio quodam negotio casu ve aliquo cognita liquido & comperta sit, neque id tamen in agenda causa probatur, oporteat ne eum secundum ea que sciens venit judicare, an secundum ea que aguntur.

Itaque non dubitaverim, si ex proposita facti serie huic vel illi allegatio juris nascatur, quin eam supplere Judex & subfoqui possit: liti enim ordinandæ & ad statum suum dirigendæ intervenite & præesse ipse debet: ceterum enim fluctuare omnia sine rectore necesse sit. Unde etiam si quæ in facti tenore perfunctioni à partibus attinguntur, nescientibus fortasse in iis momentum esse, vel etiam si proflus omituntur, quæ in contextu rei gestæ esse probabiliter Judex suspiciatur; de iis inquiret & admonet, dissimulato tamen quod in iis constituat pondus: ut mox differretur. Cut enim is cujus fidei causæ notio disceptatioque commissa est, ultro patiatur errare Litigatores, quos videt juris sui ignaros esse: cum in quocumque abominandum sit, non monstravisse viam erranti? Aut quid aliud est cognoscere de causa, quàm de ea instrui? quæ autem instructio sine inquisitione? An cui in obscuris dicta inquirere licet; ei non idem licebit circa ea quæ minus plene dicuntur? nam & hic obscuritas ad summam rei pervenit; veluti illic ad partem. Sed patroni, inquit, hoc est, non Judicis. In primis Judex inquirendo non tam parti suffragatur, quàm sibi ipsi: cujus utique interest, plenam rei vel negotii seriem tenere. Deinde non parti patrocinatur, sed Justitiæ: cum tantundem præstiturus sit circa utrumque litigatorem. Enimverò si prima actione non satis explicata Judici causa videbitur, diffundet diem, & denuo perorari jubebit: cur igitur non statim potius inquireat, si quid non satis planè vel plene exponi animadvertet? Denique non nemo ex Interpretibus quoque fatetur, licere Judici in defectu probationis ejus rei quæ probabilis ipsi videtur, aliquam indagandæ veritatis viam ultro

quærere: id quod exemplo nobilissimo & laudatissimo Regis Salomonis confirmatur. Sed & permittunt ei, supplete exceptiones adversus statem ab parte non suggestas: quia probationis examen ei jus mandaverit. Atqui non minus ei mandatur totius negotii examen: neque enim minus in totius causæ contextu, quàm in testimoniis, quid alteri cohæreat, quid dissideat, quid probabile, quid confictum sit, intueri debet. Ad id verò utique inquisitione crebra & inopinata opus est. Congruenter autem subsecit Phavorinus: *Præter hæc super ea quoque re dissentitur, an ex usu exque officio sit Judicis, rem causamque de qua cognoscit, interlocutionibus suis ita exprimere consignareque, ut ante sententia tempus ex iis que apud eum in præsens confusè varietque dicuntur, perinde ut quoque in loco ac tempore movetur signa & indicia faciat motus atque sensus sui. Nam qui Judices inquit, acres atque celeres videntur, non aliter existimant rem quæ de agitur indagari comprehendique posse, nisi is qui judicat crebris interrogationibus & suis sensus aperiat, & litigantium deprehendat. Contra autem qui sedatiores & graviores putantur, negant judicem debere ante sententiam, dum causa utrimque agitur, quoties aliqua re proposita motus est, toties significare quid sentiat: eventurum enim aiunt, ut quia pro varietate propositionum argumentorumque alius atque alius motus animi patendus est, aliter atque aliter eadem in causa eodemque in tempore sentire & interloqui videatur.* Prorsus inquirendum Judici est de quibus scire refert, idque juri est consentaneum. Sublatæ enim quidem sunt interrogationes, quæ ante litem contestatam fieri solebant: quia iniquum visum fuit, Petitore destinatæ actionis fundamentum ex sinu Rei petere: sed lite jam contestata, quoties æquitas judicem moverit; non tantum Interrogationem actoris admit-

Lib. 3.
No. 2.
3.

L. 3. ff.
de Test.
Vigil.
lib. 3.
dist. 6.
de Supp.
re quod
part.

101. tit.
de In-
terro-
at. c.
l. 9. C.
de Ju-
dic.

101.

Gaill.
lib. 1.
ab. 107
Men.
de Arb.
ca. 175

ret, sed & ultro proponet. Adeoque & Interpretes rectissime tradiderunt, etiam post causæ conclusionem licere judici interrogare partes; proponere quoque nodos quos dissolvant, vel responsione sua insolubiles fateantur: cumque morem penes suos iudices laudat Oldendorpius, & hæcenus probata est acrimia illorum & celerum sententia: sed quod ad vim inquisitionis pertinere putant; ut iudex animi sui metus indicet; id non acrimoniae est sed ruditatis; nec celeritatis, sed temeritatis potius. Etenim interrogatio nes ex longinquo instruendæ sunt, & dissimulatione earum vis tegenda, ut ignorantes quorsum eant contrarias machinas non adornent ad eludendum.

con. 30
inter
ausp.

Can.
tunc.

lib. 6. c.
5.

Videre quo Iudex dicto moveatur, quid respuat, quod ex vultu sapissime & aliquando etiam dicto aliquo factore ejus deprehenditur; & ab iis que non adjuvant quam mollissime pedem oportet referre. Faciunt hoc medici quoque, ut remedia perinde perseverent adhibere vel desinant, ut illa recipi vel respui vident. Igitur nec sensus nec affectus suos fateri iudex debet: & neque excaudescere (ut Callistratus monet) *adversus eos quos malos putat, neque precibus calamitosorum illacrimari oportet: id enim non est constantis & recti iudicis, cujus animi motum vultus detegit. Commotus ab oratore iudex* (inquit Fabius) *quid sentiat, sedens adhuc atque audiens constitetur. Au cum ille, quod plerisque perorationibus petitur, fletus erumpit, non palam dicta sententia est? Hoc igitur gravitati planè est contrarium: neque tantum constantiæ causâ, sed & propter alias quas diximus rationes vitandum. Et hæcenus vera est gravium istorum & Tedoratorum sententia. Denique præcipuum in cognitione est semper id in oculis habere de quo queritur: quia propositum tenentes non fallent artes altercantium, inter quas vel potissima est, quod Fabius suggerit:*

Sire evolvere propositam facile non sit, inferenda est alia quaestio, atque in eam si fieri potest, iudex advocandus. Hoc igitur iudex prohibebit, inflabitque ut iis quæ fortissima videntur, appositè respondeatur. Deinde curare iudex debet, ut loquendi vices ferventur. Sunt enim quidam præduri in hoc oris; ut obstrepant ingenti clamore, & medios sermones intercipient, & omnia in multum confundant: tales etiam multâ compescendi iudici potestas esse debet, idque non solum circa perpetuam utriusque partis orationem, sed & in altercationibus servandum est. Etenim olim post perorationem utriusque separatim factam, ad concisæ hujus disputationis vices causa deducebatur: quam Fabius appellat decretoriam pugnam; magis mucrone pugnari affirmans: ejusque usum dominari in his causis que, vel solis extra artem probationibus vel mixtis continentur. In quibus profectò non tam continua oratione, quam alterna illa intendentium depellentiumque ratiocinatione instrui iudex potest. Sunt enim etæ causæ maximè sinuosæ, quia circa singulorum testium & personas & enuntiata quaestiones seorsim subnascuntur: de quibus separatim hinc elevatis inde confirmatis liquidius æstimari potest, quam si permixtum id fiat.

L. 19.
de Offi.
praef.

lib. 6.
c. 3.

Quomodo se iudex gerere debeat circa testes. Ipsum interrogationem eorum obire debere; eamque cum ipsa causæ cognitione conjungere, ut illicissimum fore. Quatenus interrogatio testium advocatis permitti debeat.

lib. 6.
cap. 5.

CAPUT XVIII.

Quomodo se iudex gerere debeat circa testes. Ipsum interrogationem eorum obire debere; eamque cum ipsa causæ cognitione conjungere, ut illicissimum fore. Quatenus interrogatio testium advocatis permitti debeat.

Sed forte quadam in testium mentionem delati sumus, & erat proximus locus, ac cum cura tractandus; major enim litium pars facti quaestione constat; sapienter inartificialibus probationibus, quam conjecturis explicanda. Sed cum tantum tamque frequens litium momentum in testibus sit, nimis temetè eorum examinatio setè actua-

118 De Causis corrupt. Judiciorum

riis est commissa, ut plurimum non jus tantum, sed ipsius causæ ignaris: cum tamen in hac re præcipuum sit, monente Fabio, *totam causam familiariter nosse. Ea enim res suggerit materiam interrogationi, & veluti tela ad manum subministrat.* Sæpè vidi per immentis loquacitatis seriem, perque minutissimos rerum articulos evagata tæslimonia; sed de eo solo nullam vel interrogando factam mentionem, quod solum causæ statum continebat: neque id mirum est, cum nosse statum litium, præsertim ut hodie tot inanibus excusibus distrahtarum, plerumque nemo possit, nisi qui Jurisprudencia instructus est. & de causa cognovit. Neque verò sufficiens in hoc capita interrogationum, quæ exhiberi à partibus solent: sæpè enim neque ipsa, neque earum causidici causæ statum cernunt. Non mirum igitur involvi tantopere, & sufflaminari hodie litas, cum quod in iis disjucandis potissimum momentum habet, id Judex ferè à sua cura removeat, mandetque rudibus & causarum & Jurisprudencia. Atqui præter juris scientiam, etiam altissimâ prudentiâ indigent testium interrogationes: præsertim cum ei qui verum invitus dicturus est extorquendum est quod noluerit. Hoc, docente Fabio, non alio modo fieri potest, quam longius interrogatione repetitâ. *Respondebit enim qua nocere causæ non arbitrabitur. Ex pluribus deinde qua confessus erit, eò perducetur, ut quod dicere non vult, negare non possit. Nam ut in oratione sparsa plerumque colligimus argumenta, que per se nihil reum aggravare videntur, congregatione deinde eorum factum convincimus: ita hujusmodi testis multa de antè actis, multa de infecutis, loco, tempore, personâ est interrogandus, ut in aliquod responsum incidat, post quod illi vel factis: que volumus necesse sit, vel iis que jam dixerat repugnare. Sed ut hæc impleri per alium possint, unde discernet Judex, si ipse testes non interrogavit, religiosè quis testimonium dixerit,*

& cum sollicitudine non offendendi effusiore sermone jusjurandum? an levitate & temeritate in garrulitatem dissolutus neglectum ostenderit religionis, aut impetum quoque lædendi eum? An qui coram non fuit, ex scripto distinguet securitatem, simplicitatemque & remissionem cognita sibi liquidd promentis, à simulatione trepidationeque recitantis sibi dictata? Atqui Judici hæc dispicienda mandantur, *qui simpliciter visi sunt dicere, utrum unum eandemque meditatam sermonem attulerint, an ad ea, que interrogantur, ex tempore verisimilia responderint.* An non in te præsentem esse debet Judex, ut sicut quinam in testimonii renore sibi constiterint, qui verò subinde vacillaverint, justis eadem repeteret, vel de aliquo articulo ex tota testimonii serie desumpto post intervalum rogati? *In testimoniis, inquit Modestinus, dignitas, fides, mores, gravitas examinanda est, & ideo testes qui ad veritatem fidem suæ testationis vacillant, audiendi non sunt:* Sed quomodo ea Judex expendit, si neque viderit testem, neque audiverit coram? *Nimirum profert mores plerumque oratio; & animi secreta detegit, ut Græco quoque testatum est proverbio: sed oratio utique viva. Nescio enim quomodo mores etiam ex voce atque actione perlucet.* Enimverò quia tam varia sunt in testibus non nisi coram occulto quodam sensu deprehendenda, idcirco leges tam liberam hujus rei estimationem religioni Judicis permittunt; ut Divus Hadrianus Vivio Varo legato Siciliæ rescripserit: *Tu magis scire potes, quanta fides habenda sit testibus.* Idemque Valerio Vero: *Ex sententia animi tui te estimare oportet, quid aut credas, aut parum probatum tibi opineris.* Sed & idem Princeps Junio Rufino Proconsuli Macedoniæ rescripsit: *Testibus se, non testimoniis credere. Nam minus, inquit Fabius, videtur constitisse pudor inter paucos signatores, & pro dissidentia premitur absentia.* Quid verò interoit, scripto aliquis

Lib. 7.
47.

Lib. 5.
47.

L. 2. §.
1. §. 40
Tertius.

L. 2. §.
40. 10.

F. lib. 11.
11. c. 1.

idem d.
lib. 6. 2.

L. 2. §.
1. §. 40
Tertius.
L. 1. 3.
5. 3.

Lib. 5.
47.

aliquis testimonium suum mittat, an coram actuario juris & causæ rudi restetur, quod illius litteris consignatum Judicibus exhibear? Rectè igitur Imperator Hadrianus, *testimonis apud se locum non esse: nam ipsos*, inquit, *interrogare soleo*. Ne igitur graventur obire Judices, quod tantus ille Princeps ipse exsequatur: qui haud dubiè magni ad cognitionis summam momenti existimavit, quod inter rot & tanta imperii negotia, à Jurisdictionis suæ munere non se junxit. Atque adè Justinianus constituit, ut in causa criminis, testes etiam in alia provincia morantes, coram sint exhibendi: alias scilicet non habituro momentum eorum testimonio, quamvis etiam coram iudice ejus loci datum esset. Et quidem olim *testis non nisi post finitas actiones rogabatur*, inquit Fabius: insinuans suo tempore inter ipsas actiones rogari testes solitos, ut ad quemque locum deducta oratio esset probationis indigentem. Et ea sanè expeditissima simul & liquidissima cognitionis ratio est, perquam conjunguntur, quæ hodie ingentibus diducta intervallis, non raram litium progressus sufflamant, sed intentionem quoque Judicis abrumpunt & impediunt. Nam lectis tandem quæ hinc inde litigatores ad fundandam intentionem suam scripto paulatim exhibuerunt, postquam probationem Judex decrevit, tanto plerumque post intervallo testes producentur, ut in iis interrogandis omnia quæ in causâ sunt meminisse Judex nequeat: cum si status causæ simpliciter constitueretur ab initio, jam tum non raram perorationi, sed & probationi præfiniri dies posset. Potè in testium interrogatione jam olim ipsi oratores suam industriam collocabant: quod admitti quidem debet, sed ut principales sint partes Judicis, ipsorum opera quasi administra. Neque enim ipsis permitti hoc interrogandi negotium debet: cum inter artis suæ præcepta venditent: Providere ne timidus, ne inconstans, ne imprudens sit testis, ne

scilicet rurberetur, & à diversæ partis advocatis inducatur in laqueum; & plus deprehensi noceant, quam firmi & intèriti profuissent. Igitur multum eos ante domi versant, ac variis interrogationibus quales haberi ab adversario possunt explorant: quo aut consentent sibi, aut si quid titubaverint, opportuna rursus ejus à quo producti sunt interrogatione velut in gradum reponantur. Deinde si habent testem cupidum lædendi, cavent hoc ipsum ut cupiditas ejus appareat; non statim de eo, quod in judicium venit rogando, sed aliquo circuiru ad id perveniendo, ut illi quod maximè dicere voluit videatur expressum. Nec nimium instant interrogationi, ne ad omnia respondendo testis fidem suam minuat, sed in raram evocant eum, quantum sumere ex uno satis est. Has igitur artes impedit Judex, imo præoccupabit, & in contrarium vertet, ut qui suspectus odii in reum est, cupiditatem lædendi prodar. Sed neque in productos jam testes adversarii artes permittet: quibus *timidus testis terri, stultus decipi, iracundus concitari, ambiciosus inflari, longus protrahi solet; etiam prudens & constans brevi aliqua interlocutione refutari, aut aliquo urbano dicto refrigerari*. Nam si aliquid ex iis usurpari, veritatis interest, quemadmodum interesse interem potest; à iudice, non à parte renrandum ejusmodi remedium est. Tantundem est de eo quod præcipiunt acura interrogatione perducendum testem ad ea quæ parum inter se consentiant: nam & hoc iudici renrandum ad convincendum mendacii suspectos, non ad illaqueandum rudes hebetesque. Illos enim *altius & unde nihil suspecti sit repetita percussatione, priora sequentibus applicando, sæpe ed perducet, ut ab invitis quod verum sit extorqueat. Ejus rei, inquit Fabius, nec disciplina ulla in scholis, nec exercitatio traditur: & naturali magis acumine aut usu contingit hæc virtus. Si quod tamen exemplum ad imitationem*

Nov.
90. c. 5.

lib. 5. c.
7.

120 De Causis corrupt. Judiciorum

nem demonstrandum sit, solum est quod ex dialogis Socraticorum maximeque Platonis dici potest: in quibus adeo scite sunt interrogaciones, ut cum in plerisque bene respondeatur, res tandem ad id quod volunt efficere perveniat. Denique salubriter Imp. Zeno quibuscumque iudicibus potestatem in testes dedit, qui coram iis testimonium dixerunt, coercendi scilicet eorum falsitatem, fraudemve, non admissa fori prescriptione aliàs ipsis competente: salubriter inquam, ne prescriptionis suffugio confirmetur audacia perjuri testimonii; & quia idem ille Judex jam instructus de admissi qualitate, expeditio de pœna statuet. Quod si delicti atrocitas excedat modum Jurisdictionis (quid enim si iudici isti non sit potestas animadversionis?) de modo pœnæ Imperator consulatur.

CAPUT XIX.

De Conclusionē causæ. De fatali & decretorio litibus termino servando.

CAUSA satis jam instructa tandem concludi à partibus solet, ut potestati & sententiæ iudicis aperiatur. Quanquam inter Interpretes quoque Juris non desunt, qui hanc conclusionem additamentum magis iudicii, quàm membrum esse censent: ideoque eà omisâ valere nihilominus iudicium: & consequenter posse iudicem, non modò alterâ partium receptui canente, sed & utraque in certamen adhuc incumbente, ei modum finemque imponere, causâ nimirum satis jam disputatâ. Quæ sententia omnino probanda est. Etenim ipsi litigatores calore sæpe, & ipso certamine irritatis magis magisque animis, tam pertinaciter committuntur, ut ultionis genus existiment, immortali lite fatigare adversarium; ignominiam verò, primùm cessasse: nec jam in victoria præmium suum reponunt; sed in ipso conspectu vindictam. Sæpe quoque dissidentia ad obstinatum hanc certaminis patientiam adigit: sæpe igno-

rantia causæ & juris. Accedunt causidici, quibus avaritia persuasit novam comminisci artem, non perducendi ad exitum lites, sed intricandi atque extrahendi. Necessariò igitur iudex se interponit, & postquam satis se de causa instructum videt, eamque commodè jam decidi posse, non patitur ultra reciprocari frustra ad disputationum seram. Neque verò in universum hujus rei modus præscribi potest: sed ex singulis penè causis consilium est capiendum. Quamquam Justinianus hoc quoque definire certo modo conatus est; triennii spatio civilibus præscripto causis, intra quod cursus illorum cohibeatur: non quin celerius perduei ad exitum possint; sed ne tardius. Namque hæc definitio tantùm locum habet, cum cursui objicitur remora, sive actoris negligentia, sive Reitergiversatione, sive prorogantis iudicis, sive denique causidicorum machinatione: & tunc sanè hunc temporis finem prævertere nequit ultima definitio. Et actor quidem emanfor si ternò non paruerit edicto iudicis eum accersentis: is eo quoque absente sub finem triennii de causa cognoscit, & si liquere de ea potest, etiam definit, secundum absentem quoque sic ejus jus sic ferat, condemnandum utique tamen reo in litis expensas. Quod si constare iudici de meritis causæ non potest, tantum à iudicii observatione Reum absolvit: manetque facultas actori alio experiundi iudicio. Similiter fere tergiversantis contumacia Reicompefcitur: nam adversus absentem quoque secundum actorem iudex sententiam dabit, intentione ejus approbatâ: eumque in possessionem mittet: quam nullo deinceps instaurandi iudicii remedio Reus auferet, quippe qui contumacia sua etiam provocationis auxilio excidit. Sed optimè Justinianus adversus procrastinantis quoque iudicis vel fraudem vel negligentiam prospexit; ut per eam claplo triennio, absque litigantium culpa; is præterea decem librarum auri damno plectatur, si vel in magistratu, vel illu-

l. Nul.
lum. C.
De 117.

L. 31. ff.
ad l.
C. de
fal.

Myn.
sing.
cent. 3.
obf. 17.
Maranta. De
ordin.
Jud.
par. 6.
obf. 15.
Gail. lib.
1. obf.
107.

l. 13. §.
1. C. de
Judic.

l. 13.
§. 5.

l. 13.
§. 2.
Myn.
cent. 4.
obf. 67.

l. 13.
§. 3.

l. 13.
§. 8.

stri

Et Remediis Lib. III. Cap. XIX. 121

fri dignitate est collocatus; nam si humilior est, etiam à munere judicandi removetur, præter trium librarum auri multam. Denique saluberrima sanctione causidicos quoque Justinianus comprehendit: ut horum culpam ultra triennii metam cursum litis protrahentium judex multa coerceret duarum auri librarum. Hæc Justiniani constitutio utilissima certè est accelerandæ litium definitioni, qua & litigatores, & causidicos, & judicem pœnæ vel damni metu ad diligentiam exfuscit: reatque inter Interpretes placuit, non posse ne quidem conventionem partium hoc spatium prorogari. Jus enim publicum pactis privatorum subverti non potest. Sed consuetudo multis in locis hunc calumniæ obicem removit, atque etiam ubi adhuc servatur, Principalis diplomatis flexu eludi solet: quod quia promiscuè & sine causæ cognitione indulgetur; quod repagulum calumniarum litium esse debebat; fit augmentum. Extenditur enim litis, seric accessione illa restitutionis in integrum. Reducenda igitur in usum & tuenda illa fatalis triennii dies. Atqui, inquit, sæpe judicium modò, non utique litem extinguit: manet plerumque semen ejus (id est jus actoris) integrum, novo judicio excitandum alendumque. Non igitur minuuntur lites, sed propagantur, augenturque & sumptus & molestiæ. Primum metus ille damni exfuscit litigatores, ut promoveant causæ instructionem, quo finiatur ante triennii lapsum: deinde quoniam illa tergiversatio serè ex diffidentia juris venit; damno isto infracta calumniæ temeritas, alterius judicii eventum perhorrescit. Adhæc instructio illa litis tam diuturni temporis, cum serè intricata sit vel fraude vel injustitia, quidni aboleatur? Denique si liquere potest de causâ, non tantum judicium, sed ipsa quoque causâ finitur: verum id non nisi post litiseontestationem (quia per hanc demum causæ status innotescit) locum habere, & quidem sub finem demum triennii, constitutio jubet. Sed

deinde idem Justinianus jus antiquum revocavit, ut etiam lite non contestata, possit contra absentem de causâ cognosci: ita tamen ut & secundum ipsum judicetur, si intentio ejus justa apparet: cum jure antiquo indistinctè causa caderet quod hodieque Saxones sequuntur. Sed Justinianus isto casu absentem voluit integrum annum expectari: quam pròrogationem Consuetudo (atque utinam etiam teneremus, nec obsolesceret per corruptelam!) merito repudiavit. Tralaticium enim est, ut Contumaciæ culpam damnumque deprecetur justum impedimentum: cum jam olim *lex 12. tab. Si Judex vel alteruter ex litigatoribus morbo fontico impediatur, jubet diem judici esse dilatum* Quod deinde Prudentium interpretatio ad vim tempelatis vel fluminis ad absentiam reip. causâ, vel alias necessarias simileque rationes impedimenti probabiles porrexit. Quorsum igitur tanti dilatio intervalli ipso jure in univèrsum indulgetur? Itaque bono publico revocanda in usum est illa decretoria triennii dies: hætenus tamen ut eam prævertere etiam contra tergiversantes sententia possit, longius verò trahi non possit. Sic enim & definiti aliquid erit ad convincendam vel litigatorum vel judicis negligentiam sive fraudem; aliquisque etiam terminus litium ab ipso jure, ne vel Judex vel partes connivere aut ludificari perpetuò queant: nec tamen præjudicabitur vel judicis diligenti prudentiæ, vel causarum conditioni. In tanta enim earum varietate omnibus convenire unum idemque tempus non potest.

CAPUT XX.

Quædam circa Sententiam monita.

Sequitur ultimus & præcipuus judicii actus Sententia, ad quam prudenter formandam superest ut quædam annotemus. Hodie alibi litium jam plenè instructurum codices uni de collegio mandantur excutiendi privatim: qui deinde causam quasi enulcatam,

d. l. 13.
§ 9.

Richard
ad d. l.
13.

Anton.
Faber.
C. lib.
3. tit. 1.
def. 36.

Nrv.
112.

Sueron.
102.
Calgula.

L. 537
§ 2. l.
60. ff.
de Re
judic.
L. 2.
ff. si
quis
causam
L. 10.

G.
Duvon.
C.
quon.
jud.

122 De Causis corrupt. Judiciorum

in breve coactam collegis proponit, suffragiis plurium consonantibus decidendam. Hæc ratio ut expedita videtur, ita periculosa est. Nam si rectè dicitur *Jus in causa positum esse*: necesse est liti facta pendere à fide, diligentia, peritia, memoria unius, referentis nempe illud causæ compositum à se breviarium. Quid enim si unus ille gratia, offensa, pretio corruptus sit? quid si in plures occupationes distractus vastos illos & fastidiosos codices oscitanter legit, necessaria transmittens, dum à supervacuis refugit? Quid si ille doctrina juris modica instructus, quædam tanquam nullius momenti omittit, quia vim eorum ad causæ summam non intelligit? Fabius non fert advocatum qui per mediam manum de causa instruitur: quantum minus æquum est, cum plures in solidam judicii fidem sustinent, ex unius relatu reliquos judicare? Quid? quod huic formæ ratio juris adversatur, quæ scilicet relatione à iudice ad Principem instituta super ambiguo causæ jure, exemplum relationis edi litigatoribus jubet, ut si alterutri causa minus plena videatur, possit adjungere refutatotios libellos. Igitur, ut ea judicandi forma in brevibus causis tolerari potest, officio isto enucleandi causam peritissimis mandato: ita id sine dilectu & causarum & collegarum usurpari, sanè periculosum est. Illud quoque queri potest, expediatne de cognita causa iudices inter se communicare consilia, an verò scotum quisque sententiam suam proferre debeat? Et hoc penes quosdam populos legibus cautum Aristoteles laudat: quia de ratione dirimendæ liti invicem conferre, arbitratorum sit non iudicum: & admissa illa ratione communicandi consilia, poterit unus aliquis præstanti auctoritate vel eloquentia reliquorum animi motus & suffragia moderari; qui id gratiæ vel offensæ dederit. Sed in contrarium potius præsumptio est, quod unius sæpe excellens sapientia à conceptæ persuasivonis errore collegas revocatura sit, id

quod Romanæ Leges considerant: quæ idcirco non valere declarant sententiam, quam ex tribus iudicibus duo, absente tertio, tulerunt: quamvis illo præsentem & dissentiente valuisse. Et sanè hæc forma utilior est: sæpe enim quis sententiam concipit uno aliquo momento inclinatus; sed quod aliis ab ipso non animadversis superatur: de quibus alium moventibus, si ab eo præmonitus fuisset, errorem suum tempore deprehendisset. Rectè igitur Imp. præcipiunt iudicibus, *Ne subitas, sed deliberatione habitâ, post negotium sententias ponderatas sibi ante forment, & emendatas statim in libellum secuta fidelitate conferant.* Planè ubi aliquis in collegio est potestate reliquos antecæminens, Aristotelis opinio sequenda erit. Sic in cognitione quadam Augustus (referente Seneca) *audistis causâ, excussisque omnibus, petebat ut sententiam suam quisque scriberet: ne ea omnium fieret, quæ Cæsar fuisset.* Itaque cum Tiberius aliquando in senatu denuntiaret, in causa quadam, se quoque sententiam dicturum: egrediente ei Piso occurrit: *Quo loco sententiam dices Cæsar? Si ante omnes, habebam quem sequar: si post omnes, vereor ne imprudens dissentiam.* Olim quoque ut major sententiis libertas esset, occultæ ferebantur dimissâ à quoque iudice in urnam tabellâ: quæ vel absolutionem, vel condemnationem, vel denique ampliationem, cum iudici non liqueret, continebat. Aliam tabellam Hippodamus Milesius dandam præterea iudicibus atbitrabatur, cui inscriberent si plus petenti partem tantum ad iudicarent, quod Aristoteles improbat, tanquam arbitri sit, non iudicis: qui rigide petitionis veritatem falsitatemve examinare debeat, & proinde vel condemnare vel absolvere reum. Et hoc quidem antiquo Romanorum jure quoque obtinebat; causa enim cadebat plus petens non quantitate tantum, sed etiam vel tempore vel loco, vel causa. Sed Imperator Zeno id antiquavit, ut plus petentis probabili errore excusato, vel

L. 39. ff. de Re iudic. l. 17. §. ult. ff. de Recept.

L. 1. C. de negotiis sententiarum sibi ante forment. l. 1. C. de libellum secuta fidelitate conferant.

lib. 1. de Clement. c. 15.

§. 34. inst. de Alim.

L. 1. C. de Plus petiti. c. qu. ii culpa

L. 1. C. de Re iudic.

L. 1. C. de Re iudic. c. 6.

culpa punita repenſatione damni ſi quod inde Reo obligit, vel duplicatis ei induciis ſi præmaturè conventus fuit; in debitam quantitatem nihilominus reus condemnatur. Adeoque addit Imperator: *Si quis minoris, quàm revera ſit, ſuam litem æſtimet: non hoc ſequatur qui judicat, ſed ſecundum veram quantitatem ſententiam ferat.* Denique ei qui aliud pro alio petiit, in eodem judicio, cognitâ veritate, errorem corrigere permittitur. Quam facultatem Interpretes perperam litis conteſtatæ meta definiunt. Recepta igitur jure noſtro & laudanda Hippodami ſententia eſt: namque & juſtitia tuendæ, & compeſcendæ calumniæ, & minuendis litibus accommodata eſt.

CAPUT XXI.

Quomodo Judex ex ambiguitate Quæſtionum facti ſe expediat.

ILLud ultimo loco cum cura exſequendum eſt, quomodo ex ambiguitate juris ſe expediat judex, ne perpetua ejus rei cunctatio immortalis reddat lites. Nam de ambiguitate facti facilior ratio eſt. Enim pronuntian- dum contra Reum eſt qui probationem ſibi incumbentem non implevit: utri autem ea incumbat, Præſumptionis momenta diſcernunt, cum in cujus partes inclinant hoc onere liberantia, tranſlata in adverſarium: dico momenta; nam cum probabilia contraria inter ſeſe eſſe poſſint, ſolet concurſus præſumptionum exiſtere, & infirmior cedere validiori. Summa autem præſumptionis regula eſt, quod ſter à negante: idcoque affirmanti probatio incumbat: quippe cum rerum natura non recipiat probationem negantis: quia id quod non eſt, utique nec oſtendi poteſt. Unde quiſque intentionis ſuæ fundamentum probare tenetur, non tantum actor, ſed etiam Reus: qui hoc adſpectu circa exceptionem actoris loco eſſe dicitur. Verbi gratia Alicui ſo. teſtamento ſunt legata; & tantundem quoque codicillis: quæritur,

utrum duplicare legatum teſtator voluerit, an verò eandem ſummam te-
petierit oblitus ſcripturæ prioris? Se-
cundum jam dictam regulam, cum
intentio legatarii de duplicato legato
probetur per duplicem ſcripturam: I-
dedò ſi alterutram inanem, quippe er-
rore confeſtam heres dicat; hanc ex-
ceptionem ſuam probare debet. Ete-
nim altera Regula dicat, contra cum
ſtare præſumptionem, qui ſe fundat in
quæſtione propoſita: quemadmodum
in exemplo memorato heres cogveg-
tus movet quæſtionem iſtam, an non
per errorem in codicillis ſo. ſint repe-
tita? Tertia denique generalis regula
eſt, tale unumquodque præſumi qua-
le vel natura, vel jure, vel conſuetu-
dine eſſe debet aut poteſt. Sic quiſque
præſumitur Juſtus: quia eò & natu-
ra hominis & juſus inclinant; & pro-
inde contrarium alleganti, ut pu-
ta malam fidem, vel dolum; probatio
incumbit. Aliud eſt in delictis: ea
nim cum de ſui natura dolum conti-
neant, idcò qui caſum, vel errorem
aliameve cauſam illicito facto obtendit,
iſpe probare debet. Diximus enim præ-
ponderare ſemper præſumptionem va-
lentiorem. Et hac quidem ratione non
utique veritas ſemper attingetur: ſed
ſufficit aliquid rati designatique eſſe,
quod in dubio ſequatur Judex. Facti
quidem quæſtio in arbitrio eſt judicis:
ſed non vagum omnino eſſuſumque
hoc arbitrium eſſe, vcrùm ſuis teneri
limitibus, alio in loco exſecuti ſumus.
Agellius memorat, coram ſe judice ali-
quando creditam pecuniam fuiſſe peti-
tam, ſine teſtibus quidem tabulisque:
ſed petitionis fidem commendatam ſi-
bi valde fuiſſe ipſa petentis ſpectata &
illuſtri probitate; ſuſpecta ex adverſo
inſicionem Rei per infamiam vitæ &
plura perſidiz experimenta. Aſſeſſo-
res homines forenſis rei periti, abſolu-
tionem Rei aſſeveranter ſuadebant A-
gellio, non valdè inclinanti: qui proin-
de Phavorinum conſuluit clarum tunc
ſapientiz prudentizque ſtudiis. Apud
hunc ut Philoſophum plurimum valebat

§. 36.
conſ. de
Ali.

L. 17. ff.
de Prob.
l. 2. C.
cod.

L. 124. §.
Sed. ff.
de Furi.
com. l.
nli. ff.
quod
met.

L. 73.
ff. de
Leg. 1.

L. 2. ff.
de Prob.
l. 23. C.
cod. l.
10. C.
De non
nam.
per. l. 2.
C. de
Comm.

L. 9. C.
de Prob.

L. 12. ff.
cod.

L. ndr. ii
de Fran
ſump.

e. L. 8. §.
qui deſo
ff. h. r.
L. 51. ff.
pro Soc.

L. 15.
C. de
Injur.

ff. 4. §.

lebat conjectura ex moribus & vita utriusque: proindeque condemnandum Reum censebat, auctoritate quoque Catonis usus magni utique viri in Jurisprudencia & omni digna civili sapiente doctrina: qui sic moribus majorum contineri scripsit, ut si rei inter duos gestæ fides neque testibus neque tabulis illustrari posset; conjecturam ex collatione vitæ utriusque Judex sumeret: ut si vel honestate vel turpitudine pares essent, secundum Reum judicaretur. Sed cautius Agellius, qui sequi hoc Philosophi magis quam Juriconsulti responsum noluit: pronuntiavit igitur, sibi non liquere. Atque ad eò absolvi potuisset Reus à petitione actoris probatione destituti. Neque enim debuit petitori probatio ex sinu Rei, id est vita ejus improba peti, cum non de crimine, sed pecunia disceptaretur. Quid igitur? non moverit virum bonum illa præsumptio ex vita utriusque? Nunquid optimus quisque & bonis confidit, & de improbitate nihil nisi pravum expectat; majusque fidei pignus mores censet, quam tabulas testesque? Valeat hoc in privato convictu, pro candore cujusque & experimentis fidei; in judiciis probationes solennes vel populares magis, nec tot ambiguitatibus involvæ, sed sensibus sere expostæ, aut certè magis cum re controversa conjunctæ requiruntur. Quid enim? Probationem fraudulosæ inficiationis implere vis ex turæ integritatis fama, & infamia Rei? Cur igitur perfido credidisti, fidem ejus sine testibus, sine chyrographo secutus? Unde tibi amicitia commercium cum dissimili, ut nummos tuos improbo mutuos dederis? Denique si ad probationem hinc dati inde fraudati mutui nota Rei improbitas sufficit: aperta est occasio adumbratæ probitati struendi calumniam in pecuniariis litibus, improbis quidem, non tamen debitoribus.

CAPUT XXII.

Quomodo Judex in ambiguitate juris causam & Sententiam expediat.

Sed major difficultas judicem premit ab ambiguitate juris. Et quorundam opinio est, posse judicem in hoc articulo gratiæ momentis sententiam moderari. Sed id repugnare & judici æquabilitati, & sinceritati judicis, & sententiæ fidei, denique legum præceptis jam ante demonstravi. Quidam verò cum Fabio *ius dubium Æquitatis regula examinandum*: sed de hoc quoque diximus. Quid enim si ipsa Æquitas, ut sæpe, in ambiguo est? Non desunt, qui communium inter scriptores opinionum auctoritate Judicem adstringunt; non tantum ratione dirigunt. Sed quid si non constet, quæ receptor sententia, in tanta scribentium turba? quoties enim magni nominis auctores eas quæ contrariæ sunt singuli pro communibus placitis obtrudunt? Quid? quod quæ hodie communi consensu recipitur opinio, paucis forte post annis diversa sententium & numero & auctoritate premetur? utram in eo articulo communem Judex censebit? Sed fingamus de plurium consensione auctorum constare; quid si ea vel legum vel Æquitatis ponderibus superetur? Quis Scriptoribus auctoritatem contra juris tenorem, vel æqui boni momenta largitus est? Denique tollitur juris scientia, si ex opinionibus pendet Interpretum quæ numerentur, non ponderentur: definit jus certum esse & finitum, si spectandum est quid indies quisque scribat. Quidam probant, in ambiguitate inexplicabili dividere inter partes id de quo litigatur. Sed hoc Leges Romanæ improbant. Exempli loco. Avia nepotis sui res administraverat. Defunctis utrisque, heredes avia negotiorum gestorum actione conventi reputabant alimenta quæ nepoti ipsa præstiterat. Sed nepotis heredes, ea pietatis intuitu præstita contendebant. Contrà Rei, id

L. 34. ff. de Neg. gest.

in

Et Remediis Lib. III. Cap. XXII. 125

in proposito locum non habere, quoniam eum nepotis bona administraret avia, potius ex iis erogata videri alimenta. Quidam in hac ambiguitate, utrique patrimonio imputanda alimenta putabant. Sed Jureconsultus Paulus id damnat: *Illud*, inquit, *nequaquam admittendum puto, ut de utroque patrimonio erogata videantur*. Nam eum nihil de ejusmodi partitionis facto constet, non potest ea præsumeri: sed necesse est, vel gratiæ pietatis officio, ut avia alimenta præstiterit; vel repetendi reputandive animo, ut administratrix. Inter ista igitur præsumptio volvitur. Divisioni ejusmodi ferè similis est ratio per sortes dirimendi litem: probata quidem in quæstione juris, non etiam facti. Nam cum duo essent Titii, Pater & filius; Titio tutore testamento dato, si non appareat de quo senserit testator: *non jus deficere, sed probationem: igitur neutrum tutorem fore*, Paulus respondit. Similiter Ulpianus: *Si fuerit legatum relictum: Ex cognatis meis qui primus capitulum ascenderit: & simul duo venisse dicantur, nec apparet quis prior venerit, an impediatur legatum? vel ei qui monumentum fecerit, & plures fecerunt. Vel ei qui maximus natu est, & duo pares ætate sint. Sed & si legatum Sempronio amico fuerit relictum, & duo sunt æqua charitate conjuncti. Sed & si duobus hominibus ejusdem nominis fuerit legatum, puta Sempronii: mox Sempronio ademptum sit, nec cui ademptum sit: utrum datio in utriusque persona infringitur, an ademptio nulla est, queri potest.* Item si ex pluribus servis ejusdem nominis uni, vel quibusdam libertas relicta est. Et verius est in his omnibus etiam legata & libertates impediri, ademptionem autem in utrumque valere. Ecce non fortibus ambiguitas dirimitur, sed firma manet regula, quod potiri intentione non potest, qui in probatione ejus deficit. Sed neque legatum inter illos Judicis sententiâ dividendum est: quia uni tan-

tum id eollatum testator voluit. At juris inexplicabilem ambiguitatem forte dirimere licet. Verum non nisi in paucis id casibus leges faciunt: veluti eum in Judicis divisiōis utroque ad judicium provocante, forte constituitur, quis actor, quis reus habendus sit. Sic quoque inter plures æquis partibus heredes, non consentientes penes quem sit custodia communium instrumentorum, forte res dirimitur. Idem est in dissensu plurium legatariorum quibus optio legata: is enim quem fors prætulerit eliger, & consortibus partium ad ipsos pertinentium æstimationem præstabit. Sic enim Justinianus veterum Jureconsultorum de hac re altercationem sopivit; quod argumento est, tales leges non esse trahendas ad consequentias, nec ad omnem juris ambiguitatem judicium fortis pertinere. Namque Jurisprudentiæ rata & certa ratione, non casus temeritate lites dirimendæ sunt. Exempla proximè allata in ejusmodi ambiguitatibus versantur, quæ non tam rationum consensu, quàm fortuito eventu consistunt. In divisionis rationem quoque incidit, cum in ambigui Juris nodo ad transactionem partes adiguntur. Verùm de hoc supra egimus: & suasionem interrim convenire puto ad paciscendum, non etiam coactionem. Namque conventionis libertati contraria est coactionis necessitas. Et quidem hoc inter ea ponunt quæ Majestati præcipua sunt. Non desunt quoque, qui in controverso jure rerum judicatarum vestigiis insistendum putant, quod ita demum probandum est, si res eodem sæpius tenore judicatz vim consuetudinis representent: alioqui enim non exempla, sed Leges in judicando spectandæ & sequendæ sunt. Consulendi Principem de controverso Jure mos utiliùs olim viguit: de quo in secundo ni fallor libro scripsi.

Denique existunt qui ad eundem ferè modum, quem de facti ambiguitate decernendum tradidimus, in causis controversi Juris judicem decernere oportere existimant, quorum sententia

L. 30.
§. de
Testam.
ant.

L. 10. §.
de Res.
ant.

L. Sed
cum. ff.
de Testam.
dic.

L. 5. ff.
famil.
m.

L. 6a.
C. com.
de Leg.

cap. 17.
hoc lib.

L. 38. ff.
de Leg.

L. 13. C.
de Sent.
omn.
Jud.

Vigel.
in ratio-
ne Metib.
jur. rom.
rom.

126 De Causis corrupt. Judiciorum

laudanda est, utpote expeditissima, & certa juris ratione innixa. Præcipitur enim judici, ne aliter judicet quam Jure legibusque comparatum est. Unde videtur judex non magis præter legem, quam contra eam pronuntiare posse: quemadmodum non tantum contra mandatum facit, qui aliud facit, quam quod eo continetur, sed etiam qui fines ejus excedit plus minusve faciendo. *J. 1. in- jur. de Off. jud.* Judex autem legum minister est, & ut sic dicam, procurator: ideoque fines earum egredi non debet. Atque hac ratione tam expediti in suis responsis veteres illi Jureconfulti: hoc enim tenent, hoc pre-miunt. In ambigui Juris casibus adhæ-re principio, nempe legi vel communis tenori juris. Secundum hæc igitur pronuntiat judex contra eum qui vel agendo vel excipiendo, vel replicando, vel ulterius allegando tuetur se Jure controverso. Jus autem controversum appello cum intentio alicujus nullo expresso Juris suffragio, sed æquitatis quadam specie tantum adjuvatur: nisi æquitas illa manifesta sit, nec contraria rationi Juris. Etenim ut suo loco ostendimus, non quicquid justum est, id utique Jure sancitum est. Namque Jus Civile ut à Naturali vel Gentium Jure in totum non recedit, ita nec per omnia ei fertur. ut Ulpianus definit, id est, Jus Civile sua auctoritate non quæcumque Juris Naturalis præscripta munit, nec omnia judiciis exsequitur: cæterum enim Jus vagum immensumque esset; omnia querelis, discordiis, litibus, calumniis obnoxia. Interest igitur inter vitum bonum, & bonum civem; inter licitum & honestum; inter justum & legitimum; inter officii religionem, & obligationis vinculum;

inter Philosophorum præcepta, & Jureconfultorum Decreta: & consequenter magna differentia est inter querelam, & actionem; inter boni viri arbitratum & judicis definitionem. Ideoque intentio alicujus legis auctoritate non adjuva, utcumque in speciem æqua, attendenda judici non erit: nisi illa æquitas evidens sit, & à juris tenore non aliena. Similiter igitur si quis nitatur interpretatione legis, eam latius porrigendo, vel strictius contrahendo: nisi vel indubitata æquitatis luce, non repugnante Legislatoris mente, vel perspicua Legis sententiâ etiam refragantibus verbis, vel clara Juris ratione non adversante ipsâ lege, adjuvetur intentio, contra eam tanquam ambigui Juris erit pronuntiandum. Planè non erit incerti Juris intentio, quæ speciali lege fulcitur, quamvis regulæ quædam rationesque cum ea confligant: quia in toto Jure generi per speciem derogatur. Si verò speciali quis lege nitatur, contra quam alia quæque specialis implacabili dissidio consistat; intentio ejus ambigua erit, nisi liquida æquitate defendatur. Et hæc quidem circa ordinarias causas obtinent: nam de extraordinariis sive arbitrariis alius fuit locus. Hoc modo & Juri auctoritas sua, & judiciis ratio constabit: hac ratione & Jus (quod ab omnibus Legislatoribus spectatum semper fuit) certum finitumque erit, & certus esse ipse Juris sui litigator poterit, & lites summo compendio finentur. Nunc verò quid agitur? allegandis Auctorum opinionibus judex fatigatur: tamquam ex Scriptorum opinionibus legum auctoritas, non ex auctoritate legum scriptorum opiniones pendent.

FINIS LIBRI TERTII.

LIBER

LIBER IV.

CAPUT PRIMUM.

Anteloquium contra eos qui Judiciorum emendationi intercedunt, ne forensis industria & quæstus impediatur, cum incommodo multorum.

Non desunt qui hoc prætextu judiciorum restaurationem ad sinceram rigidamque integritatem averfantur, quod id ad diminutionem quæstus pertineat, quo tot hominum res fortunæque stant: debilitandis quoque industriz nervis, quibus nunc in juris studia tanta hominum multitudo incumbit. Sed de illo industriz stimulo, qui à quæstus voto est, jam ante peregrimus; cum docuimus, tam sordidam diligentiam ad liberalissimam scientiarum ineptam esse: neque utile Reipublicæ esse, tot etiam de infima plebe, & ad parendum natos, vel in studiis artium gubernatoriarum oriri, vel eorum levi notitia, & quod sequitur immani fiducia, intumescere. Unde jam intelligi potest, quid de illa diminutione forensis messis sentiam. Tantùm enim abest, quod remorari id judiciorum emendationem debeat, ut id vel maximè ultrò eam deponat. Quanto enim optabilius Reipublicæ plerisque de plebe qui nunc sitibus occupantur, vel militari labore ex hostibus, vel mercaturæ sedulitate ex peregrinis regionibus, vel agriculturæ industriâ ex propriis terris, vel denique artificiorum exactâ diligentia copias opesque parare, quàm civium propinquorum

que inter se excitando lites augendoque & protrahendo quæstum aucupari? Nisi quis fortasse id utile Reip. dixerit, uni se atque eidem studio omnes dedere & arti, verba dare ut cautè possint; pugnare dolosè, blandiri, certare, bonum simulare virum se, insidias facere, ut hostes sint omnibus omnes. Quemadmodum insanus sit, si quis utilem existimet morborum abundantiam, idcirco quod aliàs medentium & industria & quæstus languerent: ita pari de causâ depræcantium emendationem corruptelarum judiciorum, quam *Foritabem* Tacitus appellat, non minus stulta sit, quam iniqua intentio. Ego sanè optabilius Reip. puto, vel otiosis istis rabulis stipendia pensitare, quàm pati ut tam perversâ industriâ ad divitias grassentur. Deinde tam lepidis corruptelarum patronis non improbabili fortè conjecturâ illud quis responderit, non defecturam fori messem corruptelis ejus amotis: prudentiores enim qui nunc vel iniqua conditione transigere malunt, quàm fortunas suas committere sententiarum alex, nec ei quidem citò decernenti, sed longo vexanti tædio & angore suspensos animos; plures emendatis judiciis causas illaturos. Videmuse nim, nunc immensum quidem litum acervum, sed plerarumque de minutis summis: quia serè infima plebs, imperita corruptelarum forensium, sua, ut sic dicam,

Lucil.
apud
Lact. de
Dreim.
Instit.
5. 6. 9.

frivola

frivola in litem judiciumque adducit: vel etiam splendidiore expertioresque fori, ei non nisi vilium rerum certamen credunt. Sed & judiciorum aſſylo fraudibus, calumniis & tergiverſationi oculoſo, majore auctoritate, & frequentiore opera floreſcunt Jurisperiti, de controverſiſ civium reſpondendo. Verùm inſtituti operis ſeveritas publicam modò utilitatem ſpectantis, tam molle reſponſum dedignatur. Animofius reſutandi, vel potius contemnendi ſunt, qui tam ineptè emendationem judiciorum averſantur. Utinam pacem genus humanum coleret, & damnatis futuribus tam ſupervacuò ſibi cauſidicos faceret, quàm milites! Utinam manſuetudini & humanitati natum animal pariter lites, & bella odiſſet! Quàm fortunatus ille rerum humanarum ſtatus erat, quo, ut Germanicus Cæſar ait,

*Nondum veſanos rabies nudaverat enſes,
Nec deſanguines fuerat diſcordia nota!*

Illud ſaltem quis negaverit, judicia non ad judicium utilitatem & cauſidicorum, ſed ad publicum bonum, & juſtitiz Majeltatem, ac tutelam civilis ſocietatis inſtituta eſſe? Atque ſi conſiderare ſingulos velis, potius ad litigatorum commodum, quàm judicantium patrociniumque. Quamvis hoc corruptelz nuper invexerint, ut nemo in judiciis minus præſidii atque emolumentum inveniat, quàm in quorum gratiam ab origine ſunt comparata. Sed quoniam ea exſecuti ſumus, quz judicem à conſuetudinis & corruptelarum perverſitate vindicent; admonere atque exigere ipſe ordo rerum videtur, ut ea videamus, quibus cauſidici & litigatores ipſi ad rectam rigidamque juſtitiz formam reducantur.

CAPUT II.

An cauſidicis opus ſit? Numerum eorum ſtrictè moderandum eſſe.

SEd infamia fraudum in controverſiam adduxit munus cauſidicorum; conveniatne aut expediat bene inſtituta civitati? Quid enim, inquirunt, im-

pedit, quo minus ſuam quiſque cauſam judici exponat & approbare conetur? *Neque enim quiſquam* (Fabio ipſo proſtente) *tam ingenio tenui reperitur, quicum omnia que ſunt in cauſa diligenter cognoverit, ad docendum certè judicem non ſufficiat.* Atquè reliqua non ſuperſua tantum, ſed noxia ſunt, quz vel affectus vel voluptate religionem judicis attentant; unum illud docere ſufficit; optimè implendum ab iis quorum propria cauſa eſt; nam his & cura & facultas noſcendi præcipua ineſt. Illis namque qui ſuperſeſſe rebus ſuis vel ætatis imprudentia, vel valetudine quà animi quàm corporis perpetua nequeunt, tutores curatoresque præficiuntur: & hi eorum cauſas perſequentur. Reliqui verò cur non ipſi potius, quàm per mediam manum intentionem ſuam inſinuent: potiſſimum cum ſæpe ſui facti reddere rationem debeant? an hoc vel clariùs, vel ſimpliciter fecerit Advocatus; qui ſi veritatis ſimplicitati nullum de ſuo ingenio colorem induxerit, ſuperſuo atque inutili officio contemnatur? *Hi ſunt* (inquit ſanctus vir) *qui inſtruunt, à quibus fuerant inſtruendi, adſtruunt non comperta, ſed ſua: ſtruunt de proprio calumnias innocentiz: deſtruunt ſimplicitatem veritatis, obſtruunt judicii vias.* An eadem confidentia ſiſto commento veritatem quis imitetur in ſuo factò, atque in alieno negotio? Alterum enim conſcientia adverſo clamore perturbat, & inde *Timor ſapientiam*, ut ait Poëta, *expeltorat*: alterum verò perſuaſio fidei atque officii erga clientem quãdam fiducia armat; & conſtantiam mentiendi inſinuat ſpecioſus officii prætextus: præſertim cum deprehendo quoque ſuffugium pateat tranſferendi culpam in clientem qui ſic inſtruxerit. Denique vel æqua eſt cauſa, vel iniqua. Bonam cauſam ipſa veritatis vis abunde tuetur: neque ei obſtat, quod lenociniis orationis deſtituitur; ſed hoc ipſo commendatur. Naturaliter enim, ut Poëta ait, *Veritatis ſimplex eſt oratio*: namque natiya fiducia ſui,

fui, statim prorumpere univerſa ſequi
 oſtendere undique omnibus geſſit;
 ideoque nullo præparandi conciliandi-
 que ſlexu utitur: nec ſollicita in diſpo-
 ſitionem eſt, conſcia ſe congruere un-
 diquaque & conſtare quacumque parte
 vel ordine apprehendatur: vimque
 ſuam ſentiens ornatus ſollicitudine va-
 cat; & fucum contemnit: ſuo colore
 fat ſuperque ſpecioſa. Igitur tantum
 malæ cauſæ neceſſarius videtur callidus
 aliquis patronus: ſed ut juſta cauſa eum
 non requirit; ita injuſta non meretur.
 Iterum: aut de factò diſſerendum eſt,
 aut de jure: ſed de iſto judex curat: ejus
 utrique & peritus, & defenſor: illud ve-
 rò communis prudentiæ eſt. Itaque A-
 thenis aliquando prohiberetur fui, cau-
 ſam pro alio agere: quo tempore legi
 fraudem quæſiram hanc accepimus, ut
 compoſitis ab artiſtibus dicendi ora-
 tionibus litigatores uſerentur. Sed de-
 prehendi ea fraus facilimè poſſit:
 quamvis enim Lyſias laudem in hoc
 genere eam retulerit, quod in affectata
 orationis ſimplicitate charactrem im-
 peritorum exprimeret: tamen alio quis
 ſpiritu animat quæ ex ſuo ingenio deli-
 bata proferat, alter ad audientes perferat,
 quæ alius dictavit. *Penes veteres cer-
 tè Romanos; alterius nomine agi non
 poterat, niſi pro populo, pro libertate,
 pro tutela. Præterea Lege Hoſtitiâ
 permiſſum erat ſurti agere eorum no-
 mine qui apud hoſtes eſſent, aut Reip.
 cauſa abeſſent, qui ve in eorum alicu-
 juſ tutelâ eſſent.* His ſimilibusque mori
 conjecturis concludunt cum Coſſumel-
 la: *Sine cauſidicis ſatis felices olim
 fuere, futuræq; ſunt urbes.* Sed reſu-
 tari hæc vel elevari poſſunt. Inprimis
 enim extra perſonas, quæ adminiſtra-
 torum conſilio deſcenduntur, plures
 ſunt eâ tarditate ingenii, eâ infan-
 tiâ, eâ denique impritiâ rerum, ut
 ad docendum judicem non ſufficiant:
 namque ut id oratione perſpicuâ & di-
 ſtributivâ fiat, facit ad celeriter expedi-
 endum lites: atque etiam ſi non ma-
 gnificè & copioſè, ſaltem ut decorè &
 aptè id fiat, intereſſe ad majeſtatem ju-

diciorum videtur. Itaque etiam extra
 comminſcendi impoſturam, extra
 commovendorum affectuum præſti-
 gias, utilis Advocati ars atque opera
 eſt, etiam cauſæ optime. *Nam, ſcri-
 bente Fabio, frequenter etiam optime
 cauſe ſimiles ſunt malis: & innocens
 reus multis veriſimilibus premitur.*
*Quo fit ut eadem actionis ratione de-
 fendendus ſit, quaſi nocens eſſet. Jam
 innumerabilia ſunt bonis malisque
 cauſis communia, teſtes, literæ, ſu-
 ſpiciones, opinioniones. Non aliter an-
 tem veriſimilia quàm vera & confir-
 mantur & reſellantur.* Denique & Ju-
 ris quæſtio vel maximè Advocati ope-
 ram requirit: Jus enim, ut vulgè aiunt,
 ex factò naſcitur; & cauſa aliqua per-
 plexa involutatur non niſi à Jurisperito
 enucleari poſſit: atque indagatio ſtar-
 tûs cauſæ quantum luminis in cauſam
 & judicium immittit, tantum quoque
 excultæ induſtriæ requirit. Illud tamen
 contrariæ ſententiæ concedendum, ut
 qui cauſas ipſi ſuas agere velint, non re-
 pellantur, tanquam neceſſaria ſit cau-
 ſidici opera: niſi planè rudes, imperiti
 & inepti. Nam cum his diſceperat, id
 progreſſum cognitionis vehementer
 impediret. Optimè enim Prætor Ro-
 manus, qui cum quosdam penes ſe po-
 ſtulare prohiberet, pleroſque tamen ex
 iis ſaltem pro ſe, quosdam ſimul pro
 conjunctis ſibi perſonis poſtulare per-
 miſit. Sed & haſtenus contrariæ ſen-
 tentiæ aſſentior, ut tantum Pragmati-
 corum, quantus nunt paſſim eſt, nu-
 merum vehementer infeſtum exiſt-
 mem judiciorum rectæ & rigidæ ſinceri-
 tati. Iſ igitur ad probabilem modum
 imminuendus, qui deinceps non excedat.
 Nam multitudo illa cauſidico-
 rum excedens jam numerum cauſarum
 quæ majorum ævo erant, cum ſæpe hæc
 tantum arte & quæ ſtu nutatur, quid ali-
 aliud agat, quàm ut copioſus ſemper li-
 tium ſit proventus, utque alia ex alia
 ſeratur? Neque enim cauſæ veræ & ju-
 ſtæ, ſinceroque ſtudio ad ſuam directæ
 ſuffecerint ad alendum hunc pragma-
 tiorum exercitum: loquor enim de

130 De Causis corrupt. Judiciorum

quibuscunque suas operas in iudicio collocantibus; nec tantum de causidicis.

CAPUT III.

De forensi Eloquentia; an & quatenus admittenda? adversus ejus captionem unica cautio penes Jurisprudentiam. Hanc igitur illius loco substitutendam tuendamque.

HOc quoque causidicos averfantium sententiz tribuo, ut existimem utile & imitandum exemplum, fab. lib. 2. c. 17. si non Lacedaemoniorum civitate sua expellentium, saltem Atheniensium (ubi actor movere affectus vetabatur) velut recidentium orandi potestatem. Non eloquentiam damnamus, quz verborum & dispositionis luce, quz ubertate inventionis, & sententiarum gravitate a iudicem docendum accommodata est; sed illam, quz vim suam in commovendis affectibus approbare conatur: quę regnum suum non in eo situm putat, ut vera causę merita illustret, sed ut ea obscuret; & vana rerum inani sed speciosa imagine subornet. De hac eloquentia Fabius: lib. 6. c. 1. *Certe sunt semperque fuerunt non parum multi qui satis perite que essent probationibus utilia reperirent: quos equidem non contemno: sed habetenus utiles credo, ne quid per eos iudici sit ignotum; atque (ut dicam quod sentio) dignos a quibus causas diserti docerentur. Qui vero iudicem capere, & in quem vellet habitum posset perducere; quo dicto flendum & irascendum esset, rarus fuit. Atqui hoc est quod dominatur in iudiciis, hæc eloquentiam regunt. Namque argumenta plerumque nascuntur ex causa; & pro meliore parte plura sunt semper: ut qui per hæc vicit tantum, non defuisse sibi advocatum sciat. Vbi vero animis iudicum vis adferenda est, & ab ipsa veri contemplatione abducenda mens: ibi proprium oratoris opus est. Quid potest expressius? Ego vero id non oratoris, sed impostoris pro-*

prium opus puto: assentiorque potius *claris* (ipso Fabio memorante) lib. 5. in prim. auctoribus, quibus solum videbatur Oratoris officium docere. Namque & affectus dupliciratione excludendos putabant. *Primam*, quia vitium esset omnis animi perturbatio: deinde quia iudicem a veritate repelli misericordia vel ira similibusque non oporteret. Et voluptatem audientium petere, cum vincendi gratia tantum diceretur, non modò agenti supervacuum, sed vix etiam viro dignum arbitrabantur. Nam & Aristoteles probat instituta, quibus movere alibi affectus orator prohibebatur: niti enim ad commovendum in affectus iudicem, id perinde esse, ac si quis regulam, quã quid examinandum est, prius inflectat. Igitur etiam illis temporibus quibus Eloquentia in iudiciis regnabat, nondum exultat doctissimorum hominum ingenii Jurisprudentiã, plerique dicendi preceptores, principale Oratori officium constituiebant, docere: reliqua in additamentis censenda esse. Nam quorsum voluptas dicendo petitur, nisi ut oratio avidioribus auribus admissa, & in animi, ut sic dicam, vestibulo conciliata suo lepore, penitus in ipsum animum demittatur, id est magis doceat fidemque emercentur? An non idem spectat ipsa pertractatio adfectuum? Ut quia Iudex jam cupit causam nostram meliorem esse, etiam credat? Proprium igitur oratoris & principale opus, docere: huic enim reliqua subserviunt. Quod si non docet, nisi qui veras opiniones inserit; (nam ut aliud error, aliud scientia est; ita aliud est docere, aliud decipere) sequitur, quod illa affectuum concitatio, proptus ab oratoris officio sit separata, utique quã obstat intelligendz veritati. In hoc autem sæpe tendit. Iterum Fabius: *Interim refugienda non modò distinctio questionum est, sed omnino 5. tractatio: affectibus perturbandus, & ab intentione auferendus auditor. Cui rei contraria est maxime tenuis illa, & scrupulosa in partes secte diviso-*

lib. 4. c. 1.

visionis diligentia, eo tempore quo cognoscendi iudicium conamur auferre. Quid igitur? nunquid in atrocibus factis indignatio, in miserabili verò atque indigna Rei calamitate miseratio erit excianda? nisi fortè Stoicos esse existimamus qui iudicant, ut sola ratione vigentes, languentesque affectibus: illà, non istis ad agendum sentendumque impellantur. Atqui usus quotidie docet ex vero Ciceronem dixisse:

lib. 2. Plura multo homines iudicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut letitia, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliqua per motione mentis; quam veritate, aut præscripto, aut Juris norma aliqua, aut iudicii formula, aut legibus. Cur igitur pro bona causa non sit locus affectibus; & iudex si alia ratione nequit, vel errore ad veritatem, temeritate ad rationem, perturbatione ad officium, denique ad iustitiam fallacia traducatur? Quid enim præsumpta penitusque insita persuasio intellectum à dispectu veri avertat? Quid, si advertarii oratione in contrarium nobis & æquitati causæ affectum concitatus est? An nefas erit in alium animi motum vi factuæ orationis eum transfigurare? parum enim valet demonstratio veri occupatum affectibus. His respondendum est, si neque Jurisprudenz auctoritas sua conflet, neque iudex scientià juris iustitiæque constantià instructus sit: fatendum est, quàm amplius affectibus locus est & dominatus, tam sæpe occasionem esse posse iustè eos adhibendi. Sed non ideo id permittendum à Legislatore, quia perturbatio affectuum res est anceps, utique benignior causæ malæ: ferè enim ad affectus delabuntur homines ex averfatione veritatis. Itaque non est concedendum contra errorem vel temeritatem iudicis taliremedio uti: in eam enim rem aliter prospiciet moderator Reipublicæ. Talis enim constituendus iudex, qui affectuum & cavillationum fallacia non modò non ducendus sit

ad veritatem; sed ab ea ne desecti, quidem eo modo possit. Inter disceptantes enim & auctoritate & prudentia cernere iudicem oportet: ideoque non permittendum in ullo causæ articulo advocatis est, in suam sententiam affectibus vel errore injecto pertrahere iudicem. Inprimis enim præsumit partes iudicis, qui suam causam, tanquam controvertia solutam, etiam illicita via ad victoriam audeat promovere: deinde iudicis æstimationi derogat, tanquam non sua sponte & officii religione secundum veritatem pronuntiaturi; sed ad id impellendi affectibus, vel inducendi errore: quasi nec volens, nec sciens rectè iudicaturus sit. Itaque non tantum causam præiudicat, sed in ipsum iudicem iudicandi sibi partes sumit. Quid igitur? inquit: nunquid atrociam concitacè, calamitosa flebiliter peroranda erunt? Cum ipsa rei de qua queritur veritas affectum trahit: non utique is deferendus est aut obviendus: id enim consingeret cum damno illustrationis causæ & cognitionis. Exemplum Fabius dabit: *Fulvatum querimur, de re primùm ipsà dicendum: tum si senex, tum si puer, si magistratus, si probus, si bene de Repub. meritis: etiam si percussus sit à vili aliquo contemptoque, vel ex contrario à potente nimium, vel ab eo à quo minimè oportuit, & si die fortè solenni, aut iis temporibus cum iudicia hujus rei maxime exercerentur, aut in sollicito civitatis statu. Item in theatro, in templo, in concione, crescit invidia. Et si non errore, nec irà; vel etiam si fortè irà, sed iniqua, quod patri affuisset, quod respondiisset, quod honores contra peteret. Et si plus etiam videri potest voluisse, quàm fecit. Plurimum tamen asserti atrocitatis modus; si graviter, si contumeliosè: ut Demosthenes ex parte percussi corporis, ex vultu ferientis, ex habitu invidiam Media querit.* Hæc talia affectum vi sua gignunt, & cum in causa sunt, merito recteque edifferuntur: ipsæ enim Leges in æstimatione

132 De Causis corrupt. Judiciorum

injurya computari ea volunt; ipso illo quoque Demosthenis exemplo allegato per Jureconsultum Saturninum. Similiter enim Ulpianus: *Crescit contumelia ex persona ejus qui contumeliam fecit*. Nam in univ[er]sum *Atrocem injuriam aut personam, aut tempore, aut re ipsa fieri, Labeo ait. Personam atrocior injuria fit, ut cum magistratui, parenti, patrono fiat. Tempore, si ludis & in conspectu: nam Praetoris in conspectu, an in solitudine injuria facta sit, multum interesse ait. Re atrocem injuriam haberi Labeo ait, ut puta si vulnus illatum, vel os alicui percussum*. Subdit Paulus: *Vulneris magnitudo atrocitatem facit: & nonnunquam locus vulneris, veluti oculo percusso. Sed & si in theatro, vel in foro cadit & vulnerat, quanquam non atrociter; atrocem injuriam facit* Denique Imperator: *Atrocem sine dubio injuriam esse factam, manifestum est, si tibi illata est, cum esses in sacerdotio, & dignitatis habitum & ornamenta praeseres*. Sed non hoc modo contenti sunt Oratores: amplius quiddam est, quod flexanimae Suadæ vinibus molliuntur. Fabius dicit: *Non id solum agere affectus, ut quæ sunt ostendantur acerba ac luctuosa; sed etiam ut quæ toleranda haberi solent, gravia videantur: ut cum in maledicto plus injuriæ, quam in manu; in infamia plus pænæ dicimus, quam in morte*. Namque in hoc eloquentiæ vis est, ut judicem non ad id tantum compellat, in quod ipse à rei naturâ duceretur: sed aut qui non est, aut majorem quam est faciat affectum. Hanc eloquentiam, quis non fateatur, tam contrariam justitiæ, quam veritati? Et qua fronte qui hæc probant, Oratoris proprietari laudem viri boni impurant? Cur tam sollicitæ Eloquentiæ definitionem vindicant à vi persuadendi, tanquam cum lenonibus & corruptoribus ac parasitis communi? Impudenter quidem illi apud Græcos sed sincerius certè, qui docere profitebantur, quomodo inferior causa su-

perior fieret. Tale igitur dicendi artificium procul à iudiciis arcendum est, multatandique hujusmodi persuasionis opifices. Rectè enim Cicero (ille ipse qui gloriatus est iudicibus se tenebras offudisse in causa Cluentiana; se populo imposuisse, & Oratores vivos esse) apud Ammianum: *Cum nihil tam incorruptum in Republica esse debeat, quam suffragium, quam sententia: non intelligo, cur qui pecuniâ corrupebat, pæna dignus sit; qui eloquentiâ, laudem etiam ferat*. Enimverò pecuniæ extortela non nisi in sceleratos cadit: at illa delensifica suada etiam bonis obrepit, & parum cautis assensum blando impetu extorquet. Planè nullum efficacius amuletum adversus insidiosæ vim eloquentiæ, quam Jurisprudentiæ majestas, quam iudicis peritia, quam defixa in causæ statum intentio. Itaque Oratores nunquam satis æqui Jureconsultis fuerunt: nam & Tullius illam *somniculosam*, ut appellat, *Scævolarum sapientiam* lubenter irridet; hanc & Fabius extenuat: & Plinius contemnere se ostendit. Etenim quod validissimus orandi Demosthenes de Phocione, cum ad dicendum surgeret, dicere solebat, *adesse securim dictorum suorum*, præter vim dictionis ejus acutus strictissimè sed gravibus & veris sententiis decoratæ: id ad sermonem veri Jureconsulti non immeritò transtuleris, oppositum vagis causidicorum dissertationibus. Itaque animadvertere est, pænes Romanos vim illam oratoriam paulatim occidisse, efflorescente magis magisque sub Traiano & infecutis Principibus Jurisprudentiâ: quam magis accommodatam quietæ & compositi civitatis statui meritò existimabant. Eleganter id & verè expressit ille, quisquis fuit, veteris & recentioris arbiter eloquentiæ: *Non de otiosa & quieta re loquimur, & quæ probitate & modestia gaudeat: sed est magna ista & notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam stulti libertatem vocant, comes seditionum, effrenati populi incita-*

mentum, sine obsequio, sine servitute, contumax, temeraria, arrogans, quæ in bene constitutis civitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretensem accepimus? quarum civitatum severissima disciplina, & severissimæ leges traduntur. Nec Macedonum quidem ac Perfarum, ac ullius gentis quæ certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus. Rhodii quidem, Athenienses plurimi oratores existerunt: apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut sic dixerim, omnes poterant, ut sic dixerim, omnes poterant, donec se partibus, & dissensionibus, & discordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in senatu concordia, nulla in judiciis moderatio, nulla superiorum reverentia, nullus magistratum modus: tulit sine dubio valentiorum eloquentiam, sicuti indomitus ager habet quasdam verbas latiores. Talem ego Eloquentiam tam contrariam judiciis, quàm Jurisprudentiæ dixerim. Eloquentia victoriam spectat; Jurisprudentia justitiam: illa movere vult, hæc docere: illa in malis potissimum causis capnum se idoneum nata putat: qua vim soam experiatur: hæc Justitiæ amica & fœderata, nullum cum injustis causis commercium sibi instituit. Eloquentia inferiorem causam facere superiorem elaborat: Jurisprudentia meliorem à deteriore discernendam sibi putat. Oratoris facultas omnia soluta legibus regulisque cupit, & obnoxia disputationi: Juriconsultus omnia definitione perpetua constituere conatur. Ille ingenio indulget; hic legum vestigiis insistit: Ille inquirere indes se æquitatem simulat; hic inquisitam olim constitutamque asservat & promit. Ille furo quodam veritate affimilat; hic in naturam ipsam intuetur, quam sequatur. Orator quicquid in controversiam cadit, tanquam novum tractat: Juriconsultus, quæcumque causas, utcumque externa specie & cultu, comitatuque, ut sic dicam, personarum, locorum,

temporum peteginas agnoscit, & ad summa juris legumque capita revocat. Ille enim jus causæ in attributis illis indagat, quia latiorum exspatiendi campum indulgent: hic verò ipsas res intuetur, easque ad vim generis universi examinat: Ille copiâ argumentorum & varietate gaudet; hic pondere & dilectû: Ille inventione luxuriat; & quicquid probabiliter specie blanditur, assûmit: hic severiore judicio apta tantum eruit, & quibus quæcumque in eandem quæstionem inventa examinentur. Oratoris uberraspes omnes causæ sine svagatur, lata facundia alimenta conquirens: Juriconsultus causæ statum pro scopo habet; & evagari, aberrare purat. Ille ex diffidentia vel ignorantia causæ stratagematibus ac cuniculis nititur: hic fiducia vitium, id est juris, aperto Marte congregitur. Igitur optimè judiciis justitiæque consuleret, si in locum Eloquentiæ subsisteret ac defenderet in judiciis, quasi in sua possessione, Jurisprudentia: Nam vulgò hodie causarum actores illam magis, quàm hanc emulantur. Sed fieri hoc non potest, nisi ipse in primis judex Jurisprudentiâ excultus sit & munitus: hic enim demum evaganti oratorum fræna licentiæ poterit injicere, eo modo quem suo loco monstravimus. Tenim impericia est, quæ faciundiam inanem suâ credulitate alit, suæ voluptatis pretio æstimet; suâ denique admiratione & stupore animat. Illum in Romanorum oratorum proventu eminentem Astronium, manifestum seditionis reum C. Norbanum eripuisse legimus adversis judicum sententiis: cum ausus fuisset commemorare non modò seditionum exempla, non injustis causis concitatarum, iisque præsentem comparate: sed etiam ostendere, quàm felici eventu multæ populo Romano constitissent: sive cum à Regio dominatu Rempub. vindicasset: sive cum provocationem à Magistratibus ad pulum, unâ cum ipsa libertate, stabilivisset; sive cum vindices ejus Tribunosples, ejusque eximium specimen plebsicitorum

Cic. de
Orat.

134 De Causis corrupt. Judiciorum

rum auctoritatem em constituisse. Sed hæc talia utcumque primâ fronte speciosa, quam habere vim potuissent in Jurisprudentiâ luce? non majorem profectò quàm nives in æstivo sole. Sed idem ille orator ad extremum tota eloquentiæ vela pandens, nihil dicebat sibi ad existimationem turpius, nihil ad dolorem acerbius accidere posse, quàm si is qui sepe alienissimus à se, sed suis tamen civibus salutis existimaretur fuisse, fœdali suo auxilium ferre non potuisset. Petebat à judicibus, ut illud ætati suæ, ut honoribus, ut rebus gestis, si iusto, si pio dolore se esse affectum viderent, concederent: præsertim si in aliis causis intellexissent, omnia se semper pro amicorum periculis, nihil unquam pro se ipso precatum. Facunda mehercules ista, sed non modò non Jurisprudentiæ, sed nec judiciorum rationi convenientia, cùm defendere debeas, deprecari; cùm de Jure quæritur, misericordiam implorare; cùm de Rei meritis agitur, tua allegare. Itaque illa Chilonis inter septem Sapientes sententia hæc configno: optimè se habere Remp (non tantum Judicia) quæ maximè legibus, minimè oratoribus aufcultaret.

Plutar.
de Corin.
vii.

CAPUT IV.

Quæ spectanda circa allegandos in numerum Advocatorum.

SInt igitur in usu & pretio Advocati, sed qui causas non nisi ex Justitiæ norma suscipere velint; & præditiis Jurisprudentiæ justas instituire & tueri possint. Tales enim Imperatores intelligunt quos aiunt *dirimere ambigua fata causarum*; quas scilicet non recipiant in patrocinium, nisi antè expenderit iudicio. Hos aiunt *in rebus sæpe publicis ac privatis lapsa erigere, fatigata reparare*: dum erudita facundia afflictam calumniis veritatem recreant, dum nocentes accusando, dilabentem publicæ disciplinæ severitatem restituant vel sustentant. Hos non minùs providere humano generi testantur,

E. 14. C.
De Ad.
vot. di.
vers.

quàm si præliis atque vulneribus patriam parentesque servarent: cùm calumnia enim configunt, fraudes detegunt, perfidiam oppugnant, sceleratos ad supplicium deponunt, sæpe etiam erupura adversùs Remp. consilia in iudicium & ad vindictam trahunt. Quidni igitur militent, tot hostibus, imò tot monstris oppositi, adversùs quæ laborantium spem, vitam & postereros defendunt? Itaque ut Poëta canit ad Pisonem, qui è Proceribus Romanis, *facundiam*, ut Tæritus ait, *tuendis civibus exercebat*:

... *Quamvis bella quiescunt,
Non peris virtus, licet exercere togata
Munera militiæ...*

*Hinc quoque servati coningit lumina lauri:
Aliaque vultures intextum lumina lauri.*

Non tantùm è bello, inquit, coronæ etvicæ honos; non inde tantùm triumphij majestas: etiam à forensi industria hi tituli, hæc præmia proficiuntur. Olim igitur Pompeii, Cæsares, Crassi, & reliqua illa Procerum manus, gum in acie spectatissimi, & victoriis inclyti essent; non eò fecius vim animi ingeniique in iudicii quoque discrimine approbare, & hæc quoque gloriâ inclarescere laboraverunt: tanquam sic demum optimi bellatores essent, si paci quoque regendæ & tuendæ idoneos se, pacis artibus ostendissent. Sed nisi orator plus etiam Jurisprudentiâ, quam eloquentiâ valeat; nisi fide & iustitiâ excellit: non tantùm pacis artes in simulacrum bellici tumultus, sed in latrocinii imaginem convertit: idque ipse Fabius insinuat, qui idcirco illam, à Læ. 12. Catone traditam, & optimorum consensu probatam definitionem: *Orator est vir bonus, dicendi peritus*; adeò tuetur, ut contendat segregari à virtute eloquentiam non posse. *Concedamus sanè*, inquit, (*quod minimè natura patitur*) *reperitum esse aliquem malum virum, summè disertum: nihilo tamen minùs oratorem eum negabo. Nec omnibus qui fuerunt manu prompti, viri fortis nomen concefferim: quia sine virtute intelligi non potest fortis.*

Læ. 12.
cap. 1.

fortitudo. Sed malum nec potiturum facundia contendit: quia in artes quibus illa continetur penetrare nequeat mentis intentio vitis retusæ nec in studiis respirare, tot inde distringentibus curis: luxu quoque debilitante ingenii vires; nec acueute industriam, vel laborum leniente honestissima veræ gloriæ cupidine; destruent denique ipsa vitæ sectâ fidem pulcerim opinionibus ab oratore faciendam: & per affectionem dicentis contrariam languescente impetu orationis. *Nam hoc*, inquit, *quis non videt, maximam partem Oratoris in trallatu æqui bonique consistere? Dicetne de iis secundum debitam rerum dignitatem malus atque iniquus?* Illud sanè expeditum: *Si vis illa dicendi malitiam instruxerit, nihil esse publicis privatisque rebus perniciosius eloquentiâ*: Ideoque in recipiendis publicè Advocatis, non tantum eorum expendenda petita est, sed in animi quoque indolem, mores, vitæ sectam famamque inquirendum est. quomodo enim Justitiæ vindex fuerit, qui ipse injustus est? Quàm absurdum sit, famam honoremque clientis eum interim defendere; qui suum prodegerit? Rectè igitur Romanæ Leges infames excludunt à postulando, nisi pro se vel conjunctis personis: sed quod eæ de infamia Juris intelligunt, hodie merito ad facti quoque infamiam est porrigendum, postquam Advocati publico officio censentur & dignitate. Sic enim Constantinus: *Neque famosis, & nocatis, & quos scelus aut turpitudine vitæ inquinat, & quos infamia ab honestorum cætu segregat; dignitatis porta patebunt*. Sic igitur primum illud Catonianæ definitionis membrum Advocato nostro vindicamus. Sed quemadmodum de eo Fabius ait: *Id quod ille posuit prius, & ipsâ naturâ majus ac potius est vir bonus*: ita ego de altero membro dixero, *dicendis peritus*; priorem esse & potiore Jurisprudentiæ rationem; quàm Eloquentiæ: nam naturaliter & ordine & dignitate antecedit quid di-

cas, quàm quomodo: imò naturale est, ut prius intelligas causam, quàm magas: illud autem Jurisprudentiæ præstabit. Atque hæc ratione obtinebitur, quod Æschines exigebat, ut idem dicant orator & lex. Olim quidem Advocati opera à Jureconsulti professione etat separata: namque & apud Græcos pragmatici erant, qui causas agentibus juris argumenta, quasi tela subministrabant: & apud Romanos Orator Jurisperitum consulebat, vel etiam ad ipsum causa deferebatur instructa Responsis, ut tabulis, reliquisque de genere inartificialium probationum. Itaque cum Servius Sulpitius proximus vel Ciceroni orator, in quadam amici causa consuluisse Q. Mucium, & ne quidem repetitum ejus de jure responsum satis percepisset, seiscitareturque proinde ulterius, tum quasi stomachahundus Mucius: *Turpe*, inquit, *est patritio, & nobili causas oranti jus in quo versatur ignorare*. Qua objectione commotus ad Jurisprudentiæ studium Sulpitius, tantus deinde ejus antistes evasit. Sed ego Mucio planè assentior; nec accendendum numero patronorum, qui non idem juris sit peritus: in qua opinione & Fabius est: *Quo autem modo*, inquit, *patronum se causarum non falsò dixerit, qui quod est in causis potentiissimum sit ab altero petiturus; penè non dissimilis iis qui poetarum scripta pronuntiant?* Hodie quidem titulo discreta non est Jureconsulti & Advocati professio; sed re ipsa tamen ferè caudidici nostri institutum suum à Jurisprudentiâ sejungunt. Sive quod ad litium & inde questus incrementum opportunius putant, Eloquentiæ probabilitatem, quàm auctoritatem Jurisprudentiæ amplecti, sive quod uberior orationis materia disputantibus de æquitate, quàm prominentibus certi juris decreta: sive denique quod districti tot jam negotiis Jurisprudentiæ studium negligunt; vel contemnunt etiam, dum olim tantum leviter hæc scientia perfusi, nullum ejus usum vident, in tanta varietate causarum, quas

L. 1. §. 7.
De
Festul.

L. 1. C.
De
Dignitat.

L. 2. §.
43. §.
De O.
19. §. 7.

L. 1. §.
10. §.

136 De Causis corrupt. Judiciorum

illis novas videri necesse est, nec cum rationibus Romanarum Legum conjunctas. Rectè igitur Imperatores neminem Advocatorum collegio sociari voluerunt; nisi qui constituto tempore juris studio operam dederit; & diligenti examine Reſtoris Provinciæ inventus fuerit peritiâ instructus; circa eam quoque requisito testimonio jurato Jureconsultorum à quibus quisque fuit institutus. Hæc utilissimè instituta: & intendenda etiam, adè non laxanda, hodie nescio quomodo elapsa nobis de manibus sunt; cum cessante Jurisjurandi religione; tralatitiis Doctorem testimoniiis promiscuè assentiuntur Reſtores Rerumpub. Sed illi jam olim venalem suam levitatem excusare hoc prætextu voluerunt. Quod inidonei quidem insigniti titulis illis possunt, dummodo eorum ingenium luculentam spem præferat majoris profectus: id enim Felinus tradidit. Sed quomodo id probari possit, non video. Aliud enim est rudimentum spei, aliud experimentum rei: illo studiosus, isto autem peritus censetur. Tituli autem, quos largiuntur, non peragendum studium, sed peractum testantur; non indolis florem, sed prudentiæ frugem promittunt. Nullo igitur prætextu deprecari stellationatus erimen possunt, qui tot rudes ineptosque titulis Doctorem prudentiumque judiciis populisque obrudunt. His enim deinceps nihil antiquius est, quàm inverecundè loquacitatis temeritate ad auream fori messem niti. Unde non est mirum, magnam corruptelarum causam penes ipsos patronos esse. Experimur enim plerosque hodie tales, quales Fabius describit: *Equidem illud quod in studiis dicendi plerique exercuerunt & exercent, aut nullam artem, quæ artibus nominatur, puto; (multos enim video sine ratione, sine litteris, quæ vel impudentia vel fames duxit ruentes) aut malam quasi artem, quam*

L. 3. §.
4. C. de
Advoc.
2.
L. 11. §.
1. C. de
Advoc.
1.

Rebuff.
de Pres.
sibal.
priv.
74

lib. 2. c.
21.

Et quædam est, quæ in studiis dicendi plerique exercuerunt & exercent, aut nullam artem, quæ artibus nominatur, puto; (multos enim video sine ratione, sine litteris, quæ vel impudentia vel fames duxit ruentes) aut malam quasi artem, quam

niciem converterunt. Καὶ ἀπορίας quæque est quedam. Id est, supervacua artis imitatio, quæ nihil sanè nec boni, nec mali habeat, sed vanum laborem. Qualis est eorum qui res minimè dubias argumentis & auctoritatibus Juris infinitis onerant.

CAPUT V.

Juvenes, & positi in dignitate, an & qua cautione admittendi ad causas agendas.

Illud igitur vehementer nocet judiciis, & salubri lege refræmandum est, quod Adolescentuli scholis egressi, & titulis illis subnixi, immaturos profectus in forum protrudunt; nec jam ultra solliciti de scientiæ incrementis, sed tantum de fructu ejus & quæritu, continuare agendi operam malunt, quàm studia perficere, præcepta eum experimentis conferendo; tanquam satius sit celeriter & multum agere, quàm accuratè & bene: cum ex adverso ad actiones longè se diligentia instruendo, id quis consequatur, ut non multum tantum sed bene agere possit; celeriter autem & multum agendo, id consequitur, ut negligenter agat & erperam. Nam inde, admonente Fabio, *& contemptus operis innascitur, & lib. 12. fundamenta jaciuntur impudentiæ, c. 6. & (quod est ubique perniciosissimum) prævenit vires fiducia.* Itaque quod *L. 1. §. 3. ff. de Reg. Jul.* Romani statim à septimo & decimo ætatis anno suos adolescentulos admittabant ad causas perorandum; id hodie sequendum minimè puto; illi enim cum gloriam suam peterent ex oratoricæ facultatis industria, minus generosos animos satis cohiberet fallentis suecessus pudor vel metus. Hodie non nisi quæstus cupiditas ignobilis acerbum adhuc studiorum fructum propellit in forum: & idèd non nisi legis severitas modum posuerit. Planè extra ordinem interim, permittente Magistratu, causam aliquam favorabilem agat juvenis recens scholis egressus,

fus, ut paulatim verò discrimini assue-
cat, & gustu quodam inefcetur & lau-
dis & fructus studiorum: sed auspici-
um hoc erit prolium. Nam non
debet (iterum Fabius) *continuare inde
operam, & ingenio adhuc alendo cal-
lum inducere; sed jam gnarus quid
sit pugna, & in quam rem studendum
sit, refici atque renovari.* Hac ra-
tione tantum oratoris facultatis decus
Tullius effulsit. Nam cum inter patro-
nos jam enitesceret, in Asiam profes-
sus refingendum se atque recoquen-
dum Eloquentiæ & Sapientiæ Docto-
ribus dedit: potissimum Rhodi Apol-
lonii amplexus institutionem, Romæ
olim gustatam sibi probatamque. Huic
quàm dissimilis Juvenus nostra! quæ
ut primùm expetiri in foro crudam sci-
entiam cœpit; jam negligere, vel con-
temnere etiam doctrinæ liberalis stu-
dia, & Auctores prudentiæ incipit: nec
mirum, cum quæstum modò, non con-
summari operis gloriam spectet. Unde
& rara modò, longè aliter quàm olim,
in forensi Palæstra nobilitas exercetur:
quam inde præparari & expoliri ad re-
gendum aliquando Rempubicam, longè
optimum foret. Quod sperare de-
nuò licebit, si quando venales rabulæ,
cum corruptelarum infamia pellentur;
quemadmodum vicissim ad retiben-
dum & splendorem & sinceritatem Ju-
diciorum proderit, nobilitatem ibi ver-
sari, quæ veram laudem quàm lucrum,
Romanorum exemplo, sectetur. Sic
enim Valentinianus & Valens Augusti:

L. 6. §. Apud Urbem autem Romanam etiam
5. C. de honoratis, qui hoc officium putaverint
F. 8. 1. eligendum, eò usque liceat orare, quò
usque maluerint; videlicet ut non ad
turpe compendium slipemque defor-
mem hæc arripiatur occasio, sed lau-
dis per eam augmenta querantur.
Nam quod divinè admodum constituit

L. 1. C. Divus Claudius consultissimus Prin-
cipis, ut jacturæ causa afficerentur
his, qui sibi potentiorum Patrocini-
um advocassent, ut, hoc proposito me-
tu, judiciariæ lites potius suo Marte
decurrerent, quàm potentiorum do-

morum opibus niterentur. Eà, in-
quam, constitutio non vetat poten-
tiores causas perorare, sed alienas a-
ctiones inferre Procuratoris nomine,
vel etiam suo, translato in ipsos senten-
tiæ emolumento, sub certa cum credi-
tore pactione. Orator enim facundia
sua & Jurisprudencia causam instruit,
& merita ejus illustrat: procurator au-
tem negotium urget, ut suum; cum-
que potentiorum intercessionibus pa-
res esse non possunt tenuiores, perti-
net eà constitutio ad legitimæ usuraræ
que in rebus causisque civium æqua-
litate conservationem; quam Cicero
omnis civilis Juris finem appellat. Deinde
in dignitate positus non convenit
vile procuratoris munus; dominus enim
is dicitur qui illum constituit: Patroni
verò gloriosa industria ornat honores,
non destruit; & clientes sunt, qui ea
utuntur. Itaque illustri dignitate præ-
diti etiam proprias lites per procurato-
rem exercere jubentur: alioqui enim
litem amittunt in pœnam: Enimverò
nobilioribus in causis agendis maximè
congruit temperamentum, quod illud
Romanæ curiæ decus Thrascas sugges-
sit: recipiendas causas aut amicorum,
aut destitutas, aut ad exemplum per-
tinentes, aut denique illustres. Nam
& amicitia fœdus jubet, ne discrimi-
nibus amicorum desis; & humanitas
exigit, desolatas ambitu forte adversa-
rii, vel inopia clientis causas non de-
precarî: & magnitudo animi ad suam
maximè curam revocat publicæ salu-
tis curam, cujus interest quale exem-
plum constituatur, in controversia for-
tè nova, vel de publico jure, aut re a-
troci: & denique dignitati congruit
suam interim id est samæ causam agere
in causis illustribus vel genere litiga-
torum; vel quantitate rerum, vel ex-
spectatione populi, vel ubertate disse-
rendi. Hac tamen in parte, scribente
Fabio, *submovendum utrumque am-
bitus genus, vel potentibus contra
humiles venditandi operam suam; vel
illud etiam jactantius minores utique
contra dignitatem attollendi: non enim*

L. 1. C.
de

L. 27.
C. de
Procu-
ratoribus.

mod.

Fabius
lib. 12.
p. 7.

138 De Causis corrupt. Judiciorum

fortuna causas vel justas vel improbas facit.

CAPUT VI.

De Jurejurando ab Advocatis in singulas causas præstando.

L. 14.
S. 1.
C. de
Judic.

NUllum ætius esse vinculum fidei & officii, quàm jusjurandum, constat; non modò apud bonos, sed etiam apud mediocriter malos: sic enim facti à natura homines sunt, ut religione moveantur, & numinis metu, tanquam arbitrantis res humanas & curantis, ut ad se pertinentes; maxime cum testis veri & vindex fraudis invocatur. Unde rectissimè Romanorum leges ad nullius causæ actionem admittunt advocatum, nisi in quam ejuraverit calumniam, & religione justitiam fidemque obstrinxerit: tanquam præsentissima recordatio numinis & metus à recentissimo quoque jurejurando oriatur; ejus semel in auspicio officii (ut hodie obitinct) præstiti reverentia paulatim obsolescere temporis longinquitate solet. Continet autem hoc jusjurandum: *Quod omni quidem virtute sua, omnique ope, quod verum & justum existimaverint, clientibus suis inferre procurabunt, non autem credità sibi causà, cognito quod improba sit vel penitus desperatà, & ex mendacibus allegationibus composita, ipsi scientes prudentesque mala conscientia liti patrocinabuntur. Sed etsi certamine procedente aliquid tale sibi cognitum fuerit, à causà recedent, ab hujusmodi communionem sese penitus separantes. Hocque subsécuto, (inquit Imperator) nulla licentia concedatur spreto litigatori, ad alterius advocati patrocinium convolare: ne melioribus contemptis, improba advocatio surrogetur.* O præclaram constitutionem! atque utinam eam teneamus! Æqui verique consultor Advocatus esse cogitur; injusti vcrò falsique desertor; imò Judex causæ esse jubetur, & vindex fraudis: cum ei hoc tribuatur, ut in causam, quam præjudicavit

& damnavit, alii patroni succedere non possint: quia litigator jam certior factus iniquitatis suæ, non nisi similem Advocatum quæreret: & contumelia fieret sincero judicio prioris. Nam, ut appositè Quintilianus, *non est dignus opera patroni, qui non utatur consilio. Nam & in hoc maximum, si æqui judices sumus, beneficium est, ut non fallamus vana spe litigantem.* Illud verò quam præclare, quam sanctè & salubriter constitutum; dimittendam esse causam, etiam si in progressu tandem disputationis iniquitas innotuit? Ergo non victoriam pertinacià, sed veritatem disputatione sectari advocatus jubetur; & cedere, si vel leges vel argumenta, vel denique quæcumque instrumenta se obulerint, susceptam semel causam prædaminantia. Hac quidem ratione non Judex tantum sed ipse quoque advocatus vindex calumniæ constituitur: nisi tamen consiliarium potius, quàm vindicem dixeris, qui clientem sumptibus & sollicitudinibus liberat, atque adeo injustitia. Deserere igitur iniquam causam jubetur, non pellicere ad transigendum adversarium: ut ab omni se injustitiæ societate disjungat Fabius pariter: *Neque verò pudor obslet, quo minus susceptam, cum melior videretur, litem; cognità inter descendum iniquitate dimittat: cum prius litigator dixerit verum, secundum ea quæ tum præponebantur respondendo.*

CAPUT VII.

Qua ratione de suscepta causæ equitate vel iniquitate inquirendum constituendumque sit Advocato.

SUSCEPTAS autem causas cognoscendi expendendique quæ sit consultissima via, docere omnes exemplo suo Antonius potest, ille clarissimus inter præstantes sui ævi oratores: *Equidem, inquit, soleo dare operam, ut de sua quisque re me ipse doceat, & ut ne quis alius adsit, quo liberius loquatur: & agere adversarii causam,*

Lib. 12.
c. 7.

Cic. Orat.
1. De
Orat.

ut ille agat suam; & quicquid de re sua cogitarit, in medium proferat. Itaque cum ille discessit, tres personas unus sustinet summa animi equitate, meam, adversarii, judicis. Hoc si Advocati sequantur exemplum, quàm multæ in ipso semine calumniæ elidentur! Igitur examinemus has tres partes. Prima est discentis; & personarum, rerum, instrumentorum ad causam pertinentium accurata perscrutatione impletur. Atque hanc operam ipse Antonius subibat, nec alteri eam delegantium vel delicias, vel fastidium, vel negligentiam subscibat: multo minus intrucentis libello litigatoris acquiescebat. Namque litigator non monendus solum, ut omnia repetita alius exponat: sed, præscribente Quintiliano, *agitandus omnibus modis, & turbandus & evocandus, crebris & alio arque alio ordine repetitis interrogationibus, non tantum ut reducatur memoria, si quæ in primæ expositionis serie effugerint forte imperitum: sed, etiam ut incongruentia detegat, si quæ forte comminiscatur: quando plerique non exponunt Advocato causam, sed tanquam apud Judicem agunt, dissimulando, immutando, fingendo. Nam ut medicis (quàm pulchrè hoc quoque Fabius!) non apparentia modo visia curanda sunt; sed etiam inveniendæ quæ latent, sepe ea ipsis qui sanandi sunt occultentibus: ita Advocatus plura quam ostenduntur aspiciat. Deinde suscipiendæ persona adversarii; movendo quicquid in causæ disputationem cadit, obijciendo quæ intentioni clientis adversantur, revincendo quæ juvare videntur: aded cupiditati ejus non est blandiendum. Nam dum omnia querimus, inquit Fabius, aliquando ad verum, ubi minimè expellavimus, pervenimus. In summa, optimus est in discendo patronus incredulus. Promittit enim litigator omnia, testem populum, parasissimas conflagrationes, ipsum denique adversarium quædam non negaturum. Ideoque opus est inveni omne litis instrumentum. De-*

nique sumenda est persona judicis, quæque vel premunt vel juvant clientis causam, suis momentis expendenda sunt; & si hæc præponderant, ita demum patrociniò complectenda. Fingat, inquit Fabius, apud se agi causam: & quod ipsum movisset de eadem re pronuntiaturum, id potentissimum, apud quemcumque agetur, existimet, & hic enim raro fallet eventus, aut culpa judicis erit.

CAPUT VIII.

An quo eventu vel adpectu patrociniari causæ improbabili fas sit?

SAnè ambiguum causam inculpate tueri Advocatum posse, periti legis divinæ tradunt: dummodo clienti causæ imbecillitatem indicet, nec ultro vanâ spe incitando decipiat: deinde non agatur de re graviore, veluti vitæ vel honore adversarii; horum enim defendendorum favor in paribus alioqui argumentorum momentis, præponderat. Denique infirmæ causæ præsidium à calumniis non petat. Planè quod quidam ex nostris tradiderunt, eum qui justam planè causam tuetur, posse eam etiam cavillationibus munire: Id meritò ab aliis est reprehensum. Qui tamen id permittunt, ubi necessarium est ad eludendum cavillationes adversarii. Sed ego ne hoc quidem casu id permittendum putem. Quæ enim illæ adversarii argutiæ, quæ argutiis eludi, non etiam seriis argumentis prosternei possunt? Alii verò etiam latius indulgent. Pleraque enim esse, quæ non tam factis, quàm causis eorum vel honesta sunt vel turpia. Sed rectè quis occurrerit, pleraque esse facta perpetua atque indelebili turpitudine imbuta vel coalita potius, quæ nec proposito nec causâ mutantur. Interque ea esse, adulterare veritatem, obscurare causam quam explanandam Judici susceperis, eludere legum auctoritatem, decipere religionem Judicantis. Sed per singula manifestius hæc expendentur. Sit aliquis, inquit, insidiatus tyranno, at-

Lib. 12. cap. 8.

Sotus de Jus. & Jur. lib. 5. p. 8. art. 3.

Covar. lib. 1. var. r. 2.

Fab. lib. 12. cap. 11.

140 De Causis corrupt. Judiciorum

que ob id reus: utrumne saluum eum
volet qui à nobis finitur Orator? An
si tuendum suscepit, non tam falsis
defendet, quàm qui apud Judicem ma-
lam causam tuerit? Si talis sit tyran-
nus, ut jure ei comparatè insidiz fue-
rint: nec causa Rei mala esse potest,
nec de cognitione ejus qui vi non jure
censetur, existimari ut de Judicio debet.
Sed pergunt: *Quid si quedam bene-
facta damnaturus est Judex, nisi ea
non esse facta convicerimus; non vel
hoc modo servabit Orator non inno-
centem modò, sed etiam laudabi-
lem civem?* Præsumptio tam scæva in
cum non cãdit Judicem quem nos exi-
gimus: sed istalis erit, ut sit iudicii re-
ctissimus gubernator; ad cujus contu-
meliam pertineat, advocatum non
modò de causæ suæ iustitia, tanquam
non approbandâ sed approbatâ judi-
care; verum etiam divinare de iudicis
iniquitate. Quod si id de iudice li-
queat: respondebo quod mox dixi,
non considerari iudicium circa eum,
qui perversissimi animi destinato de-
creto prædamnavit æquitatem: cum
constet sententiz nomen non mereri
pronuntiationem, quæ manifesto le-
gum tenori adversatur. *Quid si, in-
quit, quedam iusta natura, sed
conditione temporum inutilia civitati
sciemus? Nonne utemur arte discendi
bona quidem, sed malis simillima?*
Quæ naturaliter permissa sunt ut æqua,
temperari institutis civilibus possunt:
jus enim civile naturali vel addit vel
detrahir aliquid, pro opportunitate Re-
rumpub. Sed id si conjunctum sit cum
inexplicabili conflictu juris naturalis:
dici potest, in talibus institutis juris
auctoritatem non inesse; & propterea
ne violari quidem. Sin autem illud
quodcùmque tandem civile institutum
conciliati cum æquitate naturali po-
test: non magis id bona fides cludi per-
miserit dicendi artibus, quàm ipsam
Iustitiã. *Ad hoc nemo dubitabit,
quin si nocentes mutari in bonam men-
tem aliquo modo possint (sicut posse, in-
verdum, conceditur) salvos esse eos*

magis è Republica sit, quam puniri.
*Si liqueat igitur Oratori, futurum
bonum virum cui vera objiciuntur;
non id aget, ut salvus sit?* Sed utrius
randem erit existimare de indole Rei,
& spe melioris frugis; Judicis an Ad-
vocati? In hoc enim totius hujus er-
roris origo est, quod partes iudicis pa-
trono transcribant. Non Advocatorum
calliditate, non iudicis circumscrip-
tione, capitalis fraudis reos, quamvis
sponte emendabiles; cripi pœnis leges
volunt; sed Principalis interdum arbi-
trio Clementiz. Quis igitur tam falla-
cem emendationis spem satis existima-
verit causæ, ut liceat Advocato dicendi
vi vel fraude leges eludere & iudicia?
Denique, *Da nunc, inquit, ut crimi-
ne manifesto prematur dux bonus, & si-
ne quo vincere honestè civitas non pos-
sit: nonne ei communis utilitas Ora-
torem advocabit? Certè Fabricius
Cornelium Rufinum, alioqui & ma-
lum civem & sibi inimicum, tamen
quia utilem sciebat ducem, imminen-
te bello, palam consulens suffragio suo
fecit: atque id admirantibus quibus-
dam respondit: à civè se spoliari mal-
le, quàm ab hoste venire. Ita hic si
fuisse Orator, non defendisset eun-
dem Rufinum vel manifesti peculatus
reum?* Sed in eo leges iustitiamque
non violasset, si modò id egisset, ut
vel præclaris in Rempublicam meritis
erimen donaretur; vel communis ra-
tione utilitatis dissimularetur; qua-
vis hæc deprecatio magis, quàm de-
fensio sit futura; magisque ad delibe-
rationem, quàm iudiciorum formam
accedat. Sed quoniam ipsum jus hanc
in pœnis personarum rationem, & boni
publici vel maxime spectat: conceda-
mus id sanè. Sed non idèò rectè dixe-
ris, Oratorem niti contra æquum ju-
stumque. Namque & Publius Hora-
tius, cum nobili illa ex duello pro Re-
publica suscipio victoria elatus, foro-
rem intempetivo amore occisum spon-
sum in publica gratulatione lugentem
occidisset; non modò non injustè de-
fensus est, sed etiam absolutus: magis
quidem.

quidem, ut Livius scribit, *admiratio-
ne virtutis, quam jure causæ: sed ad
jus causæ pertinebat ipsum meritum
fortitudinis, rocius belli momentum
in se recipiens.*

Maneat igitur illud, illæso viri boni
officio, injustam causam nunquam de-
fendi à sciente posse.

CAPUT IX.

*De Advocatorum Verboseitate, Ca-
villatione, & Maledicen-
tia coercenda.*

Nunc quæ in ipsa actione causa-
rum vitia judiciorum sincerita-
tem infellent, videamus. Nam de ignani
prosuentia loquendi; destitutâ juris
peritiâ; (sine hæc enim existere Elo-
quentia non potest) deque injustitia
nihil in suscipiendis causis pensi haben-
te jam diximus: sed tria alia supersunt,
affinia tamen; maledicentia, cavilla-
tio, & verboseitas: quanquam hæc ea-
dem ferè est cum illo primò, aut ab eo
certè nascitur: quemadmodum ex ad-
verso ei brevitas familiarissimâ est,
quem juris auctoritas, & ejus scientiæ
fiducia in ipsa causæ penetralia testâ
deducit. Hic enim quia certa ictus de-
stinatione jugulum causæ ferire caller,
non multa spargittela. Non enim id
agit, ut varietas locum fortunæ faciat,
is qui arte nititur & judicio. Talem
ferè Cottam Cicero describit; *Litèra-
tum & subtilem, rem explicantem
propriis aptisque verbis: hæret, in-
quit, in causa semper, & quid judici
probandum sit, cum acutissimè vidit;
omissis ceteris argumentis, in comen-
tem orationemque defigit.* Hoc enim
porissimum est ad brevitatem admini-
culum, videre (verbis Fabii dicam)
ubi sit rei summa. Nam ferè accidit,
*ut in causis multa dicantur, de paucis
judicetur.* De ipso nimirum tantum
causæ statu. Solus igitur Jurisconsul-
tus in agendis causis illustrem brevitatem
cum summiâ gravitate conjunctam
exhibere potest; reliqui non effuge-

rint illud vitium nimium solliciti, &
circa omnia momenta luffantibus. Quod
etiam *suspèctam* (monente illo orato-
rum magistro) *facit judici causam, &
frequenter quæ statim dicta omnem
dubitationem sustulissent, dilata ipsis
preparationibus fidem perdunt: quia
patronus & aliis crediderit opus suis-
se.* Huic vicinum est vitium, *verbis
etiam vel sententiosis omnibus respon-
dentium: quia est, inquit Fabius, &
infinitum & supervacuum: non enim
causa reprehenditur, sed actor. Quem
ego semper videri malle sic diser-
tum, ut si dixerit quod rei profuerit;
ingenii credatur laus esse non cau-
sæ, si quando fortè lædat, causæ
non ingenii culpa.* Hoc vitium hodie
illa disputationum forensium plura in
una lite volumina progignit: quia non
ad statum causæ, tanquam ad scopum,
argumentorum tela dirigunt, sed fortu-
itè ea spargunt. Hæc una causa: sed
pendet ab alia. Concisè, id est confusè,
narrantur omnia, & pariter deinde ar-
gumentis diripiuntur: in infinitos ar-
ticulos, vel particulas potius, facti spe-
cies discerpitur: & cavillationes deinde
circa singulas non tantum causæ minu-
tias, sed argutias quoque adversarii,
quas nihil in summam rei conferre non
vident; qui causæ statum in oculis non
habent. Sic quanto plura disputan-
tur, tanto obscuratur causa, non illu-
stratur: Impeditur intentio judicis, non
adjuvatur. Præclarè enim Samiorum
legatis longa oratione usis respon-
sum à Spartanis legimus: *Primorum
obliti sumus, ideoque ne posteriora
quidem intelleximus.* Verum hodie
experimur in Advocatis quod Fabius
scripsit: *Indocti dicunt omnia: doctus
est & electio & modus, & paulò post:
destrabere doctrinam aliquid orationis;
ut limam rudibus; & cotes hebetibus,
& vno vetustatem.* Sed hæc virtus do-
ctrinæ juris vindicanda: & ab ejus ig-
norantia existit turbulenti illi distio-
nis torrentis, omnia sine ullo ordine vel
dilectû convolvens, involvensque cau-
sam. Sed non tantum fortuita caligò

Lib. 3.
de Orat.

Lib. 5.
c. 13.

Plutar.
de A-
pophr.
Lectem.

Lib. 2.
c. 13.

Apud
Cic. 1.
de Orat.

ab illis orationis ambagibus existit; sed in hoc inrenditur. Sic enim de se Antonius: *Mea autem ratio in dicendo hæc esse solet, ut bopi quod habeat id amplectar, exornem, exaggerem; ibi commorer, ibi habitem, ibi hæream: à malo autem vitioque causa ita recedam, non ut id me defugere appareat, sed ut totum bono illo ornando & augendo dissimulatum obruatur.* Deinde addit, *Si quæ premas res, ita se concedere solere, ut non modo non abjecto, sed ut rejecto quidem scuto fugere videatur: sed adhibere quandam in dicendo speciem atque pompam, & pugnae similem fugam: consistere verò in suo præsidio, sic ut non fugiendi hostis, sed capiendi loci causâ cessasse videatur.* Arqui, inquit aliquis, facilius hæ infidiz occultentur in vivæ orationis salebris, quàm in scriptis actionibus, quarum consuetudinem reprehensum ivimus. Imò verò non aliud promptius remedium, quàm ut Judex disputationes illas inanes, sed magnifica specie prætextas, interfectione sua abrumpat, & de re ipsa dicere jubeat, vel cum argumento adversarii, quod obliquo flexu eluditur, cominus & aperto Marte configere. Multum enim valebit ad pellendum futillum atque callidarum disputationum consuetudinem hæc admonitio aut increpatio judicis in præsentem, & ab ea verecundia, vel etiam ignominia. Sic enim Justinianus: *In refutatoriis autem libellis caveant tam litigatores, quàm libellorum distatores, verbosus uti adfertionibus, & ea quæ jam perorata sunt iterum resuscitare: sed hæc sola in inscribere, quæ compendiosa narratione causas provocationis possunt explanare, vel aliquid novi continent, vel addunt quod derelictum est: scitari, quod si hoc fuerit prætermisum, non deest adversus libellorum conditores amplissimi iudicii competens indignatio.* Adeoque rectè juris interpretes censent, interdicti à iudice advocacione ei posse, qui nimis in superfluarum disputationum sinus effundi solet. Nam ve-

L. ult.
§. 1. De
Appel.

Roland
ann. 36.
n. 15.
lib. 3.

trissimè de hæc re D. Bernardus: *Nihil ita absque labore manifestam facit veritatem, ut brevis & pura narratio.*

Lik. 1.
ad Euseb.
gen. 12.

Namque, inquit ad Pontificem Eugenium, *Miror quemadmodum religiosa aures tue audire sustinent hujusmodi disputationes Advocatorum, & pugnas verborum: quæ magis ad subversionem, quàm ad inventionem proficiunt veritatis. Corrige prævium morem, & præcide linguas vaniloquas, & labia dolosa claudere.* Nec alia mente Ulpianus: *Circa Advocatos patientem esse Proconsulem oportet: sed cum ingenio, ne contemptibilis videatur: nec aded dissimulare, si quos causarum concinnatores vel redemptores deprehendat.* Pulchrè. Non gravari quidem, inquit, Proconsul debet, audite benignè quæcumque ad causæ explicationem pertinebant: quia, ut Plinius ait, *primam religioni suæ patientiam Judex debet.* Sed facilitatem suam quadam prudentiæ acrimonia & auctoritate misceat oportet, ne in contemptum incidat, si libero garrulitatis Advocatorum vortice abripi intentionem suam patiat, quasi faciundia illorum atronitus; si inter illos tanquam inret firmas asinus confideat & conticescat. Ideoque interlocutionis suæ severitatem distringet in eos scilicet concinnatores deprehenderit. Sic autem eleganter appellat eos, qui causas improbas quæstis coloribus & cavillationibus subornant ad speciem veritatis, ut concinere ei & congruere videantur. Eodem pertinet tergiversatio, cum id agitur ne ad exitum controversia deducatur. De qua Imp. *Nemo ex industria protrahat jurgium.* Et Advocatus qui dilatoriam exceptionem postlitem contestatam proponit, vel semel repulsam contumaciter urget, auti libra multati jubetur. Sed hoc amplius Imp. edicunt: *Advocati ita præbeant patrocinia jurgantibus, ut non ultra quam litium possit utilitas, in licentiam conviciandi & maledicendi temeritatem prorumpant, agant quod causa desiderat, temperent se ab injuria.*

L. 9. §.
2. §. De
Off. pro-
consul.

L. ult.
§. De
Procur.
L. 6. C.
De Pro-
cur.
§. 1.

lib. 1.

Et Remediis Lib. IV. Cap. IX. 143

ria. Nam si quis ad eam proceat fuerit, ut non ratione, sed probriis putet esse certandum: opinionis sue immutacionem patietur. Nec enim conuentionia commodanda est, ut quisquam negotio derelicto, in adversarii sui contumeliam aut palam pergat aut subdole. Merito Imperatores hoc vitium insectantur; & infamia mulctant eos, qui prætextu causam clientis iuvando, vel animo gratificandi ejus libidini, famam adversarii laceffunt: hoc enim Advocatum in rabulam latratoremque convertit, hoc præclarissimam artem & operam ad caninam acundiam detorquet. Detestatur hoc quoque & à suo Oratore procul remotum id Fabius: contrarium enim id esse causæ contra quam contumelia irritatus fortioribus viribus adversarius incunibat: contrarium quoque d'centi, qui maledicendi licentia sese subicit malè audiendi patienti: contrarium denique litigatori, qui invidiæ odio e objectatur. Perit huic auctoritas fidelisque & benevolentia oratori: quippe quæ maximè conciliantur gravitate, modestia, humanitate. Et autem destruuntur laceffendi illa libidine, & convitiandi inverecondia, & illa deserviendi toci sermone infamia: sæpe etiam in adversarjæ partis patronos, id est collegas, Neque enim tantum contemptui obijcit hujus vitij levitas; sed etiam odio improbitas: cum maledicus à malefico non distet nisi occasione. Animi nimirum non tantum pravi est, sed parvi. Da audaciam, da vires, & opportunitatem; jam apparebit tam sceleratus factio, quàm sermone. Indulgent quidem sæpe hanc licentiam libidini litigatoris: sed id animi vilitatem auget, non improbitatem extenuat. Nam hoc quidem quis hominum liberi modò sanguinis sustineat, petulans esse ad alterius arbitrium? Ita que quod aliqui tradunt, impunè advocatum convitari, præsertim suo cliente qui non impediatur: id improbandum est, ad eam ut nec subscriptione illius, aut expresso consensu excusari debeat.

Nam non est novum, injuriarum renneri non tantum qui mandavit, sed etiam qui mandatum tale implevit. Et Imperatores eum tantum excusant, qui eum susceptæ causæ conditio id exigeret, veta obijcit; veluti eum in augmentum intentati criminis antea-eta Rei vita ad censuram vocatur, vel si adversarius arguatur subornasse testes, corrupisse judicem. Extra eum igitur casum nunquam convitiis causam miscebit advocatus; imitabiturque hac in parte summum illum oratorem Antonium. *Quid? (inquit) sicum pro altero dicas, litem tuam facias, aut lesus esse iracundiâ, causam relinquo; nihilve noceas? In quo ego, non quo libenter male audiam; sed quia ego causam non libenter relinquo, nimium patiens & lenis existimor. Ex quo etiam illud assequor, ut si quis mihi maledicat, petulans aut planè infans esse videatur.* Nam concedendo laceffenti, non tantum lenitatis, modestiæ, gravitatisque laudem tibi acquiris; sed ad certatum quoque odio vel invidiæ obijcis, & graviores, quiete, quam contentione vindictam adpisceris. Acute hoc Fabius: *Hinc etiam ille major ad concitandum odium nasci affectus solet, cum hoc ipso quo nos adversariis submittimus, intelligitur tacita impotentia exprobratio. Namque eos graves & intolerabiles idipsum demonstrat, quod cedimus: & ignorant cupidi maledicendi, aut affectatores libertatis, plus invidiam, quàm convitium posse: nam invidiâ adversarios; convitium nos invisos facit.*

CAPUT X.

De legis Cincie, omnem ex advocacione questum interdicens, equitate & usu disputatum. Duobus in casibus eam esse denuo stabiliendam.

Verrissimum effatum est: Neminem gratuitè malum esse. Honèstia, conciliante natura, omnibus placent; sed illicetbris enolumentum præmiorumque

Lib. 12.
cap. 9.

C. 12.
ad 1. l.
C. De
Advoc.

Cic. 2.
De Orat.

Lib. 9.
cap. 3.

Richard
ad 1. 3.
nu. 19.
C. 1.
Quom.
C. quod.
Jud.

144 De Causis corrupt. Judiciorum

que mortales abducuntur. Si auctoramenta mercedis seponas, injustam quisque causam detestabitur nisi lucrosius litem trahere; & diffusus, sed inutilibus concertationibus, magnificæ & laboriosæ operæ speciem ampliorem honorarii modum captare; nemo est, qui non malit recta via incedere. Prædæ spes uberioris, & salarii copiosioris auctoramentum tot tabulas, tot calumniatores prævaricatoresque facit. Itaque jam olim etiam incorruptâ adhuc Rep. Romanâ, lata fuit lex Cincia, quæ à donis & muneribus advocatos arceret: eamque jam vetustate evanescentem retulit Augustus, novo firmatam Senatusconsulto. Deinde & Trajanus Cæsar eandem legem renovavit: jussis omnibus qui quid negotii haberent, priusquam agerent, jurare, *Nihil se ob advocacionem cuiquam dedisse, promississe, cavisse.* Sed & sub Claudio actum de eadem lege revocanda. *Alloquin enim (differerat Silius Consul designatus) & bonarum artium principem sordidis ministeriis sedari: nec fidem integram manere, ubi magnitudo quaestuum spectetur. Quod si in nullius mercedem negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, ac-cusationes, odia, & injurias foveri; ut quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatis ferat.* Sed peragres tunc non potuit: fortiter enim intercesserunt quidam de Senatu, tali quaestui soliti saginari. *Neque enim eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiares, ut quis se alienis negotiis intendat. Sublatis studiorum pretiis, etiam studia peritura, ut minus decora. Hæc ita, inquit Tacitus, haud frustra dicta Princeps ratus, capiendis pecuniis posuit modum, usque ad dena sestetertis: quæ egressi repetenda rum tenerentur.* Igitur in honorarium centum aureos capere concessit: quem admodum postea & Trajanus; idque & Ulpiani tempore obtinuit. Itaque moderationem illam Cinciae legis probare Tacitus videtur, & merito: *Neque enim*

video (cum Fabio dicam) quæ justior acquirendi ratio, quam ex honestissimo labore, & ab iis de quibus optimè meruerint, quique si nihil invicem prestant, indigni fuerint defensione. Quod quidem non justum modo, sed necessarium etiam est, cum hæc opera temperve omne alienis negotiis datum, facultatem aliter acquirendi recidant. Sed hunc quaestum iis tantum Fabius permittit, qui facultatibus modici, ad usum cultumque vitæ amplius aliquid requirunt: Reliqui verò, inquit, *hunc quaestum sine crimine sordium non fecerint.* Pariter enim Imp. postis in dignitate exercere advocacionem permittunt, sed ad virtutem exerendam, meritoremque & industriæ famam augendam, quaerendamve: *Nam si lucro, inquit, pecuniæque capiantur, veluti abjecti atque degeneres inter vilissimos numerabuntur.* Rationem autem gratuitæ, si nihil impediat, advocacionis pulchram Fabius reddit: *Nam quis ignorat, quin id longè sit honestissimum, ac liberalibus disciplinis & illo quem exigimus animo dignissimum, non vendere operam, nec elevare tanti beneficii auctoritatem? Cum pleraque hoc ipso possint videri vilia quod pretium habent.* Non minus honestè & generosè de sua professione Ulpianus: *Est quidem res sanctissima civilis sapientia: sed quæ pretio nummario non sit aestimanda, nec debonestanda.* Itaque ad spectu locupletum & splendidiorum æqua est Cincie legis severitas, qui asserere & approbare gratuitam suis civibus industriam debent, per quam ad gratiam, auctoritatem & honores promoveantur: deinde ad suscipiendum tuendumque inopum causas, non officio humanitatis, sed auctoramento tantum mercedis duci, id sanè justitia non patitur: sed iis teneri ad gratuitæ operæ benignitatem advocatos, etiam inter Interpretes juris constitit. Adeoque & Prætor olim iis advocatum dabat qui vel sua inopia, vel ambitu & potentia ad versarii ultro neminem inveniebant:

Tacit. lib. 14. ann. Dio lib. 54.

Fin. lib. 3. 796. nit.

Tacit. lib. 1.

Lib. 12. cap. 7.

l. 6. §. 1. C. De postul.

L. 1. §. 1. C. De Ex. 12. cog.

L. 1. §. rum tenerentur. ut f. De extraj. cog.

Val. quise illust. coner. lib. 1. f. QUO 41.

quo exemplo hodieque alicubi certus est publico officio & stipendio inopum causis destinatus patronus. Nam cum juris & judiciorum æquabilitas ideò vel maximè sit inventa, ne tenuiores humilioresque potentioribus impunè obnoxii sint: nihil Acquirati magis est contrarium, quàm à præsidio juris paupertate quempiam arceri.

CAPUT XI.

De Causidicorum pacto super salariis, & quantitate eorum deservendâ pro modo causæ & industriæ, non etiam Scripturarum magnitudine.

Sed illorum cupiditas quibus suæ mediocritas fortunæ, & clientis conditio capere salarium permittit, certo erit modo continenda: idque semper ad curam suam Principes revocaverunt: De Nerone Suetonius, constituisse eum, ut litigatores pro patrocinio certam justamque mercedem darent. Similiterque de Trajano Plinius: qui utiliter id quoque cavir, ut non nisi peracta lite salarium exsolveretur: idque omnino expediar in usum revocari. Sic enim sinceriore fide, & impensiore diligentia Patroni ad exitum controversiæ conitentur: neque etiam clients dum à fide patroni adhuc pendet, ultra justam quantitatem elargietur, metu perfidiæ; vel voto æctius sibi obstringendæ ambigæ alias fidei.

Qua ratione legum providentia quemcumque iniiri inter advocatum & clientem contractum vetuit: quia is præsumitur in æqua illi & iniqua consensurus. Nam pactio advocati de participando victoriæ emolumento metu infamix arectur, alia insuper ratione: quia incitamentum hoc advocato foret grassandi ad victoriam per fas nefasque. Ideoque quamvis non de parte condemnationis, sed de re certa quæ in lite versatur, conventio fiat, eadem ratione improbat: idemque existimo, etiamsi res extra litem in pactum deducatur in eventum victoriæ: quamvis plerique diversum sentiant moti

rescripto quodam Imperatorum: id enim planè à nobis stat: *Litis causâ malo more pecuniam tibi promissam ipse quoque profiteris. Sed hoc ita jus erit, si suspensâ lite societatem futuri emolumenti cautio pollicetur: si verò post causam altam cauta est honoraria summa, peti poteris usque ad probabilem quantitatem, etsi nomine palmarii tantum sit.* Ecce, tantum consortium emolumenti, ex victoria causæ, non utique rem ipsam quæ in lite est. Jus considerat: & in eo discrimen ponit, suspensâ adhuc lite, an verò finitâ, pactio intercesserit: & utrobique quæstionem movebat, quod palmarii ratione pollicitoria facta esset. Sed Jus, optatum sententiæ eventum certamque victoriam remunerari clientem, non etiam incertæ litis eventum redimere patronum permittit. Atque aded in univèrsam inhonestum Fabius censet, certam pro patrocinio mercedem stipulari: tantum verò decere, mutuum admittere clientis beneficentiam. *Pacificendi quidem ille, inquit, piraticis mos, & imponentiam periculis pretia procul abominanda negotiatio, etiam à mediocriter improbis aberit: cum præsertim bonos homines bonasque causas tuenti non sit metucendus ingratu: qui si futurus; malo tamen ille peccet.* Ecce, quantum à veterum laude Advocatorum recesserimus! Olim etiam mediocriter improbi, ut ille ait, auctoramentum mercedis & pacificendi inverecundiam aversabantur, contenti gratitudine & liberalitate clientis: nec in liberalium artium industria vel nomen ferre poterant mercedis, tanquam opificum modo operis accommodatæ, honorarium appellabant. Sed hoc quoque fatendum est, alio tum genio ad referendam gratiam duei clientes solere: nisi idipsum adscripseris magnificæ & sinceræ patronorum ejus ævi industriz, ejus dignatio & amorum gratitudinis affectum excitaverit. Hodie sanè rati fuerint, qui solâ ducti gratitudine, fidam & benivolam memoriam in occasionem referendæ gratiæ perducant.

T Itaque

Cap. 17

L. 6 §.
i. C. De
F. fil.L. 5. C.
vid. L.
53. ff.
De pact.L. 6 §.
7. §. 1.
§. ff.
Mand.
Sichar.
ad l. 5.
C. De
Promur.L. 1. §.
11. ff.
De ex.
11. 12.L. 1. ff.
Si mens.
fals.
med.

Itaque permittendum pacisci & capere salarium, præfinito tamen modo: ita ut ultra cum capere non liceat, citra verò cum taxari quantitas pro conditione causæ possit. Sic enim Ulpianus:

L. 1. §. In honorariis Advocatorum ita verò de Ext. 10. §. sari Judex debet, ut pro modo litis, 149. proque Advocatis facundia, & fori consuetudine & Judicii, in quo erat acturus, æstimationem adhibeat.

Litis igitur difficultas æstimanda, & simul Advocati industria. Illa enim angusta, vel latè diffusa; expedita, vel perplexa; unde cum labore vel crescit, vel minuitur salarii æstimatio. Sed æstimanda quoque patroni industria: quorundam enim vel ruditas vel desidia causæ non satisfacit, aliorum superflua etiam sedulitas vel ambitio, vel motosa quædam sollicitudine, vel denique, ut hodie, lucri cupiditate modum excedit. Sed ea demùm imputari diligentia debet, quæ causæ, non ostentationi inservit: imputanda autem utique præstantia artis & ingenii, non solum laboris. Ulpianus enim æstimari facundiam jubet. Hodie verò quis furor est, pro codicum scriptorum modo & foliorum numero rationem inire salarii? Quid hoc aliud est, quàm ultrò incitare loquacitatem ad petmiscendum omnia, tragœdiasque excitandum in nugis? Quid hoc aliud, quàm præmiis provocare ad diffundendam causam, protrahendumque jurgium? Adcò igitur vel nihil ingenii doctrinæque in advocatis quod æstimetur, vel nihil in Judicibus ea æstimaturæ prudentiæ est, ut numerari versus actionum, non ponderari oporteat? Id verò perinde est, ac si picturæ pretium definiat modus & spatia obliatarum tabularum. An non longè majus discrimen & artis & ingenii & utilitatis inter forenses orationes, & pictorum opera? Quando reprimetur inanis torrens garrulitatis, sua inundatione omnem causæ speciem; omnesque juris limites confundentis; si honorarii quantitatem loquacitatis modus definit? Furor est, profectò fu-

ror, publica auctoritate, honore, lucro incitare rabulas ad certamen extendendæ in immensum litis & loquacitatis. Itaque saluberrimum judicis fuerit; Judicem qui de causa cognovit, honorarii quantitatem definire, pro conditione causæ, & merito navatæ diligentiz, quam non mole æstimet, sed pondere: sensa magis imputando, quam verba; argumenta, non cavillationes; vim disputationis ad causæ pertinentis statum, non pompam inanum excursuum; causæ enucleationem, non ineptissimarum adversarii argutiarum dum refutantur, imitationem; defensionem clientis, non intentæ adversarii maledicta; & in universum vim & pondus orationis ad statum causæ accommodatæ, non numerum & molem scriptorum in ratione salarii intueatur Judex. Hac ratione ineptæ loquacitatis latratus à foro fugabirur: discrimenque orietur inter doctos, prudentes, graves causarum actores, & leves impetitosque ac subtiles rabulas. Illi auctoritate & fide florebit: hi verò cum suis vitulis jacebunt & obsolescent. Ad præmia scilicet & lucri illiccebras peccatur; alioqui hoc inter providentiæ munera vel maximum obtinemus, quod recta & honesta suo momento in omnium animis prævalent, & præ turpibus placeant ac delectant. Lucrum tolle exstantis causidicorum verbositate, & simul ipsam sustuleris: nec quisquam erit, qui non malit accommodatæ ad statum causæ cum secunda sensuum brevitate dicere, quàm extra rectum tramitem evagari, si utrobique tantundem sit emolumentum.

CAPUT XII.

De sincerâ Advocatorum industria honoribus Emeritorum provocandâ; & Rabularum audaciâ pœnis frangendâ?

Itaque præmiis afficiendi ii, qui incorruptâ scientiâ & vitâ in advocacionis munere se approbaverunt: namque ii & judicandi officio, & Reipub. regen-

regendæ maximè sunt idonei, formato ramen non minus iudicio suscipiendis ex fide causis, quàm ingenio excolto defendendâ veritate iustitiæque contra argutias & calumnias, illustratâ denique scientiâ illâ fori luce atque experimentis. Sed eadem exercitatio eruedæ ruendæque veritatis in controversiis ambiguis Rempubliçam format; quemadmodum olim Oratores eadem sapientiâ facundia, qua iudicis, etiam consiliis sufficere credebantur.

lib. 12. Sic enim Fabius; *Sed in perfecto Oratore, quæta partes sit, quod aut innocentes tuebitur, aut improborum scelera compelet; aut in pecuniariis questionibus veritati contra calumniam aderit? Summus ille quidem in iis qui que fuerit; sed in maioribus clarus elucebit, cum regenda Senatus consilia, & popularis error ad meliora ducendus Merito igitur advocari, quales descripti, promovendi ad dignitates præsertim cum Juris, rudentia eos censeamus, sine cujus præsidio nulla Reipub. administrari rectè potest. Sed vulgares & sequiores notæ advocari, non fide, non prudentia, majori alicui negotio pares sunt. Hi in calumnia, tergiversatione, fraude, prævaricatione deprehensi, graviter sunt coercendi. Si ab eo, inquit Ulpianus, qui innocens fuit, sub specie criminis alicujus, quod in eo probatum non est, pecuniam acceptam is, cujus de eare notio est, edictus fuerit: quod illicitè extortum est, secundum Edicti formam, quod de his est, qui pecuniam, ut negotium facerent, aut non facerent, accepisse dicerentur, restitui (in quadruplum) jubeat: & ei qui id commissi promodo delicti, penam irroget. Sed hoc iudicium etiam ad pecuniarias causas pertinet, si quis in iis ut calumniæ causâ negotium faceret, vel non faceret, quodcumque emolumentum recepit. De Galeacio Mediolanensium Duce litem proditum est, quod cum aliquoties audisset de caufidico calidi ingenii, & malitiosæ artis in scendis nutriendisque litibus etiam in claro jure, cum ad se accesserit tentandi grâ-*

L. 8. f. de Calum.

L. 1. sed.

Lipf. h. 2. moni. 4. 10. num. 6.

tiâ. Debeo, inquit, pistori meo centum aureos. Non libet solvere: ru ecquid tueri me in jure, & rem protollere pores? Obsequium ille arguerat addixit; sed fraudis sic comertum. a peravatione Princeps perstrinxit, & irregulari publicè iussit. Sed disjurati de hac severitate memini: neque enim ultimum supplicium calumniæ in pecuniaria lite convenire, neque satis sic convictum; quia vel contra animi sententiâ assentiri Principi poterit. Nam

Regando cogit, qui rogat potentior.
Denique iniquè tam atrociter animadvertisse in delictum Principi, cui, cujus ipse consors esset, occasionem subministrando Alii verb contra Nam cum furtum hodie capitale sit, non minus certè injulitiz & iradationis continere calumniam manet etiam, præter accessionem angoris & solitudinum, quas importat; præter quoque votum iudicii genim, & religio-em officii: aded, que jurisjurandi, quo miq; patrociniûm cariz non recepturos se promiserunt. Neque excusare preces Principis; cum Vir Justus a recti tenore non sit deflexurus,

.... *Phalaris licet imperi, ut si falsus, & admo diles peritra sauro.*
Neque verò delicti constructum subisse Principem tali experimento; quod non carcat exemplo auctoritate juris probato, circa de minimum permittentem ser-vores ejus delere ad Titium, à quo sollicitabarur ad furtum. Hunc enim à furti executione non prohiberi tanquam conenserit contractationi; nam cum id pertinuerit ad deprehendum furtum non purgare Titium à furti crimine.

Denique torum hoc referendum esse ad magna illa exempla, quæ semper iniquitatis aliquid continere in singulos, sed quod repen'er utilitas unis et forum, Tacitus censer. Porro de calumnia caufidici optimè statueret idem Judex poterit, coram quo cau'am egit; qui pro admiff. personæ qualitate, temporarium vel perpetuum silentium irrogare cum infamia callido improbarum litium structori poterit; vel gra-

L. 267 C. de Furti.

L. 1. f. de C. Turph.

148 De Causis corrupt. Judiciorum

virem etiam pœnam crebri-
tate aut gravitate criminis id exigente. Neque enim expectare Judex debet, dum existat quædam perfidiam fraudemque & imposturam calumniatorum accuset; sed ex officio advigilare & animadvertere ipse debet: quod & Interpretes consentiunt; & Ulpianus manifestè insinuat: nihilque olim frequentius, quàm ad-
vocatione interdiceret calumniatoribus; & hinc ratione rejectis illis fori purgamentis, Astrææ & Judiciorum Majestatem illibatam tueri.

CAPUT XIII.

Anastasi constitutionem contra litium redemptores revocari in usum, ex usu Justitiæ esse.

Sed penes ipsos quoque litigatores magna pars culpæ residet malorum quibus Judicia corrumpuntur: namque & iniqua cupiditate vel pertinaciâ in lites sæpè immelluntur, & ingeniosâ fraude eas agitare præclarum putant. De his igitur moderandis, dicendum quoque videtur. Nam & Justinianus admonet, *Magnam curam egisse eos, qui Jura sustinebant, ne faciliè homines ad litigandum procederent.* Inter litigiosos autem primum obtinent locum redemptores litium: quos præclara olim Constitutione Imperator Anastasius restrinxit. *Per diversas, inquit, interpellationes ad nos factas comperimus, quosdam alienis rebus fortunisque inhiantes, cessiones aliis competentium actionum in semet exponi properare; hocque modo diversis personas litigatorum vexationibus afficere: cum certum sit, pro indubitatis obligationibus, eos magis quibus ante ea suppetebant jura sua vindicare, quàm ad alios ea transferre velle.* Per hanc itaque legem jubemus in posterum hujusmodi conamen inhiberi: (nec enim dubium est, redemptores litium alienarum videri eos esse, qui tales cessiones in se confici cupiunt) ita tamen ut si quis datis pecuniis hujusmodi suburit cessionem, usque ad ipsam tantummodo solutarum pecuniarum quan-

titatem & usurarum ejus actiones exercere permittatur. Sed æquissimam hanc constitutionem, & multarum litium everticulum consuetudo ferè antiquavit: nisi quod consuetudinis jure censei non debet sacratissimarum legum insecta & temeraria neglectio. Quàm enim justis rationibus ea Constitutio nititur? Inprimis redemptores illilitium alienis rapaci avaritia inhiant: & quid nisi in turpissimæ negotiationis questum judiciorum præsidia detorqueant? Et quantum distat illorum caliditas à fraude paciscentis de parte adjudicationis futuræ advocati? Denique vel liquidæ sunt tales actiones; & fraudantur qui ad cedendum eas vilis pretio illiciuntur: vel dubiæ sunt & incertæ; & non est concedendum inquietantibus judicia & adversarium, dum neque necessitate ad id impelluntur, neque certo causæ jure nituntur. Judicia instituta sunt, ut suum quisque conequatur, vel retineat: illi ea ad prædam & questum convertere conantur. Sed cum Anastasianæ constitutionis vim improbi Phormiones hoc colore eluderent, ut cessionem partium venditionis, partium donationis titulo transigerent, vel etiam totam liberalitatis commento adumbarent: huic quoque fraudi occurrit Justinianus; justitque non eo secus tantum ad fines pretii numerati fore exactionem: quia plus valere debet, quod agitur, quàm quod simulatè concipitur. Planè enim sincera cedentis liberalitas non fuit coercenda. Ideoque legis severitas nec eum adstringit, qui legatam sibi actionem exercet; neque coheredes sibi invicem hereditarias actiones certa æstimatione attribuentes: neque denique creditorem in solum accipientem à debitorum actionem.

CAPUT XIV.

De Juramento Calumniæ averruncandæ: expeditne id in usu esse?

Maximum dirimendarum causarum remedium à Justiniano ap-

Marran.
de Ord.
jur. jur.
6. 10
prim. p.
marr.
in quæsi
n. 132.

§. 1. 10
f. ut. de
Pam.
tom. II.
178

L. 11.
C. Man

Cujac.
lib. 10.
c. 3.

L. ut.
C. Man

L. 33.
C. de
Donat.
d. l. 22.

L. 1. §.
B. C. de
p. l.

pellatur jusjurandum, quo litigatores calumniam execrantur. Nam si hoc actor recuſaverit, cauſa cadit, & Judicis indignantis calumniatori increpatione notatur: ſive reus, tanquam confeſſus ſit de capitulis narratis, ita ſententia temperatur. Unde nec ipſis inter ſe litigatoibus laxate hoc vinculum paſſione licet, quippe contraria publicæ utilitati: quæ id exigit, ut iterum de hoc Juramento Juſtinianus) *non lites ſolum, ſed etiam calumniatores minuantur. Sic pro judiciis putabatur ſe homines in ſacrariis ſiſti: & pro hominibus Deum in omnibus cauſis judicem eſſe exiſtimabant* Etenim hujus Jurisjurandi religio hæc quinque continet capita, quod exiſtimat ſincerè actor, bono jure cauſam ſuam ſtare: quod proinde nullam in corruptela fiduciam reponat, neque judici partiſve adverſæ patrôno per ſe vel per alium quicquam dederit dabitve, promiſerit promittetve: quod de controverſi facti articulis interrogatus veritatem nunquam diſſimulabit: ideoque nec ullam à reo ſuperfluam probationem exiget, inſiciando ejus allegationes, cum ſciat eas eſſe veras: unde nec ullas dilationes petet tergiverſandi cauſa Reo quoque jurandum eſt, quod bona fide credat, juſtam eſſe deſenſionem ſuam. Sed multis in locis hujus conſtitutionis vigor jam ſenio & tabe quadam exſtinctus eſt: probantibus id quoque quibusdam peritis, tanquam quibiſda perjurorum materie, in quæ immenſa quædam & exæca calumniandi aviditas incurtebat. Sed contra alii nituntur, quia Juris Pontificii providentia jam olim conſuetudinem damnavit, ſi quæ hoc vinculum Jurisjurandi removiſſet. Non deſunt qui tanquam arbitri quidam, ita deum valere hanc conſuetudinem cenſent, ſi ei ratio conſtet; probeturque ab eo qui ea nititur, eam invaluſſe occasione perjuriorum, quæ hæc jurandi neceſſitas & litigantium improbitas gignebat. Ego puro non ſaus cauſæ eſſe, cur conſuetudo ea pro-

betur: aut removeantur de medio Juramenta quoque eorum qui ad publica officia domi militæque provehantur: tollantur Juramenta teſtium. Nam utrobique perjuria quoque intervenire, quis ambigat? Non enim hoc intuentum eſt, ſed id potius quod communiter etiam improbi Jurisjurandi devotione moveantur, metu & præſumptione ultionis divinæ. Etenim Jus Romanum nullam perjurio, non cadenti in aliud crimen veluti falſum teſtimonium, conſtituerat pœnam; idque ob certam præſumptionem vindictæ numinis, ad cujus injuriam violatio Jurisjurandi pertinet.

Itaque exercendum omnino hoc Jusjurandum: ita tamen, ut judicis ſit exiſtimatio, ſi cui perſonæ committi id non debeat tanquam uſque ad contemptum religionis proſtigatæ, vel tam cæca cupiditate, aut irâ in litrem concitatæ, ut divinum humanumque fas inſuper ſit habitura. Sed hæc non ita frequens improbitas, dummodo litigator interim rudis admoveatur de religione juramenti, & periculo ac periculo perjurii; præſteturque non perſuſtorè, ſed ſolemniſter Jusjurandum: non temerè enim Juſtinianus, tangi ſacroſancta Evangelia voluit, quemadmodum Græci juraturi ad aras accedebant, ut ipſa loci religio memoriam numinis commoveret. Namque externa hæc & in ſenſus incurrentia plus valent in animos plebeios quàm ſola recordatio Majeſtatis divinæ; quam implere omnia & continere tantum mente petcipitur. Sic Juſtinianus non contentus eadem jurisjurandi ritum judicibus injunxiſſe, juſſit inſuper ſacroſanctas Scripturas, ab exordio litis ad ſententiam uſque, ante ota judicum verſari: tanquam ſic præcipuè nunjnis & officii admonendotum, ſi libros certiffimam mentis divinæ effigiem exhibentes, imo divini ſpiritu plenos oculis attrætarent: qui conſortium inter Deum homineſque certo amicitia: fœdere conſtituunt, & beatitudinis promiſſionem ſub pacto ſervatorum

prop. cal
d. l. 35.
6. C. 7.

d. l. 2.
5-4.

d. l. 2.
5-8.

d. l. 2.
in princ.

Nov.
49. c. 3
Nov.
134. c.
.

d. l. 2.
Rebut.
ad Con-
ſtit. in
promm.
d. l. 5. n.
50. Ma-
rian. de
Ord.
jud. par.
6. tit. d.
Jur. n.
11. Si-
char.
ad rub.
C. Qua
ſi u. g.
conſ. n.
11. per
c. rite
rum. de
Jur.
calum.
Gail. lib.
1. obj.
85.

L. ubi
C. ad
h. Jul.
rep.

L. 2. C.
de Reſt.
cred.

arg. l.
B. ff. de
Conſtit.
inſt.

L. 14.
C. de
Judic.

150 De Causis corrupt. Judiciorum

torum mandatorum continent: qui unicam dirigendi cursus vitæ helicen ostendunt, & omnis Juris fontes omniumque normam legum proponunt: qui maximi iudicii, & vetè summos infimis æquaturs denuntiatione, commovere animos ad æquitatem possunt.

Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, decorumque simulacra ex vicino cernentibus, & allicujus oraculi operientibus vocem. At verò quod sacratius numini templum, quàm illi libri qui cultum ejus non tantum præscribunt, sed prægant; naturam ejus describendo, majestatem, providentiam, infinitasque laudes? Quod certius Dei simulacrum, quàm illa monumenta, quæ mentem, quæ voluntatem, quæ spiritum ejus representant? Quæ augustiora oracula, quàm illis consignata litteris mandata, dogmata, consilia?

CAPUT XV.

Temeritatem litigatoris jacturâ & onere sumptuum litis rigidè esse compescendam: reprehensâ plerumque hac in parte lenitudine.

Quamvis autem Calumniam quis ejuraverit, non ideo cessabit alterum calumniæ vel etiam temeritatis coercendæ remedium, quo is quem temerè adversarium suum in judicium vocasse consiliit, viaticis litisque sumptus adversario suo reddere, jubetur.

Namque ut calumnia quis careat, non idèd tamen temeritatis culpa liberatur: illa enim machinatione, hæc etiam facilitate contrahitur. Sed utiliter hoc sic intellectum est, ut non tantum profectiois & litis impendia ad improbi litigatoris onus redundent; sed etiam damnum ex lite adversario emergens, adeoque lucrum impeditum: veluti si artifex hac occupatione ab artis suæ usu avocatus quotidianum quæstum intermisit. Utilis, inquam, hæc interpretatio. Namque quod Justinianus *improbum litigatorem & damnum & impensas litis inferre adversario suo*

juber; id de omni eo quod interest intelligunt. Unde quamvis advocatus causæ propitiæ salaria reputare non possit; quia neque impendit, neque quis intelligi potest à se ipso salarium mereri: rectè tamen placuit, id quod interest in computationem deducendum, si interea clientis causas agere non potuit, propria lite districtus. Hoc igitur calumniæ repagulum omni operiendum est: vehementerque perniciofa est judicum hac in re dissoluta indulgentia, qui dum quamvis causam idoneam compensandis expensis habeant, non modica alimenta litibus & calumniis subministrant. Sæpe enim hæc vindictæ spes improbum litigatorem animat; quod non incruentam saltem victoriam adversarius obtinebit: quem compensatio expensarum sæpe in tædium vertit defensi juris sui, & inutilis victoriæ. Illud autem opportunè tractemus, an qui ab initio quidem litigandi causam habuit, sed in progressu litis de injustitia edoctus adhuc perseveravit; eo tantum fine in expensas, an potius in omnes condemnandus sit? Illud enim plerique affirmant, quia pœnæ quantitas respondere delicti modo debeat; aliis diversum sentientibus; quia perseverantia ostendat litigatorem ne à principio quidem quicquam pensi habuisse; ideoque nec temeritatis, nec calumniæ exsolvi. Illi tamen huic argumento occurrerint, quod constitutum sit de possessore rei alienæ. Quamvis enim litis contestatio in mala fide constituat, non tamen ad restitutionem fructuum ante perceptorum urgeri. Sed hoc dissimile est: quia illa mala fides tantùm præsumptione constat; & eum ex judicio contingat, vim suam ultra ejus fines extendere non debet. Itaque diversum existimo, non tantum sententiæ utilitate ductus, sed ratione: quia posterioris calumniæ evidentia præsumptionem bonæ fidei in præteritum tollat: & calumnia totam litem amplexa separanda tempore non videtur. Calumnia enim non tam temere

Sen. r.
Ejil. 23.

§. 2. in
fin. Inst.
de Fun.
rem. li.
rig.

Myra:
ling.
Cms. r.
obj. 2.
Gail.
lib. obj.
70.

FicN
lib. 2.
c. 41.

L. 2. C.
Defin.

L. 19.
§. Do
Judic.

L. 1. §.
ad SC.
Turpil.

W. m. f.
2. m. f.
en. cap.
28.
Grotian
dissep.
for.

pore æstimanda est, quam animo & lite: quam in solidum vitio suo afficit, si in cognita iniquitate perseverat. Et sanè temporis quantitas separata est à substantia delicti. Mover etiam, quod disertè advocati quoque ipsi deserere litem jubentur, cujus in progressu demum iniquitas innouit. Itaque si litigator verbi gratià inspectis cognitifque instrumentis adversæ partis, jus ejus liquidè comprehendentibus, adhuc liti insistit, liberari onere expensarum, prætextu bonæ ab initio fidei, non debet. Sic enim litium improbarum pertinacia infringitur. Ex adverso autem, si actor lite desistit, vel ultro in absolutionem Rei consentit, non aliter onus expensarum evadet, quàm si retro justam litigandi causam habuit. Sed nec in appellationis causa victus utriusque justam litigandi causam approbabit auctoritate sententiæ prioris; quamvis id plerique existiment: sed arbitrarii Judicis erit, an in expensas sit condemnandus; quod utriusque meretur, si prior sententia manifestè iniqua, aut certè ex iisdem probationibus rescinditur: diversum est, si ex nova allegatione. Quod si quis etiam id affectavit, ad vexandum adversarium, ut jus suum serius liqueret, veluti dilatarè instrumenti exhibitione; is quamvis obtinuerit, ultro tamen in expensas condemnandus. Porro non erit justa compensandi expensas causa necessitudo sanguinis vel affinitatis inter litigatores; idque constitutione Serenissimorum Principum Belgii ante annos aliquot est provisum: nam prudenter existimaverunt, non idèd levius coercendam temeritatem litigatoris, quæ nec vinculo quidem tam religioso coercetur, & frustra deprecatione necessitudinis uritur, qui eam ultro litis discordià violavit. Sed & quod traditum serè à peritis est, non esse expensarum oneri subjiciendum contra quem jurejurando adversarius obtinuit: quia satis ei esse debet, probationis onere relevari: id accipiendum est de jurejurando quod ultro adversarius, non etiam quod implendæ

probationi Judex detulit: licet Jafon & Rebuffus id planè commendent, meritorè hac in parte norati ab amplissimo Senatore, & nobilissimo Juris vate Joanne Grivello. Nam & excutito à ^{Dviff. Smaer. Delani 10.} probandi necessitate planè parti imputatur, si ipsa jurandi conditionem detulit; & eo ipso bonam fidem ostendit votum transigendæ compendio litis. Neutra verò ratio convenit necessariò quod vocant jurejurando. Citca hoc igitur post Baldum Grivellus tentat, ita demum compensationis expensarum locum esse, si non de proprio factò succumbentis agatur: veluti si mutuum Tirio darum successorij ejus condicas. Scribit tamen, communem opinionem Senatuum suum itemque Pedemontanum secutos. Quid enim si victus, quamvis de proprio factò, per jusjurandum adversarii, ipse quoque jusjurandum obtulerit? Hoc sanè casu fatendum est, æquissimam esse communem illam sententiam. Sed quod idem sentiunt quando quis ^{Vivius lib. 1. epim. 425.} unum saltem pro se testem habuit: id non temerè accipiendum est: sed distinguendum inter reum, & actorem: hunc enim quomodo à temeritate vindicet unicus testis præsidium, cum scire debuerit ad sententiam obtinendam id non valere? Igitur sic demum communi sententiæ locus erit, si actor conjecturas præterea quasdam habuit, vel eo de factò quærebatur, in quod jurare ipse potuisset, vel aliis præterea testibus confidebat, qui testimonio non juverunt, quorumve fides elevata fuit. Sed Reus facilius remeritatij culpam unius auctoritate testis deprecabitur, si modò impletà ab actore probatione in lite non perseverabit. Quod verò tradunt in controversia juris ab expensarum onere relevare responsum duorum Jureconsultorum: id quoque obtinere promiscuè non poterit. Quid enim si responsa illa, ut hodie sæpe conringit, gratiæ vel lucro dentur, aut alijs juris rationi manifestè adversentur? Scimus enim hodie tam temerè sæpe Jurisperitorum consulta, quàm titulos dari & profundi. CA.

Guido Pap. quæst. 17. Natta Conf. 131. rom. 1. Cra. vet. omf. 525. Walter lib. 2. misit. 6. 39.

Gail lib. 1. obf. 152.

L. 4. C. de frac. Mathe. filan. foz. 82.

L. 30. de Jur. jurar.

152 De Causis corrupt. Judiciorum

CAPUT XVI.

An Collegium eorum qui Juris controversias definiunt, principali auctoritate erigendum? Arbitriis priscam auctoritatem reddendam esse, remotis remoris quæ hodie invaluerunt.

U^Nde illorum expendamus consilium, qui utile in lites & calumnias remedium censent, principali auctoritate constitui selectorum Jureconsultorum Collegium, ad quod partes in facti tenore consentientes juris controversiam referant. Sed id supervacuum videtur, si ejusmodi sint Judices quales tanquam in imagine expressimus in tertio hujus operis libro; præsertim, si reliquæ judicii partes quoque respondeant ad exemplar quod descripsimus. Verumtamen interea dum hæc judiciorum restitudo aptatur, vel etiam, si nimia litium mole alicubi tribunalia laborent; utile fuerit illud institutum. Cui auctoritas & vis hæc ratione addi possit, ut is qui ad hoc Collegium provocatus ab adversario detrectaverit, vel etiam qui ejus de cognita lite responso non acquieverit; quocumque postea sub iudice litis exitu, expensarum tamen damno afficiatur; nisi manifestam gratiam, vel sordes, vel offensam, penes istud Collegium sibi motuenda detexerit. Hac enim ratione, salvâ nec diminutâ judiciorum auctoritate, illud Collegium minuendis calumniis serviet. Sed arbitria quoque finiendis compendio litibus conducunt. Quorum hodie vis nimis est enervata: tot inventis remediis quæ petitionem pœnæ per contumacem commissæ remorantur. Jure Romano appellari ab arbitri sententia non potest; sed vel pœnam si quæ compromissa, aut alioqui id quod interest exsolvendum est, vel sententiæ standum, sive zquæ, sive iniquæ: sibi enim imputare debet, qui imperitum vel iniquum Arbitrum sponte elegit: nisi foedus vel evidens gratia eum corrupe-

L. 1.
§. 3. ff.
de Re-
sp.

L. 17.
§. ult.
ff. ad.

L. 17.
§. 3. ff.
ad.

rit, vel manifesta inimicitia. Tunc enim à petitione pœnæ exceptio doli repellit adversarium. Quod si subscriptione sua expressè, vel tacitè decem dierum silentio confirmaverint sententiam; jam utique ei standum est, perinde ut rei judicatz. Hæc optimo ad finiendas lites instituta consilio, denuo novis constitutionibus stabiliri expediat. Nunc enim plerisque in locis appellatio conceditur; veluti in Galliis: ubi nonnisi ordinario judice sententiam arbitri confirmante, pœna exsolvenda: & deinde ulterius de principali lite provocatione certare licet. Hæc talia quid nisi vim omnem arbitratorum dissolvunt atque aded in contrarium vertunt, & lites in infinitum augent? Jam enim arbitrium minuendis litibus inventum, litem ex lite ferit & propagat.

L. 3. C.
ad.
L. 32.
ff. ad.

Costal.
ad l. 76
ff. pro
3. v.
Telfour
dec. 14.

CAPUT XVII.

Reliqua in temeritatem litigantium remedia. De litibus inter propinquos.

S^Ed alia etiam compescendæ litigantium calumniæ remedia non detunt. Olim se invicem sacramento provocabant, id est depositione utrimque pecuniæ, à victo amittendæ & consecrandæ; recipiendæ verò à victore. Eo credo exemplo Carolus nonus in Gallia, vectigal judicium instituit: ut quicumque litem intentaret, deponeret in fiscum duos aureos, recuperandos si jure litigasse judicatus esset; sin aliter, committendos. Hoc tamen improbandum est. Namque interim provocatione ista etiam justus litigator oneratur: neque docet vectigali onerare Justitiæ, ut sic dicam, communissimum portum & judiciorum usum. Neque utique qui litem inserit, sed qui temerè vel calumniosè litigat coercendus est. Itaque quod quidam promiscuam compensationem expensarum probant, quia hæc ratione à litibus crebrò intentandis homines avocentur, cum videant nec victoriam in-

Varro
lib. 5.
De ling.
lat. Asi-
con. in
3. in
Verr.

Lipf. 2.
ex imp.
c. 10.
ex imp.

com-

Et Remediis Lib. IV. Cap. XVII. 153

commodo carere: id pravum acumen est. Ab Injuria enim, non à jure suo prosequendo deterreri litigator debet: nec judiciis, sed calumniis obstruenda via est. Illo autem modo mulctatur qui suum petit; incitatur verò qui alteri suum tribuere detrectat. Meliora igitur remedia Romanæ leges & Justinianus suggerunt. Imprimis infamiæ metum, imminentem ex judicii exitu in quibusdam causis: veluti in tutelæ, societatis, depositi & mandati directis actionibus; in quibus de perfidia quaeritur magis insigni, & pertinente ad violatam amicitiam religionem; quæ ejusmodi commercia sustinet. Hanc autem infamiam, superfedendo lite improba, & cum adversario transigendo evadere licet. Similiter in quibusdam judiciis inficiator se subjicit condemnationi in duplum, veluti in actione legis Aquiliæ. Sed hoc cum reliquis pecuniariis pœnis consuetudo non rectè meo quidem sensu, sustulit: quemadmodum & illa infamiæ vis fere clangit. Cum tamen verissimè Cleobulus dixerit: Illam civitatem optimè compositam esse, ubi magis infamia, quàm lex metuatur. Sed infamiæ metus legis reverentiam infert; & vicissim legis metus curam & sollicitudinem famæ. Hoc igitur Sapiens ille sensit, Maximum compositæ civitatis argumentum esse, si ignominia metuitur præ aliis omnibus pœnis: ille enim liberalior metus, & cum verecundia, id est virtutis æstimatione, & odio improbitatis conjunctus. Nec quiescant in toto jure civili existare præcarius & salubrius puto, quàm edictum quod infamiæ notas proponit. Eo enim custodito, aliud inter cives fuit discrimen: magnum momentum ad omnes civiles actus, ut honorum & officiorum distributiones, testimoniorum fidem & talia. Porro Appellationes non sæpius oppressis suffragium, quàm calumniantibus suffugium sunt. Quanti (inquit D. Bernardus) ut talibus descenderet, etiam de proprio cõsèdere jure, ne longo & casto itinere fatigaretur! Itaque severiter exercendæ mulctæ in te-

metè appellantes constitutz olim vel constituedz. Nam quod D. Bernardus probat, causas sæpe à judice appellato remitti ad eum qui pronuntiavit: id leges non immeritò improbant: *2. l. 6. Cum super omni causâ interpositam appellacionem vel injustam tantum liceat pronuntiare vel justam.* Ideoque non remittere causam judex appellatus debet, sed celeriter cognoscere. Denique temeritas eorum, qui sine speciali permisso Prætoris in jus vocant parentes, quinquaginta aureorum mulctâ afficitur. Non desunt tamen qui id hodie obtinere negant, cessante quippe jam privata & violenta in jus raptione olim Romanis, ut hodieque Turcis usitatâ; quæ indigna vita fuit in personas parentis patronive. Et horum quidem licentia invaluit, sed magno & perverso errore. Namque auctoritas Prætoris non ea utique de causa fuit interponenda; neque enim verisimile est, quod vel eum ejus permisso licita fuerit talis violentia, id est violatio in tam sacras actor: personas; sed idèdè uris discerneret, an ea actio pareretur, quæ non contracta pietati & reverentiæ esset. Neque enim promiscuè concedendum liberis est impia lite adversus parentes consistere: id quod hodie cum magna pietatis jactura, magna quoque judiciorum infamia contingit. Namque jam propitiis auribus audit Judex non tantum litigantes, non tantum calumniantes, sed & convitiantes in lite parentibus liberos: trahuntur enim hæc quoque in longum insensissimis animis jurgia, de quibus cognoscere de plano, quæque finire celeberrimè judicem oportet. In semine enim elidendæ hæc lites, præcipuo odio dignæ: quemadmodum & illæ inter fratres, ut Papinianus quoque ostendit. Neque enim temerè proverbio celebrantur, *Difficiles fratrum contentiones*: sed cum animositas ut iræ, sic & amoris domicilium sit, contingit illam vehementissimè & intolerabiliter concitari injuriis amicorum propinquorumque, quasi suum ignem amore jam commodante vel potius confundens

§. 3. *inj. de Prob. Jud.*

§. 4. *inj. de Prob. Jud.*

Plutar. *in ep. v. de pite.*

Lib. 3. *de Con. fide.*

2. & §. 4. l. 19.

C. de Appel.

§. ult. *inj. de Fam. tem. litig.*

C. 120. de off. 10.

L. 100. §. 1. *de 10. ju. 10. cano.*

L. ult. *ff. Fam. ere.*

Arist. *Pol. 7. c. 8.*

dente irarum incendio: quod opinione præter fraudatum beneficium illatæ injuriæ, imò frustrata opinione accipientis, offensam unde gratiam sperabat, quodam velut turbine incitatur. Igitur cum quascumque lites celeriter sopiri magni ad concordiam interest; tum vel maximè eas quæ inter personas conjunctas exoriuntur: unde non improbandum, si ad ad senioris propinqui arbitrium in consilium adhibitori Jurisconsultos, Legis necessitate rejiciuntur. Nam quod quidam arbitrium inter amicos averfatur, quia alteruter sit alienandus, cum inter inimicos alterum hoc modo conciliari contingat: id locum non habet, ubi Legis auctoritas id muneris injungit.

CAPUT XVIII.

Quàm expedita fuerit ratio disceptandi dijudicandique lites penes Romanos, exemplo ostenditur.

UT in aperto sit, non nova & speciosa dicta, quàm usu facilia consilia nos adferre; juvat subjicere exemplum Romanum disceptationis judicariæ: ex quo constare poterit, quantum recesserimus à judiciis eorum, quorum jure utimur legibusque. Marcellus lib.

29. Digestorum: *Proximè in cognitione Principis, cum quidam heredum nomina induxisset, & bona ejus ut caduca à fisco vindicarentur, diu de legatis dubitatum est; & maximè de his legatis quæ adscripta erant his quorum institutio fuerat inducta. Hæc est causæ conjectio, tamque paucis verbis status causæ apparet. Sed audiamus deliberationem Jureconsulti, non minùs sanè brevem, & tamen accuratam, Plerique etiam legatarios excludendos existimabant; quod sanè sequendum aiebam, si omnem scripturam testamenti cancellasset: nonnullos opinari, id jure ipso perimi, quod inductum sit, cetera omnia valitura. Nam cum cancellatio scripturæ infirmat ultimam voluntatem; manere ea videntur, quatenus illa non est inducta: quia effectus causæ suæ limites excedere non*

potest. Sed etiam quæ obijci possunt pari brevitate Marcellus diluens: *Quid ergo, inquit, non Silud inter dum credi potest, eum qui heredum nomina induxerat, satis se consecuturum putasse, ut intestati exitum faceret? Nam hereditate ex testamento non aditâ, intercidunt quæcumque in eo scripta sunt. Sed in re dubia benigniorem interpretationem sequi, non minùs justus est quàm tutius. Incertum nimirum est, an ut totum testamentum aboleret, fundamentum ejus subvertit Institutionem, an verò solùm scriptos hæc res removere voluit. Benignius autem est, favere liberalitati legantis, & conservationi ultimæ voluntatis. Obiter illud notandum, quàm generosè fidei Consiliarius ille, qui coram suo Imperatore in re dubia favendum Fisco non putavit. Sententia Imperatoris Antonini Augusti: Cum Valerius Nepos mutata voluntate, & incidens testamentum suum, & heredum nomina induxerit: Hereditas ejus, secundùm D. Patris mei Constitutionem, ad eos, qui scripti fuerint, pertinere non videtur. Et Advocatis Fisci dixit: Vos habetis Judices vestros. Vivius Zeno dixit: Rogo, Domine Imperator, audias me patienter. De legatis quid statues? Antoninus Cæsar dixit: Videtur tibi voluisse testamentum valere, qui nomina heredum induxit? Ecce Principem dignum Imperio, quia aptum Judicio! Interrogando respondet, ne sententiam præcipret: imò obijcit, ut vel sententiam ab ipso litigatore, vel veritatem eliciat. Cornelius Priscianus Advocatus Leonis dixit: Nomina heredum tantùm induxit. Ecce breviter: continet enim vim argumenti proximè explicati. Calpurnius Longinus Advocatus Fisci dixit: Non potest ullam testamentum valere, quod heredem non habet. Priscianus dixit: Manumiserit quosdam, & legatæ dedit. Ecce formam in continentem excipiendi, replicandi duplicandique, idque breviter & distinctè. Antoninus Cæsar remotis omnibus cum deliberasset (cum Marcello inter alios consilia-*

rios)

Arg.
l. m.
C. de
Emend.
Prop.

L. 3 f.
De his
quæ in
testam.
acten.

rios) & *admitti rursum eosdem iussisset, dixit* (ex consilio Marcelli supra explicati) *Causa præsens admittere videtur humaniorem interpretationem, ut ea duntaxat existimemus Nepotem irrita esse voluisse, quæ induxit. Nomen servi, quem liberum esse iusserat, induxit. Antoninus rescripsit: Liberum eum nihilominus fore. Quod videlicet favore constituit libertatis.* Sed obijcerit fortasse aliquis: Hanc Imperatoris Jurisdictionis formam non esse trahendam ad exemplum. Ego verò illos interrogaverim, num aliquid defuisse ei iudicio censeant cum damno veritatis iustitiæque? Negabunt: Juris enim illa quaestio erat, & tabulis testamenti prolatis species facti in aperto erat: & de mente testatoris tantum argumenta suppetebant. Cut igitur putent, tam expeditam jurisdictionis vim soli Imperatori competere? Hanc certè prærogativam quibuscumque etiam Judicibus iustitia ipsa defert; posse celeriter decernere, dummodò iustè verèque. Boni Medici esse dicitur, non tantum sanare, sed etiam celeriter & jucundè sanare. Tantumdem de bono Judicè dixerò: non tantum iustè eum vindicare lites debere, sed citò quoque minimèque molestè. Hodie verò molestiora sèrè sunt Judicis remedia, quàm adversarii injuriæ. Plurcula autem quæsi possunt citæ formam iudicii quod Marcellus nobis repræsentavit: quæ hoc loco exequar: in primis an brevitate orationis Advocato sit utendum.

CAPUT XIX.

Refutatur Plinii sententia amplitudinem & copiam orationis in Advocato laudantis.

Namque Plinius ille non modò disertissimus Orator, sed Senator quoque prudentissimus adstrictæ dictionis parcimoniam in Patrono causarum vituperat, exponens hac de re contentionem suam cum hominè, ut ait, docto, cui nihil zquè in agendis causis placebat ut brevitas. Ego sanè non

Plinio, sed docto illi homini assentior, ubi quidem Judex gravis prudensque est, & Jurisprudentia auctoritatem suam obtinet: & inter ea quæ hodiernis iudiciis sunt emendanda non ultimo loco censui illam infinitam Advocatorum profluentiam loquendi. Advocatus apud Romanos de singulis causis unà oratione cernebat: hodie verò quoties illa disputationis serra reciprocatur? Atque utinam vel illà copiam orationis quam Plinius desiderat nostri Advocati defungantur! Generaliter tamen rectè Plinium pro ubertate contra brevitatem stare evincam, examinando argumenta quæ disertissima Epistola complexus est. Nec miror de Plinio: oratorem ille agebat, & quid tam proprium Eloquentiæ quàm copia & ubertas? Nam cum omnium sensa sua qualia sint & quanta, sit sermone ostendere: oratoris est, eadem ut meliora majoraque videantur, orationis amplitudine atrollere, & copia vestire, & elegantiarum addimento exornare, & plausibili ac amœno locorum communium excursu extendere. Meritò igitur Oratores copiam dictionis affectant; brevitatem autem Jurisconsulti nostri. Quam tamen ad amissim nobis hodie imitandam affirmare nolim, sive quod aliquid dandum sit seculi genio, sive quod non eadem nobis quæ præcis auctoritas: qui adeo in copiam argumentorum ambitiosi vel solliciti non fuerunt, ut ea ultro etiam occultare videantur, totum sæpe responsum æquabili expositionis tenore exsequentes, singulis etiam verbis comprehedentes semina modò argumentorum. Exemplo referam unum Papiniani responsum: *Virum, qui non per vim nec dolum, quo minus uxor contra eum, mutata voluntate, codicillos faceret, intercesserat; sed (ut fieri solet) offensam agræ mulieris maritali sermone placaverat, in crimen non incidisse, respondi; nec ei quod testamento fuerat datum auferendum.* Facti tantum expositio videtur: sed occultationes responsi inseruntur. Nimirum à vi & dolo diversas esse blanditas ma-

Ludr. ff. si quis aliq. test. prob.

L. 1. 79.

riri, quippe ei convenientes & solennes: quo ad speciem casus vocat *maritalem sermonem*, quemque interfecit illud, ut *assolet*. Deinde à vi & dolo diversum esse, lenire ac sedare iram, quæ insolentia impetu uxorem stimulabat ad revocandam testamenti liberalitatem. Igitur tam cohibitam orationis brevitate, magis in libris, quam penes iudices roborata: ero: quemadmodum Fabius censet, *ne Salustianam quidem brevitate, quæ nihil apud aures vacuas atque eruditæ potest esse perfectius, apud occupatum variis cogitationibus iudicem, & sæpius in ruditum captandam nobis esse*. Sed brevitate laudat ut ad docendum a tam, sic remotam à pompa delectandi permovendique animos. Verum Plinium jam audiamus. *Prævaricatio est, transire à causa: ita, sed si ad causæ statum pertinent. Prævaricatio etiam, cursim & breviter attingere quæ sunt incuranda, missenda, repetenda*. Pone iudicem religiosum, attentum, peritum: supervacuum illud erit: quemadmodum & hoc quod sequitur. *Plevisque longiore tractu raris quædam pondus accedit: utque corpori ferrum, sic oratio animo non lectu magis quam morâ imprimitur: vim enim rerum, non eloqui speciem sapiens æstimat: & si in illo orationis cursu excedere singula non potest, tantum memoria complectitur mox liberior leniusque examinanda. Ut alia bonæ res, ita bonus liber melior est quisque quo major. Hoc certe Calimachus negat. Magnum librum magnum malum autem mans. Vides ut statuas, signa, picturas hominum denique minorum que animalium formas, arborum etiam, si modo sint decoræ, nihil magis quam amplitudo commendat. Dissimile hæc est: illa enim specie & quantitate corporis; oratio magis, & opportunitate censetur (omitto quod artificii subtilitas sæpe in minutissimis operibus major eminet.) Non rectè igitur infert: idem orationibus evenit. Prefertim cum proverbium affirmet, non esse ejusdem, multa & opportuna lo-*

qui. *Leges longissima tempora largiuntur; nec brevitate dicentibus, sed copiam id est diligentiam suadent: quam præstare nisi in angustiis causis non potest brevitas.* Imò leges Clepsydri garrulitati modum ponebant: nec diligentia in multa effundendo, sed apposita diserendo cernitur. Inter multa enim pleraque sunt aliena à re, supra verò dei pauca scire sunt. *Aliud alios movet: ac plerumque parva res maximas trahunt. Variæ sunt hominum iudicia, variæ voluntates. Inde qui eandem causam simul audierunt, sæpe diversum, interdum idem, sed ex diversis animi motibus, sentiunt.* Verum est: sed ubi Jurisprudentiæ præscriptis exsoluta iudicantium prudentia vagatur. *Præterea sua quisque inventioni favet: & quasi fortissimum complectitur, quum ab alio dictum est, quod ipse prævidit.* Omnibus ergo dandum est aliquid quod teneant, quod agnoscant. Hoc quoque verum esset, si sententiarum momenta ab arbitrio iudicis, non verò iuri prudentiæ auctoritate pendere. *Dixit aliquando mihi Regulus cum simul adessemus: Tu omnia quæ sunt in causa putas exsequenda; ego jugulum statim video, hunc premo.* Optime dixit, & consentaneè his quæ de illarum causæ diximus. *Respondi, posse fieri ut genu esset aut tibia aut talus, ubi ille jugulum pataret.* Falli hæc in patre facillimum est, nisi perfecta Jurisprudentia iudicium direxit. *Delectare, persuadere copiam dicendi spatiumque desiderant; relinquere verò aculeum in audientium animis: id demum potest, quæ non pungit, sed infigit.* Delectandi lenocinium à terio Advocati opere removendum esse, ostendimus: nec in orationis illecebra, sed in Juris veritatisque auctoritate vim persuasionis collocari debere: aculeum verò vis æquitatis & officii religionis in animis iudicum exferant oportet. *Non amputata oratio & abscissa, sed lata & magnifica & excelsa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miscet.* Illa verò inimicissima sunt placidæ gravitati iudiciorum;

dicioꝝ; simulque interno iudicio, quod vim suam non nisi quieto in animo exerceat. *Optinus tamen modus est quis neget? sed non minus non servat modum qui infra rem, quam qui supra, qui adstrictius, quam qui effusius dicit. Itaque quod audis frequenter: ut illud immodicè & redundanter, ita hoc jejunè & infirmè. Alius excessisse materiam, alius dicitur non impleſſe. Equè uterque sed ille imbecillitate, hic viribus peccat. Quod certè etsi non limatioris, majoris tamen ingenii indicium est. Ita est: & sic Fabius quoque iudicat: sed modum servasse, majoris ingenii, vel iudicii certè est; neque difficultas ille modus erit copiose Jurisprudentiâ instructo, & caute statum exactè observanti. At est gravior multis actio brevis. Est quidem, sed inertibus: quorum delicias desideramque quasi iudicium respicere, ridiculum est. Inane? Inertibus, & quorum iudicium contemnas, brevisitas placeat? Ego verò longæ orationis apparatus otiosis præcipue & vanis lenocinari puro: breviter autem gravissimo cuique atque ferè occupato probari. Et ita sanè Tullius iudicavit; ad popularum auram omnes eloquentiæ sinu expandendos: gravitari autem & peritiz Senatus breviter convenire. Si breviter gravitas inertibus tantum & futilibus probatur, quo loco Tacitum habes, quem venerari & æmulari, cui proximus esse, longo sed proximo intervallo concupivisse te testaris, cujus orationi, utique adstrictissimæ, gravitatem quasi propriam dotem assignas; quem huius etiam controversiæ arbitrum elegisti? Ille certè nervosa brevitate eloquentiæ laudem affectavit; non verbis sensa, sed sensis verba onerans tanquam facundissimus esset, si æstimari singula verba mererentur; & tamquam prudentissimus, si densitas claritasque sententiarum sermonis decorem obrueret præstringeretque. Ab hoc igitur Tacito vel comprobari sententiam suam de hac re Plinius brevi; vel infirmari longa & argumentosa Epistola cupit.*

Equidem quamvis nulla in eam rem Taciti Epistola exstat, quam inter suas Plinius haud dubiè posuisset, si sententia ejus accessisset; de illius tamen iudicio dubitare non possum; cum exemplum dictionis expendo. Igitur sic existimo: Plinii sententiam ut corruptis fortè accommodatam iudiciis, ita iis bene constitutis contrariam planè esse.

CAPUT XX.

Utrum Advocatus tantum explicare factum, an verò etiam de Jure disserere expediat?

Illud quoque existimârunt quidam sinceritatis iudicioꝝ interesse, ut advocati seriem facti tantum edisserant, non etiam de Jure disserant: id enim conantes perinde eos absurdam rem facere, ac si ægrotus Medico præscribat quo medicamento genere ac modo curari velit. Sed videamus an non hoc dissimile sit: ægrotus enim vel ob hoc maximè Medicum accersit, quòd ægrotudinis causam speciemque vel certè remedia ignoret; at in iudicio nemo descendere debet nisi conscientia subnixus boni juris. Præterea non ut ægrotus indefinite sanitatem postulat; sic legislator justitiam: opus enim est certæ perionis specie. Quid, quod facti series non alio sine explicatur, quàm ut in hac aut illa circumstantia momenta æqui iniquæ exponantur? Et quis dubitaverit, expeditiorem ad intelligendum dijudicandumque causam fore, si quorsum singuli factorum articuli intendantur, Judex admoneatur? Id verò nihil est aliud, quàm leges rationesque Juris circumstantiis facti applicare. Quod si Juris rationes ab orationibus removeantur; removeantur etiam conjecturarum argumenta: Nam si Jurisprudentia iudicis in illa; etiam prudentia ejus in ista sufficit. Denique illud ab iis quæ siverim, utrum non putent eum qui Reum defendit, debere interim ostendere rectè factum esse quod factum non negat? Quod si concedant (est enim manifestum) illud queris, Utrum rectè factum argumentis modò

158 De Causis corrupt. Judiciorum

CAPUT XXI.

An Sententiæ rationem juris adjungi expediat.

quæ naturalis solertia suggerit, approbandum affirmant; non etiam rationibus Juris & auctoritate legum? Affirmare id non aursos credo: quia absurdum sit, cum probationes & argumenta adhiberi debere consentiant, improbare argumenta firmiora, nempe quæ à Jure legibusque proficiuntur. Appositè ad hanc rem Apuleius disserit: *Sæpius causas queri, facta concedi: eoque etiam patronos litigatorum caudicos nominari, quòd cur quæque facta sint expediant. Ceterum negare factum, facilis res est, & nullo patrono indiget: rectè factum vel perperam, docere, id verò multò arduum & difficile est.* Igitur sic statuamus: Nihil ad rectè disceptandas finiendasque celeriter lites opportunius esse, quàm si ad rationem Juris exigant Advocati quidquid disserunt: sic enim & pauciora disserunt, cum tantùm ex Jurisprudentiæ fontibus argumenta ducent, & clariora omnia erunt firmioraque cum juris Legumque decretis collata. Cautiones tamen in hac re teneantur illis. Primum non permittantur disputationes juris circa ea in quibus causæ status non versatur. Deinde areatur coarctatio auctoritatum rationumque in ea quæ manifesta sunt: quidam enim pervagatissimos etiam juris aphorismos longa recitatione scriptorum qui iis forte usi sunt confirmandos sibi putant; eisdemque aliis atque aliis conceptos verbis à diversis auctoribus proferunt. Hoc verò quid est aliud, quàm medio die lucernas accendere? Præterea recidatur ambitiosa illa Scriptorum citatio, ubi leges suppetunt. Fontibus enim integris uti præstat, quàm lutulentis rivulis. Adhæc pœna sit in eos qui falsis allegationibus uruntur. Denique in questione facti disputationum licentia refrænetur. His cautionibus adhibitis, quidni utile sit, Advocatum etiam jus causæ enucleare, & judici suggerere, diligentius examinatum? præsertim cum nec suscipere causam Advocatus debeat, nisi ante jus ejus expenderit.

Itaque in illa disceptatione Advocatorum coram Imperatore etiam jus ab illis suggeritur.

Sed eum Imperator sententiæ suæ etiam rationem juris inferat: videamus, an illud iudices imitari utile foret. Nam aliqui id affirmant. Hoc enim modo sæpe impeditum iri iniquas appellationes: cum is qui sententiâ victus est, eâ facilè acquieturus sit, ratione juris perspecta. Et cum is qui sententiam fert jus dicere dicatur, quid absurdius quàm ex sententia de jure non constare? Quid ineptius etiam, quàm eam pronuntiationem quæ commune nomen *Sententiæ* sibi proprium fecit, perfectum sensum non exprimere? Itaque Romani sic usurpant; Sententia jus causæ comprehendat: indeque distinctio, ut ipso jure non valeat sententia quæ *contra Jus* con- stituti- onis scri- bitur quæ verò contra Jus litigatoris, ut Jureconsultus Maccer loquitur, appellatione sit rescindenda. Illius exemplum est, si dixit numerum liberorum non excusare à tutelâ: istius verò, si dixit litigatorem de numero liberorum non probasse. Sic quoque Modestinus: non valere sententiam, si *expressum contra juris rigorem data sit*. Et enim an contra jus constitutum Sententia lata sit, statim ex ipsa apparere potest: an verò contra jus litigatoris, non nisi probationibus examinatis constiterit.

Sic igitur & de appellatione cogituro expeditior discernendi via erit, si sententia rationem Juris comprehendat; intentior quoque iudex erit, & ut causa breviter & distinctè enucleetur curabit, si statum ejus & jus comprehendere sententiâ necesse erit; imò religiosior iudex erit, si ex ipso Sententiæ tenore, de ejus æquitate vel injuria, ab omnibus prudentibus decerni poterit: utique sciatur, quid iudex spectaverit, qua ratione permotus fuerit. Sic quoque cum exempla rerum judicatarum allegantur; cum exceptio rei judicatæ objicitur, promptius de his constare

L. 1. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

2. §.

flare poterit, nempe ex solo sententiæ instrumento. Sic denique ipsi cives ad sententias audiendas convenire poterunt, ex iisque de jure admoneri: quod utique ad vivendum civiliter, & prævertendum minuendumque lites conducet.

Sed videamus quid ex adverso dici possit, pro novitio more simpliciter condemnandi vel absolvendi Reum. Namque Interpretes juris communi consensu necessitatem designandæ rationis judicis remisissent: nisi quod exprime- te crimen debeat, cui pœnam infligit. Quid enim, inquit, si non in sententia, sed ejus ratione erraverit? Potest enim Judex ad rectam sententiam etiam ineptâ ratione duci. Hoc casu an non temeritas appellandi incitatur; existimatio eo qui victus in lite fuit, se sententiam infirmare posse, cujus fundamenti infirmitas certa est & conspicua? Igitur ut inepta sententiæ ratio ad provocandi audaciam provocabit: ita nec recta deterrebit eum, quem tota adversarii de suo jure disputatio non permovet. Scimus, & à Plinio quoque notatum est, quàm diversis & incertis momentis judicantium animi agitentur: quorum ingenia voluntatesque non minus incertas & inperspicuas esse ait, quàm tempestatum terrarumque condiciones. Unde facilius Sententiam dixeris, quàm rationem ejus expresseris, quæ omnibus satisfaciât. Igitur sententiæ rationem exprimere, nihil est aliud quàm cavillationibus materiam suggerere & calumniis. Quid, quod eo modo auctoritas minuitur rei judicatæ; dum judicis mandatum converti in responsum Jureconsulti videtur? Adjice nunc quod perplexæ factorum species non unica ratione, sed non nisi longa disputatione explicari possunt: quo nihil potest esse alienius à Sententiæ gravitate, quæ brevitate consistit. Adhæc Sententia quæ simpliciter absolvit vel condemnat, controversa interpretatione agitari non potest: cui maximè obnoxia est illa ratio jus ipsum pronuntiatione complectendi. Exempla non desunt in

libris nostris. Scævola: *Cum de sorte* L. 102.
debita constaret, de usura litigatum §. de
esset; novissimè ex appellatione pro- Sicut.
nonnuntiatum est: Solutas quidem usuras
non repeti, in futurum verò non debe-
ri. Quæro, pecunia data usuris de-
deberet, quod petitor defenderet,
an vero sortis proficeret? Respondi, si
qui dabat in sortem dare dixisset, u-
suris non debere proficere. Si Judex
Sententiam tantum ad absolutionem
vel condemnationem direxisset, novæ
litis semina non sparsisset: litis, quam
nec ipse Scævola dissolvit. Namque
quæstionis modum dissimulat: quæ
nulla esse potest, si debitor designavit
se in sortem solvere. Sed designatio-
ne cessante, quærebatur quid juris præ-
sumptio definiret, & certum est videri
in eam causam solum ex qua com-
pelli ad solutionem potuisset debitor
cum solveret. Sed de hoc Scævola: L. 5. §.
L. 10.
ind. tit.
utrumque ad jus directæ videtur, non
absolutam tamen juris definitionem,
multo minus rationem continet? Atque
hoc in multis aliis Romanorum
sententiis animadverti potest: veluti
in illa de qua Papinianus respondit: L. 1. §.
Lucius Titius temerè accusasse vide- §. §.
tur: quærebatur enim an de calumnia ad SC.
damnatus esset? Idem de sententia sic Turpil.
concepta: Callido commento videris
accusationis instigator fuisse: pudor,
inquit, potius oneratur, quàm igno- L. 30.
minia videsur irrogari. Non enim qui §. De
exhortatur, mandatoris opera fungi- nis qui
tur. notant.

Elevari hæc tamen possunt, & Justi-
tiaz causâ debent. Breviter igitur. *Sen-*
tentia, inquit, recta esse potest; &
Judex tamen in ratione ejus erravisse.
At si non fortuitò, sed ex certa scien-
tia bene judicavit, nequidem in ratio-
ne erravit: & vel ideo utile eum urgeri
ad reddendum rationem. *Variatamen,*
inquit, *circa rationem hominum ju-*
dicia. Sed in juris bene constituti luce
saltem Prudentium judicia fere conveni-
ent. *Minuitur, inquit, eo modo au-*
thoritas judicati. Imo firmatur potius:

nam

bertati artificio docendi pares & Jus Civile prudentiâ dirigentes, imò Sapientiâ temperantes, integris jurisprudentiâ fontibus suos inundabunt, ut deinde vivo perenniæ pectoris gurgite in salubria publicis privatisque rationibus consilia exundent; non verò pluviis, ut sic dicam; aquis perfundent, quæ mox exarescant, & ut verbo dicam; non forenses tabulas, sed Civiles Sapientes formabunt, qui non lites disputationum levitate ferre & propagare, sed recti iudicii inoffenso icu decidere, adeoque præcidere occasiones earum norint; non foro tantum, sed Reipublicæ, nec privatis modò sed publicis consiliis apti; quippe non docti tantum in privato & ad lites spectante, sed in publico quoque jure, & civium inter ipsos ac cum Principe & Republica salute consensionem procurant:

Jam verò quàm promptum hodie supremo alicui Principi jus certum finitumque efficere; notatis legibus quas usus damnavit, definitis controversiis quæ tot jam seculis agitantur, consuetudinibus quoque non tantum perpetua auctoritate firmatis quæ probæ claræque inveniuntur, sed questionibus quoque quæ circa eas quotidie disceptantur dissolutis; denique lubricæ æquitatis licentiâ recisâ, ipso sibi Principe juris interpretationem vindicantē. In quem usum verum æquitatis vultum revelavimus, omnium & parentis & moderatricis legum.

Proxima cura est dignos legibus custodes vindicæque præficiendi. Hi quibus notis & vestigiis indagandi sint; qua cautione habendi, intendente iis ipso Principe, & cognatam scepro jurisdictionem planè non seponente, diximus. Quæ facilia esse, quis negaverit? *Impp. eos demum testes ad veritatem invocandam adhiberi volunt, qui omni gratiæ & potentatui fidem religioni judiciariæ debitam præponere possint.* Hodie verò quis hanc integritatis constantiam in iudicibus constituendis spectat, quam Impp. in testibus adhibendis? Quid enim aliud

candidati illi ipsa ambitus improbitatē profitentur, quàm se judiciariam religionem non gratiæ tantum & potentatui, sed pecuniæ quoque gratificari velle? Nemo ad hoc officium per legationes & impensas ibit, nisi sic affectus. Quàm igitur facile, nosse & arcere obnoxios corruptelæ, si ullam dignitatis, virtutis & Reipubl. rationem habereamus? Facillimum verò, judiciarium ordinem ad facilitatem redigere; & illis nodis ac remoris religionem judicantium exolvere: litigatores cominus adspicere; non per nebulam aut larvam, sed detractâ personâ, & clara in luce; non circa inania circumfusæ solennitatis occupari, sed ad ipsa causæ merita rectâ penetrare, statu ejus ante omnia constituto; nec disputationes admittere, ubi inartificialibus probationibus agendum. Non hoc est festinare, sed marutare. Quid enim? maximarum rerum in Senatu deliberationes die uno aut altero expeditur: & lis de pecuniola aut prædiolo seculari iudicia occupabit?

Denique quæ de Causidicorum & numero, & calumniis, & garrulitate coercenda diximus, an ardua aut inusitata sunt? Quot igitur ante seculis viguit Juramentum abertendæ calumniæ, non perfunctoriè aut obscurè, sed magna cum solennitate, & explicitis calumniæ capitibus; in singulas causas, recenti semper memoria & metu religionis implendum? Quàm antiqum sanctificationis prænz, sive cum per eam condemnatio in duplum in lege Aquilia crescit; sive cum per eam in rei vindicatione possessio & probandi onus hinc inde permutantur atque transferuntur? & extendi illiæ, atque ad consequentias duci novis legibus hodie possunt. Quàm non novæ contra calumniatores, tergiversatores, prævaricatoresque, & concinnatores ac redemptores litium leges? tantum eæ in usum revocandæ sunt, & exercendæ. Denique tam facile est Principi intentione sua & cura iudiciorum sanctitudinem tueri, ut mirandum sit sic corrupti potuisse. Bello militiæque quoniam

L. A. C. tit? *Impp. eos demum testes ad veritatem invocandam adhiberi volunt, qui omni gratiæ & potentatui fidem religioni judiciariæ debitam præponere possint.*

ejus officium in vi confiftit, ut ordinis modeltæque ratio conftet efficeret, difficile eft: & tamen non defuerunt olim duces qui efficerent: fed in Judiciis iuftitiam ftabilire, facile eft: quia ad jus dirigitur. Sed quomodo in bello nihil intereft ad victoriæ decus; Stratagematibus an aperto Marte patretur & sæpe plus trahendo quam urgendo promovetur: eodem hodie modo in judiciis caufidici verfantur; non ius fed victoriam quærent, & quocumque modo adverfarij fupplantare, pulchrum putant. Imò quemadmodum proverbio dicuntur *multa in bello inania* eſſe: fic quoque iudicia noſtra magis in externa quadam ordinis pompa, quam in vera caufæ cognitione occupantur. Hæc vitia tam manifefta ſunt, & in oculos ad eò incurunt, ut mirum fit tantas agere radices potuiſſe. Promiſcua Reſtitutionis in integrum, ſine ulla cognitione caufæ, non tamen niſi à ſupremis tribunaliſus impetrandæ facultas, quid niſi ſuperſtitioſa & inanis ſolemnitas eſt? Atqui, inquiunt, cum ea magis gratiæ quam iuſtitie ſit, intereſt auctoritatis Principis, eam ipſi reſervari. Imò videant an non auctoritati potius deroget. Namque hoc ſolo, ut volunt, Principe dignum beneficium à iudice pedaneo, qui de caufâ cognofcit, sæpe infirmatur; & quid niſi eluſorium redditur, vanâ ſpe & fiducia huiusmodi diplomatum ſimplicioribus ad ſumptuoſiſſimas lites incitatis? Jam & ampliæ reſtitutionis in integrum ambages, ad ea quoque negotia reſcindendum hodie neceſſariæ, quæ ipſo iure invalida juris auctoritas eſſe juſſerat. Sed quid eſt? ærarium & præſidentium iurisdictioni ſalaria huic modo augere ſtuduerunt: omniſque iuſtitie ſanctitudo attaminata cupidine quæſtus interit; dum eam, quam *alienum bonum* præ omnibus virtutibus ſua indoles geniufque eſſe juſſerat, iudicantium & pragmaticorum avaritiæ mancipavit ſeculi perverſitas.

Sed quanto magis iudicia ab indole ſua, id eſt Iuſtitia, degeneraverunt; tanto major gloria, & ab omni poſteritate celebranda, conringet magno alicui Principi, qui ſic collapſa inſtaurabit; eademque ratio apud præſentes ad amplitudinem conferet imperii, quod & ſubditi amabunt, & cui ſubſiſſe deſiderabunt exteri. Neque verò emendandi Iudicia ſeveritas odium offenſamque populi excirabit; cum ea in ipſius populi maniſeſtam utilitatem cedat; unde neque opus eſt illo lento & occulto inſtaurandi tractu, qui in aliis Reipublicæ reformationibus deſideratur. Si quis tamen & hic cum Seneca cenſeat: *Lento adjutorio opus eſt contra mala continua & ſecunda; non ut deſinant, ſed ne vincant*; illud facillimum erit, & ſine omni motu, emendationis fundamenta in Academia juris jacere, ut in primo huius Operis latius ſuſimus.

Deinde honoribus attollere, & præmiis excitare & Iudices & Advocatos qui ſe compoſuerint ad reſtam expediſtamque iudiciorum regulam; cujus rei ante omnia facultas iis largienda, ſummotis atque enervatis exceptionibus, quæ non ſervato eo ordine iudiciorum quem Conſuetudinis error invexit, à calumniſis opponi poſſunt. Mox optima forma Logibus adſtringenda: & in eos per quos violatur ſeveritas diſtringenda. Et ea quidem eſſet lenta & quietiſſima emendationis via. Sed utique aliqua tentandâ eſt, neque deſperandum perveniri ad metam poſſe: luctandumque cum vitiis pauciter & diſcultatibus. Senecæ ſententiâ hæc conſignabo: *Ille cuius navigium multam, undique laxatis compagibus, aquam trahit, occurrit utique, & aliam excludit undam, aliam egerit, maniſeſta foramina præcludit, latentibus & ex occulto ſentiam ducentibus labore continuo reſiſtit; nec id eò intermittit, quia quantum exhaustum eſt, ſubſuſcitur.* Idem nimirum in regenda tuendaque Republica præſtandum eſt.

INDEX CAPITUM:

LIBRI PRIMI

CAPUT I.

Prefatio quæ Inſtituti Operis ratio redditur. pag. 1

CAP. II. Corruptio Judiciorum ſummatim offenditur, quæque inde in Remp. & privatam redundent damna. pag. 2

CAP. III. Diſputatio eorum; qui negant Judiciorum corruptelas quas appellamus, tolli aut poſſe aut debere. pag. 3

CAP. IV. Judicia integritati ſue reſtiti & poſſe & oportere, probatur; ſubverſis iis que contrâ diſputantur. pag. 4

CAP. V. Judiciorum majeſtas atque utilitas: Neceſſitas emendationis: De ea diſcendum diſtributio. pag. 6

CAP. VI. An expediat tantam eſſe turbam ſectantium juris ſtudia, poſſimum plebeiorum? utrum promiſcuè, an verò cum delectu admittendi? p. 8

CAP. VII. De Perverſione ſuius Jurisprudentiæ, quod ſolo doctiarum uoſto diſcitur, & ad quaſſum convertitur: inde & diſciplinam hanc & uſum ejus corrumpi. pag. 10

CAP. VIII. Perperam & intempere pleroſque proſperare ad juris ſtudium, qui nondum per ætatem in libertate ſiſta ſibi moderari poſſunt; nec peritiã aliquam habent communis vitæ: ſine qua hæc diſciplina diſſicilis atque obſcura. pag. 11

CAP. IX. Non minus noxium eſſe, quod Juventus ſerè ad Juris ſtudium ſeſtinct, non apta ingenio, non præcul-ta artibus neceſſariis: quæque illæ ſint, demonſtratur. pag. 13

CAP. X. Corruptam ſerè eſſe rationem inſtitutionis ad artes Juris Studioſis neceſſarias. Idque à triplici viſio: de quo tollendo accuratè diſſertatum. pag. 14

CAP. XI. De Jurisprudentiæ Doctõribus, illos præ omnibus Magiſtrati-bus publicum negotium agere; & in procuranda Reipub. ſalute latius pa-tere eorum induſtriam: ideoque mu-nificè eam à Repub. reſpenſari debe-re, ut poſſint contingere, qui omnes ejus muneris numeros impliant. p. 18

CAP. XII. Aptiſſimos ad Doctõris mu-nus eſſe, qui & edendis Jurispruden-tiæ monumentis ſe approbarunt; & ſcientiam experientiã civilium nego-tiorum perfecturunt. pag. 20

CAP. XIII. Præcipue optimi Doctõris Legum dotes: in eam rem Conſtitutio Juliani Imperatoris enucleata. De De Virtute, Prudentia, Eloquentia, & Eruditione. pag. 21

CAP. XIV. De conſultiſſima docendæ viã; ad diſcentium captum, & Juris-prudentiæ ſolidæ amplitudinem ac-commodata: per interpretationem Le-gum Hiſtoricam, Ætiologicam, Ana-logicam, Pragmaticam, & Foren-ſem. pag. 23

CAP. XV. Quomodo præſtari poſſit, ut Jurisprudentiæ facultas non ſit an-cipitiſſus, ſed cum vera prudentia ju-ſtitiaque connexa & indiſcreta. p. 25

CAP. XVI. Reliqua ad docendæ ratio-nem pertinentiã. De multiplici fru-ctũ methodi ſupra monſtrata. De ve-teribus & recentioribus Interpreti-bus. Jus publicum ſeorſim & cum cu-ra docendum eſſe. pag. 30

CAP. XVII. De emeritis ſtudioſum ju-ris. Ex diſſoluta in iis tribuendis fa-cilitate ingentem corruptelæ vim exi-ſtere: ideoque illam lege adſtringen-dam ad veram ſeveramque exploran-di normam proſectus ambientium lu-riſconſulti titulos. pag. 31

LIBRI SECUNDI.

CAP. I. **P**relæquium de Jurispruden-tiã Romana: eam Pro-

videntiã Divina minus eſſe. Summa dicendorum. pag. 35

X 2 CAP. II.

Index Capitum.

- CAP. II. *An penes ipsam Iurisprudentiam causa corruptorum iudiciorum? Disputatio eorum qui affirmant.* pag. 36
- CAP. III. *Iurisprudentia hoc crimine liberata, dissolutis argumentis supra positis.* pag. 38
- CAP. IV. *Superiora exemplis illustrantur; & Romanum jus communem quandam amussim eamque relictissimam omnium controversiarum, etiam ex peregrinis Legibus orientium, Specimine quodam ostenditur.* pag. 40
- CAP. V. *Argumenta eorum qui existimant jus infinitum esse, nec proinde universum doctrine ambitu contineri: sed pleraque iudicis ingenio & arbitrio relinquenda, qui prore nata consuevit. Iurisconsultum enim magis esse, qui exemplum Interpretum equitatis sequatur, quam qui ad prescriptum interpretationis respiciat.* pag. 43
- CAP. VI. *Ius finitum esse, enucleate dissertum; quomodo id intelligendum, quomodo etiam obtinendum. Contrariae sententiae causa sive occasio, consequentia & noxa; itemque argumenta scillatim refutata.* pag. 45
- CAP. VII. *Ex aequitatis non satis intellectae simulacris multas jurisdictionis corruptelas existere. Plena illius descriptio, cum quinque aliorum imperfectis, quae conjunctae ad eam referri possunt.* pag. 49
- CAP. VIII. *Supra posita finitioes imperfectae redarguuntur. Aequitatem nec jure Naturali, nec lenitate & remissione recte fuisse.* pag. 50
- CAP. IX. *Quid praetextu aequitatis peccetur, eximendis à Legge eum, ad quem ratio ejus non pertinet: & utrum Legis ratio per singulos exquirenda?* pag. 53
- CAP. X. *An & quatenus reconditarum rationum subtilitas repugnet Aequitati? Quomodo utrimque diverso sed pari errore peccetur, exemplis ostenditur.* pag. 55
- CAP. XI. *Ipsam jurisprudentiam esse artem Aequitatis: ideoque peruersissimo errore res naturae cognatas unigò separari.* pag. 58
- CAP. XII. *De jure in arbitrato iudicis consistente, causa arbitraria exemplis illustrata, & propriis notis ab ordinariis distincta.* pag. 59
- CAP. XIII. *An questio Facti à jurisprudentiae finibus separata prorsus sit?* pag. 62
- CAP. XIV. *An placita Iureconsultorum, Arbitrarius juris articulos praecipis suis alligantium, praedictent Libertati prudentiae fontis aequae Iudicis?* pag. 66
- CAP. XV. *De arbitrario jure circa penas.* pag. 69
- CAP. XVI. *Quatenus à scripti juris tenore recedat fas sit ex severitate vel clementia: & plures utriusque instruenda ac dirigenda monita sive consulta.* pag. 72
- CAP. XVII. *An liberio rem flectendi juris potestatem supremis curiis, quam inferioribus concedi expediat?* pag. 78
- CAP. XVIII. *Iurisprudentiam integritati majestatiq; suae restituendam esse publicae auctoritatis; definitis in ea controversiis, signatisq; capitibus ab usu remotis; cohibitis quoque intra modum interpretationibus; scribendorumq; in jure examine, uni supremo Concilio tanquam custodi & arbitro juris mandato: & iudicibus ad constituti publicae quoque juris observationem adactis.* pag. 81

LIBRI TERTII.

- CAP. I. *Proloquium. Ad imaginem Providentiae in administratione Universi expressum esse juris legumque ordinem: sed eum consistere non posse sine suis Praefectis, de iis differendorum series.* pag. 84
- CAP. II. *De Electione iudicum. Triplex investigandi idoneos via. De nominationibus, ambitu, itemque nundinatione jurisdictionum.* pag. 85

CAP.

Index Capitum.

- CAP. III. *Cujusmodi ad judicandi auctoritatem admoventi. Nec Jureconsultum nec judicem bonum esse posse, nisi qui Vir bonus sit, isque passim descriptus.* pag. 87
- CAP. IV. *Avvros præcipue à judicandi potestate arcendos: utque suis notis descripti & indicati. Triplex adversus illos remedium: posse & amoliri, luxum minnere, suspendia angere.* pag. 89
- CAP. V. *Immerum captivam severè interdicensam. Et variis prætextibus excusantes aut laxantes plandè refutentur.* pag. 91
- CAP. VI. *Judicem nec offensæ nec gratia obnoxium esse debere; eaque in ambigua causa admittentes reselluntur.* pag. 93
- CAP. VII. *De legibus ad versus corruptelas judicum latis: renovandas esse, & severè exercendas.* pag. 94
- CAP. VIII. *Judicum curias perpetuas esse præstes, an mutabiles? de etate ad hoc manus apta.* pag. 96
- CAP. IX. *Scientiam Jurisprudentiæ necessariam judicis: quantæ ab ejus defectu causa corruptelarum. An judex ex advocatorum turba utiliter legatur?* pag. 98
- CAP. X. *Imperitis jurisdictionem habentibus adjungendos assessores esse peritos: Actionem adversus judicem qui litem suam fecit in usum revocandam esse; itemque provocacionem ad supremam potestatem. Utrumque hoc utile frenum esse colibendis judicibus.* pag. 99
- CAP. XI. *De ordine judiciorum, in eo esse nimis perplexam seriem, & unum ubique tenorem; cum pro causarum varietate variandus sit: ideoque non perpetuis legibus per omnia adstringendum, sed fere subjiciendum judicis Prudentiæ.* pag. 104
- CAP. XII. *De Ordine judicii Summarii, ut appellant: cum quibuscumque ferè causis convenire & sufficere, ostenditur.* pag. 104
- CAP. XIII. *De Editione Actionis: an eam speciatim signateque proponi oporteat expeditaque.* pag. 106
- CAP. XIV. *De veraratione Litis contestationis; & Status cause inquirendi constituendique.* pag. 107
- CAP. XV. *De utilitate Constitutionis status, & de dilationibus recidendis.* pag. 110
- CAP. XVI. *Voce an scripto judicem de causa doceri præstet.* pag. 113
- CAP. XVII. *Quæ observanda judicis in cognoscendo: & in eam rem embleata quæstiones à Phavorino designate.* pag. 114
- CAP. XVIII. *Quomodo se judex gerere debeat circa testes. Ipsum interrogacionem eorum obire debere; eamque cum ipsa causa cognicione conjungere, utilissimum fore. Quatenus interrogatio testium advocatis permitti debeat.* pag. 117
- CAP. XIX. *De Conclusione causæ. De fatali & decretorio litibus termino servando.* pag. 120
- CAP. XX. *Quædam circa Sententiam monita.* pag. 121
- CAP. XXI. *Quomodo judex ex ambiguitate Quæstionum facti se expediat.* pag. 123
- CAP. XXII. *Quomodo Iudex in ambiguitate juris causam & Sententiam expediat.* pag. 124

LIBRI QUARTI.

- CAP. I. **A** Nteloquium contra eos qui judiciorum emendationi intercedunt, ne Forensis industria & questus impediatur, cum incommodo multorum. pag. 127
- CAP. II. *An causidicis opus sit? Numerum eorum strictè moderandum esse.* pag. 128
- CAP. III. *De forensi Eloquentia; an & quatenus admittenda? Adversus ejus captionem unica cautio penes jurisprudentiam. Hanc igitur illius loco substituendam tuendamque.* pag. 130
- CAP. IV. *Quæ spectanda circa allegandos in numerum Advocatorum.* p. 134

Index Capitum.

- CAP. V. *Juvenes, & positi in dignitate, an & qua cautione admittendi ad causas agendas.* pag. 136
- CAP. VI. *De Jurejurando ab Advocatis in singulas causas prestando.* pag. 138
- CAP. VII. *Qua ratione de suscepta cause equitate vel iniquitate inquirendum constituendumque sit Advocato.* ibid.
- CAP. VIII. *An quo eventu vel adpectu patrocinari cause improbabili fas sit?* pag. 139
- CAP. IX. *De Advocatorum Verbositate, Cavillatione, & Maledicentia coercenda.* pag. 141
- CAP. X. *De legis Cincie, omnem ex advocacye questum interdicens, equitate & usu disputatum. Dnobus in casibus eam esse denno stabilendam.* pag. 143
- CAP. XI. *De Causidicorum pacto super salariis, & quantitate eorum definienda pro modo cause & industrie, non etiam Scripturarum magnitudine.* pag. 145
- CAP. XII. *De sincera Advocatorum industria honoribus Emeritorum provocanda; & Rabularum audacia penis frangenda.* pag. 146
- CAP. XIII. *Anastasi constitutionem contra litium redemptores revocari in usum, ex usu justitie esse.* pag. 148
- CAP. XIV. *De Juramento Calumnie averruncanda: expeditne id in usu esse?* ibid.
- CAP. XV. *Temeritatem litigatoris jailurá & onere sumptuum litis rigidè esse compescendam: reprehensá plerorumque hac in parte lenitudine.* p. 150
- CAP. XVI. *An Collegium eorum qui juris controversias definiunt, principali auctoritate erigendum? Arbitriis priscam auctoritatem reddendam esse, remotis remoris qua hodie invaluerunt.* pag. 152
- CAP. XVII. *Reliqua in temeritatem litigantium remedia. De litibus inter propinquos.* ibid.
- CAP. XVIII. *Quam expedita fuerit ratio disceptandi dijudicandique lites penes Romanos, exemplo offenditur.* pag. 154
- CAP. XIX. *Refutatur Plinii sententia amplitudinem & copiam orationis in Advocato laudans.* 155
- CAP. XX. *Utrum Advocatos tantum explicare factum, an verò etiam de jure differere expedit?* pag. 157
- CAP. XXI. *An Sententia rationem juris adjungi expedit?* pag. 158
- CAP. XXII. *Epilogus operis; & ad efficiendum adhortatio ad Arbitros publici Status.* pag. 160

FINIS.

AMI
1319183